I 13.724 L

ANASTASIE IORDACHE

HISTORIA

PRINCIPATELE ROMÂNE ÎN EPOCA MODERNĂ

VOL. I

Editura Albatros

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ANASTASIE IORDACHE

•

PRINCIPATELE ROMÂNE ÎN EPOCA MODERNĂ

I

Domniile pământene și ocupația rusească
1821—1831

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Coperta de MIRCEA MUNTENESCU

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ANASTASIE IORDACHE

PRINCIPATELE ROMÂNE ÎN EPOCA MODERNĂ

I

DOMNIILE PĂMÂNTENE ȘI OCUPAȚIA RUSEASCĂ

1821—1831

EDITURA ALBATROS

București • 1996

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ACADEMIA ROMÂNĂ
BIBLIOTECA INST. DE ISTORIE N. IORGA
Cota I 13724
Inventar 101488

ISBN 973-24-0391-8

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

INTRODUCERE

Revoluția română de la 1821 a avut o copleșitoare influență asupra conștiințelor vremii, determinând pe cei mai învățați dintre români să considere că din acel moment începea o nouă epocă în dezvoltarea istorică a poporului român.

Instaurarea domniilor fanariote, după 1711, provocase un considerabil impact asupra societății românești, în plină devenire sub domniile precedente, care ilustraseră efervescenta perioadă a renașterii culturale și artistice, inițiată de Matei Basarab și Vasile Lupu și desăvârșită de Constantin Brâncoveanu. Cezura survenită în anii 1711 și 1714 reprezintă o intrare mai profundă a Principatelor în lumea Orientului, după ce dobândiseră sentimentul europenității lor, prin scrierile învățaților Dimitrie Cantemir și stolnicul Constantin Cantacuzino.

Cosmopolitismul fanariot, devenit dominant în Principatele Române, nu se îndrepta spre Occident, ci spre lumea greco-turcă, din care românii încep să iasă după 1750. În Imperiul otoman, puterea absolută a sultanului asupra supușilor săi era de necontestat. Precum constata Nicolae Iorga, el putea ridica la rangul de mare vizir un tăietor de lemne și invers. Tirania, absolutismul de tip oriental, care împingeau abuzul spre limite extreme, erau impuse și țărilor dominate indirect, vasale, cum erau Principatele Române, cu regimuri politice identice sau apropiate. Abuzul și samavolnicia, domnia absolută constituiau trăsături caracteristice și în Principatele Române, mai ales sub domnii fanarioți. Totuși, se mai păstraseră unele practici autohtone, exista o reacție națională la presiunea prea mare din afară.

Apariția și dezvoltarea conștiinței naționale, după 1750, fac posibilă ideea de regenerare și redeșteptare națională a românilor, de renaștere culturală. Această idee are semnificația unei modernizări, care nu devine posibilă decât prin europenizare, adică prin ieșirea din lumea turco-orientală, prin renunțarea la instituțiile desuete, lipsite de

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

modernitate și refractare la nou. Renașterea națională românească se bazează pe valori autohtone, inspirându-se din modele europene.

Trei generații de cărturari români și-au dedicat gândul și fapta renașterii naționale, corespunzătoare perioadei afirmării filosofiei luminilor în Principatele Române. Primele două s-au remarcat până la 1821. A treia generație de gânditori luminiști se manifestă după revoluția din 1821. Ea se ridică de la necesitatea unor rezolvări practice, concrete, la un nivel teoretic remarcabil, având la bază concepții filosofice temeinic argumentate, profunde. Reprezentantul acestei generații a fost Ionică Tăutul, primul român autor al unui tratat de politică. Între cei mai însemnați se enumeră : N. Rosetti-Rosnovanu, M. Sturdza, B. Știrbei, din rândurile marii boierimi, apoi : I. Tăutul, Al. Vilara, M. Drăghici, V. Pogor, Gr. Pleșoianu, din rangurile inferioare sau mai noi ale boierimii. Din mica burghezie : Gh. Asachi, Chr. Flechtenmacher, Simion Marcovici, Eufrosin Poteca. O parte considerabilă din boierime a acționat în sensul propășirii naționale, conducând cu abilitate lupta pentru emancipare politică de sub suzeranitatea otomană, care leza demnitatea națională prin ingerințele perpetue și restrângerea drepturilor de autonomie. Dacă în acest domeniu, se situa la conducerea acțiunilor pe plan național, în problemele de ordin social, îndeosebi în relațiile agrare, boierimea se dovedea cu totul ostilă oricăror modificări, opunându-se cu îndârjire intențiilor novatoare. Reacția adeseori violentă contra tendințelor de schimbare o situa în rândurile celui mai de dreapta curent al conservatorismului pe plan european. Din care motiv, procesul de modernizare a întâmpinat o puternică rezistență în opera de înnoire a instituțiilor politico-administrative și a relațiilor economico-sociale. Deținând monopolul instrucțiunii și al conducerii statului, boierimea și-a menținut dominația politică pe plan intern, fără a fi confruntată cu o opoziție democrat-liberală, care să-i amenințe bazele puterii până spre finele deceniului al treilea al secolului al XIX-lea.

Programele de reforme sunt puternic marcate de concepția marii boierimi. Chiar programele micii boierimi se remarcă printr-o viziune aristocratică, iar cele burgheze au un pronunțat caracter pragmatic. Oricât de înaintate ar fi pe planul propășirii naționale, programele de reforme rămân conservatoare pe plan social, urmând îndeaproape pe cele boierești. Caracterul aristocratic al iluminismului social-politic din Principatele Române iese în mod pregnant în evidență mai ales cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

prima generație de gânditori. Treptat, la a doua și a treia generație, apar gânditori care susțin idei diametral opuse celor exprimate de boierimea conservatoare. Între aceștia, Ionică Tăutul este considerat ca un „reprezentant al celei mai tinere serii de iluminiști, care se afirmă după 1821, dar în strânsă legătură cu ideologia revoluției și cu năzuințele lui Tudor Vladimirescu, reprezentantul aripei celei mai radicale a iluminismului românesc, «iacobinul moldovean», cum îl numea N. Iorga, «cel dintâi român democrat», cum ... l-a numit E. Vârtosu"[1].

Concepțiile dominante ale timpului sunt cele ale absolutismului luminat, întrucât ideile revoluției franceze din 1789, prin radicalismul lor, speriaseră chiar cărturari din clasele de jos, precum Naum Râmniceanu, Dionisie Fotino, Daniil Philippide. Ideile liberale în Principatele Române pătrund prin filiera moderatismului englez. Astfel, însuși Ionică Tăutul consideră superioare instituțiile engleze față de cele franceze. N. Rosetti-Rosnovanu călătorește în Anglia la 1818, împrietenindu-se cu Lordul Guilford și nepotul său Frederic Douglas. El este influențat, îndeosebi, de concepțiile economice englezești[2].

Cum cultura engleză nu putea fi aprofundată din cauza necunoașterii limbii, ideile liberale pătrund în Principatele Române tot prin filieră franceză. Însuși N. Rosetti-Rosnovanu fusese la Paris, tot în 1818, intrând în contact direct cu erudiți francezi, cu ideologia și cultura franceză, influențele devenind evidente în viitoarea sa activitate. Legăturile au fost continuate, adăugându-se eforturilor altor tineri de a adânci relațiile româno-franceze, atât de pregnante în acțiunile multora aflați la studii în Franța primelor trei decenii ale secolului al XIX-lea[3].

Literatura modernă însăși își are începutul la finele secolului al XVIII-lea, mai precis în 1779, considerat de Dimitrie Popovici momentul tipăririi primului credo al exprimării renașterii românești, anume : Carte de rogăcioni pentru evlavia homului chrestinu *de Samuil Micu. Tipărită la Viena cu alfabet latin, această carte se constituia într-un*

---

[1] Nicolae Isar, *Ideologia generației de la 1821* (I), în „Revista de istorie", tom 34. 1981, nr. 3. p. 418.

[2] Vezi: Olga Constantinescu, *Concepția lui Nicolae Rosetti-Rosnovanu asupra industriei*, in „Revista Arhivelor", nr. 1/1963.

[3] Nicolae Isar, *Les relations de N. Rosetti-Rosnovanu avec les érudits français et la culture française*, în „Revue Roumaine d'Histoire", tome VIII, nr. 4, 1979, p. 717.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

credo al Școlii Ardelene, ca întruchipare a primei manifestări publice a ideologiei culturale pe care o prognoza. Din acel moment și până la 1829, când apar primele traduceri ale unui scriitor romantic, făcute de Ion Heliade-Rădulescu, se consideră a fi prima parte a literaturii române moderne. Literatura din această perioadă este una militantă, animată de dorința arzătoare de emancipare. Este perioada când spiritul militant preponderează asupra celui estetic : „Ca urmare a acestor împrejurări particulare în care se afla poporul român, preocupările acestei mișcări, din sociale, precum erau, devin naționale : mai mult ca activitatea științifică sau poetică, ceea ce interesează Luminile românești este delimitarea spațiilor naționale și sociale” [4].

Luminile determină un început de adaptare la ritmul culturii occidentale, însă această tendință devine mai evidentă după 1829, când se afirmă romantismul, care conferă importanță deosebită valorilor poetice. Dimitrie Popovici acordă un rol esențial purificării spiritelor de către poezia populară : „Eliberată de slavonism prin extinderea puterii otomane și prin influența mișcărilor de reformă religioasă, sustrasă elenismului prin răspândirea Luminilor și prin reacția latinistă, eliberată de aceasta din urmă, în fine, prin afirmarea energică a geniului popular, literatura română trebuia să descopere propriile sale căi după peregrinări seculare. Etapele parcurse în căutarea acestor căi desemnează marile perioade ale dezvoltării sale” [5].

Evident, la fel ca la alte popoare, modernizarea se produce mai întâi in conștiințe, cele mai înalte exprimându-se public și constituindu-se în spiritualitate românească, adică în cultură, marcată puternic de militantism politic, generat de aspirația legitimă și necontenită de emancipare politică și națională. Militantismul este imprimat, astfel, de stringenta necesitate istorică a constituirii națiunii române, artificial divizată de frontiere politice așezate cu silnicie între frați aparținând diverselor provincii, aflate sub dominația directă sau indirectă a unor imperii vecine absolutiste și deosebit de rapace.

Ieșirea din tenebrele trecutului de intensă asuprire a poporului român avea loc anevoios și relativ târziu, datorită faptului că nici una din

---

[4] D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945, p. 17—18.

[5] *Ibidem*, p. 17.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

componentele sale nu se bucura de binefacerile independenței, menite a permite o evoluție accentuată. Contactul cu Europa, tot mai intens la finele secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, făcea posibilă dorința de a lupta și a învinge în grandioasa operă de regenerare și redeșteptare națională. Revoluția de la 1821 a fost unul din momentele fundamentale ale acestei lupte, întrucât, deși înăbușită, ea a avut semnificația covârșitoare a unei victorii asupra lumii turco-fanariote, întruchipate în Principate prin domniile străine. Cu toate că nu înlăturase regimul politic, revoluția îi atenua trăsăturile exacerbate de despoție orientală exercitată de străini, numai în propriul interes și în dauna poporului român. Prin înlăturarea domniilor fanariote se obținea o victorie însemnată asupra trecutului, deschizându-se calea spre modernizare. Noile instituții, ideologia, literatura, arta vor contribui la intensificarea procesului de modernizare, menit a acumula treptat energiile necesare, capabile să înfăptuiască idealul național al unității statale.

A. I.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

CAPITOLUL I

Conceperea reformelor ca modalitate de modernizare în Țara Românească

1. Proiecte aristocratice de reorganizare a țării O aversiune profundă contra fanarioților și Porții otomane determină boierimea să se refugieze la Brașov și Sibiu. Astfel că, la intrarea armatei otomane în București, se mai aflau doar cinci mari boieri, restul fiind peste hotare. Principatele Române aveau să suporte noi prădăciuni, după cele comise de eteriștii în retragere.

Aversiune nutrise marea boierime și contra revoluției încă de la izbucnirea insurecției populare în Oltenia, chiar de atunci luând calea exilului, dar perspectiva invaziei armate otomane nu lăsa speranța de mai bine unei aristocrații care căuta sprijin și ocrotire din partea Curții imperiale din Petersburg, marea putere absolutistă angajată constant și tenace în menținerea vechii stări de lucruri existente în Orientul european. Imobilismul social-politic practicat de absolutismul țarist convenea cel mai bine marii boierimi române, care, inconștient, desigur, punea în pericol interesele naționale fundamentale, crezând, cu o mare doză de naivitate, că va reuși să emancipeze țara de sub suzeranitatea otomană cu sprijinul țarului Rusiei. Făcând abstracție de politica expansionistă a acestei mari puteri spre Gurile Dunării, unde se instalase la 1812, casta privilegiată și conservatoare a aristocrației românești invoca, în desele ei memorii către țar, protecția, suzeranitatea și chiar suveranitatea sa asupra Principatelor Române.

Nimic mai primejdios intereselor naționale românești decât o orientare politică obtuză, rezultată din pasiunea nepotolită pentru deținerea *tuturor* privilegiilor și a *întregii* puteri în stat. Teama permanentă și obsedantă de orice schimbare în starea de lucruri existentă,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

cu alte cuvinte de *mișcare*, stătea la temelia oricărei concepții și acțiuni ale marii boierimi. Ea nu s-a scindat în timpul revoluției de la 1821, căci se simțea solidară în interesele sale de clasă dominantă, nezdruncinate încă de principiile democratice ale vremii, iar tot ce agreau și năzuiau să pună în aplicare cei mai înaintați în concepții dintre boieri era absolutismul luminat. Nici măcar Ionică Tăutul, aparținând rangurilor inferioare ale boierimii, considerat „iacobinul moldovean" sau „cel dintâi român democrat", nu depășise limitele absolutismului luminat, când concepea „monarhia mărginită" drept cea mai bună formă de conducere a statului, căci o propunea doar în interesul întregii boierimi. Originile democratismului românesc sunt strâns legate de concepțiile politice moderate ale deceniului 1821—1831, existente pe plan european, această moderație datorându-se, mai ales, ideologiei dominante a marii boierimi preocupate de menținerea privilegiilor și a monopolului puterii. Interesante, sub acest aspect, sunt concepțiile boierimii despre *marea mișcare* cu caracter social și național survenită în lumea românească la 1821, după trecerea anilor. Astfel, la 6/18 iulie 1824, domnitorul Grigore IV Ghica răspundea cavalerului Friedrich von Gentz, corespondent la Viena al domnilor Țării Rumânști după 1813, care își exprimase neliniștea cu privire la posibilitatea asigurării ordinii interne după totala evacuare a țării de către armata otomană, încercând să i-o risipească. Într-adevăr, scria domnitorul, pericolele pot veni fie din afară, fie din interior. De pericolele din afară nu putea răspunde, căci incumbau gărzii otomane permanente din țară. Despre cele interne, domnul afirma că va răspunde, dar acestea nu trebuie să provoace neliniște. După reformele lui Constantin Mavrocordat, paza țării fiind încredințată unei gărzi străine, poporul și-a pierdut îndemânarea armelor, încât nimic nu era de temut din partea lui, nici moral, nici fizic: „O scurtă privire asupra tulburărilor precedente va fi de ajuns pentru a constata ceea ce vreau să vă spun. Teodor Vladimirescu n-a putut să strângă în jurul lui decât un foarte mic număr dintre compatrioții săi, încă plângerile acestora nu erau îndreptate decât contra abuzurilor din domeniul contribuțiilor și corvezilor, ei n-au cerut nimic mai mult, ei n-au cerut nici o schimbare în natura guvernului, n-au pronunțat numele de libertate și de constituție, nume care răsună în mod obiș-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

unit în cluburile unor coate-goale şi ale carbonarilor. Revoluţionarii, care, din nenorocire, au tulburat liniştea noastră, nu erau decât străini, şi aceşti străini au fost dispersaţi în urma evenimentelor, încă n-ar fi găsit nici un credit, dacă iluzia unei protecţii puternice, protecţie pe care autorităţile înseşi de atunci nu le plăcea s-o combată, nu le-ar fi procurat acest credit. Dar această iluzie este distrusă" [1].

Grigore IV Ghica revenise din exil după înăbuşirea revoluţiei, pe care o detestase, la fel ca întreaga mare boierime. El minimaliza rolul insurecţiei populare, reducând-o la o răzmeriţă sau răzvrătire, fără vreun scop înalt democratic care să implice vreo schimbare majoră. Revoluţionarii nu ar fi fost decât străini, adică eteriştii, acreditaţi de o mare putere, de care înseşi autorităţile de atunci se temeau. Prin înăbuşirea de către armata otomană, dispărea orice iluzie. Odată iluzia unei protecţii distrusă, n-au mai rămas decât urmările, care, fiind atât de importante şi recente, determinau o mare circumspecţie pe viitor. Fără speranţa în protecţia menţionată, niciodată nu ar fi avut loc astfel de tulburări [2].

Evident, este vorba de o diminuare a semnificaţiei evenimentelor interne, în vădită contradicţie cu realitatea obiectivă, de altminteri, sesizată ca atare, mai ales după trecerea anilor, de autori români sau străini. Astfel, francezul Jules Brun constata că, spre deosebire de mişcarea din Moldova contra grecilor, condusă de boieri, revoluţia din Muntenia a fost condusă de un om din popor. Îndată după moartea lui Alexandru Suţu, Tudor Vladimirescu a trecut Oltul pentru a ridica poporul: „El protestează, fără distincţie de naţionalitate, contra tuturor opresorilor poporului valah [...]. Revoluţia valahă are deci un caracter complex; ea porneşte din masele adânci ale poporului şi se îndreaptă contra unei părţi a boierilor, dar numără partizani în chiar clasa contra căreia luptă. Ea este mai mult socială decât politică. De asemenea, majoritatea boierilor consideră pe Vladimirescu ca un şef de briganzi" [3].

[1] Vlad Georgescu, *Din corespondenţa diplomatică a Ţării Româneşti (1823—1828)*, Bucureşti, 1962, p. 146.

[2] *Ibidem*, p. 146—147.

[3] Biblioteca Academiei Române, *Manuscrise* (în continuare: B.A.R., Msse), manuscris francez 210, Jules Brun, *Histoire de la ville de Bucarest. 1821—1856*, tome II, f. 101.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Aşadar, şi mişcarea românilor la 1821 era tot o revoluţie pornită de jos contra celor de sus, având un mai pronunţat caracter social decât politic. Din care motiv, conducătorul ei era considerat de către marea boierime un şef de briganzi. Explicabilă astfel aversiunea domnitorului Grigore IV Ghica faţă de insurecţia românească, pe care o desconsidera, reducându-i amploarea şi semnificaţiile.

Opiniile domnitorului nu erau singulare, reflectând o mentalitate a clasei dominante după 1821. Astfel, un memoriu din decembrie 1822, constatând cauzele sărăcirii ţării, atrăgea atenţia asupra eventualităţii unei noi ridicări a poporului împins la o şi mai mare deznădejde. Dacă nu ar fi existat o astfel de situaţie deplorabilă la 1821, poporul nu s-ar fi ridicat. La aceasta a mai contribuit şi promisiunea conducătorului că se va lua de la cei bogaţi şi se va da la cei săraci. De aceea, „ridicarea armelor de către români nu poate fi socotită altfel decât războiul săracilor împotriva celor socotiţi bogaţi, şi nu o cerere cu arma în mână a drepturilor naţionale şi a încetării nedreptăţii"[4].

O denaturare vădită a scopului ridicării poporului şi a caracterului ei, dar, spre deosebire de domnitor, se considera posibilă o nouă ridicare, dacă nu se suprimau cauzele care au provocat-o. Târziu, după Unirea Principatelor, Ion Heliade Rădulescu, unul din conducătorii moderaţi ai revoluţiei de la 1848, împărtăşind principii conservatoare, aprecia că „Zavera", înţelegând prin aceasta mişcarea provocată de Eterie, „fu dejucată de boieri". Astfel, „Tudor era sluger [rang de mic boier — *n.n.*] şi căpitanii lui [între ei, posesori de ranguri similare — *n.n.*], şi pandurii lui toţi nu era ciocoi [. . .]. Boierii şi Popolul, români adevăraţi, dejucară planurile Curţii protectoare ce se servise cu fanarioţi şi cu ciocoi"[5]. Aşadar, poporul, împreună cu boierii, a zădărnicit „zavera", căci nu erau „ciocoi". Este vorba, desigur, de exacerbarea sentimentului antifanariot şi antigrecesc, pentru a face loc unuia naţional întruchipat de solidaritatea poporului cu boierii contra fanarioţilor şi ciocoilor. Exceptarea boie-

---

[4] *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821 (în continuare: D.I.R. 1821)*, vol. III, Bucureşti, 1960, p. 227.

[5] Ion Heliade Rădulescu, *Equilibru între antithesi sau spiritul şi materia*, Bucureşti, 1859—1869, p. 103.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

rilor dintre cei care au cauzat rele în ţară este evidentă. Tudor Vladimirescu rămâne un erou naţional, care a contribuit, în calitatea lui de mic boier, împreună cu căpitanii şi pandurii, care „nu era ciocoi”, la „dejucarea” planurilor Curţii protectoare, bine servită de fanarioţi şi de ciocoi. Adevăruri amestecate cu exagerări subiective ale fenomenelor şi evenimentelor, menite a scoate boierimea din cauză. Cu toate acestea, Tudor Vladimirescu este prezentat ca un erou naţional, care a zădărnicit mişcarea eteristă. „Zavera fu risipită: Tudor îşi vărsă sângele; şi din sângele lui eşi Domnia pământeană şi multe din drepturile Patriei. Curtea protectoare de atunci jură a desfiinţa această instituţie hierarchică, din care eşia apărătorii Ţărei o dată cu braţul şi apoi cu mintea şi experiinţa” [6].

Spre deosebire de boieri şi domn, Ion Heliade Rădulescu recunoştea eroismul sacrificiului lui Tudor Vladimirescu în favoarea cauzei naţionale pe care o servise. Conservator în mentalitate, el nu recunoştea însă, la fel ca şi boierii, spiritul larg, progresist al revoluţiei, care marcase începutul unei noi epoci nu numai prin reinstaurarea domniilor pământene, ci şi prin ideile şi năzuinţele afirmate, ce se vor întruchipa ulterior în opera de modernizare a societăţii româneşti. Ion Heliade Rădulescu însuşi contribuise la aceasta, dar, cu trecerea deceniilor, după Unirea Principatelor, nu-i mai stabilea semnificaţiile, căci se plasase temeinic pe poziţii conservatoare şi antiliberale. Om politic provenit din popor, el nu se situa, după Unire, nici măcar la înălţimea dezideratelor exprimate de gânditori din deceniul al treilea, cu aceeaşi origine modestă. Înainte chiar de 1821, la 1820, Barbu Paris Momuleanu scria: „Fraţilor simpatrioţi, un veac nou ni s-a ivit”[7].

La 182?, episcopul Chezarie al Buzăului elogia astfel anul 1821: „Omule, cu leatul 1821! tu, cu adevărat, prin intrarea-ţi de ai pricinuit românilor amărăciune, dar deodată şi deşteptare [...], minuturile tale ca nişte soli luminători s-au înfipt în simţirile românilor” [8].

---

[6] *Ibidem.*

[7] P. Momuleanu, *Rost de poezii*, Bucureşti, 1820, p. 1.

[8] E. Vârtosu, *Tudor Vladimirescu. Glose, fapte şi documente noi (1821)*, Bucureşti, 1927.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Ionică Tăutul exclama şi el, plin de entuziasm, în 1822: „Iată dreptatea! Iată veacul cel înaurit!'' [9]

Doleanţele gânditorilor români provenind din rangurile inferioare ale boierimii sau din clasele de jos ţinteau la înfăptuirea unor prefaceri profunde, menite a accentua procesul de modernizare, în sensul unor opţiuni care să satisfacă interesele unor cât mai largi categorii sociale. Ei vizau o egalizare în drepturi la vârf, adică în rândurile clasei dominante. Contrar acestor năzuinţe ale boierimii mici şi mijlocii, marea boierime conservatoare, împărtăşind principiile retrograde ale imobilismului social şi politic care-i serveau interesele fundamentale în deţinerea tuturor privilegiilor şi a monopolului puterii în stat, îşi reducea dorinţele numai la reorganizarea administrativă a ţării, ţintind la preluarea conducerii statului după înăbuşirea revoluţiei. În pofida apelurilor repetate din ţară, boierii români refugiaţi refuzau să revină la căminurile lor. În Ţara Românească au revenit câţiva, în frunte cu Barbu Văcărescu, dar cei mai mulţi au rămas la Sibiu şi Braşov. Ei se adresau celor din ţară, exprimându-şi neîncrederea în măsurile Porţii otomane şi afirmând că salvarea ţării nu putea veni decât de la Curtea din Petersburg, marea putere protectoare şi ocrotitoare a menţinerii vechii stări de lucruri. La 7 septembrie 1821, Poarta emitea un firman prin care cerea comandanţilor armatei de ocupaţie să deosebească pe cei care au avut legături cu Eteria şi să oprească excesele. La 6 octombrie 1821, boierii munteni refugiaţi la Braşov trimiteau un *arz* la Poartă, cerând evacuarea ţării de către trupele de ocupaţie, pe motiv că erau o mare povară, îndeosebi pentru cei avuţi, adică boierii şi mănăstirile [10].

O parte din boierii munteni refugiaţi la Braşov, în frunte cu Grigore Dim. Ghica, se întorsese în ţară în luna noiembrie 1821. Din Bucureşti, este înaintată şi cea dintâi cerere de domn pământean. Boierii rămaşi în emigraţie nu se adresează însă Porţii, în vederea reorganizării ţării, ci Curţii din Petersburg. Cererile de reformă ale boierilor din Braşov către Al. Pini au numai caracter economic. Din punct de vedere politic, cereau doar revenirea la domniile pămân-

---

[9] E. Vârtosu, *Din scrierile inedite ale lui I. Tăutu*, Bucureşti, 1939, p. 11.

[10] Ioan C. Filitti, *Frământările politice şi sociale în Principatele Române de la 1821* la *1828*, Bucureşti, 1932, p. 76—77.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

tene. În nici un fel, ei nu concepeau limitarea privilegiilor, care ar fi avut semnificaţia unei tendinţe spre libertate şi egalitate. A.D. Xenopol considera aceasta ca firească, întrucât cererile de reformă ale boierilor nu aveau aceleași raţiuni ca *ponturile* din Moldova, concepute de boierime, adversară a tendinţelor liberale: „cererile de reformă ale boierilor puteau avea ţintă naţională, după cum se vede lucrul din acea care tindea la restituirea domniilor pământene. Sociale și liberale nu erau însă întru nimic''[11].

Mai mult chiar, în rândurile boierimii ia naştere un curent contra străinilor, îndeosebi a evreilor, ca patrioţi considerându-se mobilizaţi a scăpa ţara de ei, care erau protejaţi de consulii Marilor Puteri[12].

În timp ce emigranţii moldoveni trimiteau *arzuri* la Poartă, cei munteni alcătuiesc două proiecte de reorganizare a ţării. Unul este de la finele anului 1821, aparţinând grupării conservatoare, care nu mai solicita însă încorporarea la Rusia. Memoriul are un profund caracter antifanariot şi antiotoman. Se vorbeşte în numele „neamului nostru, lăcuitorilor Dachii''[13]. Despre elementul grecesc, se scrie „cât au fost de turburător, răzvrătitor şi vătămător''. Cu toate că au dobândit lumini de învăţătură în Europa, grecii nu s-au lecuit de vechiul lor nărav de a intriga şi a pune la cale aţâţări de tot felul. Boierii menţionează, apoi, că „patria noastră, Valahiia, s-au supus la împărăţiia othomanicească în leat—, cu legături înscris să răspunză pă tot anul suma de bani ce s-au legat drept semn de supunere tocmită şi să nu aibă Poarta othomanicească nici un fel de amestec în pământul nostru cătuş de puţin, ci să stăpânească ţara de domni pământeni, cu toate obiceiurile ce au avut pă deplin. Dar această tirană împărăţie și vrăjmaşă neamului creştinesc, nebăgând în seamă cinstea legăturilor sale, de multe ori s-au pornit ca să ne aducă în jugul robii; însă ţara fiind în bună stare şi având oarecare putere de oaste pământească, s-au tot apărat din vreme în vreme, cu toate că sălbătica tiranie au

---

[11] A.D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. a III-a, vol. XI, Bucureşti, 1930, p. 65.

[12] *Ibidem*, p. 65—66.

[13] Emil Vârtosu, *1821. Date şi fapte noi*, Bucureşti, 1932, p. 117—118, *Memoriul boerilor din Braşov către Rusia pentru reorganizarea Ţării Româneşti, 1821.*

ACADEMIA ROMANA
https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

călcat hotarul țării, ce era jumătate apa Dunării, și au făcut și trei cetăți pă pământul nostru, Brăila, Giurgiul și Turnul"[14].

Nimic mai plăcut de constatat la boierii conservatori exilați la Brașov decât patriotismul lor și ura înverșunată față de asuprirea străină. Ei făceau însă abstracție că se adresau unui tiran autocrat pe măsura padișahului otoman, care se situa în vârful ierarhiei unui regim despotic de tip oriental, încă mai rapace și mai plin de energie în tendințele sale expansioniste spre Strâmtori, extinderea și fortificarea Imperiului rus fiind de dată mai recentă. Boierii români se plângeau astfel Curții din Petersburg pentru câte le suferiseră din partea administrației turco-fanariote, pierzând, totuși, din vedere că țarul Rusiei urmărea scopuri mult mai periculoase decât sultanul, anume de a deveni nu numai suzeranul, dar chiar suveranul Principatelor Române. O parte a boierimii, cea mai înverșunată în menținerea privilegiilor și monopolului conducerii statului, ceruse, în diverse memorii către Curtea din Petersburg, încorporarea țărilor lor la Imperiul rus. Acest imperiu chiar încorporase jumătate din țara Moldovei la 1812, pe care a supus-o unui intens proces de deznaționalizare.

În memoriul lor din 1821, boierii munteni refugiați la Brașov reclamau țarului, care anexase Basarabia, încălcările autonomiei Țării Românești de turco-fanarioți, sperând, desigur, în mod naiv, că vor reuși să înlăture suzeranitatea otomană cu sprijinul său. Nu mai cereau, e drept, încorporarea țării lor la Imperiul rus, vădind un viguros sentiment național, intuind chiar forma rotundă și desăvârșită a unui stat care să întrupeze „vechea Dacie", însă nu sesizau că în urmărirea scopului propus mergeau de la rău la mai rău. Încălcările autonomiei de către domnii fanarioți, de altminteri, ultimii susținuți de Curtea din Petersburg pentru că sprijiniseră Eteria, erau obiectiv și îndreptățit formulate. Astfel, în memoriul lor, boierii menționau că, prin înclinarea lor specifică, grecii din Fanar au ajuns în funcții de dragomani la Poartă, întărind tirania otomană prin cugetul și fapta lor. Ei au determinat Poarta să nu mai admită domni pământeni, ci dintre acei greci din Fanar. Primul domn fanariot a procedat la desființarea miliției pământene, în locul capuchehaelor române la

[14] *Ibidem*, p. 119—120.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Poartă numind greci. Domnii fanarioţi au stăvilit libertatea comerţului extern, lezând grav dreptul ţării la autonomie. Ei „au stricat legătura veche'', tinzând „să strice de tot eleftheria neamului românesc'', adică libertatea. Sub administraţia fanariotă, turcii din serhaturile dunărene au trecut în Ţara Românească, cuprinzând teritorii pe care le-au transformat în raiale[15].

În acest fel, românii au ajuns „robi la robii Porţii'', care au jefuit-o în propriul lor interes. Şi nu le-a fost de ajuns atât, dar au îndreptat mânia Porţii contra românilor, denunţaţi ca turburători de ordine, mulţi boieri fiind răpuşi. La 1821, grecii au considerat că a venit timpul de a-şi desăvârşi „ce să vede că din vechime au cugetat neastâmpăratul lor duh. Făcuseră o epohă de tot urâtă, şi lui Dumnezeu, şi tuturor neamurilor, de au răsunat în toată Europa'' [16].

Patrioţi, dar conservatori, boierii refugiaţi la Braşov amestecau sentimentele lor legitime de ură contra domnilor fanarioţi cu cele contra mişcării eteriste, promotoare a principiilor de libertate naţională şi socială. Ei stigmatizau această mişcare, pe care o etichetau drept nelegiuită şi primejdioasă, păgubitoare ţării. Evident, critica mişcării eteriste nu mai avea obiectivitatea şi rigoarea celei făcute domniilor fanariote, fapte ce nu puteau fi confundate. Domnii fanarioţi, ca greci, sprijineau, desigur, Eteria, ca mişcare naţională de eliberare, dar nu urmăreau scopuri mai înalte decât boierii români pentru propăşirea naţiunii lor, în cadrul luptei deschise pentru emancipare politică şi socială. Coincizând în parte, scopurile urmărite difereau radical în domeniul social şi politic, de care erau direct interesate largi categorii sociale ale fiecărei naţiuni în parte.

După evenimentele din 1821, boierii munteni refugiaţi se adresau ţarului Rusiei, în scopul îndreptării stării de lucruri, solicitând reorganizarea Ţării Româneşti, printr-un memoriu în 23 de puncte. În primul rând, solicitau restabilirea hotarului pe mijlocul Dunării, eliberându-se astfel teritoriile ocupate pe malul stâng, inclusiv raialele Brăila, Giurgiu şi Turnu. Mai cereau: revenirea la situaţia anterioară domniilor fanariote; libertatea comerţului; înfiinţarea de fabrici şi

---

15 *Ibidem*, p. 120.
16 *Ibidem*, p. 123.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

alte întreprinderi meşteşugăreşti sau comerciale; exploatarea resurselor minerale şi liberul negoţ cu cele prelucrate, prin încredinţarea drepturilor în această privinţă pământenilor; dobândirea rangurilor prin slujbe și asigurarea privilegiului de a avea scutelnici numai pentru pământeni, eliminându-se, aşadar, grecii. La fel, dreptul de a avea posluşnici să fie acordat numai pământenilor. Se mai cerea scutirea boierimii în totalitatea ei de: vamă, dijmărit, oierit, pogonărit, tutunărit şi orice aşa-numit *rusumat*. De această scutire vor beneficia văduvele şi orfanii celor privilegiaţi [17].

Clasa politică, în ansamblul ei, pretindea scutirea de dările indirecte, acestea rămânând numai în sarcina celorlalte clase sociale. În acest fel, îşi face loc ideea solidarităţii întregii boierimi în deţinerea privilegiilor economice, întrucât cele politice urmau a se acorda în funcţie de ranguri. În memoriul lor, boierii propuneau desfiinţarea slujbei vinăriciului, pe motiv că se comiseseră numeroase şi mari abuzuri, în locul ei stabilindu-se pogonăritul, adică măsurarea viilor în pogoane. Se menţiona că pentru cei neprivilegiaţi (nescutiţi de dare) să se fixeze un preţ pe fiecare pogon ce trebuie plătit statului. Apoi, condiţiile vămii, mai ales prevederile tarifului vamal, să fie modificate în interesul ţării, căci multe se dovedeau neclare, permiţând abuzuri şi judecăţi interminabile. Vameşii să fie numiţi dintre pământeni. Rusumaturile, adică vămile, ocnele, dijmăritul, oieritul, pogonăritul etc., fiind scoase la mezat (licitaţie), să fie acordate numai boierilor pământeni. Se mai cerea interzicerea importului de vin şi rachiu, pentru a nu scădea preţul produselor indigene. Străinilor să li se acorde numai dreptul de tranzit. Sarea să fie vândută în mod rentabil peste Dunăre şi să se acorde *mertice* de sare (cantităţi fixe gratuite) tuturor deţinătorilor de ranguri, indiferent de categorie, care, în caz de nefolosire a acestora, să aibă libertatea de a vinde sarea ce li se cuvenea oriunde era posibil [18].

Orice măsură de reorganizare boierii o concepeau în propriul interes de clasă dominantă, vizând, de această dată, ca o noutate, totalitatea ei. Rezervându-şi toate privilegiile, ei îşi întorceau cu „mărinimie" privirile spre cei de jos, propunând desfiinţarea liude-

---

[17] *Ibidem*, p. 127.
[18] *Ibidem*, p. 127—128.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

lor [19], care — scriau ei în memoriul adresat Curţii din Petersburg — provocau „necurmate jafuri şi mâncătorii, toate greutăţile căzând pă cei slabi şi neputincioşi, şi mai vârtos pă satele care nu avea norocire să fie supt apărarea celor mari şi celor în putere". Aceste sate se aflau, astfel, pradă lăcomiei domnilor. Pe viitor, se propunea ca, în locul *liudelor*, să se plătească darea către vistierie de către fiecare locuitor, încadrat în una din cele trei categorii de birnici [20].

Uşurarea îndeplinirii dărilor către stat astfel concepută de boieri pentru ţărani nu însemna decât o transferare de drepturi din partea statului în favoarea stăpânilor de domenii. În acest fel, se preconiza o pravilă (lege) pentru veniturile moşiilor, incluzându-se toate obiceiurile pământului. În loc de 12 zile de clacă, boierii cereau introducerea a 24 zile de clacă, invocând uşurarea clăcaşilor prin desfiinţarea *liudelor*. Prin aceasta, ei considerau că se va intra în vechile obiceiuri ale ţării, adică lucru pentru boieri timp de 2 zile pe lună. Spre a preveni orice turburări pentru liniştea ţării, boierii cereau să aibă depline puteri de a se întruni şi a decide legile necesare. Ca pământeni, ei îşi rezervau toate drepturile, cu excluderea străinilor. Aceştia puteau activa doar în companiile de negoţ ale autohtonilor, conformându-se obiceiurilor lor. De asemenea, meşteşugarii străini vor trebui să intre în *isnafurile* pământenilor şi să se supună lor, altminteri urmau să fie expulzaţi [21].

În privinţa mitropolitului şi a episcopului, se propunea ca aceştia să aibă libertatea de a dispune de veniturile mitropoliei şi episcopiilor lor, ei înşişi primind leafă pentru funcţiile îndeplinite în divan. Egumenii mănăstirilor, pământeni sau străini, să aibă simbrie anuală şi să se ocupe numai de slujbele bisericii. La fel, preoţii, diaconii, cântăreţii, paracliserii. Mănăstirile să aibă economi mireni dintre pământeni, care să strângă veniturile şi să plătească dările către vistierie, apoi să dea ce se cuvine locurilor la care au fost închinate [22].

---

[19] Unităţi de cont ibuatili cuprinzând între 1 şi 12 birnici, împărţiţi în trei categorii, ce vor fi desfiinţate prin Regulamentul organic.

[20] E. Vârtosu, *1821. Date şi fapte*, p. 128.

[21] *Ibidem*, p. 129—130.

[22] *Ibidem*, p. 131.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Animaţi de un puternic ideal aristocratic şi naţional, boierii români care-şi iubeau, în mod evident, ţara, dar ca pe o posesiune colectivă, numai a lor, la ultimul punct al memoriului lor, cereau preluarea conducerii ţării, dată fiind lipsa unui domn pe tron şi eliberarea de fanarioţi. Astfel, ei propuneau o „reformă a otcârmuirii”, începând cu o „reformă a divanului şi a toatei tagmei politiceşti”. Se preconizau două divane: *Divanul cel dintâi*, care avea menirea unei puteri executive asupra întregii Ţări Româneşti (Valahia Mare şi Valahia Mică), alcătuit din: mitropolit, episcopii de Buzău şi de Argeş, patru mari boieri mazili şi un legist. Acest divan trebuia să aibă un director de cancelarie, bine pregătit, stabil în funcţie, cu 4 logofeţi de taină (secretari), un tălmaci, doi condicari şi alţi slujbaşi în subordine. Divanul cel dintâi preleva din veniturile eparhiilor şi mănăstirilor cele ce se cuveneau vistieriei ţării după plata celorlalte datorii [23].

Divanul de al doilea urma să fie compus din: marele ban, marii vornici ai ţării de sus şi de jos, marele vornic al obştirilor, marele logofăt al obiceiurilor şi trei mari boieri mazili. Un logofăt avea să conducă treburile cancelariei, având în subordine condicar şi slujbaşi. El se ocupa cu judecăţile, deciziile fiind supuse spre aprobare Divanului cel dintâi [24].

Se preconiza, apoi, înfiinţarea unui *Departament al logofeţiei pricinilor streine*, condus de un logofăt în funcţie şi de doi boieri de rangul II sau III. Acest Departament cerceta pricinile dintre supuşii străini şi pământeni, deciziile sale fiind supuse aprobării primului divan. Încă alte două departamente mai trebuiau înfiinţate, unul din 8 şi altul din 7 boieri, aparţinând rangurilor II şi III, pentru judecarea proceselor. Un alt departament, al criminalului, compus din patru boieri, aparţinând aceloraşi ranguri, urma să cerceteze pricinile criminale, deciziile sale fiind, de asemenea, supuse primului divan spre aprobare. Alte departamente, precum al pricinuirilor şi cel al hotărniciilor, alcătuite tot din boieri mijlocii şi mici, urmau să îndeplinească funcţii de judecată, supuse, ulterior, aprobării Divanului cel dintâi [25].

---

[23] *Ibidem*, p. 132.

[24] *Ibidem*.

[25] *Ibidem*, p. 133—134.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Reorganizarea țării era, astfel, concepută în spirit național, dar numai în interesul clasei dominante, în totalitatea ei, în rândurile căreia marea boierime și clerul înalt dețineau puterea supremă prin primul divan. În același spirit, preconizau reforma vistieriei. Întrucât domnii fanarioți o confundau cu punga lor, situând în fruntea ei un boier pământean supus voinței lor și un casier grec, se cerea reformarea acestei instituții în folosul patriei. În locul unui mare vistier, propuneau înființarea unei *Comisii a vistieriei țării*, unde să fie depuse sumele rusumaturilor și toate celelalte venituri. Comisia era subordonată primului divan, numai cu aprobarea acestuia urmând a face cheltuieli. Planul de cheltuieli (bugetul) trebuia să fie întocmit de divanul II, apoi întărit de divanul I. În fruntea Comisiei va fi un mare boier, alături de alți doi, având în subordine calemgii, un sameș, un deputat al județelor etc. La fiecare județ urmau a fi orânduiți doi ispravnici, unul principal și altul ajutor, răspunzători către divan și vistierie. Aceștia alegeau un sameș al județului pentru strângerea banilor de la zapcii, un zapciu la fiecare plasă, un condicar și un judecător, care să nu trăiască din *havaeturi* (venitul slujbelor), ci din simbrie. În locul vătafilor de plai, să fie numiți ispravnici de plai cu simbrie [26].

Exasperați de excesele monarhiei despotice de tip oriental, întruchipată în Principatele Române de fanarioți, boierii români nu mai doreau nici un fel de domnie, căci sistemul politic îi întreținea și determina trăsăturile despotice, foarte păgubitoare chiar și pentru marii boieri, aflați, ei și averile lor, la discreția bunului-plac al domnitorului. O conducere colectivă a statului, alcătuită într-un prim divan, era menită a satisface necesitățile unei administrații cuprinzând unele elemente de modernitate, preconizate în sensul unei eficiențe și evitării abuzurilor și samavolniciilor sau măcar a exceselor. Conceperea unor altfel de instituții decât cele precedente, la diverse niveluri, care să permită accederea în funcții de conducere a statului a boierilor mici și mijlocii, toate subordonate primului divan, avea semnificația unor concesii făcute spiritului vremii, radicalizat în urma evenimentelor anului 1821. Pentru a-și afirma interesele de putere, marea boierime

[26] *Ibidem*, p. 135—136.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

concedă celei mici şi mijlocii funcţiile inferioare de conducere în instituţii create ad-hoc.

Disimulată, puterea se concentra astfel în mâinile marii boierimi, care exercita conducerea statului în propriul interes, dar fără a crea surse de mare tensiune în rândurile celorlalte categorii, la care să se asocieze elemente din mica boierime, aşa cum se întâmplase în revoluţia de la 1821. Fără a constitui o conducere modernă a statului, căci nu includea principiul democratic al separării puterilor, proiectul de reorganizare al marii boierimi refugiate la Braşov, adresat Curţii din Petersburg, conţinea, totuşi, elemente de modernitate, menite a atenua excesele regimului politic absolutist, îndeosebi prin venalitatea slujbelor, care, nefiind plătite, se compensau pe seama contribuabililor cu mult peste ce li s-ar fi cuvenit. Preconizarea lefurilor şi simbriilor fixe pentru slujbaşii statului era menită să îngrădească abuzurile şi să permită o administraţie eficientă.

În acest scop, era concepută în memoriul lor şi *Reforma zabitlâcului, adecă a paznicilor, atât în oraşul Bucureştilor, cât şi în afară în tot coprinsul ţării*. Se menţiona că, în vechime, agia şi spătăria au asigurat zabiţii şi paznicii ţării. Aceste funcţii erau acordate de fanarioţi rudelor şi apropiaţilor: „Aga prăda târgul Bucureştilor şi esnafurile fără sfială, cu felurimi de chipuri, cu gloabe nesuferite, — şi cu vină şi fără vină —, neguţătorindu-să şi cu cele de hrana oştii. Era o mare ticăloşie la cel ce din nenorocire cădea în unghiile acestui dregător" [27].

Spătarul numea polcovnici şi căpitani în judeţe dintre oamenii străini, de regulă, arnăuţi, în schimbul unor mari sume de bani: „prăda lumea cu toată îndrăzneala, de era o jalnică vedere, căci nu lăsa nici măcar găină la uşa săracului lăcuitor, osebit din bătăi şi cumplite cazne" [28]. Pe zabiţi, polcovnici şi căpitani nimeni nu putea să-i judece, căci se aflau sub ocrotirea spătarului. În memoriul lor, boierii cereau înlăturarea străinilor din funcţii, desfiinţarea agiei şi spătăriei şi înfiinţarea poliţiei Bucureştilor, condusă de un boier cu funcţia de pârcălab de poliţie, care să strângă dările pentru vistierie. Poliţiei să-i fie subordonată o *Casă a lazareturilor*. Pentru paza hotarelor

---

[27] *Ibidem*, p. 139.
[28] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

țării, îndeosebi pe Dunăre, se propunea înființarea unei miliții pământene, dotată cu piese de artilerie pentru paza cetăților [29].

În scopul prinderii răufăcătorilor, se preconiza a fi numit un singur polcovnic de poteră și un polcovnic de vânători, care, având la dispoziție catane, să se deplaseze numai acolo unde va porunci divanul, spre a zdrobi și prinde pe tâlhari. Prinderea borfașilor va cădea în seama ispravnicilor de județe. Gazdele de tâlhari care vor tăinui vor plăti pagubele și vor fi pedepsiți la fel ca tâlharii. *Dregătoria armășiei* va rămâne așa cum a fost, marele armaș nefiind numit dintre marii boieri. El avea în subordine armași de rang inferior și zapcii, logofeți obișnuiți. Armășia dădea cazuri în judecata *Departamentului de criminale*, executa deciziile divanului și strângea birul țiganilor lăieți ai domniei, pe care-l preda vistieriei [30].

Din proiectul de reorganizare a țării nu era exceptată nici *Rânduiala Valahiei celei mici*. Conducerea Olteniei urma să fie încredințată unui mare boier din București, ca președinte al Divanului din Craiova, ajutat de episcopul Râmnicului și de cinci boieri de divan, care să cerceteze pricinile de judecată și să raporteze marelui divan din București, având în subordine slujbașii necesari: logofeți, zapcii etc. Un județ al poliției urma să fie numit în orașul Craiova, cu aceleași atribuții ca în București. Toate celelalte dregătorii trebuiau să fie schimbate anual, cu excepția cancelariei divanului, vistieriei și divanului Craiovei, precum și a celor dependente de Departamentul criminalicesc [31].

În finalul memoriului lor, boierii insistau asupra respectării cu străşnicie a principiului fundamental al proiectatei lor administrații a țării, anume retribuirea cu sume fixe a oricărei slujbe în stat. Fiecare slujbaș trebuia să primească leafă și nimic mai mult, fără a mai vorbi de mituire și altele de acest fel: „Iar carele va îndrăzni a să abate la cătuș de puțină luare peste leafa lui să fie negreșit, spre pildă, pedepsit și dat în publică, a nu să mai împărtăși de nici o slujbă în toată viiața sa" [32].

---

[29] *Ibidem*, p. 138.
[30] *Ibidem*, p. 139.
[31] *Ibidem*.
[32] *Ibidem*, p. 140.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Aceste cereri le considerau boierii necesare pentru îndreptarea nenorocitei stări de lucruri din țară, rugând stăruitor pe țarul Rusiei să le dea ascultare și să le întărească „ca să-și aibă urmarea lor temeinică în veci!”[33].

Boierii români nu puteau concepe mai mult în domeniul reorganizării țării lor, căci nu ieșirea din limitele sistemului politic existent urmăreau ei, ci numai atenuarea exceselor rezultate din îndelungata practică a domniilor fanariote, tot mai intens potrivnice intereselor naționale cu trecerea anilor. Cei mai învățați dintre boierii români înclinau spre absolutismul luminat, în locul despoției orientale care secătuise resursele de energie ale națiunii. Absolutismul luminat nu era însă agreat de Curtea din Petersburg, ea însăși o despoție orientală, la fel ca Poarta otomană, deși încercase unele afinități pentru filosofia luminilor, îndeosebi în timpul Ecaterinei a II-a. În practica politică, țarii Rusiei aplicau principiile ferme ale imobilismului social, ale unui conservatorism retrograd, impuse samavolnic nu numai propriilor supuși, dar și celor care avuseseră nenorocul de a cădea în sfera de influență a puterii lor.

În imposibilitate de a concepe viitorul lor în mod independent de imperiile vecine, boierii recurgeau la protecția și mărinimia țarului Rusiei pentru a-și reorganiza țara în spiritul concepțiilor lor, fără a acorda atenția cuvenită politicii țariste expansioniste spre Strâmtori. O astfel de emancipare politică periclita, în mod evident, interesele naționale ale poporului român, deja încercat de rapturi teritoriale comise în dauna sa de către Curțile din Viena și Petersburg.

Conservator, dar cu unele interesante elemente de modernitate, memoriul boierilor din Brașov către țarul Rusiei de la finele anului 1821, la fel ca alte memorii de acest fel, care-i vor urma, va sta la baza alcătuirii Regulamentului organic, ca ultimă și cea mai concludentă expresie a conceptelor conservatoare în domeniul reglementării raporturilor sociale și administrației de stat. Modernizarea în accepțiunea marilor boieri români nu depășea limitele interesului de clasă politică dominantă a societății. Ea constituia mai degrabă un mijloc de regenerare națională și prea puțin sau deloc de progres social-eco-

---

[33] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

nomic, căci reformele de structură lipseau, ele singure ar fi transformat regimul în opusul său, adică în unul democratic. Boierii se și feresc să utilizeze cuvântul de reformă sau dacă îl utilizează îl reduc la aspectul său formal, implicând simularea de schimbare a structurilor regimului politic și efectuarea, în practică, doar a unor remedieri profitabile pentru clasa politică a regimului privilegiilor. Și aceasta, întrucât nici țarul Rusiei, nici boierii români, care i se adresau, nu agreau principiile radicale ale schimbărilor de structură, rămânând fideli principiilor conservatoare.

Remedii puteau fi aduse, și au fost operate, fără a modifica esențial vechile instituții. Schimbările economice și mai ales morale, după 1821, nu scăpau spiritului de observație al diplomaților străini rezidenți în capitala țării. Astfel, consulul prusian Ludwig Kreuchely, baron de Schwerdtberg, scria ambasadorului țării sale la Constantinopol, baronul von Miltitz, despre bogățiile naturale ale Țării Românești și mizeria materială și morală cauzată de regimul politic absolutist oriental: „Valahia este, fără îndoială, una din țările cele mai fertile ale Europei. Natura aici repară fără încetare agresiunea despotismului”[34]. Astfel, boierii se adăpau din sudoarea țăranilor, în această întreprindere a lor fiind ajutați de tirani subalterni, care, la rândul lor, au alți tirani subalterni etc. Domnitorii și oamenii lor de încredere își apropriau o parte din bogăția primilor, pe care o sacrificau benevol pentru a dobândi facultatea de a percepe noi câștiguri. Cu toate acestea, comerțul se dezvoltă, deși țăranul este apăsat, adeseori înșelat, extorcat de bunurile sale pe prețuri derizorii și arbitrare. Aceasta se poate constata din faptul că se vinde mai mult decât se cumpără. Boierii de toate categoriile reușesc a-și face un mic tezaur din veniturile domeniilor lor, din veniturile slujbelor, dovedindu-se foarte abili în extorcarea de sume prin mijloace nelegitime. Exportul se făcea în Imperiul otoman și diverse state europene: boi, în Silezia; vin, lână, brânză, porci și pește sărat, în Transilvania; lână, porci, ceară, miere, seu, piei de iepure, în Austria. În Turcia se vindeau: cai, boi,

[34] *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki* (în continuare: *Hurmuzaki*), vol. X, *Rapoarte consulare prusiene din Iași și București 1763—1844, adunate, adnotate și publicate de Neculai Iorga*, București, 1897, p. 133, Kreuchely către von Miltitz, 6 ianuarie 1822.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

oi, miere, ceară, grâu, unt, brânză ş.a. Din păcate, — preciza consulul prusian —, aceste produse erau vândute la preţuri scăzute către negustorii turci, greci, armeni, privilegiaţi de Poartă. Boierii deţineau obiecte de lux cu valoare reală, transmisibile moştenitorilor, precum bijuteriile[35].

Ahtiaţi după obiecte de lux, boierii vindeau tot, amanetându-şi chiar moşiile, adeseori vândute la mezat, atunci când nu puteau restitui împrumuturile. În mod firesc, ei se integrau în procesul de dezvoltare economică, fiind direct interesaţi în obţinerea de noi surse de venituri. Aşa se explică insistenţa lor, în memoriul adresat ţarului Rusiei, pentru măsuri în scopul facilitării comerţului şi meseriilor, înfiinţarea de fabrici, exploatarea bogăţiilor subsolului şi liberul negoţ cu produsele astfel obţinute. Dezvoltarea economică, în sensul unor noi surse de venit, constituia tot ce doreau mai mult boierii. Setea nepotolită pentru lux îi face însă tot mai lacomi şi risipitori, consumând, astfel, neproductiv sumele de bani obţinute. Viaţa parazitară, pe seama altor clase şi categorii sociale, lipsa de interes, în genere, pentru investiţii productive conduceau, implicit, la desfrâu şi la deteriorarea moravurilor la nivelul clasei politice. Vechile obiceiuri — precum constata consulul prusian — au suferit o lovitură prin ocupaţia armată a Principatelor de către armata rusă, în războiul din 1806—1812, care a provocat o decădere. Toate slujbele se vindeau de multă vreme, dar, acum, pentru a le obţine, boierii trebuiau să meargă la baluri sau să le dea ei înşişi. La acestea, pierdeau imense sume de bani în jocurile de cărţi, uneori chiar pe soţiile lor. Femeile încep să-şi vândă favorurile, uneori aceeaşi persoană le plătea unora şi le vindea altora. Consecinţele pentru ţară au fost nefaste, mărind tentaţiile pentru lux, care implica sume exorbitante. Începând să călătorească în Europa, boierii risipesc mari sume de bani. Domnia lui Ioan Caragea a atins culmea decăderii moravurilor şi intensificării jecmănelilor. Au urmat excesele din timpul evenimentelor anului 1821, apoi ocupaţia armată otomană, ţăranii suportând marile sarcini ce decurgeau din aceasta: rechiziţii, transporturi[36].

---

[35] *Ibidem.*

[36] *Ibidem*, p. 133—135.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

În Ţara Românească, spre deosebire de Moldova, nu toţi boierii mari se refugiaseră, încât caimacamul C. Negri îi foloseşte în administraţia statului. Nemulţumiţi, boierii şi negustorii din Oltenia se adresau Porţii, în ianuarie 1822, cerând o cârmuire independentă de Bucureşti. Odinioară — susţineau ei — aveau un cârmuitor numit de Poartă, care strângea birul şi alte havaeturi: ,,De la un timp încoace însă, boierii din Bucureşti, voind să ne aibă pentru hrana lor, s-au unit cu domnii din diferite epoci şi, apucând calea jafului şi a câştigului, au început să micşoreze influenţa cârmuitorului nostru şi să înainteze ei, într-o zi unul, a doua zi celălalt şi, acest lucru crescând din zi în zi, am ajuns să fim subordonaţi boierilor din Bucureşti şi să ne despoaie pe faţă cu puterea domnului''[37]. Petiţionarii pretindeau că toate relele de la Bucureşti veneau. Astfel, boierii din Bucureşti trimiseseră pe Tudor Vladimirescu, însoţit de 30 de arnăuţi, spre a provoca răscoala, care le-a cauzat atâtea daune. Ei promiteau că vor plăti ce se cuvine Porţii, numai să fie scoşi de sub ,,protecţia Bucureştiului'', căci altfel vor pieri cu totul sub ,,jugul'' său[38].

Interesant de constatat cum boierii refugiaţi la Braşov se adresau Curţii din Petersburg în scopul reorganizării, în timp ce boierii rămaşi în ţară se adresau Porţii. Cei din Oltenia, profund iritaţi de rapacitatea unor mari boieri din Capitală, deţinători de înalte funcţii în stat, se adresează Porţii pentru obţinerea independenţei de Bucureşti. Nemulţumirile sunt diverse, având temeiuri obiective, dar nu-şi vor afla rezolvarea prin adresarea către imperiile vecine, care uneltеau necontenit contra intereselor naţionale româneşti. Rusia şi Austria, cele mai interesate ca schimbarea stării de lucruri din Principate să aibă loc în folosul lor, procedează la înlocuirea consulilor sau funcţionarilor consulatelor. Compromis în timpul evenimentelor recente, Al. Pini este determinat să demisioneze din funcţia de consul al Rusiei în Principate, pe care ţarul o acceptă. În locul său, este numit M. Minciaky, aşteptat să sosească la Bucureşti. Se vădea curiozitate pentru reîntoarcerea dragomanului Gh. Leventis, un eterist, în suita noului consul. Udritzky, funcţionar al consulatului austriac la Iaşi, îşi pre-

---

[37] *D.I.R.* 1821, vol. III, p. 56.
[38] *Ibidem*, p. 57—58.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

zentase demisia care fusese acceptată, locul său fiind ocupat de b-aronul Hiller, mai puțin versat în funcție decât predecesorul său[39].

Prin protocolul de la Berlin, din 2/14 martie 1822, Marile Puteri se decid a adresa Porții o notă colectivă, prin care cereau evacuarea Principatelor Române și restabilirea administrației pământene prin tratative ruso-turce. Ulterior, Poarta și-a încălcat însă promisiunile de evacuare, cerând, în schimb, trimiterea unei delegații de boieri la Constantinopol, alcătuită din Barbu Văcărescu, vistierul în funcție, „avid de bani [...], timid, și ca toți boierii, fără cuvânt'', banul Grigore Ghica, spătarul în funcție, care — precum relata consulul prusian ambasadorului la Constantinopol — nu era mai instruit decât Barbu Văcărescu, dar mai vanitos și tot atât de avar, dar mai puțin viclean, și nu din principiu, ci din lipsa facultăților necesare; apoi, vornicul Nicolae Golescu, slugerul M. Filipescu, clucerul Filip Lenș și căminarul Ion Cocorăscu[40].

Precum se știe, la intrarea armatei otomane în Principate, boierii au acționat pentru numirea de domni pământeni. Consulul prusian considera îndreptățită formal cererea boierilor, dar aprecia că va avea rele consecințe, căci domnii pământeni nu vor putea fi ereditari, încât fiecare se va vedea în postura de deținător precar al puterii: „Boierii vor vedea în colegii lor pe stăpânii prezumptivi, iar domnii înșiși, în boieri, stăpânii viitori ai copiilor lor. La aceasta, se adaugă legăturile de sânge: interesele se amestecă. Dar, prin aceasta, chiar, fiecare trebuie să fie foarte atent la celălalt și să se teamă de a fi prevaricator sau tiran''[41]. Urmările erau deosebit de grave pentru țărani, căci din sudoarea lor trăiau boierii.

Evident, revenirea la domniile pământene putea avea astfel de consecințe, înăsprind competiția pentru obținerea tronului între boieri, dar urmările favorabile se dovedeau incontestabile pentru redeșteptarea și regenerarea națională a poporului român. Avantajele întreceau cu mult dezavantajele, căci o administrație națională, fie chiar sub același regim politic rămas absolutist, îi atenua trăsăturile exacer-

---

39 *Hurmuzaki*, vol. X, p. 136, Kreuchely către Miltitz, 28 ianuarie 1822.
40 *Ibidem*, p. 143.
41 *Ibidem*, p. 144.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

bate de asuprire națională și de prea intensă oprimare socială, prin îngrădirea abuzurilor fără limite din timpul domniilor fanariote.

Delegația de boieri munteni, în frunte cu Grigore Dim. Ghica, pleca din București la 22 martie și sosea la Silistra în ziua de 25 martie 1822. În tot acest timp, Al. Pini, încă în funcția de consul, aflat la Brașov, reproșa boierilor exilați că se îndepărtaseră de locul unde era el și nu le mai putea comunica de îndată știrile primite de la Petersburg. Astfel, împăratul scria că are sub ocrotirea sa pe cei de aceeași credință din Imperiul otoman: „Domniile voastre — li se adresa Al. Pini la 29 aprilie 1822 — nu trebuie în astfel de împrejurări grele să locuiți departe și să fiți împărțiți în partide, ci trebuie să vă aflați unde mă aflu și eu, ca să vă comunic și să vă pun în vedere tot ce aflu de la Curtea mea pentru dvs.''[42].

Scrisoarea consulului rus către boierii români denota profunda iritare a Curții din Petersburg față de trimiterea unei delegații de boieri din București la Constantinopol. Ei duceau cu sine așa-numitele „ponturi'' alcătuite la București după proiectele de reorganizare din decembrie 1821—ianuarie 1822, citite pașei de Silistra. În primul rând, boierii munteni cereau ca domnii să fie numiți pe viață și nu pe 7 ani, precum au plănuit grecii. De când fusese aplicat acest plan, domnii, după încheierea termenului de 7 ani, nu s-au mai întors la Constantinopol, pribegind în țări străine. Or, fuga domnilor este dăunătoare chiar Porții, căci foștii domni devin unelte ale altor Mari Puteri. În caz de deces al domnului numit pe viață în scaun, boierii propuneau să se aleagă altul și nu să-i urmeze fiul său. Așadar, cereau: domn pe viață neereditar; alungarea din țară a arnăuților, grecilor și sârbilor, împreună cu familiile lor; domnul numit să aducă din Constantinopol numai câțiva greci care să servească alături de pământeni; consulii Austriei și Rusiei să nu fie greci; aducerea la cunoștința locuitorilor țării a prevederilor tratatelor; contrasemnarea arzurilor domnilor către Poartă de boieri, care trebuiau să cunoască poruncile acesteia către domni; interdicția pentru domni de a acorda ranguri de boierie străinilor sau privilegii, precum dreptul de a avea scutelnici și posluș-nici; libertate pentru boieri de a se adresa Porții oricând; numirea

[42] *D.I.R.* 1821, vol. III, p. 93—94.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

capuchehaielor dintre români, nu dintre greci, alungarea din țară a călugărilor greci; interdicția pentru domni de a ridica în rang pe cine vor, ci pe rând, adică de la cel bătrân la cel mai tânăr, cu asentimentul tuturor boierilor; supunerea străinilor la legile țării; conducerea vistieriei de către 4 boieri; orânduirea de ispravnici dintre boierii învățați care să răspundă pentru judecățile lor; domnitorul să nu aibă dreptul de a face mazili sau neamuri fără asentimentul boierilor și, în genere, să nu acorde privilegii fără știrea lor; desființarea slujbelor de sameși; cunoașterea veniturilor vistieriei, nici o cheltuială neputând fi făcută fără asentimentul boierilor, domnului revenindu-i numai rusumaturile; supunerea la dări a străinilor neprivilegiați; libertatea comerțului pentru pământeni, cu plata vămilor de rigoare; interdicția de primire în școli a fiilor de greci, arnăuți și sârbi; introducerea învățării, cu plată, a limbii turce; acordarea spătăriei la 4 boieri, și nu unuia singur sau grecilor; numirea de boier pământean la căimăcămia Craiovei, care să aibă în slujbe numai pământeni[43].

După citirea ponturilor, pașa de Silistra le-a îngăduit boierilor să meargă la Constantinopol, unde au ajuns la 17 aprilie 1822, fiind primiți de reis-efendi la 20 aprilie. În acest timp, boierii fugiți din țară „de flagelul anarhiei și de furia fanatismului oștirii turcești" adresau țarului Rusiei un memoriu, la 31 mai 1822, din Brașov, în care solicitau un împrumut de 500.000 de ruble pentru a putea face față dificultăților traiului în exil, căci nu se puteau întoarce la căminurile lor, precum le ceruse caimacamul, în urma firmanului primit de la Poartă: „Am fost siliți a refuza, — scriau boierii din Brașov —, cu cuvinte temeinice, neputând consimți a aproba călcările tratatelor celor mai solemne, nici a coopera la spolierea și la ruina completă a unei țări atât de nenorocite deja, primind funcțiuni din partea unui guvern uzurpator. Am făcut să înțeleagă că înturnarea noastră devenea imposibilă, până la restabilirea guvernului și a ordinii legale"[44].

Înverșunați contra tiraniei otomane, care le secătuia țara prin ocupația armată, boierii refuzau să revină în țară la căminurile lor, căci

---

[43] E. Vârtosu, *1821. Date și fapte noi*, p. 155—158. Cererile boierilor munteni duși la Țarigrad, mai 1822.

[44] *Ibidem*, p. 100.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

se voiau în siguranță și restabiliți în toate drepturile lor de mari privilegiați și deținători ai monopolului puterii. Ei se plângeau țarului Rusiei că, iritați, otomanii au devastat proprietățile boierilor refugiați, jefuindu-le avutul. Ca atare, se vedeau nevoiți a cere un împrumut, garantat prin ipoteca averilor lor din țară[45].

Evident, boierii rămași în exil erau profund nemulțumiți de ordinea stabilită în țară de către armata de ocupație otomană. Adresându-se lui Al. Pini, la 1 iunie 1822, reclamau abuzurile căimăcămiei și ale boierilor care o sprijineau, prin care „se execută poruncile turcilor". Ei afirmau că, „politicește și omenește, Țara Românească este lipsită de dreptate fiindcă în loc de dreptate și echitate strălucește neomenoasa și vădita nedreptate"[46].

Intrigați că nu participau la viața publică din patria lor, în momente decisive pentru soarta ei, boierii exilați considerau, desigur subiectiv și, deci, exagerat, că delegația trimisă de la București la Constantinopol nu va reprezenta interesele țării, căci va căuta să facă Porții pe plac. Al. Pini era rugat să comunice la Petersburg că un demers al boierimii la Poartă nu putea să reprezinte interesele tuturor. În consecință, boierii emigrați protestează contra unui astfel de demers și solicită lui Al. Pini să comunice aceasta Curții imperiale din Petersburg, spre a lua cunoștință[47].

Convinși de dreptatea cauzei lor, pe care le plăcea s-o considere generală, boierii emigrați nu acceptau să revină în țară decât cu condiția restabilirii tuturor drepturilor de privilegiați și a preluării întregii puteri sub ocrotirea Curții din Petersburg. Concepțiile lor nu depășesc limitele regimului politic agreat de țarul Rusiei, țintind la menținerea unui conservatorism politic și social care să nu îngăduie nici o schimbare de structură. Din care motiv, modernizarea se produce lent, în timp îndelungat, având ca scop o mai bună eficiență a aparatului de stat și o apropriere a rezultatelor civilizației moderne, în plin avânt pe plan european, după marea revoluție franceză din 1789.

---

[45] *Ibidem*, p. 101.

[46] *Ibidem*.

[47] *Ibidem*, p. 105—107.

Dacă însă rezultatele ademeneau clasa dominantă, principiile democratice îi repugnau, întrucât ar fi transformat iremediabil despoţia orientală în opusul său, desfiinţând privilegiile şi monopolul puterii. Or, nimic nu le ocrotea mai bine decât imobilismul social şi politic, păzit cu străşnicie de monarhii autocraţi. Marii boieri români conservatori, rămaşi în exil, nu doreau şi nu concepeau mai mult în memoriile lor către ţar. Patrioţi, ei tindeau la propăşire naţională, dar măsurat, adică lent, totdeauna în conformitate cu interesul lor de castă politică. Principiile egalitare, măcar la nivelul întregii clase dominante, repudiate de marea boierime, fac obiectul acţiunilor boierimii mici şi mijlocii, mult mai interesate în aprofundarea procesului de modernizare.

2. Manifestări dedicate aprofundării procesului de modernizare

Sub directa şi recenta influenţă a evenimentelor anului 1821 şi sub deja mai îndelungata şi binefăcătoarea influenţă a principiilor marii revoluţii franceze, lumea spirituală românească se descătuşează treptat, prin apariţia necesară şi ineluctabilă a cărturarilor şi gânditorilor din a treia generaţie, în care se integrează cei proveniţi din clasele neprivilegiate ale societăţii, alături de boierii luminaţi aparţinând boierimii de toate rangurile. A.D. Xenopol stabilea două serii de fapte ca fiind existente la înfiriparea unei vieţi politice în Principatele Române. Prima a condus la înfiinţarea partidului naţional care includea toate curentele ce l-au generat, având ca scop înlăturarea dominaţiei fanariote, preluarea conducerii mănăstirilor închinate, înfiinţarea învăţământului naţional şi a unui teatru românesc. Acest „partid", de fapt partidă sau grupare politică, era alcătuit din boieri de toate categoriile, precum şi unii străini neasimilaţi şi români ataşaţi familiilor greceşti [48].

A doua serie de fapte o constituia o grupare mai restrânsă din rândurile boierimii, care a contribuit la întărirea „partidului liberal", îndeosebi gruparea „ciocoilor" din Moldova. Aceasta urmărea, pe lângă scopurile „partidului naţional", şi pe cele egalitare, ţintind la:

[48] A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XI, p. 54.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

abolirea privilegiilor politice, impozite pentru toţi locuitorii, dezrobirea ţiganilor, îmbunătăţirea stării ţăranilor: „Acest partid cuprindea numai o parte, mult mai restrânsă, din aristocraţie, oamenii acei cu inimă largă şi vederi altruiste. El se întărea însă prin adaosul elementelor din popor, înălţate pe calea învăţăturei către treptele mai înalte ale societăţii"[49].

Pe când gruparea liberală moldoveană iniţiază reforme, în mod energic, pentru egalitate politică, numai între boieri, cea munteană rămâne în urmă ca formaţiune politică. Aceasta era mai degrabă un curent decât o grupare, pătrunzând în popor, fără a reuşi să se strângă laolaltă, menţinându-se doar la nivelul unor gânditori individuali, care se vor întruni mai târziu într-o grupare politică. A.D. Xenopol îşi exprima nedumerirea faţă de această întârziere, căci — admite el — muntenii veniseră mai devreme în contact cu ideile liberale şi egalitare. Astfel, deşi primul român trimis la studii în străinătate a fost moldoveanul Gheorghe Bogdan, în 1803, primii bursieri români au fost trimişi peste hotare din Muntenia, provenind din popor, având astfel menirea să contribuie la întărirea ideilor egalitare în ţara ce-i trimitea[50]. După întoarcerea acestor bursieri, au fost trimişi în străinătate fii de boieri[51].

Cărturarii şi gânditorii proveniţi din popor n-au înşelat speranţele puse în ei de către contemporani. Unul dintre aceştia, venit din Transilvania în Ţara Românească, unde a activat ca profesor, Florian Aaron, într-o lucrare a sa de mai târziu, se referea, în prefaţă, la marea importanţă a redeşteptării naţionale a românilor după evenimentele din 1821. Precum aprecia el, secolul de durere al domniilor fanariote a adus în culmea disperării un popor, care încă înainte de 1820 dădea semne că se va descătuşa de lungul şir de suferinţe şi de împilări, prevestind un viitor mai bun: „Când Europa despre Apus ajunsese la un punct înalt de civilizaţie, razele cele însufleţitoare ale luminei ei nu puteau a nu se răsfrânge şi asupra Ţării Româneşti; în mijlocul îngheţării acelei obşteşti căzu o scânteie de patriotism,

---

49 *Ibidem*, p. 54—55.
50 *Ibidem*, p. 55.
51 *Ibidem*, p. 56.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

înflăcără inimile unor români buni; izbucnirea deznădejdiei obştești dete o lovitură electrică duhului românesc și se puse temei la renaşterea Țării Româneşti. Țara Românească se simți atunci destoinică de a-și dobândi iar dreptul acela strămoșesc ca să aibă prinți pământeni; puterea protectoare sprijini dorirea românilor; rumânismul triumfă; fanariotismul deznădăjduit începu a se pierde; rumânismul dobândi sprijinire prin intemeierea de școli rumâneşti și rumânii, făcând un pas măreț și iute înaintător, grăbind așteaptă vremea unei prefaceri mare și tot potrivită cu starea lor''[52].

În pofida existenței unui început de modernizare în Principatele Române, încă de la mijlocul secolului al XVIII-lea, stabilirea cu temei a unei noi epoci, denumită modernă, are loc numai după 1821. Pompiliu Eliade a fost înclinat să accepte chiar schimbarea de regim politic, ceea ce, firește, constituia o exagerare, întrucât nu administrația turco-fanariotă determinase trăsătura fundamentală de despoție orientală a regimului, ci numai o accentuase, prin readucerea Principatelor Române în lumea orientală, după contacte frecvente și binefăcătoare cu Apusul în secolul al XVII-lea, dar și în cele anterioare.

Redeşteptarea românilor are loc, după 1821, prin reluarea unui contact mai intim cu civilizația europeană, concretizat în trimiterea de bursieri la studii peste hotare şi a fiilor de boieri, în călătorii efectuate de cei mai luminați dintre boieri, care au tras învățăminte deosebit de utile pentru patria lor. Astfel, Simion Marcovici, unul dintre cei patru bursieri români reîntorşi de la studii, statornicea temeiurile civilizaţiei după 1821, într-un studiu publicat în „Muzeul Național" din 4 şi 5 iunie 1837. În primul rând, el definea civilizația ca fiind „cea mai mare și prin putință dezvoltare a puterilor omului pentru binele tuturora de obște''. În Țara Românească, primele raze de lumină ale civilizației s-au ivit în momentele cele mai strălucitoare ale domniilor lui Basarab, Mircea cel Bătrân, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu, după care a urmat „cumplitul veac al optsprezecelea''. Introducerea limbii române în biserică și cancela-

[52] Florian Aaron, *Precuvântare la idee repede de istoria Principatului Țării Românești* (apărută în 1835—1838 la București în 3 volume), in: Paul Cornea, Mihai Zamfir, *Gândirea românească în epoca pașoptistă (1830—1860)*, vol. I, București, 1969, p. 148.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

rie trezea sentimentul național al românilor: „Civilizaţia deși a pășit încet la noi, dar puţinele pasuri ce a făcut au fost statornice, căci n-a mai înapoiat. Cereasca pronie a păzit-o şi de otrava incuiziției și de apăsarea feodalităţii. Dar temeiurile civilizaţiei și, prin urmare, a fericirei au început a se pune mai cu dinadinsul de la anul 1822 prin restatornicirea domnilor pământeni și prin sistematica așăzare la şcoale publice în limba națională"[53].

Este vorba, fără îndoială, de începuturile civilizaţiei române moderne, în contextul desprinderii treptate de lumea orientală, letargică, coruptă și înapoiată, și reluarea, în toate domeniile, a contactului cu ritmul accelerat al civilizaţiei europene. În cugetele cele mai luminate ale românilor își fac loc ideile care stau la temelia progresului şi liberalismului românesc, precum echitate în faţa sarcinilor fiscale şi egalitate în faţa legilor. În cunoscuta sa lucrare *Însemnare a călătoriei mele*, din 1826, Constantin Golescu se pronunța pentru impozit proporţional cu averea. La 1824 și 1826, Eufrosin Poteca propunea „dajdie pe veniturile fiecăruia, fără deosebire, de la divanist până la plugar". Un pamflet muntean din 1822 prevedea: „Să fie drumul deschis tuturor patrioților de orice treaptă, ca fiecare, cu învăţătura, cu silinţa și cu vrednicia sa, folosind patria, să dobândească de la patrie cea de cuviinţă cinste"[54].

Memoriile şi proiectele de reforme redactate de reprezentanţi ai boierimii mici şi mijlocii, dornice de realizarea unei egalităţi la nivelul clasei dominante, dobândesc profunzime, accentuând procesul de modernizare. Dacă nu depăşeau anumite limite, circumscrise de interesele boierimii, în totalitatea ei, măcar stabileau cu mai multă obiectivitate cauzele nemulţumirilor sociale și ale marilor ridicări ale poporului, în scopul prevenirii lor pentru viitor. Astfel, într-un memoriu pentru organizarea Ţării Româneşti din 1822, se analizau cauzele care au provocat „războiul săracilor împotriva bogaţilor" la 1821. Mai întâi, se cercetau cauzele marelui deficit financiar, care sporea în loc să scadă. Deși Principatele Române suportaseră un război de 6 ani (1806—1812), nu au sărăcit atât de mult ca în cei 9 ani

---

[53] *Ibidem*, vol. II, p. 238—239.

[54] Ioan C. Filitti, *Izvoarele Constituţiei de la 1866 (Originile democraţiei române)*, Bucureşti, 1934, p. 29.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

de pace după aceea, căci, în pofida transformării lor în teatru de operațiuni militare, nu ieșiseră totuși bani peste frontiere în cantitate apreciabilă. În 1820, se constată un deficit de 7 milioane, bani scoși din Țara Românească, prin verificare în scripte. S-au scos însă tot pe atât în mod silnic de către administrație, mănăstirile închinate etc. În total, Țara Românească fusese spoliată de 63.000.000 de lei în cei nouă ani de pace, la care se adăugau banii luați „peste rânduială", însumând, în acest fel, 120.000.000 lei. În consecință, grava situație financiară a Țării Românești se datora acestui mare deficit rezultat din scoaterea a prea mulți bani comparabil cu cei care intrau. Cauzele deficitului mai constau în: îngrădirea comerțului prin cerința de a satisface cu prioritate aprovizionarea Porții, deținerea averilor mănăstirilor închinate de către străini, conducerea fanariotă a statului care înstrăina avuția lui, împiedicarea comerțului liber de către administrație, avidă de a dobândi venituri din toate întreprinderile comerciale[55].

O altă cauză a sărăcirii Țării Românești consta în imposibilitatea practicării meseriilor, ruinate de rapacitatea domnilor fanarioți, nerespectarea nici măcar a legilor în vigoare și a tratatelor, favorizând, astfel, jafurile și abuzurile, pricinuitoare ale sărăcirii extreme a poporului. Într-o asemenea gravă stare de lucruri „a izbucnit și răzvrătirea în Țara Românească. Acum este nevoie de o mai mare băgare de seamă, fiindcă micșorându-se starea materială a Țării Românești, poporul a fost împins la o deznădăjduire și mai mare. Aceasta a dat curaj oamenilor să fie slobozi cugetători, aproape fără sfială, încât o mică nemulțumire poate să-i împingă pe mulți la multe fapte necuviincioase. În felul acesta, s-au schimbat împrejurările în toate privințele. Unii spun și susțin că acei care au pornit răzvrătirea nu ar fi avut înlesnire în încercarea lor dacă nu găseau un popor adânc mâhnit de multe nedreptăți și jafuri. Alții socotesc că acest popor, fiind măcelărit după aceea de către turci și fiind despuiat în diferite feluri, nu numai că s-a întors la supunerea lui dinainte, dar s-a și căit în așa fel, încât este cu neputință de acum înainte la o altă răzvrătire"[56].

---

[55] *D.I.R.* 1821, vol. III, p. 226, traducere din limba greacă.

[56] *Ibidem*, p. 226—227.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Cu alte cuvinte, țăranii răspunzând la cruzime cu cruzime, s-ar zice că supunerea lor se datorește mai degrabă fricii decât spiritului de datorie. Aducerea la supunere cu amenințări și bătăi se dovedește a fi insuficientă, căci s-au obișnuit: „Nu se mai tem de amenințări și de biciuiri, se tem numai de pedeapsa cu moartea. Ca unii ce cunosc bine nedreptatea, nu vor suporta să fie nedreptățiți cu nimic, iar împilatorii din partea cârmuirii, fiind împinși de lăcomia lor firească, se vor strădui să-i nedreptățească (fiindcă, oricum s-ar preface organizarea cârmuirii, se vor putea micșora cu mult abuzurile, dar să fie cu totul dezrădăcinate nu este acum cu putință), dar și aceștia, ca unii care sunt nedrepți și lipsiți de cultură morală pentru ca să se supună bunului-simț, vor căuta să considere nedrepte chiar datoriile lor obișnuite la care sunt supuși și așa se va primejdui sistemul despotic dacă el ar ființa în deplină dreptate”[57].

Recunoașterea implicită a „sistemului despotic” este de natură a aprofunda rațiunile existenței despoției orientale, care perpetua abuzurile, abrutizând oamenii umili și oprimați în virtutea unei inerții determinate de un cerc vicios. Abuzurile fără limite generau reacții violente, iar asemenea reacții intensificau represiunile pentru a se restabili „ordinea legală”. O astfel de ordine nu exista însă, căci prin abuzuri se încălcau legile, și ele imperfecte, nedrepte cu cei neprivilegiați. Autorul sau autorii consideră temeinică presupunerea că, dacă n-ar fi fost situația deplorabilă a țării, poporul nu s-ar fi ridicat. Apoi, fruntașii satelor se mai aflau și sub influența unor oameni avuți, deținători de moșii și preocupați de negoț, care „izbutesc totdeauna în scopurile lor”. Conducerea statului a căutat să separe cele două categorii din lumea satelor, dar n-a reușit[58].

La ridicarea poporului a contribuit însă din plin promisiunea conducătorului că se va lua de la cei bogați și se va da la cei săraci. Așa că „ridicarea armelor de către români nu poate fi socotită altfel decât războiul săracilor împotriva celor socotiți bogați, și nu o cerere cu arma în mână a drepturilor naționale și a încetării nedreptății”[59].

---

[57] *Ibidem*, p. 228.

[58] *Ibidem*.

[59] *Ibidem*, p. 227.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Se accentuează deci caracterul profund popular al insurecției din 1821, ca o ridicare a săracilor contra celor bogați, dar se minimaliza caracterul național și antifanariot. Or, revoluția română și-a manifestat acest deziderat al luptei de emancipare politică de sub administrația fanariotă, separându-se de mișcarea eteristă, care urmărea propriul scop național. Asasinarea lui Tudor Vladimirescu este indiciul cel mai sigur. Întrucât cauzele unei noi ridicări nu fuseseră suprimate, autorul sau autorii memoriului nu erau de acord cu presupunerea că poporul nu se va ridica din nou, existând posibilitatea unei noi răzvrătiri. De aceea, se cuvine „băgare de seamă și bună chibzuire, fiindcă, desigur, se mai găsește în Țara Românească duhul răzvrătirii și al nesupunerii". Și, în acest sens, se expun motivele pe care se întemeiază o astfel de concluzie: „Locuitorii de rând ai Țării Românești sunt fricoși și foarte inculți, ca unii ce duc o viață țărănească simplă de tot; dar ei nu sunt lipsiți de duhul firesc. Au ca ceva firesc din naștere și din creșterea lor nedreptatea și cruzimea, fiindcă așa este și sistemul de organizare al cârmuirii Țării Românești sub care s-au învățat să fie supuși. Deci, după cum știu să nedreptățească și să fie cruzi față de alții, tot așa sunt și când sunt nedreptățiți de alții sau se poartă alții crud cu ei"[60].

În consecință, date fiind trăsăturile „sistemului despotic", numărul nemulțumiților va fi în creștere, căci nu era posibil a mulțumi pe toți. Împotriva nedreptății exista răzbunarea, care nu mai cunoștea limite ca altădată, prin „supunerea față de bici și despotism". În atare situație, orice s-ar încerca în cadrul sistemului politic existent, acesta este în mod continuu primejduit, „căci în firea omului este dragostea de libertate". Dacă până în 1821, Țara Românească pierduse numai din punctul de vedere financiar, după aceea a pierdut nu numai material, dar și moral. Material, au pierdut toate clasele, iar, din punct de vedere moral, „poporul a pierdut teama prin care își cunoștea datoria față de supunere. Acum a rămas, pe lângă sărăcia prea mare, numai cu însușirile nedreptății, ale cruzimei și cu o totală deznădejde, din care ușor se naște iarăși duhul răzvrătirii"[61].

---

[60] *Ibidem*.
[61] *Ibidem*, p. 228—229.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Cum un război nu era iminent, se propunea ocuparea țării de către o armată străină, cu excluderea celei otomane, care a provocat „o distrugere și mai mare decât cea pricinuită de răzvrătiți", ocupație care să facă posibilă aplicarea unei noi organizări, după care armata străină să se retragă. Noua organizare ar urma să cuprindă: fixarea hotarului pe mijlocul Dunării, includerea cetăților (raiale) în teritoriul Țării Românești, despăgubiri pentru tot ce a luat Poarta peste prevederile din tratate, sumele de bani restituite urmând a fi încredințate casei obștești, și nu domniei, libertatea comerțului și tranzitului de mărfuri din Țara Românească în tot cuprinsul Imperiului otoman, dreptul țării de a dispune de nave cu liberă trecere în porturile otomane, înființarea unei gărzi naționale permanente, numai cât era necesară apărării, spre a nu împovăra prea mult populația. În caz de război al Porții cu imperiile vecine, garda trebuia să rămână neutră, pentru a nu dăuna nici unei puteri vecine. Se mai preconiza o scutire de dări pe timp de 5 ani, spre a face posibilă reîntoarcerea bejenarilor la munca câmpului, necesitățile administrației urmând a fi satisfăcute din cele cinci rusumaturi (dări care reveneau domniei), iar Poarta să nu mai ia nimic în acest răstimp, despăgubiri din partea Porții, pentru pagubele suferite după invazia și ocupația armată, prin intermediul ambasadei ruse din Constantinopol [62].

Prin natura propunerilor, memoriul se dovedea inspirat de concepții mai înaintate decât cel al marii boierimi exilate la Brașov către țarul Rusiei de la finele anului 1821, având același accent antiotoman, sprijinit de Curtea din Petersburg și reluând, practic, unele propuneri. Fără a face parte din rândurile poporului oprimat, autorul nu-l ponegrește, arătându-i o anume înțelegere pentru soarta lui crudă și nedreaptă, gata oricând a se ridica, dacă asuprirea atingea limitele răbdării. Că împărtășea această compasiune se poate constata și din propunerea ca, după cei 5 ani, claca datorată de țărani stăpânilor de moșii să fie stabilită la 14 zile pe an, în loc de 12, spre deosebire de memoriul boierilor din Brașov care preconiza dublarea numărului zilelor de clacă. Memoriul din 1822 mai propunea interdicția pentru oricine ar trece prin sate, pământean sau străin, de a supune la chel-

[62] *Ibidem*, p. 234—236.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

tuieli pe locuitorii lor, în mod abuziv, toţi călătorii fiind datori să efectueze plăţile cuvenite; apoi, organizarea în întregime a poştelor spre a nu mai provoca daune locuitorilor prin plata unor mari sume de bani „în interesul şi în favoarea celui care nimereşte". Alte propuneri vizau: înfiinţarea liberă a oricăror fabrici, folositoare ţării, exploatarea şi comercializarea liberă a produselor subsolului românesc, cu excepţia aurului, argintului, sării şi păcurii, după plata unei dijme către vistieria ţării, folosirea în deplină libertate a privilegiilor acordate tuturor boierilor, cu îndepărtarea abuzurilor, interdicţia pentru neguştorii turci de a trece Dunărea fără paşapoarte [63].

O anumită compasiune pentru neprivilegiaţii societăţii şi propunerea folosirii în deplină libertate a privilegiilor acordate tuturor boierilor evidenţiază apartenenţa autorului sau autorilor unuia din rangurile inferioare ale boierimii, întrucât se deosebeau de concepţiile şi propunerile de reorganizare ale marii boierimi, în întregime aristocratice. Prin acest memoriu, se solicita desfiinţarea domniilor străine pentru totdeauna, prin acordarea tronului unui pământean „dintre fruntaşii naţiunii, cu bună vază, după naştere şi rang de întâietate şi să domnească pe viaţă". În caz de detronare, să aibă dreptul de a locui în ţară. De asemenea, se stabileau datoriile şi drepturile domnului şi ale slujbaşilor săi, printr-un memoriu special, care să cuprindă prevederi referitoare la sistemul de conducere, leafa pentru fiecare slujbaş, după gradul şi funcţia sa, desfiinţarea tuturor veniturilor slujbelor, pentru care trebuia primită numai leafă, reorganizarea clerului, stabilirea dărilor pe cap de locuitor, de trei ori pe an [64].

Spre deosebire de memoriul marii boierimi exilate, cel conceput din rândurile boierimii mijlocii sau mici prevedea un domn pe viaţă cu drepturi şi datorii stabilite pentru el şi dregătorii săi, care trebuie să aibă lefuri fixe. Memoriul, fără a ţinti la restrângerea sau desfiinţarea privilegiilor, le dorea acordate egal pentru întreaga clasă boierească. Stabilea, totuşi, cu relativă obiectivitate, cauzele ridicării poporului, propunând reforme menite a preîntâmpina altele de acest fel, căci la 1821 oprimaţii depăşiseră pragul fricii de pedepsele obiş-

---

[63] *Ibidem*, p. 234—236.
[64] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

nuite, numai în fața morții dând înapoi. Egalizarea la nivelul clasei dominante, restrângerea și limitarea abuzurilor pentru a nu înăbuși clasele de jos, înființarea de fabrici și libertatea comerțului, într-o administrație cu atribuții determinate, reprezentau trăsăturile unei concepții care-și făcea loc în Principatele Române sub influența filosofiei luminilor, semnificând maximum de accesibilitate la curentele de idei ale timpului, în afara principiilor democratice ale revoluției franceze din 1789, care nu conveneau nici unei categorii de boieri români, căci vizau desființarea privilegiilor și a monopolului puterii. Or, în Principate se tindea la o egalizare la vârf, nu între toți membrii societății, ceea ce se și propune în memoriul din 1822.

După înlăturarea domniilor fanariote, conceptul de patrie și sentimentul patriotic devin frecvente în cugetele și preocupările tuturor celor animați de ideea de propășire națională. Sentimentul dragostei de patrie nu se mai limitează acum, ca în secolele trecute, la iubirea de glie, de moșie, ci capătă un caracter mai general, referindu-se la o patrie bine definită, față de care orice „simpatriot" are datorii de îndeplinit, pentru a se putea bucura de drepturi. Astfel, C. Herăscul se adresa compatrioților cu încredere în viitor, apelând la sentimentul lor de a voi și a face ceva pentru fericirea patriei: „Frați români, mie și simpatrioți, și din vechime ați fost slăviți și acum puteți fi norociți! Ochii celorlalte nații aveți dă multă vreme pușI spre voi și cu întemeiare aruncați asupră-vă" [65].

În apelul său către compatrioți, C. Herăscul considera că potentații („stăpânitori ai Evropei") aveau privirile îndreptate spre a „punea în bună orânduială soarta fieșcărei nații", în ultimii ani, și nu vor lăsa la o parte patria românilor: „Aciastă dă acum schimbare însă a politicescului nostru orizond o luare dă seamă asupră-ne a tuturor celor civilizați din lume, carii cu ochii dășteptți caută de-amăruntul, în numele mergerii înainte, ce facem la cele bune fapte" [66].

Om luminat și doritor de bine pentru patria sa, C. Herăscul apela la compatrioți să se facă vrednici prin faptele lor de grija și atenția

---

[65] E. Vârtosu, *1821, Date și fapte noi*, p. 143—144. Prefața lui C. Herăscul la tălmăcirea din grecește: *Ispită sau cercare pentru patriotizm*, 1 ianuarie 1822.

[66] *Ibidem*, p. 144.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Europei îndreptate asupra lor, îndeosebi după 1821, când se deschisese un nou orizont politic, propice progresului, denumit printr-o perifrază drept „mergere înainte". Astfel, Țara Românească fiind vizitată de o mulțime de străini, aceștia nu vin să vadă mai ales „zidirile cele vechi ale patriei noastre, ci ca să bage de seamă puterea ihticeștii noastre stări" [67]. Este vorba, așadar, de tăria, puterea sufletească, moralul ridicat al neamului. Or, acest neam a dovedit, încă din vechime, calități morale, de natură a suscita atenția și interesul „națioanelor streine", care ar putea decide în favoarea sau spre binele lui. Deși este dotat cu evidente calități morale, neamul românesc a fost privat de situația la care avea dreptul. Alte neamuri, mai puțin dotate, au ajuns la o mai bună stare datorită unor împrejurări favorabile. Românii trebuiau însă să se angajeze în luptă pentru viitorul lor mai bun, cu optimism și încredere în victorie: „Bucurați-vă însă, frați simpatrioți, și încredințați-vă că (!) cariera [durata — *n.n.*] luptelor voastre nu este mare! Puțină voință, și biruința este gata! Mică scântee de patriotizm, și cea dăobște și în parte fericire iaste fără îndoială!" [68].

În loc de compatrioți, C. Herăscul folosea termenul de „simpatrioți", dar utiliza pe cei de patriotism și de patrioți. El apela la toți să contribuie prin glasul și forța lor, oricât de mici ar fi, la fericirea patriei și a neamului. De fapta cea măreață era, mai ales, nevoie în starea de atunci a patriei și nimic nu putea fi un mai real imbold pentru fapte bune decât sentimentul patriotic („glas patrioticesc"), fie de la oricine, numai să izvorască din dragostea de patrie, de adevăr și de fericirea neamului. Această „ispită sau cercare de patriotizm" o adresa autorul „simpatrioților" prin Nicolae Văcărescu, unul dintre marii patrioți, în scopul de a ajunge la „sfintele inimi ale compatrioților, noștri", cu speranța că vor „priimi cu bucurie, nu ca cea mai desăvârșit, într-a ei pătimire, ci ca o povățuire a unui patriot, ce o hărăzește sufletelor celor ce-și iubesc neamul!" [69].

---

[67] *Ibidem*. Ihticon = morală; ca atare, stare morală, sufletească.

[68] *Ibidem*.

[69] *Ibidem*, p. 145.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Căpitan în oastea lui Al. Ipsilanti, după cum stabileşte E. Vârtosu, Constantin Herăscul (Fiirescu), de la Drăgăşani, în timpul ciocnirii cu armata otomană, a fugit la Braşov. El tradusese cu nesiguranţă textul grecesc, originalul nefiind păstrat. Prefaţa lui C. Herăscul era „o prelucrare şi adaptare stângace'' a unui „prolog sau precuvântare'' despre pildele de patriotism ale grecilor şi romanilor. Nicolae Văcărescu a efectuat unele corectări lexicale. Stângace, din punctul de vedere al traducerii, căci autorul nu era un mare cărturar, precuvântarea era adaptată la necesităţile stringente ale momentului istoric, anume larga deschidere spre progres de către noul orizont politic european. C. Herăscul împărtăşea idealul politic popular, făcând apel la solidaritate în cuget şi în fapte a compatrioţilor pentru binele şi fericirea patriei.

Apelurile la solidaritate naţională, căci despre aceasta era vorba, nu sunt singulare, ci tot mai frecvente, semnificând amplul proces de schimbare prin modernizare, în toate domeniile, dar, mai întâi, în spirite, în conştiinţe, pentru a prinde, apoi, mai temeinic consistenţă în fapte, în acţiuni. Un curent democratic, încă mai radical decât cel din Moldova, îşi face apariţia şi se dezvoltă în Ţara Românească, ostil boieriei şi privilegiilor. Astfel, un apel intitulat: *Pentru unirea „blagorodnicilor“*, din 20 iunie 1822, chema la solidaritate prin fapte şi nu numai prin vorbe a „blagorodnicilor'', înţelegând prin aceasta solidaritatea tuturor românilor, indiferent de originea socială.

Atribuit lui Naum Râmniceanu, sub titlul de: *Tratat important* [70], apelul este remarcabil prin concepţiile sale înaintate. Trecerea de la vorbe despre patriotism era scopul primordial al apelului, printr-o amplă solidaritate naţională, indiferent de aparteneţă socială, căci „blagorodie'' (naştere bună) aceasta va semnifica de acum înainte: „Unirea de toţi se laudă, dar nu de toţi se priimeşte şi în lucrare, ci numai că să cinsteşte cu buzele. Trupul omului, alcătuit fiind din mădulări, să slujaşte cu ele şi să ajută la toate trebuinţele. Întâmplându-se a pătimi vreunul, fie măcar cel mai mic deget, tot trupul pătimeşte, turburându-să, şi îndată celelalte mădulări aleargă spre ajutorul celui

---

[70] Vezi: *Antologia gândirii româneşti. Secolele XV—XIX*, Bucureşti, 1967, vol. I, p. 159—164.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ce pătimeşte, şi cu aceasta să dovedeşte cătă unire au mădulările trupului între ele şi căt de tare sănt legate a sluji unul altuia şi a pătimi unul pentru altul" [71].

Cu atât mai necesară era unirea unui popor alcătuit din indivizi care au acelaşi interes de a folosi unul altuia, căci, „fiind cu toţii un trup, un suflet, o cugetare şi o glăsuire, poate atunci a să apăra de orice rea cugetare şi năvălire streină, care cu ochiul cel pizmaş păndeşte a băga înăuntru boala cea politicească. Istoriile ne arată căte neamuri, după vremi, întărite fiind cu această legătură, s-au apărat de toată băntuirea streină şi s-au înălţat la mare putere şi slavă" [72].

Antifanariot şi profund patriot, autorul stigmatiza căimăcămia Ţării Româneşti, deţinută de un străin, fostul eterist C. Negri, aflat la cârma unei administraţii venale. El era în contradicţie cu „blagorodnicii", lipsiţi totuşi de solidaritate între ei, spre a se ajuta. Această solidaritate în cuget şi faptă a blagorodnicilor devenea tot mai necesară, căci ea prima faţă de „bunătăţile trupeşti". Blagorodie nu însemna, în concepţia autorului, a etala privilegiul prin naştere, adică dreptul de a oprima pe altul, întrucât aceasta atrage vrajba şi ura: „Fandasiia blagorodiei, coprinzănd cu totul slabele şi neluminatele lor duhuri, i-au făcut să uite că sănt oameni ca şi ceilalţi, supuşi adecă la toate nenorocirile şi stricăciunile firii omeneşti, şi că cei mulţi sănt mai destoinici a să apăra de sălbăticia celor puţini. Ci dimpotrivă, că toţi ceilalţi simpatrioţi neblagorodnici sănt zidiţi de o altă Dumnezeire numai pentru ca să fie organe mărir-ii lor, materie trufii şi desfătărilor lor, jucărie patimilor lor şi jărtvă lăcăomiilor, de aceia şi nici un chip de tiranicească pornire, nici mijloc de sălbatecă jăfuire n-au lăsat de a-l pune în lucrare cu deadinsul, desfătându-să şi îmbogăţindu-să cu sângele simpatrioţilor" [73].

A fi „blagorodnic" nu însemna a oprima şi a jefui, în virtutea unui privilegiu din naştere, căci, acum mai mult ca oricând, „nu să pot ascunde lucrătorii sărăcii neamului românesc, fiindcă să pot arăta şi cu degetul". Oprimând pe fraţii lor, nici ei n-au rămas fericiţi, căci,

---

[71] E. Vârtosu, *1821. Date şi fapte noi*, p. 161.
[72] *Ibidem.*
[73] *Ibidem*, p. 162—163.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

atrăgând mânia acestora, s-au unit cu străinii „pentru a avea deplină tiranicească putere să facă orice vor". Blagorodnicii (boierii) au devenit servili, lingușitori cu străinul și răi, aspri și nedrepți cu frații de același neam. Străinii au ridicat în ranguri alți străini, stricând, prin înmulțire, blagorodnia. Prin și mai multe silnicii, ei și-au atras ura patrioților, ajunși la disperare: „Aceasta au silit pă Theodor Vladimirescu, cu lăudată răvnă a patrii sale, să strângă pe cei obidiți și năpăstuiți fii ai patrii, și să ceară dreptățile obștii țarii! Nici cea dumnezeiască, nici cea firească pravilă nu poate osândi pă un neam căci îș cere obșteștile dreptăți! Blagorodnicii sănt datori a fi apururea supuși la pravilile și dreptățile patrii! Iar patrioții nu sănt datori a să aduce jartvă trufii, lăcomii și desfătărilor lor!" [74]

În concepția autorului, adevărații patrioți au fost Tudor Vladimirescu și pandurii săi, care s-au ridicat la luptă pentru a cere „dreptățile țării", spre deosebire de așa-numiții „blagorodnici", oameni de naștere bună, care, încălcând legile țării, asupresc și jefuiesc pe compatrioții fără apărare. Adresându-se lor, le atrăgea atenția că nu se puteau considera ca atare, fără a fi în primul rând patrioți: „Blagorodnicilor! Cunoașteți odată adevărul, că nu puteți fi blagorodnici, pănă nu veți fi mai întăi patrioți! Nu pot face blagorodnicii patrie, ci patria face pe blagorodnici! Patrioții vă plătește ca să priveghiați pentru dânșii, să grijiți pentru folosurile lor, să-i iubiți și să-i cinstiți, ca pă niște frați, iar nu pentru ca să-i huliți, să-i defăimați și să-i despuieți! Depărtați-vă de duhurile streine și, deznărăvându-vă, vă îndreptați, ca să trăiți cu patrioții voștri [...]. Priviți în oglinda anului 1821 și înțelegeți la ce prăpastie v-au adus streinii și cătă mare dejghinare este între patrioți și între cei ce să numesc blagorodnici! Nu vă paraponisiți [supărați — *n.n.*] la aceasta, pentru că înșivă sănteți pricina, aducându-i la deznădejde! Cunoașteți blagorodiia cea adevărată, aceia ce să urmează în Europa, iar nu cea după fandasie [fantezie — *n.n.*], căci fandasiile să risipesc înaintea adevărului! Nu socotiți pe patrioții voștri de dobitoace! Au trecut vremea dobitocii! Acum fiii patrii au dobândit simțiri!" [75].

---

[74] *Ibidem*, p. 163—164.

[75] *Ibidem*, p. 164.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Animat de cele mai înalte idealuri pentru patria și poporul din care făcea parte, autorul stabilea cu temeinicie adevărul că numai sentimentul patriotic dădea dreptul la blagorodie. Compatrioţii, împinşi la deznădejde, s-au trezit la o nouă conștiință, boierii grăbind acest proces, căci trebuia să se apere de primejdia ce le venea din partea lor. De aceea, boierii sunt îndemnaţi să se îndrepte „ca nu cumva obida şi deznădejduirea neamului să nască alţi Theodori! Patrioţii să vă cunoască de blagorodnici, când veţi fi uniţi cu dânşii cinstindu-să, iubindu-să şi folosindu-să de voi, iar nu voi să vă arătaţi blagorodnici, cu trufii, defăimări şi nebăgări de seamă către ei, căci, în adevăr, să ştiţi că nu veţi mai fi!" [76]

Autorul se adresa apoi tuturor românilor, ca unor fraţi, pentru a trage toate învăţămintele din cele suferite şi, împreună cu „blagorodnicii", să se unească în cuget şi simţiri, căci dezbinările în rândurile aceluiaşi neam au dat putere numai străinilor. Cu toţii erau chemaţi să contribuie la regenerarea neamului şi la întocmirea patriei, deoarece timpul nu era trecut şi nici speranţele pierdute. În acest scop, formula un proiect de jurământ în 7 puncte, semnificând un proiect de reforme. Prima condiţie de a fi „blagorodnic" trebuia îndeplinită prin „îndepărtarea cu totul de străini", înţelegându-se prin aceasta tendinţa constantă a boierimii de a se sprijini pe Puterile autocrate din afară, în scopul oprimării propriului popor. Astfel, străinii să fie îndepărtaţi din administraţia ţării, urmând a-şi câştiga existenţa prin meşteşuguri şi comerţ, în limita legilor ţării, plătind cuvenitele dări [77].

În al doilea rând, blagorodnic trebuie să fie „numai acela ce să va arăta cu mai multă dragoste şi cinste, după cuviinţă, către simpatrioţii lui, şi cu mai multă slujbă către obşteştile folosuri ale patrii; iar că să trage din cutare şi din cutare, sau că s-a suit la treaptă mare, nimic să nu ajute pă cel trufaş, silnic şi cu mândrie către ceilalţi!" Fapt deosebit de important, se preconiza, în al treilea rând, accesul tuturor fiilor patriei la slujbele în stat, după merit la fel cum se întâmpla în statele civilizate, iar nu exceptarea majorităţii de către minoritatea privilegiată prin naştere. O concepţie înaintată, democratică, a

[76] *Ibidem*, p. 164—165.
[77] *Ibidem*, p. 165.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

promovării prin merit la toate slujbele statului era menită a face un mare salt spre civilizaţia modernă, prin despărţirea, odată pentru totdeauna, de tarele regimului politic existent, care statornicea privilegiile şi monopolul puterii pentru o minoritate, în detrimentul majorităţii, care însuma toate clasele și categoriile neprivilegiate.

Desfiinţarea privilegiilor atrăgea după sine şi pe cea a monopolului puterii şi deschiderea unui proces de democratizare, în mod necesar garantat de o „pravilă a ţării", ceea ce ar fi putut însemna și un fel de constituţie. Căci, după ce menţionează alte reforme de înfăptuit, precum acordarea dregătoriilor numai pământenilor, înfiinţarea de școli pentru luminarea fiilor patriei și alegerea de către obştea judeţelor a câte doi deputaţi care să le reprezinte și să le apere interesele „la scaunul stăpânirii", autorul preconiza, la ultimul punct, o lege supremă: „Cu sfatul și priimirea a tot neamului românesc, să să alcătuiască pravila ţării, întemeiată în cele mai sus arătate ponturi, şi adăogită cu câte altele să vor mai chibzui folositoare ţării. Acea pravilă în veci să să socotească că este capul cel poruncitor în ţara noastră şi la aceia să arate desăvârșită supunere tot neamul românesc, de toată starea, fără osebire, cum și chiar puterea cea săvârşitoare, adecă stăpânirea aceia care milostivul Dumnezeu, prin ajutorul prea puternicului protectorului nostru, ne va așăza. Iar călcătorul pravilii, de orice stare şi treaptă va fi, să să pedepsească negreșit, făcând pără asupră-i tot neamul românesc!" [78]

În finalul apelului său, autorul chema pe toţi compatrioţii spre a se uni pentru zidirea patriei pe noi temelii, iscălind această scrisoare ca un jurământ al legăturii pe vecie. Astfel, cel ce se va abate de la îndatoririle patriotice, căutând pe ascuns propriile foloase, în dauna celor generale, să fie exclus din rândurile patrioţilor şi judecat pentru încălcarea jurământului [79].

Radicalizarea concepţiilor, sub exigenţele mereu sporite ale procesului de modernizare, menit a integra Principatele Române cursului fluent al civilizaţiei europene, se dovedea nu numai o realitate istorică obiectivă, dar și o recuperare a rămânerii în urmă, pe planul

[78] *Ibidem*, p. 166.
[79] *Ibidem*, p. 166—167.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

dezvoltării ideilor, determinată de exacerbarea funcţiilor monarhiei despotice de tip oriental, sub domniile fanariote. O lume spirituală românească se dezvăluia, după 1821, în plenitudinea trăsăturilor fundamentale ale dorinţei de progres, prin acceptarea şi punerea în aplicare a principiilor democratice ale înaintării în funcţii după merit, dovedit în acţiunea unor faceri de bine pentru patria şi poporul care o locuia. Sentimentul ardent şi angajant al dragostei de patrie şi de popor trebuia să conducă la unirea tuturor compatrioţilor, printr-un jurământ, care implica sacrificarea intereselor personale în favoarea celor generale. În afara unirii prin legământ, care presupunea militantism pentru realizarea idealului comun, românii urmau a se bucura de drepturi, toţi deopotrivă, în funcţie de merit şi nu de privilegiu de naştere, înscrise într-o lege supremă a ţării, căreia să se supună şi administraţia de stat. Fără a concretiza modul de aplicare a principiilor democratice, autorul apelului determina sensul şi semnificaţia în privinţa egalităţii şi fraternităţii, libertatea fiind un rezultat al aplicării celor două.

Realist, autorul ţinea seama de condiţiile istorice concrete ale existenţei unei Puteri protectoare, care putea înrâuri soarta ţării sale. Pentru care motiv, rămâne reticent în formularea încă mai explicită a unor principii menite, de fapt, a transforma însuşi regimul politic al privilegiilor şi monopolului puterii, de îndată ce se preconiza implicit desfiinţarea lor. Dacă nu a avut rezultate practice imediate, un astfel de apel pentru unirea tuturor românilor după criteriul meritului în aplicarea sentimentului patriotic se dovedea un indiciu al gradului de evoluţie al spiritualităţii româneşti, contribuind la amplificarea şi profunzimea concepţiilor ideologice şi politice în puternică devenire, cu trecerea timpului.

Un apel, vădind un accentuat caracter patriotic, era inclus într-o *Predoslovie la o carte de patriotism*, tot din 1822. Autorul anonim preciza că a elaborat această predoslovie sau prefaţă la o cărticică, solicitat de un prieten, intitulată: *Către cetitori patrioţi*. În această prefaţă, se începea prin a se preconiza trei mari datorii ale omului, dintre care două se refereau la părinţii şi la patria sa. Fără de acestea, nu era posibilă existenţa omenirii. Mai erau încă şi alte îndatoriri, precum cea faţă de stăpânire şi faţă de aproapele, incluse însă în da-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

toria față de patrie: „pentru căci fieşcarele patriot este aproapele mieu şi tot binele ce voesc pentru patriot, acela este şi pentru patrie şi tot ce voesc pentru patrie este şi pentru patriot" [80]. La fel şi în privința stăpânirii. Numai dacă este patriot, trebuie sprijinit domnul, şi dimpotrivă, dacă este tiran, înțelegând să folosească puterea numai spre binele său „cu siluiri către patrioți". Deci, dacă este patriot, domnul se include de la sine în larga cuprindere a noțiunii de patrie, către care este dator orice fiu al ei [81].

Autorul exemplifica, apoi, prin pilde din îndelungatul trecut istoric al poporului român și al altor popoare. El dorea trezirea la realitate spre a începe acțiunea: „Dormim, fraților, dormim! Şi cu toate că să zice că somnul este o cercare a morții, dar, la noi, somnul acesta de mulți ani ne aduce moartea cu adevărat!" [82]. În acest timp, regimul despotic oriental își exercita rolul său nefast, cu grave consecințe în toate domeniile vieții sociale: „Şi pentru că din nenorocire ne aflăm subt jug asiaticesc, suntem coprinşi şi de dobitocie asiaticească, lipsiți cu totul de învățături și de alte științe trebuincioase și folositoare!" Vina pentru continua decădere consta în inactivitatea, pasivitatea românilor, care nu şi-au împlinit cele trei datorii, ci s-au lăsat pradă mândriei, zavistiei, lăcomiei și urei dintre frați, spre paguba patriei și folosul străinilor: „Nu ne-am deşteptat, să ne apărăm de cei ce ne-au voit şi ne-au lucrat pieirea!" E drept, neamul românesc a fost lipsit de lumina învățăturii, dar a fost înzestrat de natură cu „iscusirea duhului", suficient pentru a se trezi, dacă nu ar fi fost animat de dezbinări şi nu ar fi încălcat și „acest dar al firii" [83].

Intrat într-un dramatic impas istoric, din cauza instaurării domniilor fanariote, poporul român trebuia, aşadar, scos din letargia aducătoare de moarte spirituală. Autorul apelului constata neîndeplinirea datoriilor fundamentale, în favoarea unor „năravuri din Fanar". Nimic nu mai era, aşadar, de aşteptat, căci altminteri ar urma dispariția ca neam „ca să ni se stingă de tot pomenirea". Ca atare: „Până

---

[80] *Ibidem*, p. 216—217.
[81] *Ibidem*, p. 217.
[82] *Ibidem*, p. 218—219.
[83] *Ibidem*, p. 219.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

este lumină pentru folosurile patrii noastre, ca să nu ne coprinză pă noi întunerecul deznădăjduirii! Romani suntem, fraţilor, cu bună seamă, istoriile ne adeverează şi toate neamurile Europii ne cunosc! Neamul nostru au fost vestit! Pentru ce dar să nu ne cunoaştem noi evgheniia neamului nostru? Nu este minune că am căzut din slava şi cinstea noastră, pentru că multe neamuri după vremi au căzut, ci este minune cum de suferim să rămânem căzuţi şi să ne pierdem cu totul, având mijloace a ne rădica dintr-această cădere, dezmeticindu-ne dintr-această ameţire, şi a ne dobândi fiinţa noastră!"[84].

Mândria naţională trebuia să trezească astfel dorinţa nestrămutată de ridicare din întunericul în care fusese cufundată ţara, prin preponderenţa străinilor la conducerea ei. Adevărul acesta era la îndemâna oricui de constatat, fiind necesară acţiunea pentru împlinirea nobilului ideal. Pentru aceasta nu este necesară numai unirea în cuget şi simţiri, dar şi în faptă, spre redobândirea faimei numelui de român[85].

Necesitatea solidarizării de neam constituia o cerinţă fundamentală a luptei pentru redeşteptare şi regenerare naţională. Într-un *Legământ pentru unire* din 1822, se menţiona că stătea în firea omenească de a fi unii cu alţii împreună, ,,vieţuind mulţi la un loc, în soţietate, împărtăşiţi şi întrebuinţaţi unul de către altul". Se încerca astfel o definiţie a societăţii: ,,Firea omenească este zidită [...] ca să fie împărtăşitoare, adecă să petreacă vieţuind mulţi la un loc, în societate, împărtăşiţi şi întrebuinţaţi unul de către altul". Apoi se defineşte patria: ,,Acel loc unde să află petrecând soţietate de mulţi oameni să zic patrie, după numele părinţilor, moşilor şi strămoşilor, ce şi aceia au petrecut acolo, vieţuind în soţietate. Nu să cheamă dar pământul patrie, ci petrecerea cea politicească, adecă soţietatea celor ce lăcuesc împreună, întrebuinţaţi şi împărtăşiţi unul de către altul, care întrebuinţare leagă dragostea, interesurile şi folosurile obştii, arătând pă acea adunare că este un trup întocmit de mădulări"[86].

Legământul era conceput în maniera boierilor munteni, stilul fiind elocvent în acest sens, autorul fiind dornic de a afla binele patriei

[84] *Ibidem*, p. 220.
[85] *Ibidem*, p. 221—222.
[86] *Ibidem*, p. 183—184.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

prin solidarizare de neam. De altfel, se stigmatizează revoluţia: „Când soţietatea omenească să răzvrăteşte, atunci nu să mai chiamă patrie, pentru că lipseşte împărtăşirea ce leagă dragostea şi folosul obştesc. Să dejghină tot trupul soţietăţii şi, silindu-să fieşcarele numai pentru al său folos în parte, parte cu pizmuiri şi cu duşmănii şi mulţi, neputând trăi în patria lor, s-au depărtat în alt pământ străin" [87].

O concepţie *sui-generis* a boierilor despre solidaritate naţională şi despre patrie. În acest fel, precum constata autorul, s-au alcătuit mari ţări şi popoare. Prin dezbinare se ajunge sub jug străin. Unirea constă în conglăsuire. Spre a cădea de acord oamenii au nevoie de a se întruni şi a dezbate: „Cei ce n-au sfat cad ca frunzele. Iar mântuirea este în mult sfat". Ca atare, cei îndemnaţi şi convinşi să semneze scrisoarea de legământ pentru unire, trebuiau să jure „de a scoate neamul românesc din mormântul nefiinţei, în care l-au îngropat pohtitorii pierzării lui, şi prin unire într-un gând şi prin sfat mult să-l mântuim" [88]. Prin unire, se înţelegea „ascultarea unuia către altul", spre binele patriei, „lepădând departe de noi duhul răzvrătirii, al mândrii şi al iubirii de căştig cu cea mai mică pagubă stricătoare de privileghiurile patriei şi ale aproapelui nostru" [89]. Legatarii mai jurau să nu uneltească unul contra altuia, să nu caute binele personal în dauna celui general, cu toţii să acţioneze ca buni patrioţi spre a atinge nivelul de civilizaţie european. Cei ce vor încălca jurământul vor primi pedeapsa obştească, rămânând „de apururea în ocara şi în blestemul neamului!" [90].

Marii boieri din Ţara Românească făcuseră un legământ în scopul de a-şi asigura conducerea statului, stârnind reacţia celorlalţi boieri de rangurile II şi III. Într-un *Proiect pentru îndreptarea ţării*, din 1822, marii boieri reluau propunerile din memoriul adresat, din Braşov, ţarului la finele anului 1821, urmărind, de fapt, preluarea întregii conduceri a statului, prin intermediul *Intâiului Divan*, care să înlocuiască puterea domnească [91]. Fără a împărtăşi concepţiile cele

---

[87] *Ibidem*, p. 184.
[88] *Ibidem*, p. 186—187.
[89] *Ibidem*, p. 187.
[90] *Ibidem*.
[91] *Ibidem*, p. 178.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

mai înaintate despre patrie, patriotism și datoria unui patriot în societate, boierii exilați la Brașov erau și ei români și patrioți. O dovedesc și printr-un *Îndemn pentru unire* din 1822, în care invocau vechimea strămoșilor românilor, neamul dacilor fiind unul dintre cele mai vechi. Unii regi ai lor s-au luptat cu vitejie, înfruntând însăși Roma cea puternică, până ce au căzut sub stăpânirea ei. Străinii nu numai că au încălcat pământul și drepturile românilor, dar vor „să ne surpe și din strămoșeasca noastră slavă". Autorii etalau sentimentul mândriei naționale comparativ cu grecii care căutau să nege vechimea și originea nobilă a românilor. Numai prin unire se poate vindeca „rana cea cangrenisită a trupului românesc! Unirea se cuvine a fi doftorul său, unirea lecuirea sa, și prin unire va ajunge la cele mai dulci puncturi ale fericirii" [92].

Apelul se termina printr-un îndemn la dezvoltarea studiilor în limba română, existând oameni destoinici pentru aceasta între compatrioți. Unirea, așadar, să strângă laolaltă pe toți românii, căci nimic statornic nu poate exista fără ea: „Fiți dar uniți într-o glăsuire și statornici întru toate, spre folosul patriii, că voi sânteți patriia" [93].

Ideea de solidarizare națională revine în altă scriere din 1822, intitulată: *Cugetul adevăratului român către frații săi români, sau păreri carele deacă vor fi ale tuturor românilor de obște, punându-să în lucrare, vor fi spre obștesc folos*. Erau evidențiate în 8 puncte datoriile unui bun român. În primul rând, nu trebuie nutrit gândul de a face rău unui român, căci prin aceasta se lezează comunitatea națională. Fiecare român să-și facă numai bine unul altuia, într-o solidaritate atât de necesară binelui general [94].

La al doilea punct se preamărea puterea opiniei tuturor, a unirii în cuget a românilor. Cu cât opinia aparține celor mai mulți, cu atât devine mai puternică la temelia unui neam, căci niciodată nu poate fi rea. Numai o singură opinie poate înșela pe cei mulți și să-i ducă la pierzanie. Așadar, românul să nu se încreadă nici în propria destoi-

---

[92] *Ibidem*, p. 187—196.

[93] *Ibidem*, p. 197.

[94] *Ibidem*, p. 197—199.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

nicie, nici în sfaturile străinilor, ci numai în opinia generală a neamului [95].

Inspirată din concepţii democratice, ideea unei opinii generale a conştiinţei de neam exclude viclenia dintre români, care întunecă orice judecată politică. Acel ce a comis un rău unui român trebuie să se căiască, prin fapte, pentru a dovedi public regretul şi voinţa de a nu mai cădea în greşeală. Unirea nu trebuia înţeleasă ca o solidaritate de grup sau grupare (taraf), altminteri „este mai bună depărtarea de unire, decât oricare unire, ce poate a să numi cu scârboasa numire de taraf'' [96].

Împărţirea boierilor în diverse grupări politice pe bază de interes servea numai străinilor, care o utilizau în scopurile lor de dezbinare a neamului românesc. Ca atare, cel mai bun mijloc spre a se ajunge la unire este dragostea, iar aceasta este generată de stimă. Nimic nu le lipseşte românilor spre a se compara cu ceilalţi europeni, depăşindu-i chiar în „curăţenia inimii, care este cea mai scumpă comoară''. Autorul scrierii este însă un rusofil, căci susţine necesitatea recurgerii la solicitudinea ţarului Rusiei, fără a ocoli în vreun fel voinţa lui [97].

În pofida unor concepte avansate despre unirea spre folosul general, despre adunări obşteşti în care deciziile să se ia cu majoritate, autorul scrierii preconiza că forma de conducere a statului trebuia aşteptată de la bunăvoinţa Marilor Puteri, îndeosebi de la Curtea din Petersburg. Cu toate acestea, apelul la unire şi la respect între români, la observarea strictă a legilor şi normelor morale de convieţuire socială, la servirea interesului general, în loc de cel personal sau de grupare politică evidenţiază concepţii înaintate ale autorului.

Necesitatea mereu stringentă de a face apel la respectarea legilor scrise şi nescrise este una din preocupările majore ale cugetelor cele mai luminate ale contemporanilor doritori de bine pentru patria şi conaţionalii lor. Astfel, într-un *Ihticon, adecă moral 1822*, autorul stabileşte 7 norme morale. Prima constă în respectarea legilor scrise şi nescrise (morale) care stau la temelia omenirii: credinţa (legea), pravilele şi moralul, „cele nebiruite de vremelnicie şi nesupuse mic-

---

[95] *Ibidem*, p. 199.

[96] *Ibidem*, p. 200.

[97] *Ibidem*, p. 201—202.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

șorării". Prin cunoașterea și respectarea lor desăvârșită se putea ajunge la deplina fericire a neamului. Românii trebuie să aibă dragoste de frați unul către altul, sfătuindu-se împreună pentru binele patriei. Este cu atât mai necesar sfatul (chibzuirea) cu cât omul este mai mare ca rang social. Dacă sfatul cu sine însuși nu este de ajuns, trebuie recurs la sfatul altuia, „sfatul unui adevărat român", și dacă nici acela nu va fi de ajuns, „vom cere al mai multora dintre români". Numai după aceea se va recurge la străini, căci oricât ar fi de înțelepți nu valorează cât „sfatul adevăraților românilor noștri". Se va da ascultare chiar dușmanului, știindu-se că uneori e mai de folos decât un prieten[98].

Nu de xenofobie era vorba, așadar, când se acorda prioritate necesității de a se recurge la sfatul unui român, ci de solidaritate națională, în sensul unei regenerări spirituale și al unei fortificări morale, în scopul împlinirii idealului patriotic. O altă normă morală consta în facerea de bine din partea fiecărui român, noblețea sufletească trebuind să fie condiția oricărei „blagorodnicii". Astfel acționând, ei se vor bucura de binefacerile Marilor Puteri, care le vor respecta privilegiile. Îndepărtarea de lux constituia o cerere esențială a cărturarilor români ai vremii, căci acesta contribuia la decăderea prin trândăvie și risipă a clasei dominante: „Luxul sau trufia este cel mai scurt drum prin care neamurile ajung la trândăvie și apoi la cădere". Popoarele care se ocupă cu comerțul pot trage foloase din luxul altora. Bogăția peste cât trebuie duce la lux, adică la dărăpănare. Autorul stigmatiza nu numai luxul, dar și specula cu mărfuri (negoțul) caracteristică timpului [99].

Ca primă datorie a românilor era considerată învățarea limbii latine și a limbilor surori: italiana, franceza și spaniola, spre a ajunge cât mai repede și mai deplin la „învățătura care au cele mai strălucite neamuri ale Europei". Ca popor de agricultori, românii trebuiau să-și îndrepte eforturile spre „următoarea lucrare desăvârșită a pământului lor blagoslovit" și spre obișnuința de a folosi armele de la vârsta cea mai fragedă, indiferent dacă este românul plugar sau învățat, deci de către „tot românul lăcuitor în Valahia" [100].

---

[98] *Ibidem*, p. 202—203.
[99] *Ibidem*, p. 203—204.
[100] *Ibidem*, p. 204.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Ca și în alte scrieri de acest fel, se menționa originea nobilă a românilor, spre a-i anima în lupta lor legitimă pentru redobândirea unor drepturi pierdute. Astfel, se considera o cinste de a fi român, chiar dacă, prin trecerea timpului, s-a ajuns la o decădere. Nici un alt neam nu se poate situa mai presus „decât birnicul, chiar care are cinstea și fericirea de a să numi român!" Ca atare, un român, oricât de mare în rang, nu se va rușina, ci va înțelege ca o mare datorie a sa de a stima „pe un fiiu adevărat și pă cel mai prost din români"[101].

Autorul se adresa, desigur, celor puternici prin privilegii, spre a iubi pe compatrioții lor neprivilegiați, chiar mai mult decât pe fiii lor. Starea mizerabilă a celor mulți și năpăstuiți stârnea disprețul boierimii, care se purta neomenește cu ei. De aici, stăruința de a îndemna la iubirea aproapelui, care nu era altul decât românul de orice condiție socială. De aceea, conchide: „Deopotrivă cumpănită cu chipul acesta de socoteală a celor mari ai neamului prisosirea dragostii și a supunerii celor mici, ce-i vor cunoaște drept părinți pă cei mari ai lor, vor deschide porțile cele neapropiete, prin care porți numai să va izgoni zavistia streină cea cu multe fețe și va intra îndată între români stima obștii, dragostea și unirea neamului, carele în grab după aceasta va avea dreptate a să numi neam de romani, și duhul patrii îndată va pune în lucrare atât cele bune ce mai sus s-au însemnat, cât și toate cele ce să pot socoti și chibzui de învățați și înțelepții voitorii de bine și fii ai neamului românesc"[102].

O dată mai mult, se constata că fărădelegea și nedreptatea, asuprirea și oprimarea duceau la învrăjbirea fiilor aceleiași națiuni. Relele moravuri existente, datorită includerii Principatelor Române în lumea despoției orientale, unor relații sociale de stăpân și slugă între locuitori, agravau starea de lucruri, dacă nu li se atenuau efectele nocive asupra solidarității naționale, în fața noilor imperative ale vremii menite a impune o grabnică ieșire din letargia în care fusese cufundat poporul român, printr-o înăbușire a aspirațiilor sale și o lipsire generală de învățătură în limba sa. Clasa dominantă se îndepărtase tot mai mult de folosirea în grai și scris a limbii române, care de-

[101] *Ibidem*, p. 205.

[102] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

cade, treptat, în secolul fanarioţilor. Refuzată, renegată în diversele scrieri ale unor învăţaţi străini interesaţi, originea românilor trebuia afirmată în toată strălucirea ei, pentru a sta cu temei la cultivarea sentimentului mândriei şi demnităţii naţionale.

Nu numai clasele neprivilegiate, dar înseşi rangurile inferioare de boieri erau expuse dispreţului şi abuzurilor marii boierimi, care, în acest fel, se separa de naţiune. Boierii cei mari voiau unirea între ei spre a conduce ţara în folosul lor. Luând cunoştinţă de dorinţele acestora, în frunte cu mitropolitul şi episcopii, spre unire între români, pentru a îndepărta dezbinările dintre ei, precum s-a întâmplat la 1821, boierii mijlocii şi mici, „dimpreună şi cu cei de stările de mai jos", pe care-i numeau „fraţi compatrioţi", stabiliţi în toate oraşele şi judeţele Ţării Româneşti, declarau că au primit cu bucurie vestea bunului început de unire între boierii mari [103]. Aceasta însă nu este de ajuns până nu se va îmbina şi cu unirea celorlalte categorii de boieri şi cu cei mai de jos decât ei, deci cu „tot trupul neamului". Aşadar, este nevoie de o „sfinte legătură ale dragostii înfrăţite", care să alcătuiască „totimea trupului compatrioţilor". Deci, să nu se separe „câteva obraze, ce s-au norocit a fi în trepte mari şi a să numi nobilità a ţării, care în toţi anii să adaogă şi să împrospătează la număr, trăgând în partea dumnealor voinţa şi lăsând în partea celorlalţi fraţi sila spre supunere". Ca atare, „fericirea neamului românesc" nu depinde numai de voinţa marilor boieri, ci de „unirea tuturor compatrioţilor, întru o curăţenie a dragostii înfrăţite şi întru o deopotrivă cugetare la cele folositoare obştii" [104].

Animaţi de principii egalitare şi fraterne, deci democratice, boierii cei mici şi mijlocii, care-şi asociau dezideratelor lor şi categoriile neprivilegiate ale societăţii, adică poporul, nu ezitau în a demonstra greşelile comise de marea boierime prin separarea sa de restul naţiunii. În *Înscrisul propus de boierii mici pentru unirea spre binele ţării. 1822*, se rememorau ultimele evenimente, din 1821, când boierii cei mari din Divan dădeau anaforale în numele întregii ţări, pentru a sprijini stăpânirea străină. În zadar caută a se disculpa că au fost siliţi,

---

[103] *Ibidem*, p. 205, Înscrisul propus de boierii mici pentru unirea spre binele ţării. 1822.

[104] *Ibidem*, p. 206.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

căci și „în vremile ce lipsea silnicia streină și era cumpăna oblăduirii numai în mâinile dumnealor, s-au lucrat cele mai rele și mai aspre, în vederea slăvitei armii ai prea puternicului și prea milostivului nostru protector". Vinderea slujbelor țării de către marii boieri la cei mici, care căutau apoi să-și recupereze sumele date pe seama birnicilor, a dus la dărăpănarea Țării Românești. Așadar, voința celor mari a dus la silnicirea celor mici, prin anaforale. În pofida acestora, vestea unirii marilor boieri spre binele patriei lor lasă de înțeles că pe viitor „au hotărât [...] să depărteze de acum înainte tot duhul silnic, hulitor și asupritor cătră cei mai mici și toate chipurile ce pot aduce și cea mică vătămare la starea și cinstea celorlalți frați compatrioți și vor îmbrățișa cu d-adinsul toate mijloacele ce privesc spre folosința obștii patrii, până la cel mai prost lucrător al pământului"[105].

Stăpâniți de sentimentul dragostei de patrie, boierii din rangurile inferioare se alăturau celor mari și se legau prin jurământ „ca să fie o unire între toți fiii patrii, precum și neamul este unul". Legământul pentru unire cuprindea 7 puncte: promisiunea de a dovedi, împreună cu ceilalți locuitori ai țării, cinstea și respectul către boierii mari, atâta timp cât și ei vor dovedi dragoste părintească, curată și sinceră, ca unor adevărați frați, compatrioți ai lor. Una fără alta nu pot să existe „pentru că nu mai pot fiii patrii a mai suferi să se calce supt picerile mândriilor, hulelor și silniciilor"[106].

Fiii patriei trebuie să lucreze fără gând ascuns și în strânsă unire în cuget pentru binele ei, fără nici o oprimare a celui slab de către cel puternic: „Să ajutăm pă frații noștri după cuviință și să păzim sfânta dreptate, fără mită și fără hatâr, la orice pricină și în toată vremea". În caz de nevoie, cu toții, boierii să se adreseze împăratului Rusiei, protectorul lor, care se îngrijea — chipurile — „pentru dreptățile și fericirea neamului nostru!"[107].

Toate îmbunătățirile viitoare le legau boierii, de orice categorie, de bunăvoința țarului creștin al Rusiei, considerat protectorul celor de o credință aflați sub dominația directă sau indirectă a padișahului

[105] *Ibidem*, p. 207.
[106] *Ibidem*, p. 208.
[107] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

otoman. În naivitatea lor, căci nu întrevedeau altă ieșire din impas, boierii căutau sprijin, considerat firesc, la adversarul de necontestat al oprimatorului multisecular al poporului român. Dornici de unire, boierii cei mici și mijlocii recunoșteau celor mari dreptul de a ocupa rangurile acordate de conducerea statului, dar pretindeau ca în problemele obștești din orașe și județe să nu decidă nimic prin viu grai sau anaforale fără consultarea compatrioților din fiecare județ, pentru a nu mai exista scuză vreodată că au fost siliți de stăpânire să procedeze contra intereselor celorlalți frați de neam. Pentru a se evita orice eventualități de acest fel, se propunea trimiterea la „scaunul stăpânirii" a câte unui deputat ales de către fiecare județ, care le va reprezenta interesele, deplin împuternicit. Deputații vor fi chemați și consultați și în toate problemele de interes general, având dreptul la opinie și iscălitură ca împuterniciți ai celor ce i-au ales. Numai după acceptarea de către ei, prin iscălitură, puterea executivă va aplica deciziile: „Iar într-alt chip, nu!"[108].

Mica nobilime împărtășea, desigur, idealuri democratice pe care căuta să le promoveze în cadrul regimului politic existent, vizând atenuarea treptată a trăsăturilor sale despotice. Căci, nimic altceva nu urmăreau ei atunci când propuneau acordarea de slujbe în stat după merit, care se dobândește prin învățătură, „după cum să urmează și la celelalte luminate neamuri ale Europei! Iar să nu fie trecuți cu vederea, depărtați, huliți și călcați cu picerile de cei mari și puternici în silnicii!"[109].

Fără îndoială, gânditorii români ai deceniului al treilea nu urmăreau transformarea regimului despotic oriental într-unul democratic-liberal, căci nu era cu putință atunci, depășind chiar limitele de interese ale oricărei categorii de boieri. Transformarea regimului, în concepția lor, trebuia să parcurgă calea spre cel absolutist luminat, așa precum acesta se statornicise în țări din Apusul Europei, cu urmări binefăcătoare pentru toate clasele sociale. Recunoscând rolul monarhiei, al marii boierimi în stat și al protecției Curții din Petersburg, boierii cei mici rămâneau în limitele unui absolutism pe care-l voiau

---

[108] *Ibidem*, p. 204.
[109] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

luminat. Astfel, mai preconizau ei dreptul fiecărui patriot român de a reclama stăpânirii orice va constata dăunător intereselor generale, spre a se lua măsuri de îndreptare; dreptul de a-şi căuta de interesele personale cu condiţia de a nu dăuna intereselor altuia sau celor obşteşti, mai cu seamă celor mici şi slabi [110].

La ultimul punct al legământului, se preconiza alcătuirea unei „pravili a ţării", prin consultarea şi aprobarea tuturor locuitorilor ţării, pravilă care să includă cele 6 puncte şi altele ce vor fi considerate folositoare ţării: „Acea pravilă în veci să să socotească că este capul cel poruncitor în ţara noastră, şi la aceia să arate desăvârşită supunere tot neamul românesc, de toată starea, fără osebire, precum chiiar stăpânirea ce ni se va orândui! Şi verice nu să coprinde într-acea pravilă, socotindu-să nelegiuit şi defăimat, nu să va primi. Iar calcarea pravilii, de orice stare şi treaptă va fi, să se pedepsească negreşit, făcând pâră asupră-i tot neamul românesc!" [111] Numai pe aceste temeiuri considerau semnatarii legământului că se poate statornici „unirea tot trupului neamului nostru" [112].

Pravila cea mare nu putea fi, în concepţia autorilor legământului, decât o constituţie. Acceptarea acestor condiţii le considerau ei necesare solidarităţii de neam a tuturor, indiferent de starea socială. Mai considerau că va avea durată numai dacă va fi iscălită şi de marii boieri. În caz contrar, ei se vor deosebi de „trupul patrioţilor", iar sfaturile şi deciziile lor vor fi totdeauna privite cu suspiciune, căci mulţimea nu avea a se aştepta la bine în acest fel. Semnatarii legământului pentru unire laolaltă cu compatrioţii lor hotărau să-l păstreze în veci, fie chiar cu jertfa personală. Astfel, pentru cea mai mică atingere adusă unui compatriot mai mic, cu toţii se vor adresa „la preaputernicul protector", întotdeauna fiind cu grijă unul pentru celălalt, ajutându-se reciproc, pentru a se feri „de orice bântuire a strâmbătăţilor" [113].

Nedreptatea şi silnicia, prin nenumăratele abuzuri generate de sistemul politic, atinseseră chiar rangurile inferioare ale boierimii, de

---

[110] *Ibidem.*
[111] *Ibidem*, p. 209—210.
[112] *Ibidem*, p. 210.
[113] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

îndată ce se ridică, în repetate rânduri, contra lor, propunând insistent suprimarea lor, prin renunţarea la exorbitantele privilegii şi la monopolul puterii din partea marii boierimi. Samavolnicia, tendinţa necurmată spre lux şi trândăvie, excluderea meritului personal în ocuparea slujbelor, spolierea generală a populaţiei neprivilegiate barau căile de pătrundere a progresului în toate domeniile vieţii sociale. Cei mai învăţaţi dintre boieri detectează mijloacele de ieșire dintr-un impas istoric istovitor pentru resursele de energie ale naţiunii, în plină devenire după 1821. Posibilitatea ivită pentru reorganizarea Principatelor Române stimula cugetele la aprofundarea procesului de modernizare şi la accelerarea lui. În acest proces sunt antrenate toate clasele şi categoriile sociale, unele mai mult, altele mai puţin, în funcţie de interese și de capacitatea de înfăptuire, fizică sau intelectuală. Pe când boierimea mare era interesată mai ales în procesul de propășire naţională în strânsă legătură cu propriile sale interese de castă politică, în măsură să-i asigure conducerea statului și toate privilegiile, categoriile inferioare de boieri militau pentru adâncirea acestui proces, vizând progresul general, prin asocierea la programele lor de reforme a mulţimii neprivilegiate.

Tendinţa generală vădea o intensă preocupare pentru reorganizarea ţării, dar mijloacele concepute difereau. Într-un *Apel pentru îndreptarea ţării* din 1822, autorii se adresau compatrioţilor cu apelativul: „Fraţilor", spre a le demonstra necesitatea unor schimbări pentru ceea ce ei numeau „îndreptarea ţării". Starea de lucruri existentă era de o extremă gravitate: „Pătimirile tuturor de opște sunt văzute, căci atât de pătrunzătoare să înţeleg (mai vârtos în cursul trecutelor acestor şapte luni), încât aproape să ne șteargă din numărul celor vii, pentru lucrările cele ce simţirile omenirii le dăsluşaște și, de să văd cu oareșcare îndelungare, nu putem zice alt, fără numai că politiceștile pricini cu acest chip dau povaţă celor puternici"[114].

Autorii apelului îşi exprimau amărăciunea pentru inactivitatea compatrioţilor, ştiindu-se că binele nu putea fi așteptat din afara ţării, ci dinlăuntrul ei. Lipsa de unire provoca mari pagube, în condiţiile în care cei puţini deţineau puterea în detrimentul celor mulţi: „Jude-

---

[114] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

caţi bine, fraţilor, că acei puţini, carii cu nedreptăţi să slujesc de patrie, nu pot fi patrie! Iar glotişul tot, ce prin silnicie să află supuşi la cei puţini, aceia-şi fireşte şi pravilniceşte sunt patrie, şi orice putere care să oblăduieşte cu pravilă şi dreptate, aşa îi poate numi"[115],

Cei mici şi mulţi îşi exprimau mâhnirea pentru lipsa de solicitudine a celor mari şi puţini faţă de ei. De aceea, le atrăgeau atenţia că vor fi nevoiţi să ia măsurile pe care le vor considera necesare ca „ori toţii într-o glăsuire, într-un trup şi întru o dreaptă unire să fim socotiţi, după cum şi fireşte suntem, patrie, ca să putem nădăjdui rodurile cele bune când să va lăsa întru nepomenire cea până acum nedorire, din care şi nouă şi dumnealor au pricinuit mare prăpădenie, sau măcar să se deosibească cei mai râvnitori, ca dimpreună cu noi unindu-să, să le fim binecredincioşi, ca să ne jărtfim şi viiaţa, de va fi trebuinţă, pentru patrie!"[116].

Dragostea de patrie, până la sacrificiul suprem, a celor ce se considerau, şi erau de fapt, patria mărturisea caracterul înaintat al unor concepţii care stăteau la originea liberalismului românesc. Semnatarii apelului se angajau să nu se lase antrenaţi în „osânda somnului", decişi să treacă la fapte, în cazul că cei puţini şi puternici se vor menţine pe vechile poziţii, adică de a folosi pe cei mulţi şi slabi în propriile interese, deşi „după neam şi dreaptă credinţă sunt fraţi"[117].

Lipsa de înţelegere a marii boierimi conservatoare pentru interesele celor mulţi încetinea procesul de modernizare în sensul unor profunde prefaceri politice şi sociale. Formal, protipendada intra în contradicţie cu interesul naţional al unui proces accelerat. Marii boieri voiau şi ei schimbări, căci îndelungata stagnare din timpul domniilor fanariote lăsase nerezolvate o multitudine de cerinţe de ordin naţional. Evoluţia limitată de imobilismul social-politic era tot ce convenea spiritelor conservatoare ale marilor privilegiaţi. De teama schimbărilor radicale, ei rămân în afara ţării, în cea mai mare parte, pentru a unelti o revenire numai în condiţiile unor reforme limitate la nivelul administrativ-economic.

---

115 *Ibidem*, p. 211.
116 *Ibidem*.
117 *Ibidem*, p. 212.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Din ţară, li se adresau repetate apeluri la unire cu toţi boierii, nu numai între ei, exilaţii. Într-un *Înscris* propus de Alexandru Vilara pentru unirea boierilor Ţării Româneşti, se făcea apel la mitropolit şi boierii din exil, care redactaseră un legământ pentru unire, dar nu-l făcuseră public spre a adera şi alţi boieri la el. Autorul atrăgea atenţia asupra stării jalnice în care se afla patria. Cunoscându-le temeiul unirii prin legământ sub protecţia Curţii din Petersburg, Al. Vilara recurgea la concursul boierilor din Braşov, spre a-i ataşa ideii de unire cu cei din ţară, care nutreau aceleaşi convingeri. Înscrisul (legământul) de unire a tuturor boierilor, indiferent de rang, era propus astfel, pentru semnare, marilor boieri exilaţi. Totodată, li se reproşa marilor privilegiaţi comportamentul lor, linguşitori şi umili cu cei puternici, fără îndurare şi fără milă cu cei slabi. Acest lucru s-a întâmplat până la un moment (1821), după care Poarta a comis tot felul de abuzuri şi împilări, jefuiri şi nelegiuiri, chiar uciderea unor „buni compatrioţi"[118].

Filorus şi fost eterist, Al. Vilara împărtăşea concepţiile înaintate ale mişcării eteriste, sperând la sprijinul Rusiei pentru împlinirea idealului de eliberare naţională. Pronunţându-se în favoarea evacuării ţării de către armata de ocupaţie, el se adresa boierilor din Braşov pentru a susţine eforturile Curţii protectoare, de îndată ce s-au unit prin legământ şi vor avea adeziunea şi a celorlalţi. Aşadar, nimic nu se va face, „decât căzuta supunere la oblăduirea ce ni să va rândui prin priimirea şi bunavoinţă a prea puternicei protecţii ce avem"[119].

Spre deosebire de moldoveni, unde principiile revoluţiei franceze pătrunseseră prin intermediul polonezilor, muntenii se aflau sub influenţa lor directă. Ideile cuprind cugetele cele mai luminate, inclusiv elemente din boierimea mică şi mijlocie, interesate în lărgirea cadrului de acţiune în vederea unor prefaceri de structură. Curentul democratic din Ţara Românească este profund, căci se inspirase mai devreme din ideile liberale şi egalitare, căutând a le pune în aplicare nu numai la nivelul clasei dominante, precum „ciocoii" din Moldova, dar extinzându-le şi la clasele de jos. Conceptul de constituţie nu lipseşte din proiectele de reforme ale celor mai înaintaţi gânditori munteni, avansându-l sub denumirea de „pravila cea mare". Ideile de egalitate, fra-

---

[118] *Ibidem*, p. 212—213.
[119] *Ibidem*, p. 214.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ternitate, solidaritate, dreptate revin frecvent în preocupările lor, adâncind procesul de modernizare.

Aplicarea unor astfel de idei progresiste întâmpina însă mari impedimente, atât de ordin intern, cât şi, mai ales, extern. Amplitudinea şi profunzimea afirmării lor în diversele memorii, apeluri, legăminte erau menite, în primul rând, să suscite şi să angajeze conştiinţele românilor în marea operă de redeşteptare şi regenerare naţională. Ele constituie o emoţionantă şi elocventă mărturie a împărtăşirii unor idealuri democratice de către cărturarii şi gânditorii politici români, în condiţiile existenţei unui regim despotic oriental, susţinut cu forţa armelor din afară. Boierii conservatori înşişi, fără a împărtăşi în vreun fel astfel de idealuri, fac concesii imperativelor vremii, măcar în vorbe, căci nimeni nu se mai putea pronunţa, ca altădată, făţiş împotriva intereselor manifeste ale mulţimii de ţărani oprimaţi şi umiliţi.

Democratic şi liberal în concepţii, curentul muntean a rămas doar ca atare, fără a se putea concentra într-o grupare politică, aşa cum au reuşit moldovenii, sub directa influenţă a „ciocoilor" denumiţi cărvunari, reprezentând interesele boierimii mici şi mijlocii, care urmărea o egalizare între toţi privilegiaţii. O confruntare politică de proporţii va antrena lupta între novatori şi conservatori pentru triumful unor idealuri care captivaseră spiritualitatea şi lumea politică românească.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

CAPITOLUL II

Amplificarea procesului de modernizare în Moldova

1. Manifestările de conștiință ale marii boierimi în problema reorganizării țării

Îndată după intrarea armatei otomane, în Iaşi s-a instalat un paşă, concomitent cu caimacamul Ştefan Vogoridi. La 15 iunie 1821, ei cereau întoarcerea boierilor refugiaţi. Pentru a explica atitudinea Porţii, marele vizir se adresa vicecancelarului K.R.V. Nesselrode, la 16/28 iunie 1821, semnalându-i contrazicerile dintre arzurile [petiţii colective] boierilor munteni referitoare la revoluția din 1821. Evident, Poarta dorea reîntoarcerea boierilor, care ar fi legitimat ocupaţia armată, prin restabilirea pretinsei ordini, ca o manifestare de mulţumire din partea lor.

În timp ce Constantin Negri administra Țara Românească cu boierii aflaţi la Bucureşti, Ştefan Vogoridi, care nu era grec, ci bulgar de origine, urmărea urcarea pe tron, în care scop, profitând de lipsa marilor boieri din ţară, ridica în ranguri pe cei mici. Astfel, Ion Sandu Sturdza, viitorul domn, este numit mare logofăt, Ion Tăutul și Gheorghe Cuza devin mari vornici, fostul căminar Iordache Rășcanu este numit vornic al poliţiei la porunca unui comandant otoman şi, curând după aceea, mare vornic al Ţării de Sus. Gheorghe Brăescu a fost numit agă, apoi mare hatman, Costache Pomer, fost ispravnic de Iași, devine spătar, apoi agă. Caimacamul îndrăzneşte chiar mai mult, instalând în scaunul episcopal de Roman, firește în mod ilegal, pe călugărul Meletie, în locul episcopului Gherasim, temporar absent[1].

Pentru a exercita presiuni asupra Porţii, ambasadorul rus la Constantinopol, Grigori Stroganov, înmâna o notă de protest Porţii

---

[1] Ioan C. Filitti, *Frământările politice şi sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828*, Bucureşti, 1932, p. 74—75.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

contra prigonirii creştinilor din Imperiul otoman, expunând indignarea sa faţă de uciderea patriarhului de Constantinopol. Se pretindea disocierea între grecii rebeli şi cei paşnici, precum şi evacuarea Principatelor Române. După întoarcerea de la Congresul de la Leybach, ţarul redevenise belicos, îngăduind manifestări de forţă contra Porţii din partea cancelarului Ioan Capo d'Istria. Poarta otomană nu s-a lăsat intimidată de demersurile Curţii din Petersburg, pe care o înfrunta fostul domn Mihai Suţu şi suita sa, cerând extrădarea lor. Poarta amintea că şi Petru cel Mare executase un patriarh. Deocamdată, dădea de înţeles că era preocupată cu restabilirea ordinii în Principate, după care va proceda la numirea domnitorilor [2].

Concomitent, Poarta se străduieşte să aplaneze iritarea locuitorilor din Principate faţă de actele trupelor de ocupaţie. Între demersurile întreprinse, se constatau apeluri la linişte şi ordine pentru împiedicarea exceselor şi rechemarea boierilor refugiaţi. În timp ce boierii aduceau mulţumiri Porţii pentru măsurile întreprinse contra „rebelilor", ei se adresau paşei din Silistra reclamând comportamentul armatei otomane, dedate la prădăciuni. În urma uciderii patriarhului ecumenic, ambasadorul rus părăsea Constantinopolul, în semn de protest, dar Poarta nu se arăta impresionată. Ea promitea Puterilor europene că va restabili drepturile Principatelor Române după ce Curtea din Petersburg va extrăda pe cei vinovaţi, aflaţi sub protecţia sa. Insistenţele Prusiei la Poartă pentru a deosebi problemele şi a evacua Principatele, pe motiv că irita Rusia şi contravenea tratatelor în vigoare, au rămas fără urmări. În atare situaţie, boierii refuză să se repatrieze. Ei se adresau celor din ţară, exprimându-şi neîncrederea în măsurile Porţii otomane şi afirmând că salvarea ţării putea veni numai de la Curtea din Petersburg. Dacă în Ţara Românească o parte din boieri se întorsese din exil, în frunte cu Grigore Dim. Ghica, boierii moldoveni rămân cu toţii în afara hotarelor, aşteptând măsuri de evacuare a armatei de ocupaţie şi de restabilire a ordinii de dinainte de 1821. Printre cei mai de seamă se enumerau: mitropolitul Veniamin Costachi, logofeţii Constantin Balş, Gheorghe Cantacuzino,

---

[2] *Ibidem*, p. 75.
[3] *Ibidem*, p. 75—76.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Grigore şi Dimitrie Sturdza, vistierul Sandu Sturdza, hatmanul Răducanu Rosetti, vistierul Al. Balş, hatmanul Constantin Balş, postelnicul Al. Mavrocordat, hatmanul Al. Ghica, vornicii Şerban Negel, Al. Cantacuzino, Gheorghe Ghica, spătarul Gheorghe Bucşănescu [4].

Din exil, boierii conservatori se adresau ţarului şi înalţilor demnitari, pentru a cere sprijin în vederea revenirii la situaţia anterioară, adică la preluarea întregii puteri de către ei. Un memoriu este adresat vicecancelarului Nesselrode de către Iordache Rosetti-Rosnovanu, la 24 iulie/5 august 1821. Boierul moldovean menţiona că ultimele evenimente au provocat grave răsturnări de lucruri, pasiunile sporite de nenorocirea generală, extinzându-se şi ameninţând din toate părţile. În timp ce marii boieri s-au refugiat în ţările vecine, spre a aştepta binefacerile protecţiei ţarului, boierii de al doilea rang s-au detaşat trecând de partea Porţii, unde şi-au propus chiar să trimită o deputăţie: „Scopul lor este de a provoca o schimbare totală a guvernului şi de a-şi procura de acum înainte o influenţă pe care nu trebuiau s-o obţină decât cu timpul şi, prin slujbele lor, ei duc la anarhia cea mai completă şi totala pieire a ţării" [5].

Exasperată de măsurile recent întreprinse în ţară în favoarea boierimii mici şi mijlocii, din rândurile căreia se zămisleau speranţele progresului, marii boieri conservatori denaturau sensul evenimentelor din ţară, pentru a atrage mânia Curţii din Petersburg, cunoscută promotoare a imobilismului social-politic. În numele acestei mari boierimi, Iordache Rosetti-Rosnovanu considera că nimic nu se va putea realiza în ţară fără aprobarea Curţii din Petersburg. Vicecancelarul Nesselrode era solicitat să se convingă că „aceste aparenţe ale binelui public nu sunt decât masca unei ambiţii nechibzuite şi unei rele-voinţe mult mai vinovate" [6]. Ca atare, opina că nu spre „asemenea inovaţii" trebuiau îndreptate privirile, ci la mijloacele necesare de a repara în timp daunele provocate Moldovei, precum: profanarea locurilor sfinte, devastarea proprietăţilor, răpirea averilor mobiliare, d erutarea populaţiei. Pentru redresare este nevoie de măsuri moderate.

---

[4] A D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. XI, p. 43

[5] Vlad Georgescu, *Mémoires et projets de réforme dans les Principautés Roumaines 1769—1830*, Bucarest, 1970, p. 102.

[6] *Ibidem*, p. 103

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Toate acestea îşi permitea boierul moldovean să le solicite lui Nesselrode în condiţiile existente, orice altă soluţie fiind considerată drept criminală. El mărturisea, de altfel, că nu vede salvarea decât în protecţia vicecancelarului Rusiei, unica sa speranţă, ale cărui sfaturi le va urma orbeşte, căci dorea intens să revină în patria sa în deplină securitate şi linişte pentru a-şi relua poziţia la care-i dădea dreptul vârsta sa [7].

Un memoriu adresa lui Gr. Stroganov, ambasadorul Rusiei la Constantinopol, Nicolae Rosetti-Rosnovanu, tot din Chişinău, în iulie 1821. După un succint istoric al relaţiilor Moldovei cu Poarta, în care evidenţia intervenţia directă în afacerile ei interne pentru numirea domnitorilor începând din secolul al XVII-lea, boierul exilat semnala supunerea ţării sale unei duble vexaţiuni: a Porţii şi a domnitorilor. Chiar şi în 1821, Poarta dispunea de soarta ţării, prădând-o şi supunând-o unei ocupaţii armate. Numai intervenţia Curţii din Petersburg ar curma acest abuz: „Dorinţa cea mai firească, cea mai conformă cu interesele ţării ar fi a unirii sale la Imperiu, dar dacă pentru nenorocirea noastră această dorinţă nu poate fi împlinită, îndrăznim să supunem câteva idei asupra regimului ulterior care să ne păzească pentru totdeauna de nenorocirile de care suntem copleşiţi" [8].

Exasperaţi că nu li se creaseră condiţiile pentru preluarea puterii, pe care o vedeau ajungând în mâinile boierimii mici şi mijlocii, marii privilegiaţi ai societăţii româneşti se arătau dispuşi a renunţa chiar la autonomia ţării lor pentru a-şi satisface dezideratele egoiste de castă politică. Nimic nu voiau ei să conceapă fără sprijinul şi protecţia Curţii din Petersburg. Într-un memoriu adresat din Chişinău ţarului Alexandru I, marii boieri îl rugau să acorde protecţia nenorocitei lor ţări, ei înşişi aflându-se într-o situaţie de nedescris. Moldova era cuprinsă de anarhie, oraşele pustii, bisericile profanate, casele devastate, recoltele pierdute, ţăranii în bejenie. Într-o astfel de ţară, boierii declarau că nu puteau intra decât sub protecţia ţarului. De aceea, rugau pe împăratul Rusiei să reia protecţia asupra Moldovei [9].

---

[7] *Ibidem*.
[8] *Ibidem*, p. 105—106.
[9] *Ibidem*, p. 106—107, Kichinev, 1821.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Refractară la orice fel de reforme, Curtea din Petersburg nu agrea nici un demers al boierilor români exilați fără știrea și încuviințarea sa. Astfel, încă din luna septembrie 1821, boierii moldoveni refugiați la Cernăuți trimiteau un arz la Poartă, în care cereau retragerea trupelor de ocupație și revenirea la domniile pământene sau la conducerea provizorie a țării de către boieri. Ei acuzau pe greci și fanarioți pentru abuzurile comise, împilarea locuitorilor, uzurparea vechilor drepturi și ocuparea posturilor ce reveneau pământenilor. Boierii negau orice legătură cu Eteria și cereau Porții: domni și capuchehaie pământeni, respectarea drepturilor recunoscute prin hatișerifuri. Sub motiv de economie, boierii propuneau în loc de domn un sfat de boieri pământeni, în frunte cu un baș boer, cu depline puteri de domn, în vederea numirilor în slujbe. Se mai solicita: îndepărtarea arnăuților și înființarea de pază din rândul pământenilor, desființarea veniturilor dregătoriilor, aprovizionarea Porții otomane prin intermediul negustorilor pământeni [10].

Cel desemnat de boieri să înmâneze arzul seraskierului de Silistra a fost Theodor Balș. Caimacamul Ștefan Vogoridi, care era ostil demersului boierilor din Cernăuți, a permis totuși lui Th. Balș să plece, dar, concomitent, a scris seraskierului din Silistra, denigrând arzul boierilor refugiați și menționând că va trimite un altul, alcătuit la Iași, pentru a fi înmânat de boierii care-l însoțeau pe emisarul boierilor din Cernăuți. Față de arzul acestora, cel din Iași se deosebea prin cererea de instituire fără întârziere a domniei pământene, prin alegerea domnului de către adunarea boierilor. Pe de altă parte, numai boierii refugiați cereau desființarea veniturilor dregătoriilor. Înștiințat din timp, pașa de Silistra a respins arzul boierilor din Cernăuți, acceptându-l pe al doilea [11].

Boierii exilați află de demersul caimacamului, pe care-l acuză că vrea să devină domn, în care scop „a boierit slugi boierești, contravenind rânduielilor țării". Astfel, într-o scrisoare din 1 martie 1822, reproșau lui Șt. Vogoride că „nu numai a adus atingere pronomiilor țării, dar a introdus și un spirit revoluționar, căci toți acești indivizi

---

[10] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 77—78.
[11] *Ibidem*, p. 75—79.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

care s-au văzut scoşi din cele din urmă clase voesc să se menţină în demnităţile lor trecătoare, şi de aceea s-au declarat duşmani neîmpăcaţi ai nobilimii"[12].

Marii boieri exilaţi se confundau cu nobilimea, pe ceilalţi boieri de ranguri inferioare considerându-i ciocoi sau cărvunari, dat fiind faptul că se ridicau contra vechilor orânduieli. Pentru marii boieri, termenul de ciocoi, de origine turcă, echivala cu mojic, fiind atribuit boierimii mici[13].

Curtea din Petersburg nu îngăduia însă nici un demers la Poartă din partea boierilor români, suspectându-le orice intenţie. Astfel, la 9 ianuarie 1822, din Sibiu, M.L. Minciaky se adresa mitropolitului Veniamin Costachi, făcându-i cunoscută numirea sa în funcţia de consul general al Rusiei în Principatele Române. Totodată, îl înştiinţa despre supărarea produsă împăratului de atitudinea boierimii aflate în refugiu: „boierii pribegiţi poate că sunt plecaţi de cugetări răle şi de greşale, cer înnoiri şi pun înainte pretenţii cari departe de a stârpi sămânţile neorânduielii şi a nemulţumirii lor cei din nenorocire şi să află acum în fiinţă, nu sunt decât spre a mări răul şi spre a îndelunga neorânduielele. Aceasta este supărătoarea lovire ce au pricinuit împăratului"[14].

Fără îndoială, se stigmatizau cererile boierilor către Poartă, care nu conveneau Curţii din Petersburg, potrivnică oricăror înnoiri în Principatele Române, a căror ordine trebuia restabilită şi păstrată conform vechilor tratate. Ca atare, boierii erau îndemnaţi „să aibă drept lucru încredinţat că ei singuri trebuie să să facă giudecători stării lor de acum şi că stima împărăteştii sale măriri rămâne nestrămutată şi depărtată de orice fel de înnoire. Şi tare hotărâm — stăruia M.L. Minciaky în afirmaţiile sale — a nu sprijini nici un folos particularnic cu atingere celui obştesc. Împăratul nu doreşte decât norocire amânduror prinţipaturilor atâta de strâns legate întru păzire trataturilor cu Poarta. Şi mărirea sa va lovi totdeauna cu nevoinţa sa orice idei sau ceriri şi va fi cu împotrivire la acest temei statornic"[15].

---

[12] *Ibidem*, p. 81.
[13] *Ibidem*, p. 82.
[14] *D.I.R., 1821*, vol. III, p. 39—40.
[15] *Ibidem*, p. 41.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Curtea din Petersburg suspecta până și cele mai puțin însemnate reforme, menite a promova doar interesul boierilor de castă politică privilegiată, dacă acestea erau solicitate Porții. Orice schimbare trebuia aprobată și controlată, căci nu se dorea ieșirea din imobilismul social-politic stabilit prin tratate. Servili și umili, boierii moldoveni refugiați în Bucovina trimit o scrisoare lui Al. Pini, în care se scuză pentru arzul lor la Poartă, care a atras stigmatul Curții din Petersburg. Al. Pini reproșase, și el, boierilor că nu aveau dreptul de a se adresa Porții în acest fel, apoi ea nici nu putea să aprobe cererile lor fără consimțământul Puterii protectoare. Diplomatul rus — afirmau boierii — nu cunoștea cuprinsul arzului și de aceea era atât de iritat. „Nu știm dacă aceasta este o greșală; consulul puterii protectoare trebuia însă să ne îndrumeze, să ne consoleze, să vadă deznădejdea noastră și să fie înțelegător" [16].

Boierii refugiați la Cernăuți explicau nerecurgerea la consultarea consulului Rusiei prin aceea că desele solicitări adresate lui în trecut au rămas fără răspuns: „Moldovenii au nevoie de simpatie, de înțelegere și consolare, am ajuns ca păsările cerului să nu avem nici cuiburi. Vedem că în patria noastră zilnic au loc omoruri, incendii, jafuri, asupriri, spăimântări și ruină desăvârșită, încât suntem pe punctul de a pierde și puțina noastră minte" [17]. Ca atare, pentru a nu mai pricinui vreo supărare Curții protectoare, boierii cereau să fie îndrumați de consul în acțiunile lor viitoare [18].

Nu reforme de structură urmăreau boierii refugiați, căci erau dominați de aceleași concepții, dar Curtea din Petersburg le suspecta orice demers necontrolat de ea. Adresându-se lui Mihail Sturdza, noul consul general M.L. Minciaky răspundea unor scrisori ale sale. El mărturisea că nu putea judeca motivele pentru care boierii exilați nu se reîntorceau în patria lor, rămânându-le să facă mai bine acest lucru în propriul interes. În privința unor schimbări în situația existentă, M.L. Minciaky era însă categoric împotrivă, bizuindu-se pe fermitatea de convingeri a suveranului său. În acest sens, el dădea

---

[16] *Ibidem*, p. 50—51, Cernăuți, 29 ianuarie 1822.
[17] *Ibidem*, p. 51.
[18] *Ibidem*, p. 52—53.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

asigurări lui Mihail Sturdza că „orice propunere de inovaţie sau orice proiect de schimbare în vechile instituţii ale ţării a fost totdeauna sus şi tare reprobate de împărat, oricare ar fi fost dealtminteri origina şi motivele care le-au dictat. Singurul cuvânt al Majestăţii Sale este menţinerea inviolabilă şi nestricată a tratatelor şi nu este prea departe momentul în care principiile conservatoare şi folositoare care stau la baza politicii sale vor depăşi toate obstacolele"[19].

Unele schimbări trebuiau totuşi să aibă loc în Principatele Române, fie chiar şi numai în domeniul administrativ-economic, dar nici una nu trebuia efectuată în afara voinţei ţarului Rusiei, Deocamdată, nu oprea nici o schimbare, căci Principatele se aflau sub ocupaţia armată a Porţii otomane, adversara sa seculară. Nici boierii conservatori nu voiau schimbări esenţiale, ci numai în conducerea statului, pe care tindeau să şi-o asume în întregime. În orice mişcare de idei şi persoane conservatorii vedeau o primejdie, pe care o denunţau cu vehemenţă, denaturându-i sensul. Astfel, marele ban Theodor Balş denunţa marelui spătar întrunirea din casa logofătului Mărcuţei, unde a venit episcopul de Roman, vistierul şi caimacamul. Intrigat, marele ban a trimis pe banul Tăutul la episcopul de Roman să-l întrebe: „Ce iaste această taină mare ce are cu c[aimacamul]. De iaste pentru binele Moldovei adunarea şi tainele sale atâta de des şi îndelungate, trebuie să le ştiu şi eu, fiindcă mă aflu bătrân şi patriot. Iar de iaste spre vreun rău ca să facă Moldovei, să se depărteze. Mi-au trimis răspuns că a lui interesuri iaste"[20].

Theodor Balş intrase la bănuială şi credea că se lămurise, fiind vorba de *carvunarismos*, o societate revoluţionară din care făceau parte vreo 37 de boieri, între care: Andronache Donici, postelnicul Gheorghe Cuza, Petrache Sturdza, Iancu Cananău[21]. Îndeosebi boierii refugiaţi erau agitaţi şi intrigaţi din cauza înfiripării în ţară a grupării politice a „cărbunarilor". Fratele mitropolitului, vornicul Şerban Negel, îi scria despre această grupare din jurul vistierului Gheorghe Rosnovanu, care deţinea o copie a arzului boierilor din

[19] *Ibidem*, p. 256—257, Sibiu, 12/24 februarie 1922.
[20] *Ibidem*, p. 78, Iaşi, 23 februarie 1822.
[21] *Ibidem*, p. 79.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Iaşi către Poartă. În acest arz se cerea ca „rânduiala Comitetului ocârmuirei să fie aceia pe care toţi, mici şi mari, îi vor alege, şi că tot acelaşi glas să aibă şi un sluger cât şi un logofăt mare şi că la comitet şi la toate celelalte şi pân'la şătrar de vor fi aleşi de glasurile obştești să se rânduiască, şi putere şi drept la toate să fie deopotrivă cât a unui logofăt mare atâta şi a unui şătrar, decât a glasurilor celor mai multe să se urmeze hotărâre lor orice să vede, precum este aceea în Basarabia'' [22].

Exclusivist, ca orice mare boier conservator, vornicul Şerban Negel nu concepea egalitate cu boierii mici sau mijlocii, într-o adunare a tuturor, în care să aibă drept de vot egal. El considera aceasta ca un mare rău. Din cauza acestor „cărbunari'', boierii refugiaţi nu se puteau repatria: „Dar afară de boieri, —mai scria el mitropolitului — , va fi vai şi amar şi de toată obştie cu aşa răzvrătire şi înfocate duhuri'', căci Marile Puteri vecine nu vor tolera astfel de „pasuri carbunariceşti'' [23].

Însuşi cuprinsul arzului boierilor din Iaşi către Poartă era confundat de Şerban Negel cu proiectul de constituţie al cărvunarilor sau ciocoilor. În cele din urmă, citind o copie a arzului „stării a doua'', nu-l considera rău şi fără utilitate, dar nu concepea cum va fi ales domnul de către toţi boierii „fără vărsare de sânge''. Cu adevărat, aceasta era singura deosebire dintre arzurile boierilor de rangul II din Iaşi şi cel al marilor boieri refugiaţi la Cernăuţi. Într-o altă scrisoare către fratele său, în care-şi exprima această nedumerire, marele vornic moldovean considera că s-ar putea numi domn unul dintre delegaţii trimişi la Constantinopol, dar în acest caz trebuiau consultate boierimea ţării şi Curtea din Petersburg. Cum a fost invitată o delegaţie şi din Ţara Românească, aceea ce se va hotărî pentru un principat, se va hotărî şi pentru celălalt. În împrejurările externe tensionate de atunci, vornicul credea posibil un război ruso-turc [24].

Şerban Negel îşi exprima îngrijorarea faţă de ascensiunea unor răzvrătitori, „carii în tot felul şi în toate părţile se bulucesc asupra

---

[22] *Ibidem*, p. 89—91.
[23] *Ibidem*, p. 92.
[24] *Ibidem*, p. 92—93, Chişinău, 15 aprilie 1822.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

celor dintâi". Contra lor trebuia „a se lucra foarte pe taină" spre a nu afla mai dinainte ce se pune la cale. Vornicul Negel considera necesar ca boierii mari să facă un arz la Poartă în care să se menţioneze că „îndată am fi şi sburdat săltând de bucurie să venim la Patria noastră şi să priimim frâile ocârmuirei sau să facem alegere de Domn (cum va cuprinde fermanu), dar fiindcă răsvrătitorii, ce au fost pricina afanisării Patriei noastre, au semănat duhul răsvrătirei și a neascultărei în sufletele a multora din cei proști crai și neamurile cele mai de jos împrotiva noastră a celor întâi pământeni, și dar de vom merge fără nici o punere la cale, nu numai că vieața noastră va fi de-a pururea supt tot felul de primejdii, dar încă nici nizami pentru cheleriul împărătesc ce ni să porunceşte să se facă nu este cu putinţă" [25].

Fratele mitropolitului căuta a-i îndepărta îngrijorările faţă de reacţia negativă a Curţii din Petersburg contra arzului boierilor către Poartă prin care cereau domni pământeni şi administraţie naţională: „Nimică să nu te tulbure, scumpul meu Părinte, că am scris arzu cerând lipsirea domnilor greci şi arătând prăpădenia ţărei, nimica nu am greşit Rosiei, însuși protectorul ne va ajuta la cele spre bine obştesc" [26].

Într-adevăr, arzul nu constituia altceva decât o cerere de restabilire a domniilor pământene, în urma dezastrului provocat de domniile fanariote, care nu reprezentau interesele ţării. Ei cereau despăgubiri pentru jafurile comise de eterişti, încredinţarea conducerii mănăstirilor către pământeni, pravila în limba patriei, delimitarea moşiilor lor. În fond, ei cereau ca domnii pământeni să aibă dreptul de a-i numi în slujbe: „Să fim miluiţi ca în purtarea tuturor trebilor în Patrie să fie orânduiţi de către Domnii oblăduitori ai ţării, din toate neamurile din boieri pământeni, carii ar fi vrednici a cârmui cu dreptate şi buna orânduială pe săracul norod" [27].

Aceste cereri mai făcuseră obiectul unor arzuri precedente, prezentate Porţii de către boieri. Împotriva proiectelor de reorganizare

---

[25] C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei...*, Bucureşti, 1888, p. 232—233. Vornicul Negel către Veniamin Costachi, 16 mai 1823.

[26] *Ibidem*, p. 233.

[27] *Ibidem*, p. 214—215. Arzmagzarul boierilor Moldovei către Sultan, 1822.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ale boicrimii mici şi mijlocii, marea boierime elaborează şi ea proiecte de acest fel. Unul dintre acestea era intitulat: *Shedion de reformăluirea stăpânirii Moldovei*, cuprinzând 30 de articole. De data aceasta, boierii cei mari admiteau forma monarhică de conducere a statului, cu un domn pământean pe viaţă, asistat de 6 sau 8 familii dintre „cele dintâi'', desigur, aparţinând boierimii autohtone. Se mai preconiza anularea tuturor rangurilor de boierie acordate după domnia lui Scarlat Callimachi, pe viitor urmând a fi căftăniţi numai cu consimţământul Divanului: „Afară de ştiutele şi ispititele familii şi acei cu ştiinţă şi pracsis, alţi netrebnici şi de neam prost şi fără moşie sau altă stare să nu fie primiţi în nici o funcţie, nici măcar ocolaş'' [28].

Proiectul de reorganizare mai prevedea păstrarea tuturor privi legiilor boierimii, inclusiv scutirea de bir pe cap de locuitor. Cele lalte erau îndeobşte cunoscute: înfiinţarea de fabrici, regimul averilo mănăstireşti, hotărnicia moşiilor, veniturile domnului etc.

Un alt proiect de reorganizare elaborat de marea boierime moldoveană, intitulat *Pontul popilor*, cuprindea 25 de articole şi preconiza, de asemenea, domn pământean asistat de 8 mari familii de boieri aleşi la fiecare 3 ani. Aceşti boieri urmau să-şi dea asentimentul la acordarea de ranguri şi la pedepsirea unui boier pământean. Boierii vor avea dreptul de a se plânge la Poartă contra domnului, menţinându-şi intacte privilegiile [29]. Un proiect deosebit aparţinea logofătului Dimitrie Sturdza, intitulat: *Sistema aristodimocraticească*. Nu preconiza, aşadar, un domn, ci conducerea ţării de către trei divane independente unul de altul, deci separarea puterilor: divanul cel mare, alcătuit din 15 mari boieri, divanul pravilnicesc, tot din 15 mari boieri, și divanul de jos sau al deputaţilor de judeţe. Primul divan era „cârmaci toatei oblăduiri a republicei'', cu membri desemnaţi pe viaţă, deci o preşedinţie colectivă şi un guvern, în acelaşi timp. Proiectul mai prevedea: dezvoltarea învăţământului public, ocrotirea minorilor etc. Unul

---

[28] I.C. Filitti, *op. cit.* p.108—109. Pentru prima dată publicat de Al. Russo, *Scrieri*, ed. G. Bogdan-Duică, Bucureşti, 1910, p. 23—25, apoi de I.C. Cimbotaru, *Un proiect moldovenesc de organizare a statului după Eterie (*1821—1822*)*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice, Istorie'', Iaşi, 2, 1961, p. 255—256.

[29] Alecu Russo, *op. cit.*, p. 25—26.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

dintre membrii comisiei bugetare se deplasa în divanul de jos pentru a discuta bugetul cu membrii săi, „întocmai cum se obişnuieşte în Englitera, ţară slobodă, vrednică de a lua paradigmă de la dânşii" [30].

Republica aristocraticească, închipuită de marele logofăt moldovean, acorda conducerea statului marii boierimi, dar îşi asocia oarecum rangurile inferioare de boieri, care intrau ca deputaţi în divanul de jos. Astfel, impozitele se plăteau de bunăvoie prin intermediul acestor deputaţi. În consecinţă, orice „republicaneţ" plătea o dare fără a fi silit dacă nu considera că este în folosul republicii, însă neplata sumei decise de către adunarea de jos se va sancţiona cu asprime. O pravilă a ţării va fi iniţiată de către trei mari boieri din marele divan împreună cu alţi trei din divanul pravilnicesc, apoi se va supune dezbaterilor celor două divane şi numai dacă va fi adoptată de majoritate va căpăta putere de lege [31].

Forma de guvernământ propusă de Dimitrie Sturdza corespundea dorinţei marilor boieri de a nu avea un domn care să le controleze actele şi să-i pedepsească. Ideea este mai veche, încă de la începutul secolului, vădind tendinţa spre un absolutism luminat, sub egida unor mari boieri interesaţi, astfel, să-şi menţină privilegiile, prin atenuarea contradicţiilor sociale, căci se asocia şi boierimea de ranguri inferioare la conducerea ţării.

Alt mare boier moldovean, Iordache Rosetti-Rosnovanu, elaborase un proiect de reorganizare, denumit *Închipuiri de reforme*. Spre deosebire de celelalte, acest proiect preconiza cu adevărat reforme, precum: desfiinţarea scutelnicilor şi a privilegiilor. În privinţa impozitelor, se prevedea o dare unică, proporţională cu averea: „Obşteasca legătură în contribuţie va face legătura naţionalicească. De la cel mic [. . .] şi până la cel mai mare [. . .] vor fi legaţi a sprijini cu un deopotrivă interes şi durere aşezarea aceasta. Şi cine va putea atunci să biruiască neamul unit? [32] Concomitent, însă, proiectul prevedea sporirea numărului zilelor de clacă cu ţărani aduşi şi din altă

[30] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 110.
[31] *Ibidem*, p. 111—112.
[32] *Ibidem*, p. 112.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

parte, fără ca statul să preleveze ceva din producţia agricolă, în scopul dezvoltării culturii pământului.

De la proiecte ultraconservatoare, vizând imobilismul social-politic, concepute de boierimea retrogradă, se ajunge la preconizarea unei republici aristocratice, menite a promova accederea în cadrul absolutismului luminat la reforme de structură, ţintind spre desfiinţarea unor exorbitante privilegii ale marii boierimi, între care scutirea de impozite, dreptul de a avea scutelnici, în schimbul măririi zilelor de clacă. Aşadar, nu se urmărea desfiinţarea tuturor privilegiilor, ci a unora, în mod evident supărătoare. Moderatismul cuprinsese, aşadar, cugetele unor mari boieri luminaţi de imperativele timpului, care nu mai îngăduiau forme vetuste de conducere a statului şi de menţinere a unei administraţii greoaie, inoperante, potrivnică modernizării. În afară de propunerile lui Iordache Rosetti — Rosnovanu, celelalte nici măcar nu erau cu adevărat reforme, ci îmbunătăţiri pentru conducerea mai operativă a treburilor statului, concordante cu interesele marii boierimi.

Românii din ambele Principate se treziseră la o operă comună de înfăptuit, căci proiectele, fie conservatoare, fie liberale, aveau conţinut similar, întrepătrunzându-se în concepţii şi idealuri de urmărit. Având un trecut similar, prezentul ca şi viitorul le aparţineau deopotrivă, căci aveau aceleaşi impedimente de depăşit şi aceleaşi scopuri de îndeplinit. Într-o scrisoare adresată de un român din Săcele episcopului Romanului şi al Huşilor, la 25 mai 1822, se exprima speranţa într-o „dăşteptare a amândurora dachieştilor noroade, pre care firea le-au făcut ca de-a pururea să fie unite, iubite şi de o fiinţă împreună strâns legate cu cele mai sfiinţite legături ale uniia şi aceiaşi credinţă, ale uniia şi aceiaşi limbi şi ale aceiaşi estimi[fiinţă]" [33].

Xenofobia îndreptată contra grecilor mărturisea aversiunea acumulată împotriva domniilor fanariote. În loc de recunoştinţă faţă de locuitorii Principatelor Române, unii dintre greci au ridicat armele contra lor, pustiindu-le. Autorul anonim se afla refugiat în Transilvania, la Săcele, şi nu-şi putea da în vileag identitatea [34].

[33] E. Vârtosu, *1821. Date şi fapte noi*, p. 159.
[34] *Ibidem*, p. 160—161.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Mitropolitul însuşi al Ungro-Vlahiei se adresa din Braşov, la 13 iunie 1822, mitropolitului Moldovei, Veniamin Costachi, constatând că „amândouă aceste Eparhii, Moldavia zic şi Valahia, dintru început au avut pre aceleaşi obiceiuri, pre aceleaşi privileghiuri şi chiar pre aceeaşi sprijinitoare protecţie; precum şi noroadele acestor două Eparhii totdeauna au fost unite şi de o ţinere, după care urmează ca şi Arhiereii lor să fie de un cuget, de o hotărâre şi de o urmare"[35]. Ca atare, pentru ca acţiunile lor în favoarea celor două Principate să nu fie apreciate ca „o greşeală împotriva bunei voinţe a prea milostivului nostru protector", mitropolitul Dionisie ruga stăruitor pe mitropolitul Veniamin Costachi să-i comunice orice fel de demersuri vor face boierii moldoveni spre a urma şi cei munteni asemenea.

Nu numai boierii din exil aparţinând ambelor Principate, dar chiar cei din interiorul lor căutau a se pune de acord în demersurile lor. De altminteri, cele două delegaţii de boieri au fost trimise concomitent la Poartă, având cereri apropiate sau identice, în privinţa reorganizării ţărilor lor. Delegaţia moldoveană fusese numită de caimacamul Ştefan Vogoride, alcătuită din Ion Sandu Sturdza, Ioan Tăutul, Gh. Cuza, Gh. Răşcanu şi Costache Cerchez. Ei s-au deplasat la Silistra, pentru a primi din partea paşei recomandarea spre a se duce la Constantinopol.

Au fost bine primiţi. Acolo s-au întâlnit cu delegaţia de boieri munteni, în frunte cu Grigore Dim. Ghica. A urmat călătoria la Constantinopol, începând cu data de 3 aprilie 1822, unde au ajuns la 19 aprilie 1822. În zilele de 21 şi 22 aprilie, ambele delegaţii au redactat în scris cererile către Sultan. La 29 iunie 1822, au fost chemaţi banul Grigore Ghica şi logofătul Ion Sandu Sturdza de către Reis Efendi, care le-a făcut cunoscute numirile de domni. După ceremonie, cei doi s-au îndreptat spre principatele lor spre a-şi ocupa tronurile[36].

Delegaţia marilor boieri exilaţi fusese respinsă de către paşa de Silistra, încât contribuţia lor la instaurarea domniei pământene era numai de ordin teoretic. Practic, iniţiativa aparţinea boierimii mici

---

[35] C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 237—238.

[36] Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei*, tomul II, Iaşi, 1857, p. 135—148, 152.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

şi mijlocii, din care a şi fost alcătuită delegaţia moldoveană, în frunte cu logofătul recent ridicat în rang Ioniţă Sandu Sturdza, care a şi fost numit domn. O luptă fără precedent, ca intensitate şi scop, se angajează între marea boierime exilată şi boierimea mică şi mijlocie, aflată în ţară, care iniţiază, dezvoltă şi încearcă să pună în aplicare concepte radicale, progresiste, vizând egalizarea la nivelul întregii clase boiereşti, ca o premisă indispensabilă a începutului procesului de democratizare. Fără a avea adâncimea curentului democratic din Ţara Românească, pentru că nu depăşea limitele de interese ale boierimii în totalitatea ei, curentul moldovean de reforme se constituise politic într-o grupare temeinică, menită a promova aplicarea unor principii egalitariste la vârful piramidei sociale, care să transforme conducerea statului din despoţie orientală într-una absolutist luminată.

2. Radicalizarea conceptelor despre modernizare. Constituția cărvunarilor

Lipsa de egalitate dintre boierii de toate categoriile antrenează, cu timpul, o scindare a clasei dominante, care se ridicase contra domniilor fanariote, sub denumirea de „partid naţional." Interesele divergente se accentuează sub influenţa principiilor revoluţiei franceze din 1789. Promotorii ideilor democratice se aflau mai ales în rândurile boierimii mici şi mijlocii şi vizau egalitatea în privilegii cu marea boierime. Doar la atât se reducea ideea de democratism aristocratic.

Prima manifestare de acest fel o constituie scrisoarea anonimă a boierilor mici şi mijlocii din Moldova din 1804, prin care se cerea acordarea funcţiilor în stat după merit, nu numai protipendadei, adică marii boierimi. Reacţia a fost deosebit de violentă din partea marilor privilegiaţi, care, întruniţi în Divan, propuneau moartea sau exilarea celor „vinovaţi" de o astfel de „nepilduită cutezanţă"[37].

După 1821, marii boieri moldoveni refuzau reîntoarcerea în ţară, tocmai datorită ascendentului dobândit de boierimea mică şi mijlocie, în rândurile cărora parveniseră numeroşi căftăniţi din clasele de jos. Teama de „mulţime", căci astfel păreau castei privilegiate

[37] Vezi: Anastasie Iordache, *Originile conservatorismului politic din România 1821—1882*, Bucureşti, 1987, p. 9—11.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

rangurile inferioare de boieri, devine *leit-motivul* plângerilor lor către țarul Rusiei, mergând până la a cere trecerea țării sub suveranitatea sa, ceea ce constituia, desigur, un act antinațional. Boierii cei mari exilați nu vor nici măcar un domn pământean, ci o conducere alcătuită dintr-un sfat de boieri în frunte cu un baș-boier, pretextând că domnia ar costa prea mult țara, în gravele împrejurări existente.

Gruparea boierilor mici și mijlocii se pronunța însă pentru alegerea unui domn pământean, pe care să-l influențeze în direcția înfăptuirii unor reforme. Boierii mici nu aspirau să ocupe tronul, încât nu aveau vreo intenție de a înlătura domnia.

Pe când în Muntenia se afirmaseră ideile democratice izvorâte din rândurile poporului, precum: desființarea privilegiilor prin naștere, impozite proporțional cu averea, accesul la slujbe pe bază de merit, asentimentul națiunii la problemele de interes general, în Moldova nu s-au depășit limitele unui egalitarism la nivelul clasei dominante, deci ale unui democratism aristocratic. Din rândurile micii boierimi se ridică Ionică Tăutul, cel mai interesant gânditor român din deceniul al III-lea al secolului al XIX-lea, sub aspectul pătrunderii și adaptării filosofiei luminilor la specificul național. Născut în noiembrie 1795 la Botoșani sau Brândești, ca fiu al vornicului de poartă Gheorghe Tăutul, el descindea din marele logofăt și grămătic Ioan Tăutul din timpul lui Ștefan cel Mare. Frații săi mai mari îndeletnicindu-se cu meseria de hotarnici, și Ionică Tăutul învăță această meserie, încă de foarte tânăr. La 29 iunie 1815, când avea numai 20 de ani, el alcătuia planuri de moșii aparținând căminarului Iordache Miclescu. În 1818, cei șapte urmași ai lui Gheorghe Tăutul își împart averea, lui Ionică Tăutul revenindu-i jumătate din moșia Brândești, ca parte egală cu a celorlalți fii, valorând 12.248 lei, având și o familie de țigani. Un anume timp este scriitor la cancelaria episcopului de Huși, după care, în 1822, renunță la îndeletnicirea de hotarnic și este numit în cancelaria domnească de la Iași ca grămătic. Curând avea să capete rangul de căminar, apoi de comis, la 5 octombrie 1824, cu puțin timp înainte de plecarea sa la Constantinopol[38].

---

[38] Ionică Tăutul. 1795—1830, *Scrieri social-politice*. Cuvânt înainte, studiu introductiv, note, Emil Vârtosu, București, 1974, p. 10—13. Studiu introductiv.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Reprezentant al micii boierimi, care năzuia la o egalitate la vârf, între toate rangurile boiereşti, Ionică Tăutul acuza marea boierime exilată că părăsise ţara în vremuri de restrişte, fără a-i păsa de nevoile poporului, aflat de prea multă vreme sub povara silniciei. Astfel, în *Strigare norodului Moldovei către boierii privilegiaţi şi către Mitropolitul. 1821* îi învinuia că se gândeau numai la interesul lor şi nu la cel al ţării: „Au fost vremi să lăsaţi, pentru moment, tot felul de interes particularnic şi să ţântiţi gândire si îngrijire la interesul obştesc! Să lăsaţi prigonirile şi dihonie ce aveţi între dumneavoastră şi, cu unire, să lucraţi celi de folosul patriei! Să lăsaţi ura ce purtaţi către toţi ceilalţi mai mici, pe care îi socotiţi şi crediţi că sănt înadinşi născuţi, ca pe spatile lor grămădind măgle [grămezi de lemni], să le aprindeţi şi arzând cu foc, ei să le rabde fără a vă bănui şi să sădiţi, în locul potrivnicii urmări din partea dumneavoastră, dulcile sentiment al patriotizmului"[39]. Întrucât nu şi-au împlinit aceste datorii, în calitate de membri ai protipendadei, boierii de divan determină poporul „să-şi rădice glasul său, acel amorţit de atâte veacuri şi, strigând către dumneavoastră, să-l facă a răsuna până la înaltili tronuri"[40].

Foarte apropiat de popor şi nevoile sale, Ionică Tăutul afirma că acest popor are drepturi legitime, care-l îndeamnă să aspire la o viaţă mai bună. El elogia vremurile de odinioară când Moldova avea voievozi independenţi şi era în deplinătatea hotarelor sale, cu drepturile şi privilegiile sale cunoscute şi respectate de vecini. Treptat, aceste drepturi au fost încălcate, Poarta numind domni străini, în locul celor pământeni. Fanarioţii au jefuit avutul ţării, căci „n-au sămţit în inima lor dulcile sentiment al patriotizmului". Diversele incursiuni şi tulburări interne au deteriorat drepturile din vechime al ţării, care a ajuns într-o deplorabilă stare, nedemnă de trecutul său eroic, amintind domnia glorioasă a lui Ştefan cel Mare, „vechiu irou al acestui pământ"[41].

Îndurerat peste măsură de soarta grea a poporului care a sărăcit mai mult după războiul din 1806—1812, Ionică Tăutul stigmatiza

[39] *Ibidem*, p. 79.
[40] *Ibidem*.
[41] *Ibidem*, p. 80.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

lăcomia nestăvilită pentru bani care determina vânzarea şi cumpărarea tuturor funcţiilor în stat. Astfel, conducerea statului s-a transformat în arendă, slujbele se negociază, rangurile boiereşti, de asemenea, toate constituind surse de jecmănire a poporului. Nici un slujbaş al statului nu accede în funcţii fără a le cumpăra: „Răspundeţi, boieri, şi, di este vreunul, arătaţi-l, căci obştie nici pre unul nu cunoaşti"[42]. Prin desfiinţarea armatei naţionale, paza ţării a rămas în seama unei gărzi alcătuite din arnăuţi, nişte mercenari de fapt, fără interes pentru durerile patriei. Înainte erau pravili potrivite cu obiceiurile ţării, acum erau pravili străine, încă fiind prea multe, judecătorii au de ales pe cele care „privesc mai mult folosul lor", căci iau bani de la cel care caută „să-şi cumpere dreptul său" [43].

Profund cunoscător al stărilor de lucruri din Moldova primelor decenii ale secolului al XIX-lea, Ionică Tăutul, unul dintre cărturarii vremii sale, deplângea grava situaţie a învăţământului; „Cu toate că plata pentru cheltuielile şcoalilor mergi fără cruţare, dar rodul este atât de smintit, încât numărul bunilor ucenici este ca a Finixului [pasărea Phoenix]. Pricina esti acé ré şi cu ochii adormiţi, şi spre a zări mai bine un moldovean a învăţa şi a răzbati ştiinţâle esti a trage asupra lui ura şi prigonirea meghistanilor [mai marilor] săi, cari, mărginiţi în învăţătura numai de a pute de abiia iscăli, să temi de vrednicie ce poati arăta un mai învăţat decât dânşii. Ispita poate vădi adevărul acesta şi, piste toate aceste, apoi un întrebătoriu de aceste în pământul nostru s-ar osândi în cremenal, ca un apostat. Iată stat dezbrăcat de toată buna rânduială, supt cari norodul Moldaviei de atâta vremi au stătut năduşit di către boierii săi, ca să nu poată faci arătare pre puternicii Porţii marturii cei duşi la Constantinopol şi prin manejurile Moldaviei surguniţi de acolo" [44].

Despoţia orientală, agreată de boieri în conducerea statului, înăbuşea astfel aspiraţiile spre mai bine ale poporului. Nici măcar nu se puteau pune întrebări pentru a se răspunde cu privirea la jalnica stare de lucruri, oricine ar fi îndrăznit a întreba fiind considerat un

---

[42] *Ibidem*, p. 81—82.
[43] *Ibidem*, p. 83—85.
[44] *Ibidem*, p. 85.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

răzvrătit şi pedepsit cu asprime. În durerea sa pentru marile dureri ale poporului din care făcea parte, Ionică Tăutul apela la toate naţiunile lumii, care stăteau cu arma în mână pentru cauze de mică însemnătate sau numai aparente, vărsând sânge şi pricinuind pagube vecinilor, să ia „pildă de răbdări de la norodul Moldavii"![45], care întrecuseră orice limite. Niciunde nu se pot vedea silnicii şi spolieri ca în Moldova. Şi, la această jalnică stare de lucruri au contribuit din plin boierii cei mari. „Aceste sănt, boierilor, rălile cu cari de mulţi ani aţi ticăloşit norodul Moldavii! Aceste v-au făcut pe dumneavoastră de răs în ochii neamurilor învecinate! Aceste au fost piedica învăţăturii acestui norod şi stavila fericirii sale! Şi aceste fac pe niamurile Evropii a ne număra între noroadile celi varvare!"[46].

Un aspru rechizitoriu făcea Ionică Tăutul clasei dominante din patria sa, care nu-şi înţelegea marile sale răspunderi. El preciza că boierii cei mari nu se puteau prevala de faptul că ţara avea domni, care aveau împuternicire de a dispune de soarta ei. Desigur, nu se puteau nega prerogativele mari ale domnului, dar nici nu trebuia să se exagereze, trecându-se răspunderile numai pe seama sa, căci aceste prerogative erau totuşi limitate. Poarta nu a conceput vreodată ca poporul să fie jefuit peste cele ce se cuvin legiuitelor dări, nici să aibă legi nedrepte şi judecăţi strâmbe, dezordine în cancelarii, abuzuri în administraţie şi în acordarea de slujbe, slaba dezvoltare a ştiinţei şi învăţământului. Dacă domnitorii şi-au depăşit prerogativele, apoi aceasta s-a făcut cu asentimentul şi semnăturile marilor boieri, ahtiaţi după ranguri, în detrimentul intereselor patriei şi ale poporului lor. Astfel, ei au dat „fără mustrare cugetului tot jugul patriei". Faptele sunt evidente pentru toată lumea, inclusiv pentru popoarele vecine, deci nu pot fi tăgăduite. Lipsa de patriotism a marilor boieri este, de asemenea, evidentă, căci nu pot proba că au făcut vreodată cunoscute Porţii relele de care suferă ţara cu adevărat. La fel, în cazul puterii protectoare. E drept, unii mari boieri s-au opus spolierii ţării prin solicitarea de noi sume de bani de către domnul Scarlat Calli-

---

[45] *Ibidem*.

[46] *Ibidem*, p. 86.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

machi. Asemenea opoziţie a fost însă sporadică, întrucât fostul domn tot a luat cu sine suma de bani cerută în ultimii ani ai domniei sale[47].

Marii boieri nu se puteau prevala că nu au ştiut sau nu au putut să facă binele ţării lor, căci aveau exemple în alte ţări, iar Poarta, prin firmane, pretindea o bună administraţie. Poporul a aşteptat ca boierii aflaţi la conducerea statului să ia măsurile necesare de îndreptare a stării de lucruri şi „în locul ticăloşiei" să se străduiască „a sădi fericire". Dar, nu s-a întâmplat astfel, răul progresând, poporul fiind pus în situaţia de a considera că se va opri în mod firesc, prin sărăcire extremă, deoarece „di la cel ce n-ari nu să poati lua!"[48].

În atare situaţie, conchidea Ionică Tăutul, poporul a încetat să mai aştepte îndreptare de la marii boieri, chibzuind mai mult asupra sursei răului. Numai un domn patriot și ereditar, care să nu-şi depășească prerogativele, ar putea încerca redresarea situaţiei atât de deplorabile. Poporul a zăcut veacuri în întuneric, prin urmare, trebuie să-şi regăsească resursele morale de a se putea adresa direct Porţii, pentru că marii boieri rămân nepăsători la durerile sale, pe care ei i le pricinuiau[49]. Dacă sunt în căutare de noblețe, apoi boierii nu o pot dobândi mai bine decât a lăsa la o parte lăcomia de înavuţire şi a se interesa de binele ţării, îndepărtând pe linguşitori din apropierea lor, devenind ei înşişi corecţi, prin competiția pentru slujbe pe bază de merit, și nu de bani[50]. Boierii cei mari n-au urmat însă această cale, ei s-au antrenat peste frontiere, spre a se ascunde în întuneric, departe de patrie şi de nevoile ei.: „Fugiţi! Ruşinaţi-vă de voi înşişi! Tânguiţi-vă, căci v-aţi vândut haractirul! Înstreinaţi-vă, căci patrie, maica voastră, într-a cărie săn aţi şăzut ca puii năpârcii, mai mult nu vă cunoaşti! [...] Patrii! Patrii! Iată vrăjmaşii ce i-ai hrănit în sănul tău, cu laptile nevinovăţii tali!"[51].

În indignarea sa contra marii boierimi privilegiate, Ionică Tăutul nu depășea limitele realităţii, căci, într-adevăr, ei se dovediseră şi se dovedeau încă a fi capabili, din interes egoist de castă politică, să

[47] *Ibidem*, p. 85—86.
[48] *Ibidem*, p. 87—88.
[49] *Ibidem*, p. 80.
[50] *Ibidem*, p. 90—91.
[51] *Ibidem*, p. 92.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

încredinţeze suveranitatea patriei lor ţarilor Rusiei, în schimbul ocrotirii privilegiilor lor, adică deţinerii monopolului puterii şi a tuturor drepturilor, fără nici o obligaţie. Mai mult, în momente grele, de restrişte, boierii părăseau ţara, antrenându-se în exil, de unde afirmau că nu vor reveni decât prin restatornicirea vechii stări de lucruri, care le convenea cel mai bine. Fără monopolul puterii şi fără toate privilegiile, marii boieri nu concepeau să se repatrieze. În acest fel, ei dovedeau, fără putinţă de tăgadă, că-şi iubeau patria, dar ca pe o mare feudă a lor, ca pe un teritoriu cucerit şi menţinut ca atare, căci exceptau poporul de la acest sentiment firesc.

Nu numai Ionică Tăutul, dar în primul rând el, ci şi alţi boieri, nu numai cei din ţară, dar şi de peste hotare, împărtăşeau concepţii înaintate despre viitorul patriei lor. Astfel, în *Actul de înfrăţire a boierilor de clasa a doua din Moldova*, întocmit la Cernăuţi, în 12/24 februarie 1822, se menţionau temeiurile unui legământ, în opt puncte, menit să conducă la unire spre binele patriei lor. Înţelegerea dintre ei se dovedea cu atât mai necesară „într-o ţară unde legile sunt străine, unde dreptatea este asuprită, unde domneşte netrebnicia, unde vrednicia nu este preţuită, unde totul este vândut, unde nevinovăţia geme sub silnicie şi unde numai asupritorul este privit ca fiind om destoinic; într-o asemenea ţară numai unirea ne poate ocroti''[52].

Evident, contra despotismului, corupţiei, venalităţii, exceselor administraţiei nu se putea acţiona decât solidar, prin unirea eforturilor. În consecinţă, legatarii se asociau perpetuu şi în toate circumstanţele pentru a se apăra de „săgeţile pizmei şi ale răutăţii'' şi pentru a se sprijini reciproc. Prin jurământ, ei se legau de a depune toate strădaniile pentru a se supune Porţii şi domnului ce va fi numit; vor da ascultare şi respect boierilor mari ai ţării, cărora însă le vor riposta dacă ar încerca „să prăvălească pe unul dintre cei înfrăţiţi cu noi''. Deciziile se vor lua de comun acord, iar în cazuri extreme, de nedreptate, se vor adresa Porţii[53].

Fără a atinge nivelul incriminărilor formulate de Ionică Tăutul, boierii de rangul II militau în acelaşi sens, într-o strânsă solidaritate de interese, care să-i apere de abuzuri comise de marea boierime sau de con-

[52] *D.I.R. 1821*, vol. III, p. 72.
[53] *Ibidem*, p. 73.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ducerea statului. Din rândurile acestei boierimi mici și mijlocii pornesc marile inițiative menite a scoate țara din impasul istoric, în condițiile unei aprigi confruntări de interese între Marile Puteri vecine pentru supremație politică în sud-estul european. În scopul redresării gravei stări de lucruri existente, ia naștere un program de refacere al „ciocoilor" moldoveni, în aprilie 1822, redactat de Ionică Tăutul. El era alcătuit din 77 de ponturi sau articole, cunoscute apoi sub denumirea de *Constituția Cărvunarilor.* Multe din prevederile sale făcuseră obiectul unor arzuri ale boierilor către Poartă. Între cele mai de seamă prevederi ale sale erau: autonomia țării; toleranța religioasă; siguranța libertății individuale; exproprierea pentru necesități de utilitate publică; puterea executivă să aparțină numai domnilor, iar cea legislativă tot lor; dar împreună cu un sfat obștesc; păstrarea privilegiilor boierimii, care rămânea cu dreptul de a avea scutelnici, tipografie în limba patriei, supunerea domnului la legile țării. Spre deosebire de alte proiecte similare de reorganizare, cel din aprilie 1822 prevedea reînnoirea anuală a funcționarilor, dar nu prevedea desființarea veniturilor slujbelor, precum nici a privilegiilor boierești [54].

Denumirea de constituție nu exista în titlul proiectului de reorganizare, însă în acest proiect A.D. Xenopol vedea cu adevărat o Constituție, căci preconiza „o întocmire legală a ocârmuirii unui stat". Se cunoșteau deja date despre existența unui text al constituției din 1822, îndeosebi din scrisoarea lui Mihail Sturdza către M.L. Minciaky din 16 noiembrie 1823. În arhivele baronului N.K. de Giers, pe care A.D. Xenopol îl cunoștea personal, a găsit textul Constituției, după o asiduă inventariere. El se afla într-un caiet galben, foarte bine conservat, cuprinzând 77 de articole (ponturi), nesemnat. A.D. Xenopol a dobândit aprobarea Ministerului Afacerilor Externe al Rusiei pentru a copia cele 35 de pagini ale caietului: „Eram convins — scria marele istoric — că pusesem mâna pe unul din actele cele mai importante ale trecutului nostru, acela ce conținea cea dintâi manifestare politică a cugetării liberale" [55].

---

[54] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 96—102.

[55] A.D. Xenopol, *Primul proiect de Constituțiune a Moldovei din 1822. Originile Partidului Conservator și ale celui Liberal.* Extras din „Analele Academiei Române", seria II, tom. XX. Memoriile Secțiunii Istorice, București, 1898, p. 1—2.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Titlul exact dat primului proiect de Constituţie, în 77 ponturi era: *Cererile cele mai însemnătoare ce să fac din partea obştiei Moldaviei în atocmirea cu cele cuprinse prin obşteasca jalba sa trimisă către prea Înaltul Devleat* [*Poartă*] *şi în temeiul Sfântului şi înalt împărătesc ferman, ce s-au slobozit la . . . ca să fie obşteşte sfinţite aceste cereri, spre a sluji pământeştii ocârmuiri de temeiu până ce va puté înfiinţa pravila ţării într-o desăvârşită alcătuire*. Aşadar, era doar un proiect, care, aprobat de Poarta otomană, trebuia să fie îndreptar noului domn ce va fi numit, ca urmare a demersului în curs al delegaţiei de boieri moldoveni trimise la Constantinopol. O „pravilă a ţării" urma a se definitiva după restabilirea domniei pământene. Prima parte cuprindea 18 articole care se refereau la principii generale, pentru prima dată formulate în Principatele Române. Primul şi al doilea pont se refereau la respectarea dreptului de a avea domni pământeni şi legi proprii sub suzeranitatea Porţii, precum şi a credinţei creştine ortodoxe, fără nici o atingere. Celelalte ponturi se refereau la: dreptul de proprietate asupra bunurilor imobiliare şi mobiliare, fiecare având latitudinea de a dispune de averea sa şi de rodul muncii sale, fără altă îndatorire decât cea prevăzută de legile ţării. Pontul 4 prevedea ca nimeni să nu aibă interdicţia de a face ceea ce nu contravine legilor; nimeni să nu fie deposedat de cele ce-i aparţin fără voia sa. În caz de interes obştesc, trebuia să fie despăgubit în mod echitabil pentru pierderile suferite. Nimeni nu trebuia să fie acuzat, arestat şi închis, pedepsit în afara prevederilor legii. Cei ce se vor opune acestei prevederi să fie judecaţi[56].

Pentru prima dată, se consacra principiul modern al respectului proprietăţii, aşadar posesiunea deplină asupra pământului, drept care până atunci se reînnoia cu prilejul schimbării domnilor. O singură excepţie, prevăzută la articolul 5, anume menţinerea exproprierii pentru cauză de utilitate publică. Între altele, articolul 6 prevedea respectarea libertăţii individuale, cu excepţia cazurilor în care legea indica punerea sub stare de arest. Contravenienţii la prevederile legii urmau să fie supuşi judecăţii, fără deosebire. Cei suspectaţi de vinovăţie să fie cel mult arestaţi şi închişi până la dovedirea ei şi nimic

---

[56] *Ibidem*, p. 4—5.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

mai mult. În acest sens, articolul 9 făcea deosebire între condamnaţi şi cei aflaţi sub arest preventiv. Articolul 10 stipula garantarea respectării onoarei persoanelor, prevăzând sancţiuni severe contra calomniatorilor. Intriga, spionajul, răzvrătirea contra binelui patriei sau domnului erau pedepsite prin lege. Slujbele să nu mai fie acordate pentru pricopseală, ci să fie acordate pe merit. Era, apoi, prevăzută libertatea muncii de toate felurile. Dreptul de a fi pământean (cetăţean) se cuvine oricărui locuitor născut din părinţi liberi şi aşezaţi în Moldova, precum şi străinilor căsătoriţi cu moldoveni, conducerea statului având dreptul de a decide asupra împământenirii, cu excluderea dublei cetăţenii. Pravila ţării urma să fie adusă la cunoştinţa publică, fiecare având posibilitatea de a constata ce are şi ce nu are dreptul să facă. Articolele 11, 17 şi 18 preconizau astfel egalitatea în faţa legilor [57].

Partea a II-a din proiect, cea mai importantă dintre toate, instituia un regim constituţional reprezentativ. Puterea administrativă şi cea executivă urmau să aparţină domnului, iar cea legiuitoare domnului şi sfatului obştesc alcătuit din 41 de membri: mitropolitul, episcopii de Roman şi Huşi, membrii divanelor şi departamentelor, câte un boier de fiecare ţinut. Întrunirea Sfatului se făcea prin asentimentul membrilor săi la invitaţia domnului. Atribuţiile Sfatului obştesc constau în alcătuirea legilor, îmbunătăţirea lor, conform nevoilor generale, achitarea datoriilor către Poartă, repartizarea impozitelor, dezvoltarea agriculturii, comerţului, elaborarea normelor de convieţuire, înfiinţarea de şcoli şi alte aşezăminte publice, aplicarea legilor şi uşurarea soartei săracilor spre binele obştei. Sfatul obştesc decidea în mod liber cu majoritatea membrilor săi. Deciziile erau făcute cunoscute domnului prin anafora semnată de către toţi membrii săi şi aplicate numai cu acordul său. În caz de divergenţă între domn şi Sfat, ultimul prevala, căci domnul nu putea refuza decât o singură dată o măsură propusă de Sfat, iar dacă acesta insista, articolul 23 îl obliga pe domn să-şi dea adeziunea [58].

---

[57] *Ibidem*, p. 5—7.

[58] *Ibidem*, p. 7.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

În Sfatul obştesc, majoritatea revenea boierilor mici şi mijlocii, căci din 41 de membri, 7 erau mari boieri din Întâiul Divan şi încă 8 din ţinuturi. Chiar dacă se alăturau şi cei trei ierarhi bisericeşti, tot nu dobândeau majoritatea. Astfel că, oricum, puterea rămânea în mâna boierimii mici și mijlocii.

Partea a treia a proiectului se ocupa de organizarea judiciară, cuprinzând articolele 24—37. Astfel, Divanul întâi va avea 7 membri, al doilea 5, după care urmau alte organisme de conducere numite departamente (ministere), precum: al pricinilor străine, criminalicesc. Urmau a se înfiinţa 5 categorii de tribunale, împărţite în trei instanţe: tribunalele locale, cele două departamente şi divanul al doilea, divanul întâi alcătuit din mari boieri, un fel de Curte de Casaţie, care nu judeca niciodată asupra fondului, ci numai dacă se respectau prevederile legale. În aceste tribunale, numite divanuri sau departamente, deciziile se luau cu majoritate absolută. Ele trebuiau să aibă arhive şi registre. Nu exista drept de apel contra sentinţei Întâiului Divan, stabilindu-se principiul lucrului judecat, înlăturându-se vechea uzanţă de a apela la urmaşul unui domn pentru a revizui sentinţele. Revizuirea putea avea loc numai cu noi probe[59].

În partea a IV-a se fixau atribuţii pentru toţi dregătorii statului spre a se evita interpenetrări de funcţii şi abuzuri. Toate dregătoriile în stat se vor acorda de către domn de comun acord cu Sfatul obştesc, „urmându-se alegerea numai după meritul bunelor fapte şi după puterea vredniciei fieştecăruia pentru slujba ce este să încredinţeze şi după socotinţele cele mai covârşitoare la numărul Sfatului obştesc, fără să poată fi primiţi la vreo slujbă pământească cei ce să vor afla atârnând de alţi supuşi, fie în casnica slujbă, rămânând slobod domnul de a face oarecare schimbare între cei aleşi de Sfatul obştesc şi de va fi vreo pricină neapărată şi privitoare iarăş numai spre binele obştesc al pământului" [60].

Pentru a înlătura intrigile şi a acorda fiecăruia după merit dreptul de a ocupa o funcţie de stat, toţi, indiferent de rang, trebuiau înlocuiţi după un an. Slujbaşii, fără deosebire, vor primi lefuri fixe.

---

[59] *Ibidem*, p. 8—10.

[60] *Ibidem*, p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Contravenienţii la datoriile funcţiei trebuiau judecaţi şi pedepsiţi. Ridicările în ranguri să se facă după merit, ca o răsplată pentru slujba efectuată, după avizul Sfatului obştesc şi al domnului, Sfatul obştesc semnificând, de fapt, acordul micilor boieri [61].

Raporturile dintre clăcaşi şi stăpânii de domenii trebuiau să fie echitabile, în sensul ca nici proprietarul pământului să nu fie lezat în dreptul său de proprietate, fiind obligat însă a acorda pământ ţăranilor clăcaşi, dar nici ţăranii să nu fie oprimaţi. Birul să se strângă fără abuzuri în detrimentul contribuabililor, după obşteasca chibzuinţă. În acest scop, s-a alcătuit un tabel exact al dărilor indirecte, mărindu-se uşor impozitul personal pentru plata posturilor. Dările se strângeau de către o comisie din trei boieri, dintre care doi localnici, ale căror acte erau controlate de Sfatul obştesc. Se mai preconizau: privilegii perpetue pentru deţinătorii de ranguri, care nu vor fi obligaţi să reînnoiască titlurile la fiecare schimbare de domnie, dreptul pentru boieri de a avea scutelnici, breslaşi şi slugi, ca un privilegiu legiuit, desfiinţarea dărilor nou înfiinţate, ca fiind împovărătoare pentru locuitori şi negustori [62].

Tot ce nu fusese inclus în capitolele anterioare era cuprins în partea a V-a a proiectului. Astfel, se prevedeau: numirea de pământeni în ierarhia bisericească; instruirea preoţilor, înfiinţarea de şcoli în Iaşi şi în alte oraşe în limba română, după care să se urmeze şcoli în limbi străine; înfiinţarea unei tipografii în limba română; delimitarea tuturor pământurilor de către o comisie; interdicţia pentru străini de a cumpăra moşii, dar aceştia aveau dreptul de a face comerţ, fără însă a se stabili în ţară; alegerea domnului de către o Adunare obştească dintre pământeni. Hotărârile Sfatului obştesc şi ale domnului să fie cunoscute ca voinţa ţării. Adunarea obştească va fi alcătuită din mitropolit, episcopi şi boieri de toate rangurile. Cel mai semnificativ dintre articolele acestei părţi era articolul 74, care obliga pe domn şi Sfatul obştesc de a se supune legilor şi oricăror hotărâri pe care le vor lua de comun acord. Astfel ca nimic să nu fie mai presus de lege, în temeiul ei stând „întreaga slobozenie”, deci limita puterii

---

[61] *Ibidem*, p. 13—15.
[62] *Ibidem*, p. 15—18.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

tuturor. Sfatul obştesc avea o deosebită importanţă în stat, reprezentând „obştia pământului" [63].

În finalul proiectului se arăta că, în cazul respectării prevederilor sale, nedreptatea şi persecuţia vor fi alungate pentru totdeauna din Moldova, unde vor domni calmul, pacea şi viaţa aşa cum trebuiau să fie: „de nu ar fi fost sădită în oameni prima stăpânire de patimi, precum mânia, pizma, lăcomia, mândria, ambiţia şi celelalte câtele înfăţoşază iubirea cea de sineşi şi enteresul întru adevăr că nu ar fi trebuit omenirei nici un fel de pravilă sau de orânduială. Toţi ar fi putut atunce petrece întru o liniştită unire şi mulţumire. Omul cătră om şi norod cătră norod ar fi avut o firească stavilă, care nu i-ar fi lăsat să jignească nici să vatăme pe altul. Pronia însă nu a rânduit omenirii o asemenea soartă. Moldova înfăţoşază dovada cea mai vie şi mai luminată că o soţietate de oameni, ce nu se povăţueşte cu pravila şi cu bunele orânduieli, este starea cea mai ticăloasă şi mai nesuferită ce se poate da pentru om" [64].

După o îndelungată perioadă de asuprire, patria avea nevoie de a se desprinde şi a propăşi sub domni pământeni, întemeiaţi pe vechile pravile ale ţării, pentru a îndepărta nedreptatea şi asuprirea. Prin aceasta, locuitorii Moldovei doreau să facă dovada bunei folosiri a drepturilor lor de autonomie: „Scopul nu priveşte aiure, decât la o temelie de siguranţie încât s-ar putea mai atocmită, pentru ca să ocrotească şi să să întrunească dreptăţile cele de obşte a norodului şi a fieştecăruia, şi această temelie pământul nu o găseşte a sta în alta decât numai întru alcătuire de pravilă pământească, îmbrăcată cu toată destoinicia acea cuviincioasă pentru binele de obşte" [65].

Redactat încă din aprilie 1822 de către reprezentanţi ai micii boierimi moldovene, în frunte cu Ionică Tăutul, exemplarul consultat de A.D. Xenopol în arhivele Consulatului rus din Iaşi avea data de 13 septembrie 1822, fiind supus spre cunoştinţă şi aprobare noului domn, solicitând aplicarea lui până la alcătuirea unei „pravile a ţării", atât de necesară pentru „desrădăcinarea rălelor cele adânc

---

[63] *Ibidem*, p. 18—22.
[64] *Ibidem*, p. 22.
[65] *Ibidem*, p. 23.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

străbătute a neorânduelei, urmate întru atâta delungare de vreme, a stăpânirii domnilor streini'' [66].

Aşa cum constatase A.D. Xenopol, Constituţia din 1822 avea un caracter mai degrabă aristocratic, neconstituind decât un sistem de tranziţie la cel democratic. Pentru că nu se preconiza desfiinţarea privilegiilor, ci numai le extindea pentru toate rangurile boiereşti. Ca atare, se limita la introducerea egalităţii între boieri, ca singurii privilegiaţi ai societăţii. Constituţia nu prevedea în vreun fel mijloacele la îndemâna vreunui ţăran de a pleca din satul său şi a veni la Iaşi, potrivit meritului său, spre a participa la afacerile publice. Dările urmau a fi plătite, ca şi mai înainte, numai de neprivilegiaţi. Se considera firesc a se începe astfel, pe motiv că progresul şi schimbarea în idei nu puteau veni decât din partea clasei dominante. La rigoare, mica sau noua boierime putea fi considerată ca un fel de burghezie, intermediară între marii boieri şi ţărani: „Bună sau rea, — scria Pompiliu Eliade —, aristocratică sau democratică, Constituţia din anul 1822 este de inspiraţie occidentală, mai precis: franceză. Nu numai tendinţele sale denotă aceasta, nu numai formulele pline de neologisme, dar însuşi epitetul injurios de cărvunari dat autorilor săi'' [67].

În proiectul redactat în 1822, A.D. Xenopol vedea cu adevărat o Constituţie, căci preconiza „o întocmire legală a cârmuirei unui stat''. Pentru acest motiv, este denumită ca atare în documentele vremii: „Esenţa unei ocârmuiri constituţionale, în deosebire de cea absolută, este că, în cea dintâi, puterea ocârmuitoare este supusă unor legi, pe când în cea absolută ea stă deasupra legilor: «*rex legibus solutus*». Constituţia Moldovei din 1822 prevede principiul supunerei domnitorului la legea de temelie a ţărei, nu numai implicit, ci şi explicit, prin articolul 74 care spune că «pravililor ţărei şi hotărârilor celor săvârşite de domn unit cu Sfatul obştesc este *supus însuşi domnul şi Sfatul obştesc, până când se schimbă acele hotărâri*», adică ceea ce au dispus organele legale ale ţărei leagă pe însăşi acele organe, până când intervine o modificare făcută într-un chip legal, rostire

[66] *Ibidem.*

[67] Pompiliu Eliade, *Histoire de l'esprit public en Roumanie au dix-neuvième siècle*, tome premier (1821—1829), Paris, 1905, p. 66.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

nu se poate mai lămurită a principiului constituţional: domnia legilor"[68].

Sistemul constituţional impunea un organ reprezentativ, care să semnifice voinţa poporului. Un astfel de organism era Sfatul obştesc, alcătuit însă numai din boieri, deci o reprezentare la nivelul clasei politice dominante: „Oricât de rudimentară ar fi însă această reprezentare, — scria marele istoric — , *ea avea rolul cel mare și însemnat de a impune părerile sale domnului*, de a fi mai puternică decât el, când era vorba a se întocmi normele îndreptătoare ale vieţii sociale"[69].

Voinţa ţării era reprezentată de acest Sfat obştesc, despre care articolul 71 menţiona că este „lucrul cel mai cu dinadinsul ce se cere de către toată obştea pământului". Modalitatea de recrutare a Sfatului nu corespundea ideilor democratice despre sistemul reprezentativ. Se recunoștea, astfel, dreptul de a reprezenta ţara numai clasei boierești, fără a fi menţionate și celelalte, decât numai în critica referitoare la starea lor economică. Nici în privinţa dărilor nu există egalitate, nici în cea a acordării slujbelor, dregătoriile fiind rezervate numai boierilor. Cu toate acestea, principiile de conducere a statului preconizate în Constituţia din 1822 aparţineau statelor moderne, bazate pe libertate şi egalitate, care, chiar dacă nu se realizau tot atât de bine în practică, aceasta se datora imposibilităţii trecerii rapide de la un regim absolutist la unul democratic. Astfel, principiile afirmate de Constituţia din 1822 erau total necunoscute până atunci în Principatele Române: respectul proprietăţii, libertatea individuală, libertatea muncii și a comerţului, garantarea onoarei oamenilor, egalitatea înaintea legilor[70].

Egalitară, în felul ei „Constituţia din 1822 nu cuprindea o obștie a poporului moldovean, în afară de clasa boierească, și, în afară de câteva principii cu totul generale, nu ţinea prin nimic la îndreptarea stării mulţimei"[71]. Egalitatea se menţinea astfel numai la nivelul limitat al boierimii de toate rangurile. Contra oricăror tendinţe de supremaţie politică a marii boierimi stătea Sfatul obștesc, în care

---

[68] A.D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. XI, p. 29—30.

[69] *Ibidem*.

[70] *Ibidem*, p. 30—34.

[71] *Ibidem*, p. 34.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

majoritatea o putea constitui mica boierime: „De această *putință* însă se spăimânta protipendada" [72].

Prin termenul de Constituție se înțelege, în genere, una democratică, pentru că regimurile absolutiste conduc pe deasupra legilor, deci fără o constituție oarecare. Numai regimurile absolutiste luminate au încercat să guverneze pe baze constituționale, dar constituțiile astfel concepute erau de natură aristocratică, „octroiate", adică acordate popoarelor prin mărinimia unor suverani luminați. Un astfel de suveran luminat concepeau și boierii moldoveni, denumiți „ciocoi", în tendințele lor spre egalitate, care nu depășeau însă limitele unui absolutism luminat, ca perioadă de tranziție spre un regim democratic. O egalitate la vârf antrena, fără îndoială, democratizarea, prin extinderea privilegiilor, apoi prin dispariția lor, căci nu mai aveau rațiune dacă nu mai existau neprivilegiați. Privilegiile acordate tuturor însemnau: egalitatea, libertatea, dreptatea.

În deceniul al treilea al secolului al XIX-lea nu erau de conceput și aplicat proiecte democratice de reorganizare statală, căci acestea ar fi vizat însuși regimul politic, greu sau aproape imposibil de subminat în condițiile dependenței de Imperiul otoman și ale protectoratului Imperiului țarist, ambele imperii absolutiste de tip oriental.

Gânditorii politici munteni, proveniți din rândurile poporului, concepuseră proiecte mult mai avansate decât Constituția cărvunarilor moldoveni, țintind la egalitate generală, prin desființarea privilegiilor și plata unor impozite progresive, în funcție de avere. Aceste proiecte s-au integrat însă numai unui curent ideologic democratic, fără a reuși să asocieze pe promotorii săi într-o grupare politică, menită a promova și aplica reformele preconizate. Tocmai în aceasta și consta importanța „cărvunarilor", adică în determinarea unor mijloace care să facă posibile reformele lor în cadrul regimului politic existent, pe care să-l transforme din tiranic și despotic de tip oriental într-unul absolutist luminat de tip occidental, adică un sistem politic al monarhiei mărginite printr-un început de separare a puterilor în stat. Căci Sfatul obștesc tocmai acest principiu modern de guvernare presupunea, atunci când se preconiza posibilitatea ca mica boierime

---

72 *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

să aibă majoritatea în timpul dezbaterilor și deciziilor, precum şi în prevalarea puterii Sfatului în aplicarea legilor, față de cea a domnului, obligat a se supune nu numai acestora, dar și majorității. Prin domnia legilor se ajungea astfel, treptat, şi la democrație.

Esențialul îl constituia spargerea puternicului zid al monopolului puterii deținut de domn şi marea boierime întrunită în Divan. Diversificarea instituțiilor de judecată, concepute în două divane, în departamente, era menită a anihila abuzul și samavolnicia, prin crearea de tribunale la trei niveluri, controlate de Sfatul obştesc. De altminteri, nimic nu rămânea în afara acestui control exercitat, în fapt, de majoritatea deținută de mica boierime.

Fără a constitui o burghezie, această mică boierime o suplinea, îi ținea locul, în condițiile unei firave înfiripări a unei astfel de clase în Principatele Române, adică a unei clase mijlocii. Deocamdată, mica boierime voia egalitate în privilegii cu cea mare, în scopul „spargerii'' monopolului puterii şi deținerii de către o minoritate a tuturor drepturilor fără asumarea vreunei obligații. Nici măcar egalitatea de sarcini nu era preconizată, ci numai cea a deținerii privilegiilor, cu garanții temeinice contra oricăror tendințe de anihilare din partea marii boierimi. Termenul de Constituție, de altminteri, nici nu exista în titlul proiectului de reorganizare redactat de reprezentanții micii boierimi moldovene la 1822. „Caracteristica acestei constituții — scria I.C. Filitti — era însă preocuparea boierimii mărunte de a trece conducerea afacerilor publice din mâinile singurei oligarhii a boierimii mari în acele ale boierimii întregi, de la logofăt mare până la serdar. Aceasta avea să participe nu numai la alegerea domnului (în întregimea ei), nu numai în adunarea reprezentativă sau Sfat obştesc (prin câte un reprezentant al ținuturilor şi prin divanele din care puteau face parte), dar şi în divane şi departamente, afară de Divanul întâi, care era rezervat boierimii mari. Aşadar, constituția « ciocoilor » moldoveni acorda boierimii mărunte un rol mult mai important decât programele contemporane din Muntenia. Acest rol este chiar punctul cardinal în jurul căruia se învârteşte întreaga constituție a cărvunarilor, cari şi-au şi atras de acolo porecla'' [73].

---

[73] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 102—104.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

I.C. Filitti atribuia aceste tendinţe ale boierimii moldovene de rangul II sau III influenţei revoluţionarilor poloni refugiaţi în Moldova la finele secolului al XVIII-lea, precum şi *Aşezământului obrazovaniei oblastiei Basarabiei* din 1818, adică un amestec heteroclit de principii liberale cu unele conservatoare, din care a rezultat, de fapt, o constituţie *sui-generis*, ce nu viza o democraţie cât mai largă, ci una la nivelul întregii clase boiereşti [74].

A.D. Xenopol o atribuia influenţei Marii Revoluţii Franceze, la fel Pompiliu Eliade, care se considera îndreptăţit a conchide astfel şi din cauza numeroaselor neologisme existente în cuprinsul proiectelor. Numai sub influenţa principiilor Revoluţiei Franceze nu puteau fi autorii proiectului, căci din strădania lor nu a rezultat o constituţie democratică, ci una aristocratică. La baza ei stăteau, fără îndoială, diversele proiecte de reorganizare preconizate de mica boierime, care ţineau seama de realităţile obiective ale timpului spre a nu deveni utopice. Ea se integra tendinţei generale a vremii de modernizare a conducerii statului pentru a corespunde noii etape de dezvoltare, în condiţiile îndepărtării domniilor străine şi accelerării procesului de regenerare naţională. Categoriile inferioare de boieri suportaseră vexaţiuni, oprimări prin exceptarea de la unele privilegii de către marea boierime. Dorinţa lor cea mai arzătoare consta în înlăturarea condiţiilor care le întreţineau şi perpetuau, începând, în primul rând, cu monopolul puterii, care angrena deţinerea tuturor privilegiilor de către o minoritate.

Printr-un aparent paradox, tocmai ca rezultat al unor condiţii istorice specifice, democratismul românesc este iniţiat de mica aristocraţie, dornică de modernizare a instituţiilor sau de a întemeia noi instituţii care să-i promoveze interesele, până la un anumit punct, convergente cu ale claselor de jos. Punerea problemei egalitarismului, fie chiar şi la nivelul clasei dominante, într-o societate încremenită în tiparele despoţiei orientale, constituia o mare cutezanţă pentru acel timp, o tendinţă de-a dreptul revoluţionară. Din acest motiv, scria vornicul Şerban Negel fratelui său mitropolitul Veniamin Costachi, la 22 aprilie 1822, despre necesitatea trimiterii a doi emisari

[74] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

la Iași de către puterile suzerană și protectoare „ca să ne pue la cale și să ne alcătuiască toate cele dintre noi”, altminteri „chip de a merge în Moldova de răul cărvunarilor nu avem. Dar afară de boeri va fi vai și amar de obștie cu așa răsvrătire și înfocate duhuri. Iar fiind așa miniștrii de la două împărății vrând-nevrând fieștecare să vor supune hotărârei lor și nici pasuri carvunicești nu vor îndrăzni a face nime” [75].

Nu de „obștie” se îngrijora marele boier moldovean, ci de primejduirea monopolului puterii, căci nu la „obștie”, adică la popor, era îndemnat el să apeleze, ci, ca întotdeauna, la sprijinul puterilor străine, mai ales al Curții din Petersburg, ocrotitoarea cea mai de nădejde a imobilismului politic și social. Fratele mitropolitului, la fel ca numeroși alți mari boieri, concepea mijloace coercitive externe contra unor reprezentanți ai intereselor generale de propășire națională, căci nu întrevedea altele. Casta politică privilegiată se izolase de mult de restul națiunii, —rămânerea în exil dovedind-o o dată mai mult—, față de care avea interese diametral opuse, dar convergente cu ale forțelor conservatoare aflate la conducerea imperiilor vecine.

Prin contrast, rolul micii boierimi crește, influența ei dobândește conturul unui ideal național de împlinit, care, fără a neglija dependența de puterile suzerană și protectoare, ţintea la lărgirea drepturilor de autonomie, grav lezate în timpul domniilor fanariote. Aspirațiile naționale ale micii boierimi coincid cu cele ale poporului, pe care îl și reprezintă, de altminteri, în condițiile unei inexistente vieți politice românești în cadrul regimului despotic oriental.

Purtătoarea noilor idei în Principatele Române este depășită în profunzime și în scop urmărit numai de către cărturarii și gânditorii politici proveniți din categorii neprivilegiate, în plină ascensiune în deceniul al treilea. Proiectele lor de reforme au cu adevărat un caracter democratic, dar fără nici o posibilitate de aplicare. Nici măcar Constituția cărvunarilor nu va avea vreun succes în practică, întrucât contravenea aspirațiilor oligarhice ale marii boierimi și concepțiilor ultraconservatoare ale Curții din Petersburg. Îmbinarea forțelor reacțiunii interne cu cele externe lovea în interesele fundamentale ale națiunii, aflată într-un vizibil proces de modernizare.

---

[75] C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei...*, p. 225.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Progresul nu era posibil în Principatele Române decât în mod lent, comparativ cu alte țări europene, din cauzele cunoscute ale menținerii lor într-o prea îndelungată înapoiere și dominație străină. Schimbările se petrec încet, uneori pe neobservate, dar ele au loc în cadrul modernizării ca o cale de promovare a progresului fără salturi, căci altfel nu permiteau regimul politic și dependența de imperiile vecine retrograde.

Tentativa de reforme a cărvunarilor moldoveni se circumscria unui amplu proces de modernizare, începând cu lumea de necuprins a ideilor, dobândind profunzimea care nu a lipsit niciodată spiritualității românești. Ei se vor grupa în jurul noului domn, ieșit din rândurile lor, adică al boierilor mici și mijlocii, în scopul aplicării proiectului lor de constituție. O luptă plină de dramatism se deschide și evoluează în jurul acesteia în timpul primei părți a domniei pământene, domolită doar prin ascendentul dobândit de casta privilegiată cu concursul forțelor reacțiunii externe.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

CAPITOLUL III

Dificultățile restabilirii și consolidării domniei pământene în Moldova

1. Lupta dintre grupările politice în jurul Constituției cărvunarilor la începutul domniei pământene

Demersurile celor două delegații de boieri români la Poartă au avut ca rezultat numirea, prin firman dat la 1 iulie 1822, a celor doi domni: Grigore IV Ghica în Țara Românească și Ioan Sandu Sturdza în Moldova. Prin acest act, Poarta restituise dreptul Principatelor de a avea domni pământeni. Curtea din Petersburg n-a vrut să recunoască restituirea acestui drept, căci înțelegea altfel dreptul unor coreligionari. Poarta n-a ținut însă seama de această nerecunoaștere a Rusiei, încât „Grigore Ghica și Ioan Sturdza guvernară țările lor la adăpostul tuturor intrigilor protecției consulilor ruși, prin absența lor de atunci la București și Iași, ei nu puteau împiedica afacerile'' [1].

Evenimentul numirii lui Ioan Sandu Sturdza pe tronul Moldovei a provocat mare nemulțumire în rândul marii boierimi. Iordache Bucșănescu, vestind mitropolitului Veniamin Costachi, scria că domnul nou numit „au fost iscălit în Arzul ciocoilor''. La rândul său, acesta numise caimacami, până la sosirea lui în Iași, pe episcopul Hușilor, de asemenea de partea ciocoilor, pe vornicul Theodor Balș, și el un semnatar al arzului ciocoilor, și pe Petrache Sturdza. Cei care au semnat arzul nu se văd menționați nicăieri: „Mare tulburare iaste în ideile noastre'' [2].

---

[1] Ion Heliade Rădulescu, *Le Protectorat du Czar ou la Roumanie et la Russie*, Paris, 1850, p. 16.

[2] *Acte și documente relative la istoria renascerei României.* (În continuare: *Acte și documente.*) Publicate de Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza și Dimitrie C. Sturdza, vol. I, București, 1888, p. 397.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Cele două numiri au fost făcute cunoscute oficial de către Poartă ambasadorilor la Constantinopol la 4/16 iulie 1822, mai puţin celui rus, relaţiile diplomatice fiind rupte. Concomitent cu numirea domnilor, Poarta a mai emis firmane referitoare la: cursul monedelor, revenirea mănăstirilor închinate sub administraţia pământenilor, îndepărtarea grecilor din slujbe, alungarea sud-dunărenilor implicaţi în mişcarea eteristă. Aşadar, la cererile înaintate Porţii de către cele două delegaţii se răspunsese numai parţial, fără a mai vorbi de necesităţile reale ale Principatelor, care nu au făcut obiectul cererilor boierilor [3].

În firmanul de numire al lui Ioan Sturdza, sultanul îi acorda domnia, considerând Moldova ca o moştenire ce făcea parte din „averea împărăţiei" otomane. Domnul avea datoria de „a ocroti şi apăra pe slabele şi săracele raele", precum şi să trimită haraciul. Ioan Sandu Sturdza avea dreptul de „a stăpâni principatul după chipurile ce s-au arătat mai sus, adică să ocrotească ţara şi pe săracile şi slăbitele raele şi să se arate către Divanul lor cu căzuta supunere şi plecare şi să aducă ascultare la cuvintele lui şi la poruncile lui şi să se depărteze cu totul de a se arăta cu împotrivire, şi mai sus-numitul Voevod, purtându-se după calea cea dreaptă şi îndatoritei credinţe şi stăpâniri, să rămână statornic şi nesmintit întru datoriile sale, să nu lipsească de a arăta şi a face cunoscut la prea înaltul prag a împărăţiei, cât se va veni a se arăta, fiind de cuviinţă pentru memlechet [principat], şi să se sârguească cu luare-aminte şi cu silinţă ca să facă slujbă plecată, arătând osârdie către toate cele ce privesc dreapta credinţă şi sadacatul lui" [4].

Primul domn pământean după înlăturarea domniilor fanariote aparţinea familiei Sturdza, având veche nobleţe, ginere al lui Iordache Rosetti-Rosnovanu, spătar şi ispravnic în timpul domniei lui Mihai Suţu, recent ridicat în rangul de logofăt de către caimacamul Ştefan Vogoride. Avea doar două moşii, trăind modest, căci veniturile lor nu-i ajungeau pentru a ţine casă deschisă la Iaşi. De aceea, trăia mai mult la ţară şi „avea nume de sărac". Învăţase la fel ca alţi boieri

---

[3] I.C. Filitti, *Frământările politice...*, p. 125—126.

[4] *Acte şi documente*, vol. I, p. 307.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

de vârsta sa, cunoscând bine limba greacă: „nu era om de o sistemă ușoară, nici prost, pentru că au combinat lucrurile tare bine ca să poată izbuti, dintre toți rivalii ce avea isprava rezultatului". Și-a atras ura de moarte a boierilor exilați, luând domnia „printre picături" și aliindu-se cu boierii de rangurile II și III. Lor le-a înnoit pitacelede înălțare în ranguri de către fosta căimăcămie, contrar așteptărilor boierilor exilați de rangul I. Aceștia uneltesc îndepărtarea lui de pe tron, dar simțindu-le demersurile, îi denunță la Poartă, care îngădui măsuri pentru pedepsirea lor[5].

Numele de Sturdza, într-adevăr, nu trebuia să creeze confuzie, căci existau mai multe ramuri în Moldova. Domnul descindea din cea mai umilă. Se credea chiar că Poarta se înșelase numindu-l, considerând că face parte din ramura cea mai impunătoare. Însă Poarta nu s-a înșelat, căci noul domn nu putea fi decât de condiție modestă. Obscuritatea numelui l-a ridicat pe Ioan Sandu Sturdza pe tronul Moldovei. Evident, el va întâmpina o puternică ostilitate din partea marii boierimi, îndeosebi a celei din exil. Era acuzat de incapacitate, de slăbiciune, de obtuzitate, de nebunie și multe alte defecte. Domnul Moldovei se va dovedi însă un alt om decât cel prezentat. Într-adevăr, nu era un om instruit, dar cei mai mulți dintre boieri nu-l depășeau, cunoscând totuși limba greacă. N-a avut profesor de franceză ca alți Sturdza: „dar dacă domnul nu cunoștea franceza, vom vedea, spre marea noastră uimire, — scria Pompiliu Eliade —, cum unele idei franceze vor avea înrâurire asupra lui", ceea ce nu se putea afirma despre alți Sturdza, precum Mihail, un boier conservator [6].

Spre deosebire de domnia lui Grigore IV Ghica, cea a lui Ioan Sandu Sturdza se va caracteriza prin conflictul dintre boierimea mare și cea mică, aceasta din urmă nutrind concepții egalitare consemnate în constituția din 1822. În afara acestora, constituția putea fi acceptată de către toată clasa boierească. De altminteri, domnul va avea în jurul său nu numai boieri mici, ci și mari, precum: Theodor Balș, Petrache Sturdza, Iordache Catargiu, Canta, Rosetti, Ghica. La

---

[5] Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani. Până în zilele noastre*. scrisă de.... vol. II, Iași, 1857, p. 165—167.

[6] Pompiliu Eliade, *Histoire*..., vol. I, p. 35—37.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

rândul lor, marii boieri conservatori aveau partizani în rândurile boierimii mici și mijlocii, unii recent numiți pe timpul căimăcămiei. Deși înscăunarea lui Ioan Sandu Sturdza displăcea, în genere, marii boieri, care reclamau țarului destituirea sa, totuși se ridică o voce, precum cea a lui Costache Conachi, care scria versuri pline de entuziasm referitoare la noua domnie [7].

Cea mai mare satisfacție a provocat numirea lui Ioan Sandu Sturdza în rândurile micii boierimi. Astfel, Ionică Tăutul dedica un *Imn de bucurie cu prilejul suirii pe tronul Moldovei lui Ioan Sandul Sturdza voievod*. Dacă 1821 a fost un an de „întristare și uimire veacurilor viitoare", 1822 a însemnat redobândirea drepturilor din vechime, adică un domn pământean, veritabil „fiu al patriei" [8]. Este un început de speranțe spre mai bine, căci se împlinește un mai vechi deziderat al țării. Fanarioții au fost îndepărtați „Glasul cel duios al patrii lungă vremi au chemat un voevod patriot" [9]. De la el se așteaptă toate cuvenitele și mult râvnitele îndreptări. Căci, numai de la un domn pământean patriot putea veni împlinirea dorințelor celor mulți și oprimați, prin râvna pe care o va depune pentru „a dezrădăcina asupririle, a izgoni mita și părtinirea, și a chema în stat bunile rânduele" [10]. Numai el, domnitorul, cunoscător îndeaproape al durerilor supușilor săi, îi poate izbăvi de apăsări. Ionică Tăutul aducea apoi prinos de recunoștință boierilor care au mers la Constantinopol pentru a-l solicita domn pe Ioan Sandu Sturdza: „Și, voi, boierilor, cari pe țărmurile Vosforului aț dezgropat privileghiile noastre, Patrie, din inimă, vă mărturisește îndatoririle cele mai mari și vă închină cele mai curate mulțumiri" [11].

Bucuria evenimentului răscolea puternic imaginația „primului român democrat", care întrevedea binefacerile domniei pământene. Scriitorii de documente, istoricii se vor preocupa de acum și de fericirea țării, de faptele cele bune, de care a dus atâta lipsă țara. Cu toții, din toate categoriile, vârstnici și tineri, vor găsi cele de cuviință în

---

[7] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 150—151.

[8] I. Tăutul, *Scrieri*, p. 93.

[9] *Ibidem*, p. 95.

[10] *Ibidem*, p. 95—96.

[11] *Ibidem*, p. 96.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

patria lor. De unde până atunci tinerii erau nevoiți a pleca în străinătate pentru a studia, în viitor o vor putea face în țara lor: „Tinerilor, pre carii patrie îș întărește nedejdile strălucirii! Voi nu veți mai fi sâliț a cerca învățăturile piste hotară! Opștescul vostru pământ le va chema aice; el va face, prin voi, să înfloriască științile și meșteșugurile și, prin acele, el vă va povățui pașii de la rușine la slavă și de la giocuri la vrednicie. Știința noastră de acum, împrumutată și cu lipsuri, sau, ca să zic mai bine, neștiința noastră, abia ajunge a pute spune rălile trecute"[12]! Datoria tinerilor consta în înlăturarea acestor lipsuri.

Autorul imnului de bucurie prevedea o dezvoltare a comerțului, atât de puțin practicat până atunci. Lucrătorii ogoarelor, ca susținători ai tuturor, vor avea posibilitatea de a munci fără a mai vărsa lacrimi pe pământul lor. Toți cei care vor avea a se plânge de o nedreptate o vor putea face deschis, cu îndrăzneală. Apoi, în final, Ionică Tăutul făcea un fierbinte apel: „Patrioților! Veniț, împreună să deschidem inimile cătră întrările bucuriei, ce astăzi să răvarsă de la tronul nostru! Veniț să primim balsamul vindecării la rănile ce ni-au deschis vreme trecută! Veniț, bătrânilor, de vă îndulciți rămășița vieții! Veniț, tinerilor, gustaț fericire și vă înnoiți putere întru săltările vrâstii voastre! Veniț cu toții să ne închinăm, și cu un glas, cu un cuget și cu o inimă, mulțumind celui Prea Înalt, să strigăm; «Să trăiască! Să trăiască! Mulți ani să trăiască pre înălțatul domnul nostru Ioan Sandul Sturdza Voevod»"[13].

Sentimentul național primise satisfacție prin numirea domnilor pământeni. De aici, marea bucurie încercată de un mic boier moldovean la urcarea pe tron a unui boier aparținând rangurilor inferioare ale boierimii. Evident, noul domn întruchipa toate idealurile, împrejurările însă nu-i vor fi pe măsura intențiilor, căci, în afara succesului obținut în administrarea mănăstirilor de către pământeni, în celelalte puncte ale cererilor delegației de boieri la Constantinopol, lucrurile rămăseseră la fel ca mai înainte din cauza dependenței de Poartă. Reformele devin tot atât de greu de înfăptuit ca și sub fanarioți, întrucât regimul politic absolutist oriental preexistase acestora

[12] *Ibidem*, p. 97—99.
[13] *Ibidem*, p. 99—100.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

şi se continua şi după 1821. Administraţia era la fel, legile aşijderea, acelaşi sistem politic al privilegiilor şi monopolului puterii în mâna unei minorităţi. Funcţionarii rămân la fel de abuzivi, căci, neavând lefuri fixe, se îndestulau din spolierea locuitorilor. Boierimea ţinea tot atât de mult la privilegiile sale ca şi înainte de 1821. Dacă existau unii mari boieri, precum Barbu Văcărescu, în Muntenia, şi Iordache Rosetti-Rosnovanu, în Moldova, care se pronunţau pentru desfiinţarea veniturilor slujbelor, doar Dinicu Golescu, dintre toţi, preconiza desfiinţarea privilegiilor [14].

Cu toate acestea, restabilirea domniilor pământene deschidea noi perspective luptei pentru afirmarea dezideratelor naţionale. Ionică Tăutul acorda o imensă importanţă înscăunării domnului pământean, denumind-o a doua solie, după prima, considerată a fi cea a lui Bogdan cel Orb, semnificând actul de închinare către Poartă din 1456. În scopul consemnării evenimentelor, el întruchipa un *Plan pentru alcătuirea unei istorii a Moldovei în anii 1821—1822*, în care cea de-a doua solie, constituind o carte cu acest titlu, urma să cuprindă trei părţi: o primă parte despre istoria grecilor din cele mai vechi timpuri până în prezent, menită a evidenţia „haractirul naţiei lor, de capriţios şi neastâmpărat, precum şi de nedreptate ce au avut a porni un pas atât de obraznic". În a doua parte se va trata situaţia Principatelor Române în anul 1821 „împilate sub cârmuirea grecilor", apoi, „rădicare lui Toader în Valahie" şi celelalte evenimente. În partea a doua se va analiza reprimarea de către armata otomană a forţelor revoluţionare şi fuga boierilor. Partea a treia va cuprinde: situaţia Moldovei sub caimacamul Vogoride, jalba celei de-a doua delegaţii de boieri la Silistra către Poartă, primirea lor la Constantinopol, numirea domnului pământean şi înscăunarea sa prin citirea firmanului [15].

Ionică Tăutul nu era, fără îndoială, un gânditor revoluţionar democrat, căci nu disocia faptele reprobabile ale fanarioţilor de idealurile democratice, liberale ale revoluţiei greceşti, pe care o atribuia temperamentului „capriţios şi neastâmpărat", ce i-ar fi determinat să

[14] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 171—173.
[15] I. Tăutul, *op. cit.*, p. 100—101.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

facă „un pas atât de obraznic". Ca boier, el nu se deosebea de ceilalți, indiferent de rang, în judecarea evenimentelor anului 1821. Oricum, revoluția îi repugna, concepând schimbări numai prin mărinimia și sagacitatea unui cap încoronat luminat, tocmai ceea ce întrevedea el în persoana noului domnitor al Moldovei, ieșit din rândurile boierimii de rang inferior. Cutezanța gândirii lui nu depășea limitele sistemului politic absolutist monarhic, pe care îl voia, însă, luminat. Transformarea regimului din despotic oriental în absolutist luminat era scopul suprem al boierimii liberale din deceniul al treilea al secolului trecut, căci nu dorea ieșirea din cadrul sistemului privilegiilor și monopolului deținerii puterii, numai că le dorea acordate tuturor categoriilor de boieri.

Marea boierime se opunea însă acordării de ranguri altor categorii decât celor proveniți din marile familii. Ea acuza pe domn de punerea de dări grele pe țară, fără a excepta clerul înalt și boierii, de luarea veniturilor mănăstirilor închinate, scutirea de dări a unor noi privilegiați. Astfel, într-un *Memoriu al unor boieri moldoveni emigrați către țarul Rusiei*, trimis din Cernăuți la 25 august 1822, ei reclamau țarului „jalnica priveliște care Moldavie înfățișează acum" și pierderea „tuturor dreptăților patriei" lor. Țara gemea, după opinia lor, sub „nenorociri". De aceea, se solicita intervenția țarului pentru „tămăduirea ranelor noastre și mângâiare în deznădăjduire"[16].

Profund nemulțumiți de urcarea pe tron a unui obscur boier de țară, dornic de a împlini deziderατele boierimii mici și mijlocii, marii boieri rămași în emigrație menționau că Moldova datora Porții doar un tribut, căci nu fusese supusă prin cucerire. Drepturile sale au dobândit apoi „sfințănie de la înalta protecție" a Rusiei. Dar, în 1821 „furtuna nenorocirilor s-au ivit și, împreună cu dânsa, dărâmarea tuturor dreptăților a cărora neclintită păzire era pentru noi siguripsită prin cele de mai înainte dăruiri a puterii stăpânitoare și prin svințănie trataturilor pe care i-a mai fost încheiat cu putere umbritoare"[17].

Vajnici apărători ai tratatelor, care le ocroteau foarte bine interesele, boierii menționau că prin numirea noului domn țara a fost

---

[16] *D.I.R., 1821*, vol. III, p. 146.
[17] *Ibidem*, p. 147.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

împovărată cu plata unor mari sume de bani, administrația sa ajungând „o mijlocire sigură a prădăciunii”, pagubele putând fi evaluate la 200 de milioane de ruble. Ca remedii la starea de lucruri existentă, boierii cereau: scutirea de bir a țării pe timp de câțiva ani, despăgubiri cuvenite pentru boieri și negustori, desființarea rangurilor boierești acordate din vremea lui Mihail Suțu și până în 1822, limitarea prerogativelor domnului pentru a nu dăuna intereselor boierilor, încredințarea pazei domnului și a țării unei miliții pământene, libertatea comerțului, acordarea unui termen de zece ani pentru vinderea moșiilor în condiții avantajoase de către cei ce vor să-și afle domiciliu în altă parte decât în patria lor[18].

Nimic nu voiau boierii de rangul I mai mult decât restabilirea privilegiilor. Cât privește așa-numitele „reforme”, ele aveau doar caracterul unor facilități în sporirea averilor și puterii. Din exil, unde rămâneau spre a unelti, ei reclamau o pretinsă gravă stare de lucruri, pentru care solicitau necontenit țarului sprijin și protecție. Într-un alt memoriu, datat august 1822, boierii se plângeau țarului pentru „marile suferințe” ale țării lor: „Calamitățile lamentabilei noastre patrii sunt împinse dincolo de marginile răbdării omenești”[19]. Locuitorii — pretindeau ei — erau risipiți, câmpurile abandonate, orașele incendiate. Ei menționau că fuseseră atrași spre căminele lor printr-o aparență de evacuare, însă, în continuare, ienicerii comit excese: „Numirea unui domn care ne-a somat de a reveni fără întârziere, amenințându-ne că în caz contrar am atrage dizgrația guvernului otoman, pare să fie o nouă capcană întinsă pentru ruina noastră”[20].

Boierii emigrați își mărturiseau desperarea în fața „acestui dezastru”, cum numeau ei situația din țară. Drept care, cereau sprijinul și protecția țarului: „Noi ne prosternăm la piciorul tronului imperial, care este unicul azil pe care Provi dențani l-a dat”[21]. Semnau mitropolitul Veniamin Costachi și boierii Constantin Balș (logofătul), Gh. Cantacuzino, Gr. Sturdza, Dimitrie Sturdza, Sandu Sturdza, Răducanu

---

[18] *Ibidem*, p. 147.
[19] *Ibidem*, p. 148—149.
[20] *Ibidem*, p. 154—155.
[21] *Ibidem*, p. 156.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Rosetti, Al. Balş, Constantin Balş (hatmanul), Al. Mavrocordat, Al. Ghica, Şerban Negel, Al. Cantacuzino, Gh. Ghica, Gh. Bucşănescu.

Unul dintre ei, Al. Sturdza, scria vărului său Mihail Sturdza, trimiţându-i, totodată, ciorna unei plângeri către ţar, pentru a fi semnată de boieri şi expediată cât mai repede posibil. O copie trebuia trimisă şi ministrului-cancelar al Austriei pentru a lua act de cele scrise ţarului Rusiei. În cazul că Poarta va afla, nu ar avea totuşi ceva de reproşat boierilor, căci aceasta dovedea că răbdarea lor a atins limite de nesuportat, dacă-şi expun astfel nemulţumirile: ,,Teama este de prisos, mai ales pentru cei care nu se întorc. Să zicem ca Ajax: «să pierim în glorie». Nu putem pătimi mai rău decât cele ce ne ameninţă acum; dar să ne arătăm odată ca naţiune. Din frică şi tăcere nu iese nici un rod, ci mai degrabă pagubă, înstrăinare, nimicire şi totul fără glorie şi fără lacrămi'' [22].

Ciudată afirmare ca ,,naţiune'', decisă a pieri în ,,glorie'', din partea reprezentantului marii boierimi conservatoare, exilată şi rămasă peste hotare chiar după înlăturarea domnilor fanarioţi! Un asemenea patriotism denota egoismul castei privilegiate, care nu înţelegea, nici acum, să renunţe a mai pune interesele personale sau de grupare mai presus de cele generale, naţionale. Pentru că, nu ei, ci ţara şi domnul ei se aflau într-o foarte grea situaţie după ultimele evenimente, terminate prin ocupaţia de către o armată dificil de întreţinut şi înglodarea în datorii exorbitante care trebuiau plătite. Domnul se vede nevoit, pentru a împlini astfel de datorii, să arendeze prin licitaţie publică moşiile mănăstirilor închinate, cele domneşti şi greceşti, viile din oraşe ale mănăstirilor închinate şi ale grecilor pe timp de trei ani, fără însă vreun amestec al arendaşilor în afacerile mănăstirilor [23].

Concomitent, domnul adresează o nouă invitaţie boierilor exilaţi pentru a se întoarce în ţară, printr-o scrisoare către mitropolitul Veniamin Costachi, din 8 noiembrie 1822: ,,Dorinţa noastră de a vă vedea aicea am arătat-o Prea Sf. Voastre nu o dată, dar nu mai puţin este şi a săracilor orăşeni şi a simpatrioţilor şi spre pliroforisire

---

[22] *Ibidem*, p. 162—163, Odessa, 10 octombrie 1822.

[23] *Ibidem*, p. 160, ***Porunca domnului Moldovei***, Iaşi, 1/13 octombrie 1822.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

[informare], alăturăm Prea Sf. Voastre această jalubă ce au dat către noi. Drept aceea, şi acum scriem că îndată ce veţi mântui cercetarea mănăstirilor ce v-am încredinţat, să vă sculaţi să veniţi aicea, atât pentru mulţumirea noastră, cât şi pentru mângâierea săracilor"[24].

Într-adevăr, breslele de meseriaşi din Iaşi se adresaseră domnului spre a determina revenirea în scaunul din Iaşi a mitropolitului Veniamin Costachi: „Toată bucuria norodului moldovenesc s-au plinit, că pravăţul lui n-a putut fi altul decât căştigarea Domnului oblăduitor al ţărei din neamul moldovenesc. Şi acestui fel de domn şi oblăduitor, precum înălţimea ta, a căruia îmbunătăţire a faptelor creştineşti pravoslavnice, milostivirea, durerea pentru Patrie este cel întâi haractir cu care este împodobit. Să trăieşti dar întru mulţi ani şi să ne stăpâneşti, cu toate câte cătră îndestul folos doreşti fie! fie! amin!"[25]. În final, semnatarii solicitau revenirea mitropolitului în scaun.

Cu prilejul Anului Nou 1823, Ionică Tăutul adresa urări domnitorului Ioan Sandu Sturdza, binecuvântând rezultatele instalării domniei pământene. El preciza că, de un secol, Moldova fusese lipsită „de a mai gusta fericirea să vază asupra scaunului său pe fiii patriei". De o sută de ori s-a reînnoit anul sub domnie străină, care lezase grav vechile drepturi ale ţării. Marele patriot îşi exprima speranţa că Ioan Sandu Sturdza va „îndrepta cele stricate şi struncinate de vremurile trecute", spre fericirea supuşilor săi[26]. Apoi, stăruia să afirme că domnul pământean, de la care se aşteptau atâtea înfăptuiri, va răspunde pentru tot ce se va întâmpla sub domnia sa: „Stăpânitorul nu este dator a da samă numai pentru răul ce va face! El nu este răspunzător numai pentru răul ce vor face alţii supt ocârmuirea lui, dar încă şi pentru binile ce au trebuit să facă şi nu au pus în lucrare". Ca atare, Ioan Sandu Sturdza va fi considerat un bun domn şi părinte, dacă va întreprinde toate cele necesare „întru întemeiare opşteştii fericiri"[27].

---

[24] C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 53—54.
[25] *Ibidem*, p. 54, *Petiţia breslelor către domn*, noiembrie 1822.
[26] I. Tăutul, *op. cit.*, p. 102.
[27] *Ibidem*, p. 106.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Boierul moldovean, sub imperativele timpului său, se adresa domnului cu îndemnuri de a face tot binele de care era capabil pentru propăşirea patriei şi a supuşilor săi. În acelaşi scop, se adresa, apoi, mitropolitului aflat în fruntea boierilor din exil, pentru a reveni în scaunul său de la Iaşi şi a se alătura strădaniilor domnului Ioan Sandu Sturdza întru fericirea ţării. În apelul adresat, el aducea cuvinte de slavă numirii domnului pământean „într-ale cărue mâini este pusă spălare ticăloşiilor trecute prin statornicire unii fericiri, care aşăzată pre temeliile dreptăţii fără îndoială să va măsura cu *viitoarele veacuri* a ţării" [28].

Or, în bunul început de domnie, mitropolitul ţării nu se afla în scaunul său, de aceea, I. Tăutul apela la acesta să revină pentru a contribui la noile înfăptuiri: „Sprijineşte-i sâlinţele, ce întinde ca să arate în faptă osăbire ce este între ocârmuire unui patriot şi între aceia a unui strein! Lucrează împreună a să înălţa acestii temelii altariul dreptăţii [...] Lasă, preasfinţite părinte, lasă urmaşilor pre stâlpul fericirii lor, pomenire nume din cei mai mari voevozi, şi a unui adivărat păstor care au ştiut priface zilile plângirii într-un vec aurit!" [29].

Apelul la sentimentul patriotic, în numele căruia trebuia făcut tot binele pentru fericirea ţării eliberate de povara domniilor străine, nu avea ecoul aşteptat, căci mitropolitul, care-şi identifica interesele cu boierimea conservatoare, nu se arăta receptiv la afecţiunea „simpatrioţilor" săi. Şi nu numai el, aflat în fruntea boierilor care adresau memorii ţarului Rusiei, dar şi alţi mari boieri, învăţaţi, mult mai învăţaţi decât Ionică Tăutul, dar retrograzi în concepţii, dornici de a supune patria intereselor lor, iar nu de a se dedica, fără rezerve, servirii procesului de regenerare naţională. Astfel, într-o scrisoare către M.L. Minciaky, noul consul general al Rusiei în Principate, boierul conservator Mihail Sturdza justifica nerevenirea boierilor din exil. El flata pe noul consul, considerând pe ţar ca pe „un legitim protector" al patriei sale, ca şi pe „orice moldovean în relaţie directă cu funcţionarul care reprezintă puterea protectoare şi îl subordonează în toată intin-

---

[28] *Ibidem*, p. 107—108, *Apel adresat mitropolitului Veniamin*, 1823, februarie.

[29] *Ibidem*, p. 109.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

derea datoriilor unui protejat față de protectorul său''[30]. Convins de această datorie, Mihail Sturdza făcea cunoscut lui M.L. Minciaky un memoriu al boierilor, în care expuneau motivele refuzului lor de a se întoarce în patrie: ,,Aceste motive pe cât de evidente, pe atât de adevărate vă vor da o idee justă asupra dispozițiilor răuvoitoare ale novatorilor și rezultatele funeste, care decurg și asupra principiilor conservatoare ale boierilor emigrați''[31].

Pentru prima dată, în istoria țării, reprezentantul marilor boieri emigranți, vornicul Mihail Sturdza, adversar al inițiativelor de reforme ale novatorilor, care nu erau încă denumiți liberali, folosea termenul de conservator, pentru a preciza numele unuia din partidele de guvernare de mai târziu. ,,Partidul protivnic, novatorii nu erau încă recunoscuți cu drept de viață în statul Moldovei. Ei erau priviți ca revoluționari, ca răsturnători ai ordinei existente de către țara până acum legală. Și cu toate acestea, în novatorii autori ai proiectului de constituție din 1822 apare prima manifestare a partidului propășirii în viața statului, ca și în celelalte ramuri ale vieții poporului. Ei închează pentru prima oară, în 1822, în o lucrare politică, ideile noui care se infiltraseră în societatea românească''[32].

Ura fără limite contra novatorilor stârnise mânia marilor boieri conservatori, care nu mai găseau sprijin și ocrotire în scopurile lor decât numai în Curtea din Petersburg. Când țarul Rusiei nu răspundea cu promptitudine și în sensul solicitărilor lor, erau cuprinși de panică. Astfel, Mihail Sturdza, care nu putea să se adreseze direct țarului, ci numai lui M.L. Minciaky, în scrisoarea sa din 1 februarie 1823 făcea cunoscut că boierilor le-au provocat ,,o penibilă incertitudine'' comunicările din partea țarului, desigur, cu privire la necesitatea reintrării în țară. Rămânând în afara ei, Mihail Sturdza afirma că o fac prin forța împrejurărilor, supunându-se în mod spontan ordinelor Puterii protectoare. Ei nu mai știau însă cum să procedeze, în ce sens să decidă în condițiile în care mitropolitul era dispus să revină în

---

[30] *Hurmuzaki*, Supliment, I, vol. I, București, 1891, p. 6, Scrisoarea lui Mihail Sturdza către M.L. Minciaky, 1 februarie 1823.

[31] *Ibidem*.

[32] A.D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. XI, p. 38.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

patrie. În atare situaţie, Mihail Sturdza îşi lua îngăduinţa de a prezenta, precum pretindea el, adevărata situaţie a boierilor emigranţi. De la început, el atacă natura schimbărilor care au avut loc în Moldova, vădind ataşamentul constant pentru principiile conservatoare, în sensul unui imobilism politic şi social: „Orice schimbare operată în principiile unui guvern este privită ca o inovaţie. Şi orice mutaţie a acestor principii răstoarnă aproape totdeauna instituţiile consacrate prin legitimitate şi cărora succesiunea secolelor a imprimat un caracter de neclintit. Instituţiile care conduc Moldova sunt bazate pe autoritatea ordonanţelor emanate de la guvernul otoman, care n-au fost decât o confirmare a vechii administraţii a principatului. Orice deviere de la acest sistem primordial este o infracţiune manifestă (la cuprinsul tratatelor şi) la voinţa autorităţii supreme''[33].

Mihail Sturdza menţiona că, atunci când i-a încredinţat puterea lui Ioan Sandu Sturdza, Sublima Poartă i-a indicat să se conformeze fără abatere uzanţelor şi obiceiurilor şi să nu aducă nici cea mai mică atingere atribuţiilor care reprezintă autoritatea suveranului ce l-a investit. În virtutea acestui principiu, nu este de înţeles obstinaţia novatorilor ca domnul să confirme constituţia lor, care tinde să slăbească resorturile puterii legitime şi să convertească conducerea principatului într-un regim reprezentativ. Mihail Sturdza stăruia asupra faptului că chiar şi numai numele de constituţie are semnificaţia unui act „atentatoriu asupra autorităţii'', înseşi principiile enunţate în ea tinzând la o dezorganizare. Această constituţie cuprinde 17 articole inspirate de astfel de principii. Pe scurt, acestea se reduc la următoarele: reprezentarea ţinuturilor prin deputaţi care alcătuiesc o adunare, investită cu prerogative chiar mai mari decât ale domnului. Adunarea îşi rezerva dreptul de a da soluţii definitive asupra tuturor pricinilor, supunând sancţiunii sau abrogării sale orice sentinţă a domnului; investitura tuturor slujbaşilor se va face de către această adunare, domnul fiind obligat s-o sancţioneze. Din aceasta rezultă o nesupunere formală faţă de voinţa guvernului otoman, care conferă numai domnului facultatea de a numi în slujbe. Adunarea îşi mai aroga dreptul de a cunoaşte toate afacerile, atât politice, cât şi civile, şi de a de-

---

33 *Hurmuzaki*, Supl. I_4, p. 6—7.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

cide în ultimă instanță. În acest fel își apropria puterea judiciară, legislativă și executivă, făcând din domnitor un simulacru pasiv de autoritate [34].

În mod cert, marele boier conservator nu agrea sistemul reprezentativ și nici limitarea și controlul puterii domnului. Mai mult chiar, considera că acestea ar contraveni voinței Porții. Din acest moment, Mihail Sturdza intra în contradicție formală cu interesul național al lărgirii autonomiei statale. Pentru a înăbuși tendințele reformatoare ale novatorilor, el era decis a incita puterile suzerană și protectoare, vajnice apărătoare ale temeiurilor despoției orientale. În consecință, denunța lui M.L. Minciaky principiile enunțate din care era convins că nu pot rezulta decât „proiecte perturbatoare, inovații și erori care au provocat torente de sânge națiunilor rătăcite". „Marșul progresiv al dezordinii, care rezultă din spiritul neliniștit și turbulent al clasei inferioare [mica boierime] este sinistrul presaj al unui penibil viitor. Principala cauză a acestor dispoziții răuvoitoare este tendința spiritelor spre principiul de egalitate care se alimentează din mulțimea de ridicări în ranguri nemeritate. Indivizii care compun această clasă au fost scoși din condiția lor obscură prin onoruri pe care precedentul domn Suțu le acorda celui ce oferea mai mult. Numărul a crescut sub administrația caimacamului Vogoridi, care și-a arogat drepturi ce nu erau de competența sa, ridicând în marile ranguri persoane care nu le meritau în nici un fel. Acești parveniți, care în toate cazurile n-aveau nimic a pierde, după ce au suscitat măsurile cele mai vexatorii și profesat principiile subversive asupra ordinei stabilite, vor să se prevaleze de poziția lor pentru a consolida sistemul lor în detrimentul binelui public. Astfel, îndrăznesc ei să stăruie pe lângă domn prin adresele lor repetate ca să le confirme această constituție care contravine formal stipulațiilor tratatelor și nimicesce vechile instituții ale principatului" [35].

Dintotdeauna și oriunde forțele reacțiunii conservatoare invocau în sprijinul lor necesitatea de reintrare în „ordinea legală" cu respectarea tratatelor, pentru a-și masca și justifica imobilismul social-po-

---

[34] *Ibidem*, p. 7.
[35] *Ibidem*, p. 7—8.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

litic care le asigura toate privilegiile, inclusiv monopolul puterii în stat. Prin aceasta, boierimea conservatoare își asocia concursul forțelor reacțiunii externe, pentru a reuși în lupta contra novatorilor, care nu aveau decât tăria argumentelor lor şi adeziunea poporului, infinit mai puţin puternice pentru a rezista asaltului deosebit de primejdios. În scopul urmărit, Mihail Sturdza insista asupra aşa-numitei agravări a situaţiei din ţară, prin continua creştere a numărului parveniţilor în ranguri. Acesta era considerat un abuz care genera numeroase alte abuzuri spre a nu mai exista o clasă intermediară. În atare situaţie, restabilirea liniştii şi ordinii nu era posibilă fără anularea ridicărilor nemeritate în ranguri şi fără reprimarea severă a tentativelor clasei inferioare a micii boierimi. Din aceste grave considerente, argumenta Mihail Sturdza, boierii emigranţi nu au putut reveni la căminele lor. Ei se tem să nu fie amestecaţi printre aceşti novatori sau să nu intre în altercaţie cu ei, pentru care motiv rămân departe, sperând să revină pe măsură ce vor fi îndepărtate cauzele. Revenind, ei vor colabora cu domnul la restabilirea armoniei dintre guvernanţi şi guvernaţi, care nu au conceput vreodată vreo idee oarecare de inovaţie, prejudiciabilă statului şi locuitorilor. Aceşti guvernanţi atât de „înţelepţi'' nu puteau fi, desigur, decât boierii conservatori, care — precum preciza Mihail Sturdza — dintotdeauna au considerat respectarea tratatelor dintre puterea protectoare şi cea suzerană ca o garanţie a imunităţii patriei lor. În consecinţă, acestea erau raţiunile care ţineau pe emigranţi departe de patria lor, ei neurmărind altceva decât „prosperitatea Moldovei şi a locuitorilor săi''[36].

Încremenirea în tiparele vechii ordini asigurate prin tratate numea Mihail Sturdza ca fiind propice prosperităţii ţării sale şi locuitorilor ei. Evident, M.L. Minciaky mulţumea, într-o scrisoare către Mihail Sturdza din 12 februarie 1823, pentru cele relatate în misiva acestuia şi în memoriul boierilor, pe care mărturisea că le-a citit cu mult interes, ca orice era destinat a-l lumina asupra adevăratei stări de lucruri din Principatele Române. Nu considera necesar să judece motivele nerevenirii boierilor în patria lor, ei înşişi fiind cei în măsură să adopte soluţia cea mai înţeleaptă şi conformă cu interesele lor. Ceea

[36] *Ibidem*, p. 8.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ce putea afirma cu certitudine consulul general rus consta în asigurarea pe care o dădea lui Mihail Sturdza, anume că „orice propunere de inovație sau orice proiect de schimbare în vechile instituții ale țării au fost întotdeauna în mod energic condamnate de împărat, oricare ar fi fost, de altminteri, originea sau motivul care le-a dictat. Singura dorință a Majestății Sale Împăratul este menținerea inviolabilă și sacră a tratatelor, și epoca nu este, desigur, foarte îndepărtată, când principiile conservatoare și salvatoare, care stau la baza politicii sale, vor triumfa asupra tuturor obstacolelor"[37]. M.L. Minciaky considera de bun augur decizia mitropolitului de a se reîntoarce în Moldova, unde va fi de folos liniștii acesteia.

Boierii, în frunte cu Mihail Sturdza, nu voiau nimic mai mult decât asigurările date de către consulul rus M.L. Minciaky. Ei se și grăbesc să-i răspundă, mulțumindu-i pentru scrisoare, care-i consola în împrejurările existente. Boierii declarau că erau deciși a se reîntoarce în țară în anumite condiții și a colabora spontan cu domnul, care dăduse recent dovadă de bunăvoință față de ei. În caz de refuz, ei vor aștepta momentul potrivit. Cu alte cuvinte, nu se vor repatria dacă nu le vor fi satisfăcute deziderately exprimate[38].

Iritați de lipsa unor măsuri menite a le satisface pretențiile, boierii nu revin, uneltind în continuare contra domnului. Nu numai că se opuneau acordării de ranguri altor categorii decât celor proveniți din marile familii, dar boierii acuzau pe domn de impunerea la dări grele, fără a excepta clerul înalt și boierii, de luarea veniturilor mănăstirilor închinate, de scutirea de dări a noilor privilegiați. Domnul răspundea cu semeție că va folosi toate prerogativele pentru „înfrângerea celor neînțelepți", spre a ști că are cine să-i stăpânească. Ioan Sandu Sturdza procedează la arestarea unor boieri opozanți, pe care-i surghiunește la moșiile lor[39].

Lupta angajată în jurul Constituției din 1822 se dovedește tot atât de interesantă ca și Constituția însăși, ea putând fi urmărită în toate etapele sale. Domnitorul a depus intense eforturi pentru a do-

---

[37] *Ibidem*, p. 17.

[38] *Ibidem*, p. 18.

[39] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 154—157.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

bândi simpatia tuturor boierilor, indiferent de rang. Încă din noiembrie 1822, făcuse apel către boierii exilaţi pentru a reveni la căminele lor fără nici o întârziere, dar nu a primit răspunsul pozitiv. Cu cât întârziau exilaţii revenirea în ţară, cu atât deveneau mai puternici susţinătorii Constituţiei, întrucât domnul, în lipsa marii boierimi, s-a văzut nevoit să conducă ţara cu boierii de care dispunea, deci cu cei mici, cărvunarii, constituţionalii. Lor le-a încredinţat, aşadar, slujbele cele importante ale ţării, ridicându-i în ranguri şi conformându-se tendinţelor lor liberale, crescându-le numărul. Prin acestea, au triumfat noile idei avansate şi politica domnului. Mitropolitul însuşi, revenit din exil, devine partizanul noii stări de lucruri. În aprilie 1823, el va semna, în fruntea a 42 de boieri dintre cei mai vechi şi cei dintâi ai ţării, o adresă către domn prin care-i mulţumeau pentru buna administraţie, rugându-l stăruitor, în numele tuturor claselor societăţii, de „a pedepsi cu străşnicie pe toţi duşmanii guvernului"[40].

Boierii moldoveni din exil au trebuit să-şi aleagă un alt şef, căci mitropolitul, în mod evident, nu mai îndeplinea acest rol. Ei, nu numai că refuză să urmeze exemplul mitropolitului, dar trimit o plângere sultanului, protestând contra dărilor impuse, jafurilor şi înnoirilor propuse de Constituţie. Boierii refugiaţi la Chişinău nici măcar nu voiau să spună domnului: *Măria Ta*[41].

Ioan Sandu Sturdza impusese, într-adevăr, dări, de la care nu avea cum să excepteze pe boieri, căci avea de plătit întreţinerea trupelor otomane de ocupaţie. El poruncise Divanului să se ocupe şi să prezinte anafora (raport) în acest sens. Prezentându-i-o, în martie 1822, membrii Divanului considerau necesară o dare specială „de la toţi de obştie trepţi cu cărţi de privileghiuri, mazili, ruptaşi (categorie fiscală impusă prin învoială), rupţi de visterie, neguţitori şi jidovi hrisovuliţi şi tot feliul de bresli i călăraşi şi panţiri (ostaşi călare) ispravniceşti şi a căpitanilor, precum şi oameni fără bir şi trecuţi piste numărul slugilor rangului ce are fieştecare boeriu"[42].

---

[40] Pompiliu Eliade, *op. cit.*, p. 69—70.
[41] A.D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. XI, p. 48—49.
[42] *D.I.R. 1821*, vol. III, p. 276.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Impunerea de dări nu putea fi nicicum tăgăduită, dar nu se explica prin motivele invocate de boierii emigranți, ci prin lipsa acută de bani pentru redresarea unei țări jefuite de eteriști. Reflectând la toate acestea, marele istoric A.D. Xenopol scria: „S-au putut comite și abuzuri, cum se comit sub orice ocârmuire, dar în orice caz domnitorul nu poate fi învinuit că ar fi despoiat țara în interesul lui, deoarece sărac intră în scaun, sărac iese din el. În 1837, nouă ani după încetarea domniei lui, găsim averea lui toată sechestrată în pretenția lui Constantin Palade. Nici deci în aceste împrejurări nu poate sta adevărata cauză a nemulțumirei boierilor pribegi cu ocârmuirea lui Ioniță Sturdza"[13].

Adevărata cauză a opoziției boierilor emigranți era Constituția din 1822. Acuzația că nu se respectau prevederile tratatelor existente în privința țării era și ea doar un pretext, căci, în arzul lor către Poartă din 1821, boierii exilați făcuseră o propunere chiar mai gravă decât cea a novatorilor, anume înlocuirea domniei cu un sfat de boieri în frunte cu un baș-boier. Și această propunere putea fi foarte bine considerată „o răsturnare a unor așezăminte consfințite prin timp și cărora succesiunea veacurilor le-a întipărit un caracter neschimbător". Consulul general rus din acel timp, Al. Pini, refugiat la Brașov, sesizase natura cererii boierilor, pe care i-a mustrat spunându-le „că nu au drept a cere astfel de înnoire"[14].

Boierii exilați, esențialmente adversari oricărei schimbări, se opuneau principiului de *egalitate*, fie chiar și între privilegiați, întărit prin avansările în ranguri pe bază de bani. Ei se mai opuneau schimbării administrației țării printr-un sistem *reprezentativ*. Aceste două principii din Constituția cărvunarilor constituiau adevăratele cauze ale opoziției marii boierimi. Celelalte erau doar pretexte pentru a stârni reacția Marilor Puteri direct interesate în menținerea „ordinei legale". Fără cele două principii enunțate, nu exista nici una din primejdiile insinuate de boierii refugiați, întrucât ea preconiza domnia legilor și limitarea puterii absolute prin Sfatul obștesc, garantarea proprietății, a onoarei, a libertății individuale. Nimic nu aducea pre-

---

[13] A.D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. XI, p. 35—36.
[14] *Ibidem*, p. 35.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

judicii ordinii sociale. Constituţia lovea numai în interesele marilor privilegiaţi, îndeosebi prin componenţa Sfatului obştesc, în care majoritatea o deţineau boierii mici, iar deciziile trebuiau luate prin majoritate. Pentru a îndepărta periclitarea intereselor de castă privilegiată, boierii cei mari recurg la sprijinul puterilor vecine spre a anula ridicările în ranguri, în care vedeau ei sursa tuturor relelor existente. În cazul unei invazii armate ţariste, ei preconizau anularea rangurilor dobândite recent, inclusă în manifestul generalului comandant[45].

Boierii conservatori au fost oponenţi permanenţi, trimiţând memorii la Poartă, Curţii din Petersburg şi oriunde considerau că puteau avea audienţă. Deşi nu cunoşteau limba franceză ca marii boieri, cei mici erau dominaţi de spiritul ideologiei franceze. Pentru că nu cunoşteau această limbă, mai târziu, P.P. Carp, unul din reprezentanţii proeminenţi ai conservatorilor, al cărui tată, Petre, şi unchi, Nicolae, s-au numărat printre novatori, aprecia că în nici un fel Constituţia din 1822 nu era de inspiraţie franceză, ci rusească, Or, precum argumenta Pompiliu Eliade, preopinentul lui P.P. Carp, totul demonstrează că inspiraţia putea proveni de oriunde, numai din Rusia nu. Curtea din Petersburg, mai ales între 1822 şi 1825, s-a dovedit cea mai potrivnică forţă noilor idei. Presupunerile lui P.P. Carp se potriveau foarte bine perioadei dintre 1828 şi 1834. Între novatori (liberali) se aflau, aşadar, Petre şi Nicolae Carp. Şi dintre marii boieri existau liberali, ca Nicolae şi Alexandru Rosnovanu, fiul şi nepotul logofătului Iordache Rosnovanu. Împotriva lor, Curtea din Petersburg susţinea asiduu emigraţia moldoveană, în frunte cu Mihail Sturdza[46].

Conservatorii luptau, astfel, în emigraţie, pentru triumful ideilor lor cu sprijinul Curţii din Petersburg. Tânărul şef al emigraţiei, Mihail Sturdza, aprecia ca inacceptabilă o alianţă turco-moldoveană. Susţinea aceasta, în numele religiei, care era contra Porţii şi constituţionalilor, şi de partea Curţii din Petersburg: „Mistic, absolutist, altfel zis religios şi monarhist, iată ce era el în 1824, ceea ce era în mod cert înaintea începutului emigraţiei"[47]. De aceea, cu toate for-

---

[45] *Ibidem*, p. 36—37.

[46] Pompiliu Eliade, *op. cit.*, p. 71—75.

[47] *Ibidem*, p. 78—79.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

țele, se atașează de Curtea din Petersburg, cea mai sigură apărătoare a ideilor conservatoare. Ceea ce întriga îndeosebi pe un astfel de monarhist și absolutist convins în Constituția din 1822 era reprezentarea ținuturilor într-o adunare, care acorda toate slujbele și controla cele trei puteri în stat. În pofida tuturor avertismentelor Curții din Petersburg, domnul și Sfatul său n-au ținut seama de ele: „«Constituția», interzisă în drept și neputând chiar obține consimțământul Sublimei Porți, a subsistat în fapt, în liniile sale generale, în timpul celei mai mari părți a domniei lui Ioan Sturdza, grație silențioasei abilități și energiei domnitorului"[48].

Într-adevăr, domnul trebuia să dispună de abilitate pentru a face față multiplelor dificultăți ce surveneau. Astfel, prin anafora Divanului Moldovei i se aducea la cunoștință o nouă încercare de răzvrătire a eteriștilor greci, a sârbilor și arnăuților, care a fost înăbușită de ocârmuire. Ca atare, boierii din Divan propuneau alungarea, fie și temporară, a acestora din Moldova, chiar și a negustorilor, care trebuiau să-și vândă marfa cu toptanul și să plece. Ei mai propuneau interzicerea oricărei corespondențe cu străinătatea și instituirea unei cenzuri: „Și s-ar mai cuveni să se privegheze vorbele dintre oameni la carantine printr-un comisar credincios de ispravă, pe care l-ai numi Măria Ta"[49]. În august 1823, Divanul solicita domnului de a nu se mai acorda slujbe grecilor în administrația țării, nici scutelnici, breslași sau alte privilegii[50].

Într-un hrisov dat la 14 august 1823, Ioan Sandu Sturdza veștejea „nebuneasca ridicare" a grecilor la 1821. El menționa că mulți dintre boieri plecaseră peste frontiere, suferind mari pagube materiale, atunci și după ocupația armată. Unii s-au împrumutat la vistierie pentru a face față. Acești bani vor fi restituiți în timp de doi ani, „împreună și cu legiuita lor dobândă fără nici o împotrivire sau pricinuire"[51].

---

[48] *Ibidem*, p. 80—82.

[49] *D.I.R., 1821*, vol. III, p. 291—294, Anaforaua Divanului Moldovei către Ioan Sandu Sturdza, Iași, 23 iunie 1823.

[50] *Ibidem*, p. 309—310.

[51] *Ibidem*, p. 307—308.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

La 20 februarie 1824, Divanul Moldovei trimitea o anafora domnului, prin care solicita anularea dobânzilor din anii 1821 şi 1822 pentru sumele împrumutate înaintea izbucnirii evenimentelor din 1821, sumele datorate urmând a fi achitate în termen de zece ani „ca să nu să dărâme stările fieştecăruia, vânzându-se cu silnicie, făr' de preţ, averile lor”[52]. Aceste datorii nu vor fi achitate nici măcar în 1829, de îndată ce generalul Jeltuhin dădea sarcină divanurilor Principatelor Române pentru a stabili condiţiile de plată a datoriilor contractate de boieri la 1821[53].

O situaţie deosebit de gravă, generată, în mare parte, de cauze obiective, şi mai puţin subiective, era considerată ca aparţinând intenţiilor „răuvoitoare” ale administraţiei lui Ioan Sandu Sturdza, aşa cum insinuau boierii emigranţi în memoriile lor, adresate demnitarilor ruşi. Astfel, într-un memoriu către contele Voronţov, Iordache Rosetti-Rosnovanu scria că în Moldova o mare parte din populaţie este dispersată, proprietăţile particulare şi ale bisericii fiind supuse agresiunilor. O dublă teroare era exercitată din partea Porţii, prezentă în Moldova prin armata de ocupaţie, şi din cauza dezlănţuirii aşa-numitelor „clase inferioare”. Numai reinstaurarea protecţiei Curţii din Petersburg ar putea salva ţara de valul de nenorociri ce s-a abătut asupra sa. În vederea remedierii gravei stări de lucruri, Iordache Rosetti-Rosnovanu considera necesar de stabilit două importante probleme: poziţia ţării atât în ceea ce priveşte raporturile sale cu Poarta otomană, cât şi relaţiile comerciale; poziţia principalilor proprietari care alcătuiesc primul rang de boieri[54].

În pofida existenţei unor stipulaţii exprese care stabilesc relaţiile cu Poarta, aceasta a depăşit cu mult cadrul lor, mai ales în ceea ce priveşte aprovizionarea. Tratatele îi oferă doar posibilitatea de a cumpăra, însă la preţul liber, curent. Aceste stipulaţii au fost modificate prin regulamente, păstrându-le doar aspectul formal. Referitor la a doua problemă, autorul memoriului preciza că marii boieri apar-

---

[52] *Ibidem*, p. 340.

[53] *Ibidem*, p. 379—381.

[54] Vlad Georgescu, *Mémoires et projets...*, p. 115—116. Mémoire adressé à Vorontzov, Kichinev, 9/21 septembre 1823.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ţin celor mai vechi familii, obişnuiţi cu conducerea statului, fiind interesaţi în toate afacerile ţării şi pătrunşi de binefacerile protectoratului rus. Ordinea existentă înainte de 1821 a fost întreruptă de evenimente; oameni fără slujbe anterior sau de condiţie socială foarte modestă avansând în primul rang de boierie au preluat drepturile ţării. Ei sunt cu totul opuşi vechiului spirit. Ahtiaţi de a face avere, nu-şi aleg mijloacele, despuind şi discreditând vechile familii[55].

Marele boier conservator moldovean enumera şi mijloacele necesare prevenirii sau atenuării relelor de care suferea ţara. El considera că marii boieri, ei înşişi puţini la număr, aflându-se în prezenţa armatei otomane de ocupaţie, nu pot face nimic, domnul fiind înlănţuit prin antecedente şi atras de noua mişcare. În acest fel, marile familii erau expuse la un exil perpetuu. Din acest mare impas se putea ieşi prin următoarele mijloace: limitarea pretenţiilor Porţii la aprovizionare în Principate în conformitate cu prevederile Tratatului de la Kuciuk-Kainardji şi cumpărarea de produse la preţul liber curent; libertatea comerţului în porturi; libertatea exportului de produse în orice timp; libertatea pentru creştini de a locui în ţară şi de a se ocupa cu industria şi comerţul; declararea promovărilor în ranguri după evenimentele din 1821 ca neavenite, acestea urmând a se face după vechile obiceiuri, curmându-se pretenţiile exagerate şi aviditatea. Domnul ar urma să fie reaşezat în limitele demnităţii sale, populaţia regăsindu-şi garanţiile bunăstării[56].

În afara ultimului punct, referitor la anularea promovărilor în ranguri a celor de condiţie inferioară, toate celelalte concordau cu interesul naţional al dezvoltării economice. Marele boier moldovean nu putea concepe însă măsuri de ordin politic şi social, în această privinţă dorind restabilirea vechii stări de lucruri. Ţinta atacurilor sale devine Constituţia cărvunarilor şi actele întreprinse de novatori aflaţi la administraţia ţării. Într-un memoriu, redactat tot la Chişinău, în 1823, el făcea contrapropuneri la cele cinci puncte principale ale Constituţiei. Astfel, primul punct al Constituţiei prevede crearea unei forţe armate de 4—5000 pământeni, întreţinută prin plata unui impozit anual de

[55] *Ibidem*, p. 117—118.
[56] *Ibidem*, p. 119.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

2.500.000 piaştri de către toate clasele. Iordache Rosetti-Rosnovanu se pronunţa pentru crearea unei forţe armate astfel concepute numai dacă Moldova ar deveni independentă sau dacă relaţiile sale cu Poarta s-ar limita doar la plata unui tribut, fără a avea vreun drept de supremaţie. Altminteri, pe cât de salutară ar fi crearea unei forţe armate proprii, în acest caz, pe atât de abuzivă ar fi în condiţiile existente, când nu se limitau relaţiile cu Poarta. Pentru paza internă, erau suficiente detaşamentele existente: ,,Unicul scop al dispoziţiei noi nu poate fi decât de a se crea mai ales o forţă care va împiedeca orice reclamaţie, care va menţine starea de dezordine şi de opresiune sub care provincia geme, de a crea astfel forme noi şi influente, apoi, cum această forţă prin inutilitate chiar trebuie pe nesimţite să se dizolve, s-ar însuşi sub diverse pretexte darea de două milioane cinci sute de mii de piaştri, care se va avea grijă a fi menţinută în totalitatea sa''[57]. De fapt, ei erau împotriva creării unei forţe armate la dispoziţia noii administraţii, capabile să anihileze acţiunile boierimii conservatoare, care, dacă n-ar accepta condiţiile existente în ţară, ar fi condamnată la exil perpetuu.

Un alt punct combătut din Constituţia cărvunarilor era cel referitor la necesitatea supunerii străinilor la legile, ordonanţele, tribunalele şi poliţia ţării. Iordache Rosetti-Rosnovanu găsea inutilă această problemă, căci nu intra în atribuţia ţării rezolvarea ei, în condiţiile lipsei independenţei. Ca atare, nu se puteau oferi garanţii supuşilor străini, pentru a le cere un sacrificiu.

Prevederea din Constituţie nu era lipsită de temei, cum considera marele boier conservator, căci se comiteau numeroase abuzuri sub auspiciile jurisdicţiei consulare. Condiţionarea de obţinerea independenţei devenea inoperantă în acel moment istoric, în realitate un impediment la lărgirea drepturilor de autonomie, grav lezate sub fanarioţi. Prin aceasta, Iordache Rosetti-Rosnovanu voia să intre sau să rămână în graţiile Curţii din Petersburg. El se opunea şi prevederii din Constituţie referitoare la crearea unui Senat cu membri numiţi pe viaţă şi cu drept ereditar, considerând că aceasta dovedea adevăratul caracter al proiectului, adică înfiinţarea unui Senat cu atri-

[57] *Ibidem*, p. 120—121.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

buţii speciale, ai cărui membri inamovibili vor transmite funcţiile urmaşilor lor. Or, trebuie ştiut că în Moldova existau trei ranguri de boieri. Domnul se bizuia pe ultimele două, ambele preocupate de a-şi face averi. Prin Senat, ei îşi află mijlocul de a-şi împlini scopul, căci se ştie că inamovibilitatea şi ereditatea constituie drepturi ale boierilor de rangul întâi. Astfel, acest Senat va tinde la aservirea domnului de către proprietari şi populaţie, fără a avea nici o responsabilitate, fără chiar a lăsa speranţa de cumpătare ce ar putea fi în urma amovibilităţii, pentru că locurile în Senat vor fi nu numai pe viaţă, dar încă ereditare. După această explicaţie, care este nodul afacerii, nu există îndoială că un astfel de aşezământ, departe de a fi cât de puţin util, n-ar fi decât un flagel pentru Moldova"[58].

Un flagel era, dar nu pentru Moldova, ci pentru perspectiva redobândirii monopolului puterii de către marea boierime. Căci Sfatul obştesc urmărea controlul organismelor care exercitau puterile în stat. Aversiunea fără limite contra deţinătorilor puterii îl determina pe Iordache Rosetti-Rosnovanu să se pronunţe categoric pentru suprimarea slujbelor care constituie administraţia ţării. Motivul invocat în Constituţie — susţinea el — era pueril, anume că prin alegerea domnului rivalităţile dintre boieri încetau. Funcţionarii devin mai moderaţi şi mai circumspecţi în exercitarea atribuţiilor. Substituirea slujbelor prin simple funcţiuni de stat sub supravegherea Sfatului obştesc nu vor atinge scopul propus, ci mai degrabă vor favoriza dezordinea şi anarhia[59].

Autorul memoriului se opunea şi stabilirii unui domn pe viaţă care va transmite conducerea statului copiilor şi familiei sale. Acesta va fi un rău tot atât de mare ca şi crearea Senatului (Sfatului), căci domnul va fi supus Porţii şi protecţiei Rusiei. În acest fel, novatorii vor să facă iluzoriu dreptul de protecţie al Curţii din Petersburg: „În rezumat, acest proiect tinde la înjosirea, la nimicirea primei clase, adică a principalilor proprietari şi a celor care au mai mult interes pentru buna ordine şi prosperitatea provinciei, de a perpetua regimul devastator sub care provincia geme cu deosebire de doi ani şi a întune-

[58] *Ibidem*, p. 121.
[59] *Ibidem*, p. 122—123.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ca cel puţin protecţia pe care Majestatea Sa Împăratul bunăvoieşte a o acorda provinciilor" [60].

„Provincii" îi plăcea lui Iordache Rosetti-Rosnovanu să numească ceea ce erau de drept şi de fapt principate sau ţări româneşti, care se bucurau de dreptul de autonomie. Diplomaţia ţaristă le decădea însă din rangul de ţări la cel de provincii, pentru a le diminua drepturile şi a le face mai vulnerabile faţă de pretenţiile sale de „protecţie", care, în fapt, se reducea la un control şi îndeaproape supraveghere a actelor de administraţie internă. Boierul moldovean căuta graţiile Curţii protectoare, subliniind caracterul ostil al Constituţiei cărvunarilor faţă de aceasta. El urmărea să asocieze cu orice preţ forţele conservatoare externe cu cele interne, spre a obţine victoria finală asupra novatorilor, al căror proiect de Constituţie ar conţine „idei pe atât de incoherente, pe cât de vătămătoare". Asupra acestei stări de lucruri existente în Moldova, el îşi permitea unele reflecţii, de fapt, propuneri adresate, desigur, Curţii din Petersburg, solicitate să sprijine aplicarea lor: revenirea la situaţia dinainte de 1820 şi, ca urmare, remedierea eficientă a extinderii titlurilor de nobleţe, cauza principală a dezordinilor, care dacă va continua, numărul mare al parveniţilor va paraliza orice efort în perspectivă; limitarea impozitului direct la cel stabilit prin tratatul de la Bucureşti din 1812 şi nu mai mare, ci micşorat cu timpul; rămânerea impozitelor indirecte la nivelul existent fără creşterea lor sub nici un pretext; intangibilitatea privilegiilor stabilite şi obişnuite ale ţării, deci recunoaşterea protecţiei Curţii din Petersburg [61]. În consecinţă, nici o ameliorare a situaţiei din Moldova n-ar fi posibilă decât prin bunăvoinţa ţarului Rusiei, ca o urmare directă a tratatelor existente. Poarta să fie determinată să-şi fixeze cererile de aprovizionare în Principatele Române printr-un regulament, apoi să se asigure exportul liber al produselor prin portul Galaţi. Numai astfel concepea Iordache Rosetti-Rosnovanu dobândirea bunăstării şi fericirii locuitorilor Moldovei [62].

---

[60] *Ibidem*, p. 123.

[61] *Ibidem*.

[62] *Ibidem*, p. 123—124.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Nimic, dar absolut nimic nu concepeau boierii conservatori fără sprijinul şi protecţia Curţii din Petersburg, iar aceasta, la rândul său, nu dorea nimic mai mult decât să ia locul Porţii în sud-estul european. Principatele Române, reduse la rangul de provincii, puteau, eventual, trece sub suzeranitatea ţarului, cum ceruseră deja boierii exilaţi în unele din memoriile ce i le adresaseră, în scopul redobândirii privilegiilor şi monopolului puterii. Marii boieri conservatori se dovedeau unelte ale subminării autonomiei statale, deoarece Constituţia cărvunarilor urmărea întărirea, şi nu slăbirea ei. Invocarea respectului privilegiilor Curţii din Petersburg nu avea alt scop decât îngrădirea drepturilor ţării. Aversiunea faţă de Poartă era, de asemenea, generată de interesul Curţii din Petersburg de a o îndepărta din Principate spre a ocupa, în acest fel, locul lăsat liber, în perspectivă. Marii boieri români, din interes egoist de putere şi din trufie, făceau jocul unei mari puteri expansioniste care îşi dovedise scopul urmărit prin tratatul de la Bucureşti din 1812, când anexase mai mult de jumătate din trupul ţării Moldovei. Boieri exilaţi, care solicitau mărinimia ţarului, se aflau chiar în capitala provinciei anexate, Chişinău.

În condiţiile unei îndelungate şi apăsătoare ocupaţii armate otomane şi ale unei îndârjite opoziţii a marii boierimi exilate, care găsise sprijin la Curtea din Petersburg, domnitorul Ioan Sandu Sturdza, deşi insistent solicitat, nu putea sancţiona Constituţia cărvunarilor. Domnia lui se afla şi aşa sub semnul incertitudiniilor generate de lupta diverselor grupări boiereşti pentru putere, aflate chiar în interiorul ţării, fără a mai vorbi de grupările boierilor exilaţi în Bucovina şi Basarabia.

În imposibilitate de a obţine aprobarea proiectului de Constituţie, novatorii încearcă măcar să-i pună în aplicare unele din prevederile sale, cu îngăduinţa tacită a domnului. Reacţia boierimii conservatoare devine tot mai virulentă, prin apelurile repetate şi tenace adresate Curţii din Petersburg, pentru a sprijini acţiunile lor de restabilire a vechii stări de lucruri. Cum Poarta otomană, ca despoţie orientală, nu agrea nici ea demersurile spre schimbări ale novatorilor, cedează presiunilor boierilor exilaţi şi ale Curţii din Petersburg şi încheie Convenţia de la Akkerman din 1826, care va confirma clauzele tra-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

tatului din 1812, deci protecţia ţarului şi restatornicirea în privilegii a marii boierimi.

2. Preponderenţa forţelor reacţiunii în raport cu tendinţele de modernizare ale novatorilor

Tendinţele de modernizare ale cărvunarilor moldoveni constituiau soluţii întârziate pentru remedierea unei stări de lucruri cu totul anacronice, în discordanţă evidentă cu nivelul de civilizaţie european. În încercările lor desperate de a scoate ţara din tenebrele trecutului despoţiei de tip oriental, în care abundaseră domniile fanariote, novatorii se orientau nu în primul rând după principiile democratice ale Revoluţiei Franceze, ci după cele ale absolutismului luminat, regim politic care îngăduia afirmarea forţelor progresului, printr-o tendinţă spre modernizare. Promotorul Constituţiei cărvunarilor, denumit „primul român democrat," era, de fapt, un iluminist dornic de a aplica în ţara sa sistemul politic al monarhiei cu atribuţii limitate printr-o constituţie aristocratică.

Forţele reacţiunii din Principatele Române nu îngăduiau nici măcar afirmarea absolutismului luminat, care făcea trecerea de la despoţia orientală la un regim politic autoritar, dar nu tiranic. Evident, după aceasta, se putea ajunge şi la democraţie. Constituţia din 1822, care afirma doar principiul egalităţii, dintre principiile Revoluţiei Franceze, îl circumscrie doar la întreaga clasă politică a boierilor. Obişnuiţi cu deţinerea în exclusivitate a puterii, boierii cei mari nu concepeau egalitate nici măcar la nivelul clasei boiereşti. Toate demersurile lor tind, astfel, spre restabilirea monopolului puterii, care le asigura toate privilegiile. În memoriile lor, conservatorii denigrează măsurile administraţiei lui Ioan Sandu Sturdza, denunţând-o Curţii din Petersburg, care putea exercita presiuni pentru înlăturarea ei.

În disperare de cauză, după atâtea memorii adresate Curţii din Petersburg fără rezultatele intens aşteptate, Mihail Sturdza se adresa consulului general rus M.L. Minciaky pentru a-i face cunoscută decizia boierilor emigraţi de a reclama Porţii vexaţiunile domnilor şi măsurile întreprinse contra averilor lor. Boierul conservator moldovean relata vicisitudinile sub care s-ar afla nenorocita sa patrie, în care

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

un popor era sacrificat de aviditatea administrației, care îl oprima necontenit, sub influența directă a „facțiunii dezorganizatoare" ce domina Moldova. Îndeosebi, după înaintarea unui memoriu de către o deputăție a domnitorului la împăratul Rusiei „morga parveniților și șefului lor, malversațiunile lor n-au mai cunoscut limite". Domnul, continuă el, a considerat că are putința de a comite cele mai strigătoare abuzuri, pe temeiul că dominația sa a fost întărită. Astfel, a emis o ordonanță prin care autoriza pe răzvrătiți (novatori) să se întrunească și să voteze asupra prevederilor Constituției pe care au redactat-o în 1822. O copie a acestui „act atentatoriu" se află în arhiva Consulatului General Rus, tendința sa „funestă" fiind deja descrisă lui M.L. Minciaky într-un memoriu anterior. Mihail Sturdza reamintea, totuși, că „această constituție este imitată servil după principii subversive și general stigmatizate; că dispozițiile sale sunt incompatibile cu liniștea principatului și bunăstarea locuitorilor săi, că ea tinde fățiș la dezordine și la anarhie, prin stabilirea de corvezi, răsturnând vechile instituții și sfărâmând astfel mănunchiul de binefaceri create într-o jumătate de secol de protecție folositoare" [63].

Boier învățat, dar conservator, Mihail Sturdza utiliza resorturile științei sale în sens retrograd, mărturisind aversiunea fără limite față de novatori și atașamentul său de neclintit față de vechea ordine aflată sub auspiciile protectoratului țarist, după care tânjea marea boierime aflată în exil, pentru că-i repugna orice fel de schimbare de natură a-i leza exorbitantele-i privilegii. O infimă minoritate, instruită și foarte bogată, atenta astfel la lărgirea drepturilor de autonomie ale țării și la prefigurarea unui viitor mai bun, dintr-un egoist interes de castă politică privilegiată. Respingerea categorică a egalității în drepturi chiar cu semeni boieri, dar aparținând rangurilor inferioare, denotă natura intransigentă, anacronică și ultraretrogradă a conservatorismului politic românesc, aflat la începutul său pe poziții nu numai discordante cu aspirațiile politice și sociale, dar și cu cele naționale ale poporului român. Din aceste înguste interese de castă stigmatiza Mihail Sturdza actele domnului și novatorilor. În memoriul către

---

[63] *Hurmuzaki*, Supliment I, vol. 4, p. 22, Scrisoare din 16 noiembrie 1823, în limba franceză.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

M.L.Minciaky, el susţinea că Ioan Sandu Sturdza intenţiona să sancţioneze proiectul de Constituţie al cărvunarilor: „Aceasta este orbirea acestui partid ale cărui pasiuni domină inteligenţa, care preferă totul să răstoarne, mai de grabă decât să se abată de la hotărârea sa. Vederile sale insidioase sunt foarte manifeste pentru a te putea înșela asupra lor''[64]. La originea unei astfel de tendinţe ar fi stat nefastele ridicări în ranguri ale unor persoane de condiţie socială obscură: „Soarta unei întregi populaţii este încredinţată unor oameni lipsiţi de orice cunoștinţe, de orice moralitate, care n-au nimic sfânt și a căror pasiune dominantă este cupiditatea'' [65].

Mihail Sturdza afirma cu dispreţ că existau, din nenorocire, și nobili printre ei, dar virtuţile strămoșilor nu justificau în vreun fel viciile și crimele urmașilor, căci, în loc să continue bunele exemple, apucă pe un drum diametral opus: „Şeful administraţiei, în loc să reprime aceste dispoziţii, le alimentează prin ignoranţa sa, aviditatea și desfrânările sale. El a calificat pe logofătul Dimitrache Sturdza, unul din deputaţi, de trădător, complice al boierilor emigraţi, pentru că i-a atras atenţia că sancţionarea Constituţiei era contrară instituţiilor principatului și liniștii ţării'' [66]. Ca atare, boierii emigraţi nu puteau reveni în ţară fără anularea rangurilor parveniţilor, care ar fi dorit prelungirea ocupaţiei otomane.

Insinuările marelui boier moldovean, care denaturau realităţile politico-sociale din ţară, erau menite a provoca iritarea Curţii din Petersburg contra unor stări de lucruri discordante cu principiile sale conservatoare, afirmate răspicat și apărate energic oriunde se aflau în primejdie, între frontierele sale sau în statele vecine aflate în sfera sa de interese, precum erau Principatele Române. Primind scrisoarea din 16 noiembrie 1823, M.L. Minciaky răspundea lui Mihail Sturdza că misiunea pe care o va întreprinde la Constantinopol avea alte raţiuni dominante decât afacerile interne ale Moldovei. În atare situaţie, petiţia pe care intenţionau s-o adreseze Porţii boierii refugiaţi la Cernăuţi, pentru a reclama starea de lucruri existentă, trebuia amâ-

---

[64] *Ibidem*

[65] *Ibidem.*

[66] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

nată. Motivul consta în aceea că nu putea fi de utilitate în acel moment [67].

Curtea din Petersburg nu îngăduia, aşadar, boierilor români să se adreseze Porţii, pentru a reclama indiferent ce, pentru că voia să-i obişnuiască cu gândul că tot binele putea veni numai din partea sa. Boierii moldoveni totuşi se adresează lui Minciaky pentru a protesta contra acuzaţiilor lui Al. Pini, fostul consul, potrivit cărora ei voiau răsturnarea vechii stări de lucruri stabilite prin tratate. În timp ce apreciau că patria lor geme sub tot felul de apăsări, boierii linguşesc „bunătatea paternă" a Augustului Protector. De aceea, roagă pe Minciaky să nu fie implicaţi în acuzaţii diametral opuse intenţiilor şi dorinţelor lor sincere, anume de a fi etern devotaţi împăratului de care depinde destinul lor [68].

Servili şi umili, boierii nu acceptau calificări neconforme cu intenţiile lor reale, pentru că erau în afară de orice bănuială atunci când Al. Pini îi acuzase de a fi cerut răsturnarea vechii stări de lucruri stabilite şi consolidate prin tratate. Acuzaţia se întemeia pe demersul întreprins de boieri la Poartă contra administraţiei existente, or, afirmau ei: „Foarte departe de a face o cerere atât de necuviincioasă, noi am repetat în ultima noastră petiţie către Poarta otomană că renunţăm la căminele noastre, la proprietăţile noastre, mai degrabă decât a trăi sub acelaşi regim" [69].

Cu aceeaşi înverşunare denunţa Mihail Sturdza lui Minciaky pretinse abuzuri ale domnului faţă de boierii emigranţi. El a crescut dările, căutând a priva pe exilaţi de mica sursă de venituri, extorcând pe intendenţi şi arendaşi. Concomitent, opresorii se adresează Porţii, solicitând ca domnul lor, „care este un om plin de înţelepciune, clemenţă, umanism, justiţie şi dezinteresat, să continue funcţiile sale. Aceste epitete n-au ele aparenţa unei anarhii ?", se întreba Mihail Sturdza. El aprecia că semnatarii unei astfel de petiţii nu erau decât creaţiile şi complicii domnului. Ca atare, toate speranţele boierilor

---

[67] *Ibidem*, p. 23, Scrisoare din 30 noiembrie 1823, în limba franceză.
[68] *Ibidem*, p. 24.
[69] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

se îndreptau către Minciaky, care se ducea cu o misiune specială la Constantinopol [70].

Reclamarea pretinselor abuzuri ale domnului și administrației sale făcea obiectul și al unor scrisori din țară, adresate demnitarilor ruși. Una dintre acestea denunța opresiunile suportate de boierii din țară din partea unor răuvoitori, mânați de principii subversive, care s-au grupat pentru a-și urmări scopurile, anume îmbogățirea în detrimentul avutului public și plasarea în fruntea administrației a unuia din acoliții lor, care s-a angajat să-i așeze în cele mai înalte demnități ale țării, să le tolereze vexațiunile și să le sancționeze Constituția. Sub conducerea unui astfel de șef și sub protecția unei constituții contrare oricărui principiu al unui guvern legitim, ei vor să exploateze slujbele și să se bucure în liniște de tot ce au reușit să răpească [71].

Domnul era chiar gata — se continua relatarea — a sancționa constituția, dar a fost oprit la timp de o intervenție amenințătoare și salutară. Cu toate acestea, prevederile ei au fost aplicate prin înaintările în ranguri a 500 de indivizi scoși dintr-o condiție obscură, care, având posibilitatea de a se amesteca în administrație, au prevalat prin număr în deciziile luate. Sub aceste auspicii și-a început domnia Ioan Sandu Sturdza, supunând țara la numeroase vexațiuni. Deși boierii și mitropolitul au atras atenția că țara se afla pe marginea prăpastiei, domnul a adresat o petiție la Poartă în care-i calomnia. Petiția, după ce a fost semnată de mai mulți acoliți, a fost încredințată lui Constantin Mavrocordat spre a o înmâna pașei de Silistra și a ajuns la Constantinopol. Mitropolitul și boierii, care au revenit în țară din exil, au delegat, la rândul lor, 4 boieri spre a merge la Poartă ca să expună doleanțele și starea deplorabilă a țării și să invoce clemența sultanului în favoarea unui popor dezolat. Cât privește boierii emigranți, ei erau deplânși pentru lipsa lor de activitate în împrejurări atât de grave [72].

Boierii emigranți nu erau pasivi, dimpotrivă, ei acționau cu febrilitate, dar mai ales, pe lângă Curtea din Petersburg, căreia îi adre-

---

[70] *Ibidem*, p. 25—28, Scrisoare din Iași, 3/15 februarie 1824.
[71] *Ibidem*, p. 29.
[72] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

sau memorii. Lor li se adresează domnul Ioan Sandu Sturdza acuzându-i de a face cauză comună cu boierii petiţionari din ţară: „Dacă acest demers antrenează câteva inconveniente, vă veţi da seama până la ce punct poate denigra reputaţia pe care aţi dobândit-o prin serviciile voastre în timpul unei lungi succesiuni de ani" [73].

La 16 februarie 1824, boierii emigranţi răspundeau scrisorii domnului, arătându-se revoltaţi de aprecierile sale: „Este cu adevărat straniu, că adevăraţii copii ai patriei noastre, cei mai mari boieri, descendenţi din familii care s-au evidenţiat în toate timpurile prin fidelitatea şi întregul lor devotament faţă de autoritatea suverană şi legitimă, cunoscuţi ei înşişi prin îndelungi şi reale servicii aduse aceleiaşi autorităţi; da, este straniu ca aceşti boieri, după ce au fost timp îndelungat persecutaţi, copleşiţi de tot felul de amărăciuni şi obligaţi pentru a nu se compromite de a se abţine de la orice participare la tot ce se petrece în patria lor, să fie calomniaţi de a întreţine legături culpabile cu compatrioţii lor" [74]. Boierii emigranţi negau participarea la acţiunea de petiţionare către Poartă a boierilor din ţară, dar declarau că dacă s-ar afla în ţară şi-ar îndeplini datoriile de a recurge la sprijinul Puterii suzerane. Totodată, ei atrăgeau atenţia domnului asupra cauzelor care-i determinau să nu revină în patria lor: „Ţara este pradă facţiunilor, cupidităţii, este la capătul unei dezorganizări generale, într-un cuvânt în starea cea mai deplorabilă" [75]. Prin refuzul de a reveni, ei nu doreau să fie martori la pierderea ţării. Domnul era rugat să schimbe principiul de orientare a administraţiei sale pentru ca fraţii de acelaşi sânge să locuiască sub acelaşi acoperiş [76].

Insinuanţi şi trufaşi, dependenţi total de interesul lor de castă politică, boierii emigraţi la Cernăuţi nu recunoşteau nici una din transformările politice survenite după plecarea lor în exil. Ei îşi justificau uneltirile, calomniile, denigrările prin stigmatizarea actelor domniei, care — zice-se — ar contraveni „ordinei legale". La nimic nu voiau să renunţe ei în favoarea celor mulţi, fie chiar boieri ca ei,

---

[73] *Ibidem*, p. 30. Scrisoarea domnitorului Ioan Sandu Sturdza către boierii emigraţi în Bucovina, 7 februarie 1824.

[74] *Ibidem*.

[75] *Ibidem*, p. 31.

[76] *Ibidem*, p. 31—32.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

dar de ranguri inferioare. Închistaţi în ceea ce se dovedea desuet, anacronic, boierii se opuneau, de fapt, spiritului vremii, care impunea o grabnică recuperare a ceea ce se pierduse într-o îndelungată perioadă de stagnare sau chiar de recul ale forţelor vitale ale poporului român. Incapabili de a se situa pe linia progresului, boierii conservatori trăgeau înapoi societatea românească spre tarele trecutului regim al domniilor fanariote.

Împotriva uneltirilor marilor boieri refugiaţi la Cernăuţi se ridică Ionică Tăutul, promotorul Constituţiei cărvunarilor, într-o scrisoare-pamflet pe care le-o adresează la 2 martie 1824. El stigmatiza trimiterea, la 1 februarie 1824, a unei deputăţii la Poartă cu plângere contra domnului. Contrar invectivelor boierilor că în ţară exista o „deşănţată privelişte'', Ionică Tăutul stăruia să afirme că nimic nu putea fi mai acuzator pentru boieri decât „o bejănie de bunăvoie'' peste hotare, fapt ce dovedeşte egoismul (adică iubire de sine) de care sunt dominaţi. O închipuire fantezistă stătea la baza tuturor demersurilor boierilor emigraţi. Ţara nu este sărăcită prin lipsa câtorva mari boieri, de îndată ce dispune de „tot norodul'', înţelegând prin acesta „vechi birnici a Împărăţiei'', mazili, care se trag din vechi boieri, celelalte ranguri boiereşti. „Eu sunt drept moldovean, înbătrânit în patriea me şi, văzând pre dumneavoastră, care eraţi cei întii ai ţării, ispitind şi eu ştiu că toate slujbile, mai vârtos acele mai mari, au venituri din care unile în anii trecuţi, înainte răzvrătirei, cu destulă pagubă a lăcuitorilor, să sue pe fieştecare pe an sute de mii di lei — rânduitul nu cunoaşte altă datorie decât a mări venitul, ori cu ce preţ, măcar cu ticăloşirea norodului, şi a strânge în folosul său''[77].

Scrisoarea-pamflet, sub forma: *Copie de pe o scrisoare ce au triimis un boieriu din Moldova către dumnealui logofăt Grigoraşi Sturdza, la Cernăuţi*, se voia un răspuns plin de reproşuri la adresa demersurilor boierilor la Poartă contra domnului Ioan Sandu Sturdza. Boierii refugiaţi se considerau, desigur emfatic, ca fiind „cunoscuţi întru învechimea jărtfirilor''. Ce fel de jertfiri au adus ei, — se întreba Ionică Tăutul —, ei care au contribuit la „ticăloşirea norodului'', adică la spolierea lui ? Ei mai acuzau domnia de a-i fi nedreptăţit prin felul

[77] I. Tăutul, *op. cit.*, p. 109—112.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

cum acorda slujbele în stat, slujbe din care ei trăseseră ceva foloase în trecut. Asupra a ceea ce se petrece în ţară, boierii nu păstrează „o crudă tăcere”, precum afirmă, ci vorbesc şi scriu puterilor vecine, trimiţând chiar copii domnului. Ei nu se pot însă plânge de prigonire, „căci intrările ţării au fost slobode”, spre a reveni [78].

În arzul lor către Poartă, boierii emigranţi se plângeau că „birurile n-au dat în contenire”, moşiile şi veniturile lor fiind impuse la două împrumuturi, deşi legile ţării stau chezăşie „pentru neamul boieresc a nu fi dajnic” [79]. Pentru plata datoriilor însă, — preciza I. Tăutul —, nu se putea altfel, căci aşa a decis „adunarea boierilor patrioţi”, spre binele ţării şi spre a răspunde cu toţii la suportarea cheltuielilor făcute de armata de ocupaţie. Constituia o defăimare plângerea boierilor emigranţi în această privinţă, un „ruşinos pas”, prin care caută să lase toate poverile statului asupra ţăranului, ca şi cum numai el este „reiaua (supus creştin) împăratului, de dă şi face el singur birul şi havalelile” [80]. Or, domnul este supus Porţii otomane şi are datoria de a „nu jărtfi pe unii la căpriţiile şi la lăcomie a altora. Este patriot, deci, şi datoriu a să îngrijă de obştescul bine şi a nu-l lăsa să să nădușască de interesul celor particularnici. Este evghenist [nobil], şi dar trebue a ţine neapărat evgheniea locului în cele adevărate hotară ale ei, ca să fie cinste şi laudă neamului şi a nu o lăsa să să abată în nişte păreri ce o povăţuesc la trufiea egoismului şi la mândrie vinovată” [81].

Reprezentantul micii boierimi stigmatiza actele celor mari care neglijau interesul general în folosul celui personal. Or, nobil însemna a păstra trăsăturile în limitele condiţiei sociale, fără trufie şi egoism. Prin demersurile lor către străini, boierii emigranţi „au purces să ne pătezi neamul înaintea lumii”. Fără a ţine seama de interesele celor mulţi, ei doresc satisfacerea unor interese de grup, cu totul egoiste, în care scop recurg la orice „împleticiri de cârtire” [82]. Datoriile ţării

---

[78] *Ibidem*, p. 113—115.

[79] *Ibidem*, p. 123—124.

[80] *Ibidem*, p. 125.

[81] *Ibidem*, p. 128.

[82] *Ibidem*, p. 129—130.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

să fie însă îndeplinite de toţi, după o dreaptă judecată care cere ca fiecare fiu al patriei să ia parte atât la drepturi, cât şi la datorii. Această judecată dreaptă trebuie să urmeze calea slujbelor fără căpătuirea din veniturile lor, care „totdeauna au dat drumul la feliuri de jacuri [jecmăniri] şi asupriri!" Numai atunci când fiecare îşi va cunoaşte drepturile şi îndatoririle se va putea spera la fericire pentru contemporani şi urmaşi: „Şi dumneavoastră, carii vă mărturisiţi gata a jărtfi fără interes, numai pentru patrie, luaţi dreaptă cugetare, urmaţi după dânsa şi această singură va fi a *înplini* ace jărtfă" [83].

Obişnuită a avea numai drepturi, nu şi datorii, marea boierime considera că se jertfeşte atunci când i se solicita o contribuţie pentru ţară. Interesul personal şi de grup prevala asupra oricăruia, vădind o rapacitate fără limite. Întrucât „atentaseră" la privilegiile lor exorbitante, novatorii sunt denunţaţi Curţii din Petersburg, pentru a lua măsuri contra lor. Într-o scrisoare către Severini, şeful de cabinet al cancelarului Nesselrode, Mihail Sturdza denunţa principiile subversive şi tendinţele „facţiunii dezorganizatoare" din ţară, cerând insistent sprijin. Boierii emigranţi aşteptau totul de la legitimul protector, „binefăcătorul umanităţii", sub ale cărui auspicii se află şi Moldova [84].

Mihail Sturdza se arăta foarte afectat de a nu putea trimite decât ştiri rele despre ceea ce se petrecea în patria sa. O mişcare spontană i-a determinat pe boierii aflaţi în ţară să întreprindă un demers intempestiv şi grăbit, fără a aştepta momentul oportun. Totuşi, trebuie înţeles demersul lor asemănător cu cel al unui om care agonizează de durere, pe care nu o mai poate suporta. Ei nu au întreprins nimic înainte de a face cunoscute domnului doleanţele lor în privinţa îndreptării deplorabilei stări de lucruri. Astfel, l-au prevenit despre misiunea delegaţiei şi conţinutul petiţiei către Poartă. Demersul a avut însă un rezultat diametral opus celui aşteptat. La intervenţia domnului, cei patru delegaţi au fost reţinuţi de paşa din Silistra, apoi închişi în fortăreţele de pe Dunăre, la porunca Porţii. După câteva zile,

---

83 *Ibidem*, p. 133.

84 *Hurmuzaki*, Supliment I, vol. IV, p. 32—33, Mihail Sturdza către Severini, 24 februarie 1824.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

domnul a dat citire unui firman prin care era autorizat să recompenseze pe cei merituoşi şi să pedepsească pe cei vinovaţi. În consecinţă, erau de aşteptat noi oprimări asupra locuitorilor. Familiile cele mai respectabile au fost scăldate în lacrimi. Unii au fost puşi sub arest la domicliu, alţii surghiuniţi la mănăstiri. Şi astfel, vechea nobleţe a devenit râsul unor oameni lipsiţi de moralitate şi dezaprobaţi public: ,,Iată consecinţele noii constituţii pe care au supus-o sancţiunii şefului lor; ei şi-au atins scopul, ridicându-se la demnităţile ţării şi asociindu-şi mulţimea de aspiranţi'' [85].

Minoritatea privilegiată clocotea de mânie contra ascensiunii altor categorii de boieri la funcţiile publice, care au impus ca şi marea boierime să contribuie la întreţinerea armatei de ocupaţie. Mihail Sturdza aprecia că, ,,după suspendarea unei protecţii paterne, existenţa Moldovei este expusă unei majorităţi care creşte zilnic prin ridicările în rang acordate membrilor facţiunii; niciodată un asemenea principiu n-ar fi condus această nenorocită ţară''[86]. Salvarea nu putea veni decât de la voinţa marelui monarh, adică ţarul Rusiei. În final, Mihail Sturdza transmitea lista boierilor persecutaţi: Constantin Balş şi Dimitrie Sturdza, Vasile Rosetti, Theodor Balş, Vasile Miclescu ş.a., arestaţi la domiciliu sau surghiuniţi.

La 21 aprilie 1824, Severini răspundea vornicului Mihail Sturdza că primise scrisorile sale, pe care le-a înmânat contelui Nesselrode, citite, apoi, de el cu viu interes. Împărtăşea sincer regretele lui M. Sturdza şi neliniştea sa pentru relele comise în ţară, fiind speranţe că totul se va termina curând. Îl invita să se adreseze pe viitor direct contelui Nesselrode, care l-a autorizat să i se transmită această dorinţă a sa [87].

În pofida uneltirilor permanente ale marii boierimi, domnul Moldovei acordase iertare boierilor exilaţi, cu excepţia a doi dintre ei, cei intriganţi, şi a celor patru delegaţi la Silistra. Grigore IV Ghica, domnul Ţării Româneşti, scriind lui Fr. von Gentz, la Viena, afirma că are o mare contribuţie la acest act de moderaţie, prin intermediul

[85] *Ibidem*, p. 35—36.
[86] *Ibidem*, p. 36.
[87] *Ibidem*, p. 36—37.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

unor oameni ai săi trimişi la Iaşi, care au transmis lui Ioan Sandu Sturdza sfaturile sale [88].

Adresându-se ţarului Rusiei, boierii exilaţi la Chişinău şi Cernăuţi descriau starea lor şi a ţării, în care încă nu puteau intra. Ei sperau într-o evacuare completă a trupelor otomane şi în restabilirea protecţiei ţarului asupra „provinciilor". Apoi, mai sperau boierii că impozitele vor intra în limitele lor, vor înceta extorcările de produse, precum şi împrumuturile forţate asupra proprietarilor. Rele se vor mai ivi, poate, fiind imprevizibile în împrejurările existente: „Relele ţin esenţialmente de organizare, sau mai degrabă de dezorganizarea actuală a Moldovei sub aspectul său moral. Tot ceea ce exista a fost transformat şi domneşte un spirit de înnoire care tinde la distrugerea formelor stabilite. Ierarhia claselor, necesară emulaţiei şi menţinerii ordinii, este răsturnată, oameni noi sau cunoscuţi numai prin aviditatea lor şi absenţa oricăror principii înlocuiesc pe cei care prin relaţiile, poziţia, averea lor inspirau interes pentru binele şi ordinea publică" [89].

Boierii de ranguri inferioare erau acuzaţi că şi-au însuşit titluri în număr mare, invadând administraţia ţării. Prin număr şi îndrăzneală, ei se fac stăpâni pe decizii, însuşindu-şi din averea publică şi averile particulare. Domnitorul, prin starea lui anterioară, se simte atras de novatori, consolidându-le sistemul destructiv, în care marii boieri nu vor găsi niciodată siguranţa personală, fiind nevoiţi a rămâne mereu în exil. Şi astfel, anaforalele adoptate îi stau la dispoziţie pentru a favoriza calomniile, a sprijini şi chiar legitima toate vexaţiunile contra marilor boieri exilaţi, reduşi la starea cea mai deplorabilă. Unica lor speranţă consta numai în mărinimia ţarului: „Majestatea Voastră Imperială a binevoit să facă cunoscut că nu doreşte inovaţii, că vrea ca totul să fie restabilit în prima stare" [90].

Izolaţi de popor, prin interese diametral opuse celor generale, boierii conservatori invocau mărinimia ţarului Rusiei pentru restabilirea condiţiei lor de mari privilegiaţi şi deţinători ai monopolului pu-

---

[88] Vlad Georgescu, *Din corespondenţa diplomatică a Ţării Româneşti, 1823—1828*, Bucureşti, 1962, p. 137.

[89] Vlad Georgescu, *Mémoires et projets*, p. 131—132.

[90] *Ibidem*, p. 132.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

terii în stat. Mica boierime, confundată cu novatorii, se afla în mai strânsă concordanţă cu interesele generale. Referitor la problema prezenţei trupelor otomane şi garanţiile cerute de Poartă pentru retragerea lor, autorul anonim al unui memoriu adresat domnului, desigur, un novator din gruparea lui Ionică Tăutul, considera că acordarea unor astfel de garanţii, precum se pretindea, era delicată şi periculoasă în situaţia existentă. Refuzul de a fi acordate se întemeia pe trei considerente: Moldova va pierde dreptul pe care conducerea sa l-a avut dintotdeauna de a-şi apăra frontierele ţării şi, prin acest mijloc, se va pierde unul din cele mai mari privilegii, acela de a se păzi prin sine însăşi şi de a figura printre statele distincte. A lăsa paza ţării altora ar însemna acceptarea poziţiei de popor de rangul al doilea. În acest caz, se va ignora orice bănuială s-ar putea face în urma refuzului statului moldovean de a da garanţii. De asemenea, se va ignora cauza acestei cereri, căci nu se poate da o garanţie special determinată[91].

În fapt, Poarta cerea garanţii în schimbul reducerii la jumătate a trupelor otomane, şi anume de a se asigura persoana şi averea negustorilor otomani în Principate, precum şi contra oricărei mişcări. Se mai cereau garanţii că boierii vor fi în mod egal supuşi şi vor acţiona unitar fără a se diviza, spre a produce turburări. Autorul, un novator, preciza că unirea între boieri nu se va putea realiza fără o metodă stabilită în felul de guvernare. Unirea constituie un ideal uman, dar este dificil de împlinit, dată fiind existenţa contradicţiei chiar la un singur individ. Oamenii au o educaţie deosebită, mijloace deosebite de exprimare a personalităţii lor, încât o unire între ei întâmpină impedimente: „Există la noi, ca pretutindeni aiurea, interese care împiedică unirea'' [92].

Împiedicarea anarhiei nu se va realiza prin garanţii, ci prin crearea unui Senat, ale cărui regulamente vor rezolva problema în chestiune. Ca atare, problema la ordinea zilei o constituia o Adunare obştească deţinătoare a unor atribuţii de reprezentare a intereselor generale, soluţie în discordanţă evidentă cu aspiraţiile marii boierimi, interesată în evacuarea armatei otomane din Moldova şi trecerea

---

[91] *Ibidem*, p. 125—126, Jassy, 6/18 juin 1824.
[92] *Ibidem*, p. 128—129.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

efectivă a acesteia sub protecţia ţaristă pentru a-şi restabili vechile privilegii. Încurajat de asigurările lui Severini, Mihail Sturdza se adresează direct cancelarului Nesselrode, la 10 august 1824, denunţând numirea de către domn a fiului său ca mare vistier. Marele vizir trimisese un ordin, iar domnul invitase boierii și pe mitropolit să ia act de conţinutul său, anume de a invita boierii exilaţi să revină în ţară. Dar, preciza el, boierii nu voiau reîntoarcerea în condiţiile existente, pe care le doreau schimbate în favoarea lor [93].

Scriind vărului său Al. Sturdza, în noiembrie 1824, Mihail Sturdza întrevedea „binefacerile" unei ocupaţii armate ruse. Astfel, cel mai eficient mijloc pentru a cicatriza, măcar în parte, rănile sângerânde ale celor două Principate, dar mai ales ale Moldovei, va fi ca în manifestul ţarului să se preconizeze anularea ridicărilor în ranguri şi a actelor administraţiei din ultimii patru ani: „Fără această măsură salutară, acești domni, bucurându-se de prerogativa pe care le-o dau promovările obţinute, adică aceea de a se amesteca în administraţia ţării, ce va deveni nenorocită Moldova zdrobită deja prin intolerabile abuzuri și în întregime epuizată? Nenorociţii săi locuitori vor fi cu totul striviți de avida străşnicie a acestor prevaricatori" [94].

Și mitropolitul, aflat deja în ţară, deplângea soarta Moldovei sub administraţia lui Ioan Sandu Sturdza, într-o scrisoare către contele Nesselrode, tot din noiembrie 1824. Înaltul prelat ruga să se transmită o adresă către ambasadorul la Constantinopol, Al. Ribeaupierre. El reclama cancelarului rus relele sub care „gemea" patria sa: „Recapitularea unor astfel de suferinţe, de abuzuri intolerabile, de acte arbitrare care apasă tot mai mult, în raport cu durata lor, şi care transformă această ţară într-o scenă dezolantă, este prea revelatoare pentru a fi repetată" [95].

Devenit şi rămas unealtă a reacţiunii interne şi externe, mitropolitul Veniamin Costachi se făcea purtătorul de cuvânt al protestului boierimii moldovene către domn, împotriva impunerii la dări. În protestul lor, marii privilegiaţi scriau: „În nici o împrejurare a pa-

---

[93] *Hurmuzaki*, Supliment, I, vol. IV, p. 42—44.

[94] *Ibidem*, p. 46—47.

[95] *Ibidem*, p. 48.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

triei noastre nobilimea n-a fost constrânsă să dea o contribuție oarecare, este deja a doua oară, de la numirea Alteței Voastre, că ea se vede nevoită a plăti. Dacă această inovație este întemeiată pe o ordonanță contradictorie la regulamentul cuprins în hatișerif și la care bunătatea Alteței Voastre nu poate contraveni, noi o rugăm de a ne comunica această ordonanță, în scopul de a ne adresa Sublimei Porți și de a obține de la inepuizabila sa clemență observarea acestui privilegiu, de care boierii Moldovei s-au bucurat din vremuri imemoriale'' [96].

Boierii nu luau în seamă spiritul vremii, care impunea schimbări în cele de mult perimate orânduieli, la care țineau atât de mult. Măsurile de impunere erau considerate nu numai împovărătoare pentru ei, dar de-a dreptul jignitoare. Ei doreau evacuarea armată a Principatelor, dar Poarta, pentru a da curs acestor doleanțe, făcuse cunoscut boierilor, în luna mai 1824, că, în caz de rebeliune și turburări, întreaga responsabilitate revenea boierimii. Boierii, care se aflau în țară, au disociat problema. Răspunzând, la 6 iunie 1824, ei voiau să profite de ocazie pentru a li se aproba Constituția din 1822, revizuită și rectificată. Voiau chiar să dea garanție contra rebeliunii și turburărilor, dar cu condiția înființării unei armate naționale care să apere atât liniștea internă, cât și frontierele. Mai cereau supunerea străinilor jurisdicției interne și nu celei consulare, redactarea unor legi fundamentale corespunzătoare nevoilor țării. Aceste legi trebuiau întocmite de un Senat, care reprezenta națiunea, organism distinct de puterea judiciară, ceea ce constituia o primă inovație față de Constituția din 1822. Alcătuirea Senatului dintr-un număr fix de membri numiți pe viață constituia o altă inovație. Prin acestea, domnul era împiedicat de a încălca legile. Senatul urma să aibă birouri și arhive, să decidă cu majoritate de voturi. Domnia trebuia să fie pe viață și ereditară (a patra și ultima inovație față de Constituția din 1822) și, pentru ca tronul să nu cadă în mâini mai mult sau mai puțin abile, era nevoie de un Senat inamovibil și foarte puternic. Domnul urma să aibă venituri proprii, separate de cele ale statului. Îndeplinite aceste condiții, boierii răspundeau de tot și se făceau garanți ai ordinii și

---

[96] *Ibidem*, p. 57.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

liniştii publice. Cererile boierilor moldoveni din 1824, desigur novatorii, se încheiau cu concluzia că statul moldovean se putea organiza spre a sta demn alături de alte state, sub suzeranitatea otomană, prin plata unui tribut, dar cu respectarea vechilor drepturi ale ţării, adică de a nu fi împiedicaţi moldovenii de a fi stăpânii propriilor lor destine, de a avea legi şi administraţie proprie. Această concluzie — reflecta Pompiliu Eliade — expunea dorinţele cele mai nobile ce se puteau avansa în 1824, pentru prosperitatea şi fericirea ţării Moldovei: „Spiritul cel mai liberal, cel mai înaintat şi cel mai patriotic nu putea niciodată merge deasupra acestor deziderate" [97].

În timp ce constituţionalii şi domnul avansau idei referitoare la independenţa relativă a ţării şi la organizarea mai liberală a Principatelor, adversarii din interior şi din afară, sprijiniţi de Curtea din Petersburg, se dedau la tot felul de hărţuieli. Astfel, cei din ţară se adresează Porţii cu plângeri contra administraţiei tiranice şi inovatoare a domnului. În *Suplica* adresată sultanului de către 4 boieri, delegaţi la Constantinopol din partea boierilor moldoveni, ei menţionau că reclamau în virtutea dreptului lor acordat printr-un hattişerif. Astfel, ei susţineau că în ţară se comiteau abuzuri de tot felul pe care le suportau „nenorociţii locuitori extenuaţi prin vexaţiunile trecute, despuiaţi în general, privaţi de pâinea zilnică, gemând în prezent sub povara impozitelor celor mai oneroase şi sfetirisiri de bani, ca o inovaţie extraordinară făcută să apese asupra lor" [98].

În concepţia unor oameni obişnuiţi cu exceptarea de la orice obligaţie către stat, dările loveau acum şi nobilimea şi alţi privilegiaţi cu multă violenţă, deşi se bucurau încă din vechime de imunitate. Sarcini de tot felul se succed zilnic, fără a avea vreun precedent: „Ceea ce a adus răul la culme este promovarea multor sute de oameni scoşi din obscuritate, a căror vanitate le egalează ignoranţa şi a căror avansare a fost cu grijă chibzuită de domn pentru a avea majoritatea vocilor; el a unit majoritatea pentru a favoriza majoritatea intereselor. Această

[97] Pompiliu Eliade, *op. cit.*, p. 85—86.
[98] *Hurmuzaki*, Supliment, I, vol. IV, p. 59—60.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

promovare lucrativă şi nesăbuită anulează vechile privilegii recunoscute cu secole înainte''[99].

Boierii conservatori menţionau că se adresaseră în repetate rânduri domnului, dar în zadar, căci îşi urma calea sa, răul progresând. Toate acestea îi determinaseră să prezinte sultanului ,,tabloul sfâşietor al unei ţări care este în agonie''[100].

Se dovedea, odată mai mult, cât de dificil era unui domn pământean de a se menţine pe tron, sub ameninţarea uneltirilor de tot felul ale semenilor lui boieri ahtiaţi după privilegii fără nici o micşorare. Şi adversarii din afară ai administraţiei se agitau şi acţionau, protestând, în frunte cu Mihail Sturdza, contra măsurilor şi inovaţiilor domnului. Acesta adresează scrisori de protest mai ales demnitarilor ţarişti, dovedindu-se deosebit de perseverent şi răbdător în demersurile sale. În acest fel, se reuşeşte a determina Curtea din Petersburg să împiedice punerea în aplicare a Constituţiei, revăzută şi îmbunătăţită în 1824. Mai mult chiar, această mare putere încetează de a lua în consideraţie titlurile şi drepturile domneşti ale lui Ioan Sandu Sturdza, care este denumit de autorităţile ruse din Basarabia: ,,Domnul Sturdza, şeful moldovenilor''[101].

Sub presiunea atâtor adversităţi dinlăuntru şi din afară, domnul Ioan Sandu Sturdza se vede nevoit să apeleze la cei mai apropiaţi din chiar cadrul familiei sale, pentru a-şi promova scopurile urmărite. Astfel, numise capuchehaie la Poartă pe fiul său Nicolae Sturdza. La 1 decembrie 1824, acesta se căsătorea cu fiica boierului moldovean Dimitrie Ghica. Între cei 25 de însoţitori ai miresii spre Constantinopol, se afla şi Ionică Tăutul, redactorul Constituţiei cărvunarilor şi unul din promotorii noilor schimbări. De acolo, nu se va mai întoarce în Moldova, fiind numit secretar al rezidenţei diplomatice la Poartă şi sfetnic pe lângă beizadea Nicolae Sturdza. El redacta corespondenţa pentru Iaşi şi Poartă[102].

Din Constantinopol, Ionică Tăutul începe o corespondenţă cu marele postelnic al Moldovei, Th. Balş, care-i solicitase prietenia,

---

[99] *Ibidem*, p. 60.
[100] *Ibidem*, p. 61.
[101] Pompiliu Eliade, *op. cit.*, p. 87—90.
[102] I. Tăutul, *Scrieri*, p. 13, Studiu introductiv.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

prietenie de care se simţea măgulit: „eu mă fălesc de o cerire ce îmi face atâta cinste, şi mă fălesc cu atâta mai mult cu cât cunosc rărimea ei în opştenia oamenilor"[103]. Într-una din scrisorile sale către Th. Balş, el deplângea aşa-numitele „dejghinări" care provocau decăderea „unui niam statornicit de veacuri". Se considera îndreptăţit să apeleze la sentimentul patriotic al lui Th. Balş „pentru a jăli împreună naţie care, cu toate îngrijirile unui domn osârdnic şi patriot, însă nu conteneşte de a se sfâşiia cu arma neunirii pe ţărmora ce osăbeşte prăpastie de câmpul ticnii, unde răcire vremii ar pute aduna roduri de fericire. Şi dar, pentru a face dizvăluire a isprăvilor ce neînvoire socotinţilor noastre găteşte urmaşilor, îmi trebui a scrie cu slove de lacrămi. Ele acum curg, întristare mă obosăşte"[104].

Îndurerat de adversităţile care cauzau nu numai lipsa de solidaritate, dar încă ura de moarte între diversele grupări boiereşti, comisul Ionică Tăutul se adresa marelui postelnic Th. Balş pentru a contribui la înlăturarea acelor „dejghinări" care sfâşie unirea, căci înainte de orice, patria însemna unirea fiilor ei. Pentru marea boierime, patria însemna deţinerea tuturor privilegiilor şi monopolului puterii, deci un teritoriu în care să le exercite.

Anul 1825 se va caracteriza printr-o intensă activitate a emigranţilor contra novatorilor, prin adresarea de numeroase memorii pentru a-şi preciza ideile faţă de aceştia. Se invoca trecutul istoric, spre a demonstra vechimea instituţiilor tradiţionale pe care încearcă să le desfiinţeze administraţia lui Ioan Sandu Sturdza şi novatorii. „Gândirea, ambiţia şi tentativele lui Mihail Sturdza n-au făcut decât să progreseze după 1823"[105]. El adresează memorii pline de exclamaţii patriotice şi consideraţii istorice, concepţii filosofice, de natură a caracteriza un viitor domn şi a-l recomanda Rusiei în persoana sa. În acelaşi scop, se adresează şi împăratului Austriei. O intensă activitate politică şi diplomatică va duce la Convenţia de la Akkerman, care „va schimba ca de la cer la pământ faţa lucrurilor în Moldova

---

103 *Ibidem*, p. 148—149, Scrisoare din 1825.
104 *Ibidem*, p. 151.
105 Pompiliu Eliade, *op. cit.*, p. 93—95.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

și Valahia"[106], contribuind totuși la o apropiere între cele două principate românești, până atunci cu o fizionomie distinctă.

La 8 ianuarie 1825, Mihail Sturdza se adresa contelui Nesselrode cu rugămintea de a înmâna un memoriu țarului. El se arăta interesat în soarta ambelor principate românești al căror destin politic îl lega de raporturile cu puterea protectoare. Astfel că, situația lor politică i-a sugerat unele reflecții pe care nu le poate trece cu vederea. Având permisiunea de a se adresa contelui Nesselrode, roagă să le supună atenției țarului: „Cât de fericit m-aș considera dacă aceste materiale ar avea parte ca să poată fi agreabile puterii protectoare și utile sărmanei mele patrii. Oricare ar fi rezultatul, Excelența Voastră nu va găsi din partea mea, îndrăznesc a spune, decât intențiile unui om de bine. Această considerație numai a putut să mă determine a expedia lucrarea mea și cred că m-aș face răspunzător de o omisiune netrimițând-o"[107].

Reflecțiile lui Mihail Sturdza erau intitulate: *Considérations sur la Moldavie et la Valachie au commencement de 1825*. În primul rând, el căuta să dea o definiție patriei, care este sfântă și obligatorie pentru orice om care-i aparține. Dacă se refuză ei, el se refuză strămoșilor, a tot ce are, lui însuși: „Patria este ca un singur arbore: dacă rădăcina nu se susține, ce devin ramurile și frunzele? Omul găsește în spiritul său ce-l determină să o servească și acesta nu este un simplu caz de conștiință: orice om, într-un stat de societate civilizată, se dăruiește printr-un contract civil acestei societăți, care este în primul rând patria sa. Din acel moment, el nu-și mai aparține sie însuși, dar toți aparțin tuturor, și fiecare trebuie, când este necesar, să sacrifice totul pentru păstrarea întregului. Nu trebuie ca membrele să se expună pentru a apăra corpul?" Apoi, Mihail Sturdza adresa un imn patriei sale: „Ce-ți datorez în acest moment? Eu te văd acoperită de răuri și șubredă, ce pot face pentru a te ajuta? Eu sunt slab: inima mea doar are forță pentru tine. Cel puțin inspirând dragostea pentru existența ta, tu inspiri astfel de idei: ale mele îți vor

[106] *Ibidem*, p. 98.
[107] *Hurmuzaki*, Supliment, I, vol. 4, p. 62.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

fi utile? Voi vedea, nu ştiu. Această incertitudine singură îmi face o datorie de a le trasa: ţi le consacru"[108].

Patriot era, desigur, marele boier moldovean aflat în exil, legând iubirea de patrie de îndelungatul său trecut istoric, prevăzând-o în viitor ca o patrie a tuturor românilor sub forma vechii Dacii. Referindu-se la trecut, el rememora gloria Daciei antice în contrast cu decăderea din prezent: „O Dacie! îmi amintesc mai întâi antica ta glorie; inima copiilor tăi se zdrobeşte comparând-o cu starea ta actuală"[109].

Nenorocirile patriei sale considera că se datorau intensificării dominaţiei otomane, îndeosebi după 1711, când Poarta a numit domni fanarioţi, care nu erau altceva decât paşi travestiţi, meniţi a submina edificiul drepturilor sociale ale românilor. Toate au decurs, apoi, în detrimentul lor, prin supunerea la umilinţe şi vexaţiuni, până când, cu moartea în suflet, şi-au întors privirile spre „astrul din Nord", după care calamităţile s-au atenuat[110].

Sincer patriot, dar înfeudat concepţiei sale aristocratice, Mihail Sturdza subordona sentimentul dragostei de patrie interesului personal sau de castă politică, întrucât voia restatornicirea puterii şi privilegiilor acesteia cu sprijinul şi protecţia Curţii din Petersburg. În acest fel, dragostea de patrie avea alte raţiuni decât în concepţia comisului Ionică Tăutul, pentru care patria însemna unirea tuturor fiilor ei. În unire şi numai în unire vedea el salvarea patriei, pe când marele vornic Mihail Sturdza concepea salvarea şi fericirea Principatelor Române, chiar unirea lor, numai sub suzeranitatea ţarului Rusiei: „Moldova şi Valahia păstrând astfel regimul lor distinct sub suzeranitatea M.S. Împăratul tuturor Rusiilor n-ar putea să devină primele verigi ale unei mari asociaţiuni politice? Nu se va ajunge cu uşurinţă, sub astfel de fericite auspicii, la o nouă viaţă de fericire unde par să fie chemate?"[111].

Din interes limitat şi egoist, Mihail Sturdza nu înţelegea că unirea şi libertatea naţională a patriei sale nu se puteau realiza prin legarea

---

[108] *Ibidem*, p. 63.
[109] *Ibidem*.
[110] *Ibidem*, p. 64—65.
[111] *Ibidem*, p. 65—66.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

destinelor de marele imperiu de la Nord, o veritabilă închisoare a popoarelor. Orbit de patima politică în lupta pentru privilegiile pierdute pe care nu le putea redobândi decât cu sprijinul țarului Rusiei, Mihail Sturdza omitea din raționamentul său înjumătățirea patriei sale de către „astrul din Nord”, în care, în mod paradoxal, vedea salvarea și fericirea ei. Marele boier moldovean intuia unirea Principatelor sub un guvern înțelept și energic,care să le aducă bunăstarea și prosperitatea, dar condiționa aceasta de sprijinul Rusiei, în mod straniu, considerând o mare deosebire pentru Principate în a fi sub suzeranitatea otomană sau sub cea țaristă. Astfel, în acest din urmă caz, întrevedea o dezvoltare a industriei pe seama bogățiilor naturale, libertatea comerțului, noi căi de comunicație, deschiderea de mine productive. Apoi, educația bine orientată va forma un spirit public, care va naște sentimentul propriei forțe în tendința spre o îmbunătățire treptată prin aportul tuturor la bunăstarea generală. În sfârșit, el preconiza înființarea unor forțe armate necesare pazei interne și la dispoziția puterii suzerane. Numai o voință augustă, precum a țarului Rusiei, după el, putea scoate din haos cele două Principate Române pentru a nu pieri. Sistemul lor politic administrativ rămânea a fi stabilit precum le va conveni mai bine [112].

Marele boier conservator moldovean avea totuși unele opțiuni pentru acest sistem, pe care nu-l concepea decât absolutist monarhic. Astfel, națiunile erau guvernate fie de regimuri democratice, fie aristocratice sau monarhice. Primul nu i se părea adecvat Principatelor, căci provoca războaie civile și zguduiri în ordinea socială. Republicile ajung la sfâșieri interne, care conduc la dictatură. Rămâne de ales între un guvern aristocratic sau unul monarhic. Un guvern aristocratic era considerat în ființă în Moldova după 1822, unde toți aspiră să guverneze, fiecare considerându-se apt pentru a domina. Or, o societate nu poate subsista când toți vor să comande și nimeni să se supună. Puterea, nefiind concentrată, este divizată de animozități aristocratice. O aristocrație chemată a guverna nu va reuși să-și însușească mijloacele necesare scopului urmărit. Astfel că stabilirea unei aristocrații la guvern însemnează sursa unor disensiuni,

---

[112] *Ibidem*, p. 66.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

perpetuarea urilor, diseminarea puterii, erodarea edificiului ce se intenționează a fi ridicat [113].

În situația existentă, Mihail Sturdza aprecia că Principatele Române aveau nevoie urgentă de preponderența unuia singur, care să contracareze interesele opuse, în măsură de a răsturna ordinea publică: „Guvernul monarhic pare deci a fi cel care va conveni cel mai mult Principatelor, singurul care poate cicatriza rănile lor și a reda acestor buni locuitori prosperitatea lor. Nici un alt remediu nu poate fi adus desbinărilor patriei, decât guvernul unuia singur" [114]. Un astfel de guvern va fi folositor și Principatelor și Puterii suzerane, adică Rusiei.

În concluzie, Mihail Sturdza aștepta tot binele de la țarul Rusiei, care să devină suzeranul celor două Principate Române, numind pe tron un monarh. Fără îndoială, vornicul moldovean dorea să fie un astfel de monarh. „O patria mea! — exclama el. Eu gândesc la tine, slabele mele gânduri vor fi ele în înalta înțelepciune care combină și aranjează fericirea Europei? Dorința de a te vedea fericită mă face să o sper" [115].

În această viziune patetică, țarul Alexandru I al Rusiei capătă dimensiunile unui „liberator". În final se roagă pentru țar: „Doamne! Păzește pe Alexandru Împăratul nostru!" După care cuvinte, el se adresează patriei: „Poate, o patria mea, poate o asemenea ancoră se ridică curând pe solul tău obosit! Dar dacă atâta fericire nu poate, hei! să devină decât în vis, cel puțin va fi totdeauna plăcut de a fi visat astfel pentru tine" [116].

Intrigat de perspectivele spre democratizare ale patriei sale, semnificând dispariția privilegiilor, Mihail Sturdza concepea guvernarea absolutistă monarhică, desigur nu de tipul despoției orientale, ci al celei luminate occidentale, numai din interes egoist de castă politică dominantă. Ura nemăsurată contra administrației lui Ioan Sandu Sturdza îl determină la denigrări și calomnii. Astfel, într-o scrisoare către M.L. Minciaky din 12 martie 1825, el numea administrația țării o „coterie", care profită de împrejurări spre a face să se uite,

---

[113] *Ibidem*, p. 67—68.
[114] *Ibidem*, p. 68.
[115] *Ibidem*.
[116] *Ibidem*, p. 69.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

măcar în parte, spolierile comise, mizeria publică și dezorganizarea internă: „Fără a gândi că relele au limite și că nu vor trece nepedepsite, această coterie a depășit orice bariere pe care obiceiurile, legile și, în fine, tratatele le opun arbitrariului. După ce s-a epuizat avutul public, acaparând în cătunul sărmanului până la adânca mizerie, el aduce atingere averilor particulare dărăpănate deja prin atâtea pierderi şi nenorociri [...] Spoliatori, travestiţi în judecători și profanând formele conservatoare ale legilor, ne condamnă în cotumacie și se fac stăpâni pe averile noastre" [117].

Insinuant și perfid, Mihail Sturdza denatura sensul prefacerilor administraţiei lui Ioan Sandu Sturdza, pentru a atrage intervenția marilor puteri vecine. În același scop, se adresa consulului Austriei la Iași, pentru a solicita bunele auspicii ale Curţii din Viena, în favoarea doleanţelor marilor boieri conservatori. Considerându-se un bun cunoscător al economiei Moldovei, el se declara gata a se pune la dispoziţia consulului austriac, spre a-i desluşi căile de a veni în sprijinul patriei sale suferinde. Viitorul destin al Moldovei va depinde în mare parte de calităţile domnului care trebuie s-o conducă. Mihail Sturdza spera în sprijinul Austriei în sensul dorit de el pentru patria sa [118].

Precum relata consulul Franţei la Iaşi, intrigile contra domnitorului se înteţeau. Pe cât se pare, boierii nemulţumiţi aveau un agent la Constantinopol cu depline puteri pentru a încerca răsturnarea administraţiei lui Ioan Sandu Sturdza. N-au reuşit însă, deoarece domnitorul se afla sub protecţia marelui vizir. Gruparea opozanţilor, în frunte cu mitropolitul, intenţiona chiar să trimită o deputăţie la Constantinopol spre a solicita o schimbare, dar nimeni n-a primit o misiune atât de periculoasă. Cu doi ani în urmă, fuseseră arestaţi în drum spre Constantinopol patru emisari ai boierilor şi închişi în fortăreţe turceşti [119].

În desperare de cauză, boierii emigranţi se adresează în continuare ţarului, solicitându-i sprijin și protecţie [120]. Mihail Sturdza scrie am-

---

[117] *Ibidem.*

[118] *Ibidem*, p. 71—72, Cernăuţi, aprilie 1825.

[119] *Hurmuzaki*, vol. XVII, *1825-1846*, ed. Nerva Hodoş, Bucureşti, 1913, p. 24—25, Hugot către Damas, Iaşi, 23 august 1825.

[120] *Ibidem*, Supliment I, vol. IV, p. 75.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

basadorului rus la Constantinopol, reclamând relele de care pretindea că suferă ţara sa. „Rănile Moldovei sunt foarte adânci, — scria el —, mai adânci chiar decât ale Valahiei. Geniul răului a planat, fără îndoială, asupra ambelor, dar prima conţinând mai multe elemente de discordie, ele s-au dezvoltat în favoarea tulburărilor şi dezordinii cu o înspăimântătoare rapiditate'' [121].

Emigranţii moldoveni denunţau contelui Nesselrode, cancelarul Rusiei, nimicirea tuturor drepturilor şi imunităţilor lor, solicitând reintegrarea în posturile ocupate anterior refugiului [122]. Concomitent, ei se adresau şi principelui Metternich, cancelarul Austriei, pentru a-l încunoştinţa de adresa trimisă împăratului Rusiei şi a-i cere sprijinul în restabilirea drepturilor şi privilegiilor lor [123]. Se adresau, de asemenea, împăratului Austriei, pe care îl rugau să intervină în favoarea repatrierii, pentru garantarea existenţei şi averilor lor: „Nenorocita Moldovă zăcând sub un guvern vicios a văzut locuitorii săi copleşiţi de abuzuri repetate'' [124].

Nu numai boierii opozanţi din exil se adresau împăratului Rusiei, dar şi cei din Divanul Moldovei. Într-o petiţie, ei solicitau intervenţia pentru menţinerea drepturilor, imunităţilor şi privilegiilor. Boierii divaniţi cereau, în numele Moldovei, această restabilire, identificându-se cu statul, care, atunci, se afla într-o stare deplorabilă de care ei nu se considerau vinovaţi: „Feriţi de orice complicitate în nenorocirile care au copleşit pământul nostru natal, noi am văzut spărgându-se deasupra capetelor noastre uraganul revoluţionar, fără a avea nici forţele, nici timpul necesar pentru a-l înlătura'' [125].

Împărtăşind sentimente ostile faţă de domn, mergând până a se adresa ţarului Rusiei în scopul obţinerii sprijinului acestuia, boierii din Divan trimiteau o anafora domnului, la 20 decembrie 1825, în care, căutând a-l linguşi, declarau că de la urcarea sa pe tron a ostenit necontenit „pentru fericirea supuşilor şi ca un părinte pentru fiii

---

[121] *Ibidem*, p. 77—78.
[122] *Ibidem*, p. 80.
[123] *Ibidem*, p. 80—81.
[124] *Ibidem*, p. 82—83.
[125] *Ibidem*, p. 83—84.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

săi''. Cu toate acestea, „unii din patrioţi împleticesc chipuri de zminteli fiind feliuri de ţesături împotriva mării tale şi împotriva noastră, scoposul lor fiind de a face împiedecare să nu să poată săvârşi şi alcătui nimică pentru binele obştesc. De care urmări şi străine pasuri, nu puţină zăticnire să pricinuieşte şi înălţimii tale şi folosului obştesc''. În consecinţă, boierii din Divan rugau pe domn să cerceteze şi să afle „care sunt acie ce scornesc vorbe putrede şi răsuflate'' şi în ce măsură s-au îndreptăţit ei de datoriile către ocârmuire şi către patria lor. Aceştia fiind cunoscuţi, să se pună capăt acţiunilor lor, pentru liniştea guvernului [126].

În apropierea restabilirii relaţiilor diplomatice dintre Rusia şi Turcia, boierii opozanţi acţionau cu febrilitate, cei din ţară însă mai în ascuns, de teama unor repercusiuni. Adresându-se cancelarului Nesselrode, ei mărturiseau că nu puteau rămâne în tăcere asupra relelor care bântuiau ţara lor. Boierii reluau ideile exprimate în adresa către Al. Ribeaupierre, cerând suprimarea tuturor slujbelor şi rangurilor conferite în ultimii cinci ani „unei mulţimi de indivizi eminamente necapabili şi nedemni'' [127].

Într-o petiţie adresată împăratului Rusiei, boierii moldoveni se plângeau de „dezastrul'' în care se afla ţara lor, prin nimicirea tuturor privilegiilor, pe care le denumeau „privilegiile patriei''. Ei considerau că administraţia devenise un mijloc special de jefuire, pierderile suferite ridicându-se la 200 milioane ruble. Pentru remedierea acestei situaţii, boierii solicitau următoarele măsuri: scutirea de impozite pe timp de mai mulţi ani, datorită mizeriei în care se aflau locuitorii; despăgubirea „proprietarilor şi capitaliştilor'' pentru pierderile suferite; anularea ridicării în ranguri şi slujbe a celor care ofereau mai mult; limitarea prerogativelor domnului; libertatea comerţului; acordarea unui timp de 10 ani pentru stăpânii de domenii spre a-şi aranja afacerile [128].

Înainte de a reintra în ţară, boierii emigranţi adresau o petiţie ţarului, în care menţionau „reformele'' de introdus în Moldova,

---

126 *D.I.R. 1821*, vol. III, p. 351—353.
127 Hurmuzaki, Supliment I, vol. IV, p. 84—85.
128 *Ibidem*, p. 86—88.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

printre care: scutirea de impozite directe pe timp de trei ani, libertatea comerţului, suprimarea slujbelor şi rangurilor conferite în mod abuziv, acordarea domniei pe viaţă. Fără intervenţia ţarului în sprijinirea acestor reforme, boierii prevedeau continuarea turburărilor, nenorocirilor şi dezordinilor: ,,Elementele de discordie şi anarhie care cuprind pământul nostru natal, fără mari compensaţiuni, ar putea să se ciocnească şi să producă noi zguduiri'' [129].

În timp ce boierii opozanţi din ţară sau din emigraţie erau preocupaţi numai de propriul lor interes de mari privilegiaţi frustraţi, domnitorul şi administraţia sa trebuiau să facă faţă unor multiple dificultăţi, între cele mai grave fiind jurisdicţia consulară care leza serios dreptul de autonomie al ţării. Astfel, într-o adresă către Poartă, din 29 februarie 1826, Ioan Sandu Sturdza prezenta consecinţele nefaste ale extinderii protecţiei străine în Moldova. În timpul războiului ruso-turc din 1806—1812, din cauza foametei provocate în apropierea frontierelor Moldovei, mulţi locuitori s-au refugiat în acest principat, deschizându-şi prăvălii sub protecţia consulilor ţărilor din care proveneau (Rusia şi Austria). Domnii fanarioţi, ei înşişi străini, aveau tot interesul de a întreţine bune relaţii cu consulii Marilor Puteri, încât nu s-au opus acestui fenomen negativ. Astfel că, venind pe tron, Ioan Sandu Sturdza a găsit supuşi independenţi de puterea statului. Ei se bucurau de tot felul de avantaje, fără a se simţi datori către stat. Domnul îşi făcea datoria faţă de Poartă, aducându-i la cunoştinţă abuzurile ce se comiteau cu protecţia străină care a prins o mare dezvoltare sub fanarioţi. Ca atare, solicita un hattişerif pentru a restabili drepturile Moldovei, grav lezate prin menţinerea acestei situaţii [130].

Pe când domnul se străduia să înlăture păgubitoarea jurisdicţie consulară, boierii opozanţi invocau protecţia străină, chiar suveranitatea ţarului Rusiei, contravenind formal interesului naţional. Administraţia Moldovei se vedea nevoită a întreprinde măsuri pentru supravegherea străinilor. O notă semnată de vistierul Iordache Catargiu şi de marele vistier Dimitrie Ghica făcea cunoscut consulului

---

[129] *Ibidem*, p. 89—91.
[130] *Hurmuzaki*, vol. X, p. 340.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

prusian la Iaşi, din partea domnului şi a Divanului obştesc, că s-au luat măsuri pentru controlul intrării străinilor [131].

De îndată, la 3 martie 1826, viceconsulul prusian la Iaşi, I. Margotti, scria lui Kreuchely despre aşa-numitele dovezi de ură contra străinilor din partea guvernului moldovean: „Spiritul diplomatic al celor care guvernează principatul este în mod constant dirijat contra străinilor, ura lor este implacabilă: s-a comunicat Porţii că supuşii urzesc o revoluţie şi se pun în funcţie toate subtilităţile de care moldovenii sunt susceptibili pentru a o face să izbucnească" [132]. La 26 martie 1826, Kreuchely scria lui von Miltitz despre aşa-numita ură dintre localnici şi străini, îndeosebi între conducerea statului şi agenţia consulară austriacă: „Ura pământenilor se manifestă cu orice prilej, dar mai ales în afacerile judiciare" [133].

Iată cum denaturau realitatea diplomaţii străini interesaţi în menţinerea jurisdicţiei consulare, care afecta foarte mult drepturile de autonomie ale ţării. Aversiunea contra străinilor privilegiaţi devenea un sentiment firesc, în condiţiile unei protecţii străine anacronice, în discordanţă cu interesele majore naţionale ale Principatelor Române.

Adevăratele stări de lucruri nu scapă însă observaţiei cugetelor clare şi luminate ale timpului, indiferent de apartenenţa socială. Între cei mai de seamă se afla şi Nicolae Rosetti-Rosnovanu. Într-un memoriu adresat Curţii din Petersburg la 19 iunie/1 iulie 1826, el făcea un scurt istoric al Moldovei de la pierderea independenţei până la fanarioţi, pentru a demonstra natura legăturilor cu Poarta. După 1711, privilegiile ţării, menţionate în tratate, s-au modificat în mod sensibil. Numai protecţia Rusiei a repus în drepturi vechile privilegii ale Principatelor Române. Existenţa Moldovei nu va fi însă compatibilă decât cu o organizaţie şi o administraţie independentă de Poarta otomană, ceea ce se poate uşor obţine prin sprijinul puterii protectoare. Populaţia ţării se compune din boieri din diverse ranguri, din ţărani şi ţigani: „Ultimele turburări în Moldova au amestecat toate rangurile, fără ca

---

[131] *Ibidem*, p. 242, Iaşi, 29 februarie 1826.
[132] *Ibidem*, p. 343.
[133] *Ibidem*, p. 244—245.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

meritul şi timpul să fi putut aduce indivizilor titlurile pe care nu le-au obţinut decât prin forţa împrejurărilor. Dacă acest rău ar fi fost înăbuşit la origine, ar fi fost o binefacere pentru serviciul public şi emulaţia generală, dar acum că au fost consacrate, după cinci ani, în opinia publică, va fi periculos de a încerca o restrângere a rangurilor; reacţiile la această măsură vor fi dezavantajoase influenţei puterii protectoare şi funeste ţării"[134].

Nicolae Rosetti-Rosnovanu, mare boier, se dovedea surprinzător în noile sale concepţii privind situaţia din ţară, oricum deosebit faţă de concepţiile unor boieri conservatori. Sugerând ca situaţia să rămână aşa cum se prezenta sub administraţia lui Ioan Sandu Sturdza, deci fără a se proceda la o restrângere a rangurilor boiereşti, el atrăgea atenţia că, în caz contrar, s-ar provoca o reacţie nefavorabilă faţă de puterea protectoare: „persoanele nou parvenite, prin poziţia lor anterioară, sunt cele mai în măsură a cunoaşte nevoile poporului şi de a-l conduce"[135].

Nicolae Rosetti-Rosnovanu, mare boier luminat de noile imperative ale vremii, conchidea pozitiv asupra necesităţii conducerii ţării de către novatori, de partea cărora era domnul. În pofida tuturor afirmaţiilor negative despre el, Ioan Sandu Sturdza a fost „un mare om". Astfel reiese el după însumarea defectelor şi calităţilor: „În pofida oricăror vicii, domnitorul Sturdza are o natură plină de bun-simţ, chibzuită, dezinteresată, energică. El este foarte liberal, foarte patriot, de asemenea, cu toate că el confundă adeseori, cum se confundă încă în zilele noastre, în Orient şi aiurea, dragostea de patrie cu ura faţă de străin"[136].

Ioan Sandu Sturdza a dovedit interes pentru soarta ţăranilor, la fel ca Grigore III Ghica, ucis în 1777 cu concursul boierilor pe care-i nemulţumise prin măsurile luate în favoarea ţăranilor. Desigur, s-a văzut nevoit să pună dări, pentru a plăti datoriile ţării, însă a întreprins eforturi stăruitoare pentru a împovăra cât mai puţin posibil

---

[134] Vlad Georgescu, *Mémoires et projets*, p. 133—135, *Aperçu sur l'état actuel de la Moldavie et les intérêts qui constituent ses rapports avec l'empire de Russie et la Porte otomane*.

[135] *Ibidem*, p. 135.

[136] Pompiliu Eliade, *op. cit.*, p. 38.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ţărănimea. Astfel, în februarie 1823, el poruncea zapciilor din ţinutul Bacău să alcătuiască trei feluri de contribuabili, după avere, şi în această manieră să perceapă dările, săracii fiind exceptaţi. Cerând Poarta fân pentru armata sa, domnul a poruncit ca boierii şi mănăstirile să dea în natură, iar ţăranii în bani [137].

Primul domn pământean al Moldovei se preocupa de buna lucrare a pământului, de înlăturarea consecinţelor calamităţilor naturale: „Dacă, pe de o parte, domnul încearcă de a face binele, pe de alta, el se străduia de a combate răul. Abuzurile de putere erau pedepsite de el foarte sever, în măsura în care le considera ca atare, căci nu trebuie să uităm că suntem încă foarte aproape de domniile fanariote şi că domnul nostru își făcuse întreaga sa educaţie administrativă sub aceşti stăpâni a căror memorie voia s-o șteargă" [138]. Sunt cunoscute mai multe porunci ale sale pentru limitarea sau eradicarea abuzurilor.

Domnul a încercat să stârpească hoţii și tâlharii, dar armata sa era insuficientă, a vrut să îndepărteze flagelul ciumei, dar turcii i-au incendiat carantinele. Marea sa operă consta în a fi introdus ordine în finanţele ţării. Prin „Sama vistieriei", el a reușit să echilibreze veniturile şi cheltuielile. Încă de la început, Ioan Sandu Sturdza a impus la dări toate clasele sociale, îndeosebi mănăstirile închinate, trecute în seama administraţiei pământene. În pofida acuzaţiilor exagerate formulate contra sa de către marii boieri, anume: rapacitate, sfeterisire de bani, avariţie, dezordine, domnul Moldovei a lăsat sămi ale vistieriei care denotă o preocupare pentru plata unei dări proporţionale cu averea. De altfel, la 10 ani după detronare, el a murit sărac, aşa cum fusese înainte de 1822, într-o ţară lăsată cu finanţe redresate după grava situaţie provocată de domniile fanariote și de evenimentele din 1821: „Nu se cunoștea până în prezent decât un singur chip al lui Sturdza, administrator abil şi om onest; mai există încă unul, poate tot atât de interesant, reprezentantul foarte demn al naţiunii sale, deţinătorul energic al puterii [...] Energia, în fine, care este cea mai

[137] *Ibidem*, p. 38—39.
[138] *Ibidem*, p. 40.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

frumoasă dintre calităţile sale: el a dovedit-o, pentru a zice astfel, în relaţiile cu consulii puterilor străine, tot atât de bine ca în cea pe care o întreţinea cu proprii săi supuşi''[139].

Pompiliu Eliade, care a stăruit îndelung asupra personalităţii primului domn pământean al Moldovei, considera că prezentarea sumară a unor personalităţi în două trei trăsături nu poate fi decât o caricatură. Rigoarea istorică impune însă nenumărate fapte pentru a caracteriza o personalitate, căci aceasta trebuie apreciată în ansamblu, prin deducţie dintr-o multitudine de date asupra sa. Orice om are dreptul de a fi definit prin ceea ce îi aparţine lui însuşi, prin ceea ce îl distinge de alţii: „Să lăsăm deci de o parte ignoranţa, patima beţii, jocurile de cărţi, violenţele domnitorului Ioan Sturdza. Ele nu sunt ale lui, ci foarte bine ale epocii sale cu care le împărtăşeşte. Ceea ce îl caracterizează, ceea ce constituie fizionomia sa proprie, sunt calităţile sale superioare, de care Moldova are în mod aparte a se felicita. Civilizaţia moldovenească datoreşte trei lucruri domnitorului Ioan Sturdza: 1) măsurile liberale faţă de ţărani; 2) ordinea pe care a ştiut să o introducă în finanţele publice; 3) atitudinea energică şi demnă a autorităţii domneşti''[140].

Este în afară de orice îndoială importanta contribuţie a domnitorului Ioan Sandu Sturdza la opera de regenerare şi redeşteptare naţională, intensificată după înlăturarea domniilor străine. *Domn român*, patriot, conştient de menirea sa în angrenajul politic al vremii, Ioan Sandu Sturdza, provenit din boierimea de rang inferior, s-a situat de partea novatorilor, adică a boierimii liberale. Permanent în luptă cu boierimea conservatoare, el o înfruntă cu semeţie, fără a ţine seama de sporirea adversităţilor care-şi găseau un puternic sprijin la Curtea din Petersburg.

O luptă a demnităţii naţionale a dus necontenit domnul Moldovei contra oprimatorilor dinlăuntru şi asupritorilor din afară, care se uneau în efortul de a-şi salva privilegiile, monopolul puterii şi „dreptul'' la protecţie. Îmbinarea stranie de interese a marilor boieri conservatori cu forţele reacţiunii externe explică marea aversiune a imen-

---

139 *Ibidem*, p. 44—46; Vezi exemple la p. 46—51.

140 *Ibidem*, p. 52—53.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

sei majorităţi a poporului român faţă de străini, care nu veneau în ţara lor decât ca spoliatori şi oprimatori. Neîntrerupta tendinţă a domnului şi a administraţiei sale spre lărgirea drepturilor la autonomie, prin atenuarea sau chiar desfiinţarea jurisdicţiei consulare, contrastează cu atitudinea servilă şi umilă a marii boierimi faţă de imperiile vecine expansioniste şi rapace, care anexaseră mari teritorii din trupul ţării Moldovei. În desperare de cauză, pentru a-şi redobândi toate avantajele, casta politică privilegiată recurge chiar la solicitarea intrării sub suzeranitatea Curţii din Petersburg. Angajând forţele reacţiunii externe de partea interesului său îngust, egoist şi antinaţional, boierimea conservatoare reuşeşte să-şi atingă scopurile urmărite, prin încheierea Convenţiei de la Akkerman din 28 septembrie/7 octombrie 1826, adică redobândirea şi conservarea tuturor privilegiilor în stat, sub protecţia Curţii din Petersburg, în evidentă şi continuă expansiune spre sud-estul european.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

CAPITOLUL IV

Tendințe de modernizare a administrației sub domnia lui Grigore IV Ghica

1. Restabilirea și consolidarea domniei pământene în Țara Românească

După izbucnirea evenimentelor din 1821, boierii, între care și Grigore Dim. Ghica, se refugiază peste hotarele ambelor Principate Române, motivând că plecau de teama „țăranilor hoți" ce năvăliseră asupra averilor lor. „Acești boieri erau români, dovada cea mai bună că revoluția lui Tudor fusese îndreptată și în contra lor, iar nu numai împotriva grecilor, deoarece ei o hulesc atât de rău și numai boierii acei cu care Tudor se putuse înțelege de mai înainte rămăseseră în țară și apoi îndreptaseră mișcarea Vladimirescului în sensul lor, adică pe tărâmul antigrecesc" [1].

Grigore Dimitrie Ghica fusese un membru marcant al opoziției pământene, în frunte cu părintele său, marele ban Dimitrie Ghica. El a făcut parte, în timpul ultimelor domnii fanariote, din membrii Eforiei școlilor, instituție pe care o va reînființa după urcarea pe tron. După înăbușirea Eteriei, Poarta a restituit dreptul Principatelor Române de a avea domni pământeni. Curtea din Petersburg n-a vrut să recunoască restituirea acestui drept, căci ea înțelegea altfel dreptul de protecție asupra Principatelor, adică de a proteja drepturile unor coreligionari. Poarta otomană n-a ținut însă seama de această nerecunoaștere, încât „Grigore Ghica și Ioan Sandu Sturdza guvernară țările lor la adăpostul tuturor intrigilor și protecției consulilor ruși; prin absența lor de atunci la București și Iași, ei nu puteau împiedica afacerile" [2].

---

[1] A.D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. XI, p. 60—61.

[2] Ion Heliade Rădulescu, *Le Protectorat du Czar ou la Roumanie et la Russie*, Paris, 1850, p. 16.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Aflat în fruntea delegației de boieri munteni care se duseseră la Constantinopol în aprilie 1822, Grigore Dimitrie Ghica era numit domn prin firman, la 1 iulie 1822, concomitent cu Ioan Sandu Sturdza pe tronul Moldovei. Cele două numiri au fost făcute cunoscute oficial de către Poartă ambasadorilor la Constantinopol, la 4/16 iulie 1822, mai puțin celui al Rusiei, relațiile fiind rupte. Totodată, Poarta a mai emis firmane referitoare la: cursul monedelor, revenirea mănăstirilor închinate sub administrația pământenilor, îndepărtarea grecilor din slujbe, alungarea sud-dunărenilor implicați în mișcarea eteristă. Așadar, la cererile înaintate Porții de către cele două delegații se răspunsese numai parțial, fără a mai vorbi de necesitățile reale ale Principatelor, care nu au făcut obiectul cererilor[3].

Din Constantinopol, la 7 iulie 1822, se făceau cunoscute numirile lui Grigore IV Ghica și a caimacamilor săi. Se menționa mai întâi conținutul firmanului de numire, dându-se de știre boierilor de Divan spre a se supune noului domn: „Ajungând această împărătească și înaltă poruncă, știut fie vouă că izgonindu-se acum cu mijlocul cel cuviincios cele mai dinainte pricinuite apostasii și răscoale în două ale noastre de baștină împărătești locuri Valahii și Moldovii [...]. Dar fiind că cei din ceata grecilor mai nainte domni, deosebit că au fost cei întâi îndemnători și stăpâni ai revoluției și încă îndrăzneți de nelegiuiri și de viclenii, în urmă au îndrăznit de au făcut o mulțime de zulumuri [asupriri] și cu dosirea lor alocurea au arătat cu adevărat necredința lor"[4].

În consecință, a fost numit Grigore Ghica, pe tronul Valahiei, „ca unul ce este din cei cu ipolipsis [vază] în oraș boieri pământeni". Au fost numiți caimacami ai săi dintre boierii veniți cu el la Constantinopol: Barbu Văcărescu și Mihai Filipescu[5].

Reacția marii boierimi exilate a fost negativă, refuzând a reveni în țară, cu excepția Ghiculeștilor și a lui Al. Vilara. Cei rămași peste hotare, ademeniți de consulul rus Al. Pini, erau sprijiniți să-l înlăture, pentru că nu dobândise domnia cu consimțământul Curții din Peters-

---

[3] I.C. Filitti, *Frământările politice*, p. 125—126.

[4] *D.I.R. 1821*, vol. III, p. 110.

[5] *Ibidem*, p. 111.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

burg. Ei chiar se plâng puterii protectoare că Grigore IV Ghica fusese numit de Poartă și nu ales de ei, potrivit tradiției. Mai reclamau boierii că domnul venise însoțit de un beșliaga drept comandant al armatei de ocupație, că pașa de Silistra avea același ascendent asupra domnilor români, ca atare, Țara Românească nefiind altceva decât un pașalâc. Ei condiționau recunoașterea domniei pământene de acceptarea Curții din Petersburg, precum și de evacuarea Principatelor de către armata otomană. Boierii reproșau consulului rus Al. Pini că îi indusese în eroare prin promisiunea declanșării unui război ruso-turc. Desigur, existau și boieri care agreau domnia pământeană, îndeosebi cei din țară. Astfel, Șerban Grădișteanu scria lui Nicolae Văcărescu că „după sosirea M. Sale lui Vodă înseninează în toate patria noastră" [6].

Precum transmitea consulul Prusiei la București, Kreuchely, ambasadorului la Constantinopol, în ziua de 27 iulie 1822, domnul mai numise un al treilea caimacam în persoana lui Scarlat Mihalescu, mare logofăt. „Această numire de domn a dat naștere la sentimente diferite. Ea fu ca o lovitură de trăsnet pentru greci și chiar pentru valahii care ar fi preferat să vadă un domn străin, căci ei prevedeau că intrigile și cabalele vor fi mai rele decât înainte. Dacă totuși această numire crește orgoliul și îngâmfarea celei mai mari părți a boierilor munteni, dintre care fiecare deja se vedea pe tron, ea trebuie să fi făcut o impresie dezagreabilă la Brașov, mai ales în gruparea boierilor implicați" [7].

Cât privește prerogativele celor doi domnitori pământeni, Poarta nu întreprinsese nimic fără consimțământul și aprobarea lor, respectându-se prevederile tratatelor cu Rusia. „Domnul Ghica — scria ambasadorul Angliei — a adăugat că nu au fost trimiși vreodată domnitori ale căror posibilități de a face bine să fie atât de extinse sau ale căror mijloace de a asupri sau nedreptăți pe locuitori să fie atât de limitate" [8].

---

[6] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 126—127.

[7] *Hurmuzaki*, vol. X, p. 171—172.

[8] *D.I.R. 1821*, vol. III, p. 443, Lordul Strangford către marchizul de Londonderry, Constantinopol, 7/19 august 1822.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Sosit la Mănăstirea Văcărești, la 13 septembrie 1822, Grigore IV Ghica găsea capitala evacuată de armata otomană, pentru a îngădui preluarea tronului la 24 septembrie 1822. Nu au avut loc turburări, precum se preconiza, dar exista o confruntare între diversele grupări boierești. „Cei mici voesc să fie mari — scria consulul prusian Kreuchely — și se cred întemeiați în drept la aceasta, iar cei mari se întreabă fiecare: pentru ce nu sunt eu domn?"[9]. Serdarul Grigore Andronescu, mic boier, scria: „De venirea acestui domn Grigore Ghica voevod tot norodul s-a bucurat, întâi pentru că au dobândit țara domn pământean, al doilea căci nădăjduia ușurare durerilor după apostasie [revoluție]. Domnul s-a arătat întâi bine, căci, cum zic și să arătă, iaste temător de Dumnezeu, dar mândriia și iuțimea ne-au făcut să-l urâm. Birurile nimic nu s-au scăzut, ocările către boieri le-au înmulțit, dojenind pă fieștecare, ca să-l socotească de domn tare"[10].

Aceștia erau boierii din țară. Despre uneltirile celor refugiați la Brașov, domnul era înștiințat că intraseră în legătură cu boierii emigrați din Moldova la Cernăuți, Chișinău și Odessa, precum și cu boierii din Oltenia, în scopul de a ridica pandurii și a provoca o intervenție rusească pentru alungarea armatei otomane.

Grigore IV Ghica găsea o deplorabilă stare a finanțelor țării, înglodată în datorii. În consecință, procedează la fixarea veniturilor provenite din dregătorii, spre a nu exaspera pe neprivilegiați. Sunt supuse la dări unele categorii de privilegiați fiscali, precum boiernașii și scutelnicii, ceea ce a provocat o vie reacție, îndeosebi în rândurile boierilor olteni care vădeau tendința de autonomie. În scopul urmărit, domnul rămânea de neclintit. „Cine i-au dat jalbă — scria serdarul Grigore Andronescu — l-au înjurat. Încât cu cuvânt de ajutor al țării pentru datorii, au luat venitul mănăstirilor, au pus pe locuitori până la clucer de arie să plătească oeritul, dijmăritul și vinăriciul cu tutunăritul întreit, căci așa l-au sfătuit Belu și Filipescu, din care pricină au

---

[9] *Hurmuzaki*, vol. X, p. 198.

[10] Ilie Corfus, *Însemnările Androneștilor*. Publicate cu un studiu introductiv..., București, 1947, p. 47.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

şi surgunit pă Mihăiţă Filipescu, Alecu Nenciulescu şi pă Iancu Cocorăscu"[11].

În lipsa banilor necesari plăţii datoriilor, Grigore IV Ghica recurge chiar la sume acordate de mitropolie, episcopii şi mănăstiri, inclusiv de cele închinate. Situaţia în ţară era deosebit de gravă. Preţurile ridicate, foametea şi altele proliferează haiducia. În scopul redresării situaţiei, „Grigore Ghica — scria mai târziu Ion Heliade Rădulescu — alese un comitet din cinci pentru a redacta un proiect de reforme bazat pe vechile drepturi şi obiceiuri, stabili şcoli naţionale, dădu limbii române mijloacele de a se cultiva prin învăţământul filosofiei, matematicilor şi altor ştiinţe universitare, reintegră Valahia în posesiunea mănăstirilor fondate şi îmbogăţite prin cucernicia strămoşilor noştri şi uzurpate de cupiditatea sacerdotală, formă un corp de panduri pentru restabilirea miliţiei civice şi dotă ţara cu mai multe alte instituţii referitoare la progresul material şi intelectual"[12].

Domnul Ţării Româneşti era, fără îndoială, un mare patriot, care militase sub ultimii fanarioţi în cadrul „partidei naţionale", pentru emanciparea politică şi propăşirea ţării sale. Urcat pe tron în 1822, el nu-şi dezminţea bunele intenţii, punându-le în practică, în limitele prerogativelor îngăduite de Poarta otomană şi ale posibilităţilor sale de cuprindere a necesităţilor vremii, ştiut fiind că era un mare boier, descendent dintr-o familie domnitoare, obişnuită cu privilegiile şi monopolul puterii. Mai cultivat decât domnul Moldovei, el cunoştea limbile franceză şi greacă, precum şi italiana. Nu depăşea însă limitele de educaţie a fiilor de boieri din timpul său. Provenit dintr-o veche familie domnitoare, Grigore IV Ghica se impunea cu mai multă semeţie şi autoritate boierilor opozanţi, pe care-i destituia şi pedepsea. Neavând încredere în ceilalţi, domnul foloseşte în administraţie mai ales neamurile sale, sporind nemulţumirile. Unul dintre cei mai necruţători adversari ai fanarioţilor, Zilot Românul, scria că sub noua domnie slujbele se acordau pentru căpătuială, iar

---

[11] Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 47.

[12] Ion Heliade Rădulescu, *op. cit.*, p. 16.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

spoliile n-au încetat. Singura deosebire consta în aceea că din slujbe se înavuţeau mai mult românii [13].

Desigur, exagerări menite a pune în evidenţă trăsături negative ale domnului, care impusese la dări şi pe privilegiaţi. Zilot Românul reprezenta astfel de interese. Faţă de uneltirile boierilor, Grigore IV Ghica trece la măsuri, procedând la arestarea celor trei fraţi Racoviţă şi a lui A. Vilara, reîntorşi din exil, pe motiv că se aflau la dispoziţia Curţii din Petersburg şi amestecaţi în mişcarea grecească.

Consulul prusian la Bucureşti scria că Grigore IV Ghica şi-a început domnia în condiţiile unor mari dificultăţi provocate de ultimele evenimente şi de dezordinile pe care le-au antrenat, precum şi de veşnicele intrigi ale boierimii. Boierii se împart în mai multe grupări, una în frunte cu vornicul Constantin Bălăceanu, cealaltă cu Barbu Văcărescu, vistierul în funcţie. Scopul tuturor era de a nu lăsa domnului decât singura putere de a le sancţiona dorinţele lor în accederea la slujbe, căci el le distribuia. Boierii refugiaţi dădeau de înţeles că nu se vor întoarce decât după terminarea Congresului de la Verona. Ei se aflau sub influenţa lui Al. Pini. În pofida oricăror opinii despre domnia lui, Grigore IV Ghica a înţeles să se ocupe de redresarea ţării. Astfel, a poruncit alcătuirea unui nou regulament prin care orice slujbaş urma să primească leafă fixă, care pentru ispravnicii de judeţe era de 12.000 de piaştri şi aşa mai departe. Orice extorcaţiuni erau aspru pedepsite. Au şi fost bătuţi doi slujbaşi denunţaţi că au luat peste dările legiuite [14].

Dacă este cumva vorba de „abuzuri'', apoi acelea erau contra privilegiaţilor. Aşa se explică arestările de boieri, care au stârnit nemulţumiri în ţară şi peste hotare. Aceste arestări au oferit pretexte emigranţilor spre a refuza repatrierea. Şi Austria şi Rusia se simt ofensate de asemenea măsuri. Îndeosebi arestarea lui Al. Vilara a făcut obiectul unor intervenţii din partea Austriei şi Angliei, care mediau între Rusia şi Poartă. Şi în ţară exista o opoziţie contra domnului, dirijată de Constantin Bălăceanu, un om aprig la fire, poreclit „bucluclaşu''. El fusese surghiunit la Castoria, în timpul lui Ioan Caragea.

---

[13] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 128—129.

[14] *Hurmuzaki*, vol. X, p. 185—186, Kreuchely către Miltitz, 6 noiembrie, 1822.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Fost coleg cu Grigore IV Ghica la Eforia Şcolilor, el avusese un rol însemnat în înlăturarea domnilor fanarioţi și îndepărtarea călugărilor greci din ţară. Numit de Grigore IV Ghica logofăt al Ţării de Sus, Constantin Bălăceanu iniţiază, totuși, o mişcare contra lui, între boierii uneltitori aflându-se și ginerele său Iordache Golescu, care a scris o satiră la adresa boierilor favorizaţi de domn: Barbu Văcărescu, Ştefan Belu şi alţii [15].

Boierii din ţară împărtăşeau opiniile domnului cu privire la necesitatea sprijinului pe Turcia, dar nu erau de acord cu unele din măsurile sale. Boierii se plâng chiar Porţii contra domnului, care căuta, apoi, să-i aducă la ascultare prin măsuri punitive. Opozanţii contra lui Grigore IV Ghica îşi spun patrioţi. Trataţi cu asprime de domn, ei răspund că sunt patrioţi, însă nu sentimentele lor patriotice îi determinau să se împotrivească domnului, ci teama de reformele pe care el le preconiza sau le punea în aplicare. Astfel, domnul caută să ușureze soarta ţăranilor clăcaşi, micșorându-le claca pe seama boierilor [16].

Poarta căuta să ușureze sarcinile domnului nou-numit în Ţara Românească, dând firmane care interziceau trecerea turcilor la nordul Dunării și pentru îndepărtarea clerului grec din ţară [17].

Cu toate că Barbu Văcărescu se adresase boierilor emigranţi, încă la 22 iulie 1822, pentru a reveni la căminele lor [18], boierii refuză, trimiţând ţarului un memoriu înainte de sosirea noului domn la Bucureşti. Mitropolitul, episcopii și boierii refugiaţi mărturiseau că deşi se numise un domn pământean „însemnat prin naştere şi rangul său", ştirea i-a mâhnit, nu i-a bucurat, pe motiv că Poarta, cunoscând drepturile ţării, „nu a vrut să lase poporului alegerea noului domn cum se făcea din vechime", apoi, pentru că voia să schimbe regimul protecției de către Rusia [19].

La 11 octombrie 1822, boierii din Braşov se adresează domnului, mărturisind „simţămintele unui adevărat fel patriotic ", precum cei deja repatriaţi, cerând să le înlesnească mijloacele de revenire la că-

[15] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 129—130.
[16] Pompiliu Eliade, *Histoire*. . . , p. 63—64.
[17] *D.I.R. 1821*, vol. III, p. 113—114.
[18] *Ibidem*, p. 114.
[19] *Ibidem*, p. 130—131, Brașov, 14 august 1822.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

minele lor, făcând fiecare act de supunere şi de „adevăraţi patrioţi". Ca atare, boierii se declarau pregătiţi de a contribui la „fericirea patriei lor", căci se considerau adevăraţi patrioţi! „Şi noi, fiind copii adevăraţi ai patriei, nu îngăduim să părem nepăsători faţă de fericirea ei şi, mai ales, într-o împrejurare când patria s-a învrednicit de un fiu adevărat ca stăpânitor! Această soartă bună o preţuim în toată întregimea ei şi voim să ne facem părtaşi ei" [20].

Boierii munteni refugiaţi nu vor reveni însă în întregime, căci voiau, la fel ca şi cei moldoveni, restatornicirea privilegiilor lor sub protecţia Curţii din Petersburg, căreia îi cereau necontenit sprijin. Din Braşov, ei vor unelti contra domnului care întreprindea măsuri energice de redresare a ţării. Primind poruncă de la domn, Divanul s-a întrunit pentru a decide modalităţile de plată a datoriilor, care se ridicau la suma de 3.312.384 taleri, în afară de datoria poştelor şi dobânda banilor, deci, în total, circa 4 milioane de taleri. În anaforaua către domn, din 6 decembrie 1822, boierii din Divan scriau că, aflând despre sumele comunicate de vistierie, „am rămas înmărmuriţi şi la o nemărginită întristare, pentru asemenea sarcină, ce nu s-a mai pomenit altădată să fie ţara atâta sumă de bani datoare şi mai vârtos acum, când se află în cea mai proastă stare, vrednică de jale" [21].

Cercetând şi chibzuind, boierii din Divan n-au găsit alte mijloace decât impunerea la o contribuţie specială a scutelnicilor şi posluşnicilor boierilor, „cu toate că aveau privileghiu din mila prea milostivului nostru împărat ca scutelnicii şi posluşnicii noştri să nu se supere la nici o dajdie şi angarie, ci să fie de toate acestea apăraţi" [22]. Boierii au fost păgubiţi în timpul evenimentelor din 1821, dar cu toate acestea consimt să ajute la plata datoriilor cu suma de 500.000 taleri de la scutelnici şi posluşnici, fiecare scutelnic dând 20 de taleri, iar fiecare posluşnic 10. Nevoia îi determina să recurgă şi la impunerea moşiilor mănăstireşti, deşi acestea aveau privilegii, la fel ca boierii, pe timp de doi ani [23].

---

[20] E. Vârtosu, *1821. Date şi fapte noi*, p. 167—171.

[21] *D.I.R. 1821*, vol. III, p. 194.

[22] *Ibidem*.

[23] *Ibidem*, p. 195.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Totodată, boierii din Ţara Românească adresează un *arz* Porţii, la 27 decembrie 1822, pentru a solicita reducerea obligaţiilor statului, ca urmare a pagubelor suferite în ultimele evenimente. Ei menţionau că deja făcuseră sacrificii prin renunţarea la veniturile provenite de la scutelnici şi posluşnici, prin impunerea averilor mănăstireşti, însă tot nu era de ajuns. De aceea, imploră Poarta să recurgă la reducerea imenselor datorii ale ţării spre „scăparea ei dintr-o aşa mare greutate"[24].

Impunerea boierilor de a contribui la achitarea marilor datorii se dovedea absolut necesară. Împotrivirile unor boieri din toate categoriile se dovedeau fără temei, pornite din egoism şi patimă politică împotriva domnului. Nici el, nici boierii din Divan nu se gândeau la măsuri de oprimare a clasei privilegiate, căreia îi aparţineau, de altminteri, ci numai la măsuri de redresare la care să contribuie şi toţi boierii. Nu de compasiune pentru soarta ţăranilor, care constituiau majoritatea contribuabililor, erau cuprinşi boierii din Divan, atunci când propuneau măsuri de acest fel, ci de interesul suprem al conducerii statului de a reuşi să achite plata datoriilor. Aceiaşi mari boieri din Divan adresau domnului o anafora, la 17 ianuarie 1823, prin care solicitau interdicţia pentru ţărani de a mai tăia lemne din pădurile stăpânilor de domenii şi ale mănăstirilor, precum şi determinarea lor de a-şi îndeplini obligaţiile către aceştia. Astfel, boierii din Divan reclamau domnului pe ţăranii care „în trecuta răzvrătire au năvălit cu obrăznicie la păduri, branişti şi dumbrăvi mănăstireşti şi boiereşti ce era oprite şi păzite cu pădurari de le-au tăiat şi le-au prăpădit mai de tot"[25].

Tăierile din păduri continuau „ca şi cum n-ar fi stăpânire în ţară". Ţăranii nu răspund nici la obligaţiile faţă de stăpânii de domenii, „având în capetile lor tot aceleaşi fumuri ce le-au avut în răzvrătire!" Boierii din Divan considerau că „să face mare nedreptate şi pagubă stăpânilor de moşii, rămânând dă dreptul venit şi în folos ce să cuvine să aibă de la moşiile lor"[26]. Ca atare, dom-

---

[24] *Ibidem*, p. 201—202.

[25] *Ibidem*, p. 248—249.

[26] *Ibidem*, p. 249.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

nul era rugat să dea cuvenitele porunci pentru plata despăgubirilor şi interdicţia de a mai tăia, în continuare, lemne, sub pedeapsă, precum şi pentru împlinirea obligaţiilor faţă de boieri. Grigore IV Ghica punea rezoluţia de înştiinţare a ispravnicilor ca să aducă la îndeplinire porunca sa, care ţinea seama de anaforaua Divanului [27].

La 24 ianuarie 1823, Grigore IV Ghica dădea poruncă ispravnicilor pentru a proceda la evaluarea pagubelor cauzate pădurilor boiereşti şi mănăstireşti de către ţărani la 1821 [28]. Cu toate acestea, dată fiind gravitatea situaţiei, domnul încearcă aplicarea unor reforme prin nizamul din 15 august 1823, referitoare la obligaţiile ispravnicilor, sameşilor şi zapciilor. Se preconiza limitarea abuzurilor comise contra locuitorilor atât de către slujbaşi, cât şi de către boieri. Mai poruncea domnul ca ziua de arătură pentru boieri să fie efectuată de fiecare plugar şi nu de fiecare clăcaş, zi care va putea fi achitată şi în bani [29].

Importante în sine, reformele preconizate de domn constituiau doar paliative, căci ţara avea nevoie de transformări profunde. În 1824, nemulţumirile populare nu încetează a se manifesta. Astfel, Eufrosin Poteca adresa o scrisoare din Paris eforilor şcolilor, la 15 septembrie 1824, în care îi îndemna: „Voiţi să vă faceţi slăviţi cu adevărat?... izgoniţi nedreptatea din Valahia, adunaţi-vă cu toţii la mitropolie, faceţi întâi o rugăciune către Dumnezeu ca să primiţi iertarea de păcatele cele trecute şi apoi faceţi lege politicească prin care să se hotărască *dăjdiile de acum înainte asupra veniturilor fiecăruia, fără deosebire de la divanit până la plugari* şi la hrănitori de dobitoace şi aşa, fără a sărăci cineva de tot, se va aduna lesne cu ce plăti cheltuielile statului'' [30].

Reforma sistemului de dări cerea, aşadar, impunerea tuturor, proporţional cu averea, indiferent de condiţia socială, boier sau ţăran. Bursierul român din Paris propunea astfel egalitatea în faţa dărilor

---

[27] *Ibidem*, p. 250—251.

[28] *Ibidem*, p. 251—253.

[29] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 131.

[30] *Ibidem*, p. 132.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

către stat, care avea mari datorii. Boierii din Divan, în loc să procedeze echitabil, recurg fie la paliative, fie la solicitări adresate Porții pentru reducerea dărilor. Desigur, o reducere era îndreptățită, căci nu toate datoriile se justificau. Astfel, într-un *arzmagzar* către Poartă din 1823, mitropolitul, episcopii, egumenii, boierii de toate rangurile, căpitanii și mazilii Țării Românești nu recunoșteau datoria de 3.053.420 taleri a lui Al. Suțu ca datorie a țării, care ar trebui preluată și achitată de Grigore IV Ghica. Țara nu era cu nimic datoare fostului domn: „până când ni s-au orânduit măria sa domnul nostru, nu să știe țara datoare ceva bani către hazneao prea puternicei împărății" [31].

Necesitatea stringentă a achitării exorbitantelor datorii către Poartă nemulțumea atât boierii, cât și poporul. Spiritele erau, în genere, neliniștite și abătute. Opoziția contra domnului era în creștere. Într-o cuvântare către marii boieri, Grigore IV Ghica îi prevenea asupra perspectivelor de a nu obține ceea ce-și propuneau, căci domnul țării se dovedea puternic și fără teamă în fața lor. Fiecărui boier i s-a acordat mai mult decât merita, deci nu au de ce să fie nemulțumiți [32]. Domnul s-a văzut nevoit să exileze trei mari boieri: Al. Nenciulescu, Mihai Filipescu și Ion Cocorăscu. Lui Constantin Bălăceanu, Grigore IV Ghica i-a declarat că nu se teme de el mai mult decât alții [33].

De teamă că noi boieri ar putea să emigreze, domnitorul refuză pașapoarte celor care cereau să meargă la băi la Mehadia. În cazul că acorda, cineva din familie trebuia să rămână în țară. Cei bănuiți de participare la Eterie erau arestați și trimiși la Silistra [34]. Consulul rus Al. Pini, refugiat la Sibiu, acorda sume de bani boierilor munteni pentru a înlătura pe Grigore IV Ghica. Anglia și Austria aveau să manifeste iritare față de acțiunile lui Al. Pini, căci doreau o reconciliere ruso-turcă și nu o intețire a disensiunilor existente. Toate uneltirile contra domnului au eșuat. Cancelarul Rusiei, drept urmare, a hotărât

---

[31] *D.I.R. 1821*, vol. III, p. 253—255.

[32] *Hurmuzaki*, vol. XVI, p. 1103, București, 26 mai 1823.

[33] *Ibidem*, p. 1103—1104, Hugot către Chateaubriand, București, 30 mai 1823.

[34] *Hurmuzaki*, vol. X, p. 236—239.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

să se renunţe la instigarea la comploturi contra lui Grigore IV Ghica, recurgând, în schimb, la medierea Angliei și Austriei. După urcarea pe tron a domnului pământean, trupele otomane se retrăseseră în mare parte, mai rămânând, totuși, 4 000 de neferi. Curtea din Petersburg, evident nemulţumită, propune și retragerea acestora. Iritat de eșecurile lui Al. Pini, ţarul îl înlocuiește cu M.L. Minciaky, care, înainte de a ocupa postul său la București, a fost trimis la Constantinopol pentru a obţine evacuarea Principatelor Române. Prin nota înaintată Porţii la 24 februarie 1824, se mai cerea, în afară de evacuare, libertatea navigaţiei pe Marea Neagră pentru toate vasele sub pavilion rusesc şi satisfacerea cererii grecești referitoare la respectarea religiei ortodoxe.

Evident, domnul Ţării Româneşti acţiona în condiţiile unor complicate evenimente externe și interne. Prins între obligaţia de a achita marile datorii către Poartă şi opoziţia boierilor contra măsurilor de lezare a privilegiilor lor, Grigore Ghica are, totuşi, răgazul de a se ocupa de *dezvoltarea edilitară a Bucureștiului*. Astfel, marile artere de circulaţie, la fel ca la Iași, nu erau pavate cu piatră, ci acoperite cu bârne de lemn. Pe lângă o cheltuială considerabilă, se devastau păduri în acest scop. Apoi, străzile podite se stricau foarte repede din cauza numeroaselor vehicule, între care şi carele ţăranilor ce intrau în orașul cu peste 100 000 de locuitori, spre a aduce cele necesare. Pe timp rău, se puteau zdrobi fie trăsurile, fie picioarele cailor. Străzile nu erau nivelate, apa nu se putea scurge, cea mai mică ploaie producea noroi și bălţi, determinând adeseori plutirea bârnelor sub care apoi băltea, degajând mirosuri. Încă de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, Al. Moruzi plănuise pavarea străzilor Capitalei, dar, printre alte dificultăţi, era şi împotrivirea boierilor, care nu aveau idee despre binefacerile pavajului. Abia în 1820 s-a făcut un contract pentru pavare, în timp de 20 ani, dar, întâmplându-se evenimentele din 1821, totul a fost amânat[35].

După urcarea pe tron a lui Grigore IV Ghica, sub pretextul achitării datoriilor, contractul a fost anulat. Problema a fost reluată, fă-

[35] *Hurmuzaki*, vol. X, p. 275—276, Kreuchely către Miltitz, Bucureşti, 13 mai 1824.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

cându-se un nou contract cu aceiași antreprenori austrieci, Freiwald și Hartl, prin care se obligau să paveze principalele străzi din București în timp de 12 ani, începând cu Podul Mogoșoaiei, apoi să facă o șosea spre Colentina, în aceasta fiind direct interesat domnul, care avea palat la Colentina[36].

Lucrările edilitare din București implicau mari sume de bani, ori fondurile se refuzaseră. Pe cele patru mari artere de circulație, anume: Podul Mogoșoaiei, Podul Calicilor, Podul Târgului de Afară și Podul Beilicului, antreprenorii, angajați prin contract, trebuiau să paveze un număr de stânjeni în fiecare an. Pentru fiecare stânjen se plăteau 318 piaștri turcești. Cu acest preț se putea face un bun pavaj, cu canale de scurgere a apei, dar, în loc de canale, apele se scurgeau pe străzi lăturalnice, provocând adevărate mlaștini. Prin nu se știe ce aranjament secret, în loc de 318 piaștri, antreprenorii primeau 160, nemaiputând efectua canalele de scurgere. Bănuielile cădeau pe marele clucer Nicolae Trăsnea, favoritul domnului. Se spunea că Grigore IV Ghica reținuse banii din construcția pavajului, preconizând o terminare a lucrărilor până la sfârșitul domniei sale, adică mult mai repede decât termenul fixat[37].

Realmente, primul domn pământean nu mai știa cum să facă față numeroaselor dificultăți. Cunoscut ca proeminent promotor al dezvoltării învățământului în limba română, încă de când fusese membru al Eforiei școlilor, el procedează totuși la preluarea a 104.000 de piaștri din veniturile Școlii de la Sf. Sava spre a fi folosiți în alte scopuri decât plata a 12—15 profesori străini[38].

Opoziția acuza pe domn de însușire de bani, dar el făcuse însemnate sacrificii bănești. Despre nenumăratele acuzații referitoare la tendințele de îmbogățire din partea domnului, ambasadorul Prusiei la Constantinopol scria consulului la București: ,,Sunt asigurat că dom-

---

[36] *Ibidem*, p. 226.

[37] *Ibidem*, p. 373—374, Kreuchely către Miltitz, București, 27 septembrie 1826.

[38] *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 17—18, Hugot către Damas, București, 25 mai 1825.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

nul, departe de a îngrămădi averi, este nevoit de a întrebuința venitul propriilor sale bunuri în calitate de boier, pentru a se îngriji de cheltuielile domniei [...] Prințul Ghica n-a găsit, la venirea sa decât treisprezece mii de familii de contribuabili (liude), în timp ce sub prințul Suțu, existau douăzeci și șapte de mii"[39].

Pe lângă ușurarea soartei țăranilor, care constituiau marea masă a contribuabililor, domnitorul întreprinsese multe alte măsuri, menite a stăvili abuzurile și tendința de îmbogățire prin aceste mijloace. Astfel, printr-o notă către toate consulatele din București, înmânată la 10 mai 1823, secretarul particular al domnului, doctorul Apostol Arsaki, aducea la cunoștință că Grigore IV Ghica publicase o ordonanță prin care fixa valoarea oricărei monede care circula în Principat după firmanul emis de sultan în octombrie 1822. Ordinul fusese nesocotit până atunci de către persoane avide de înavuţire. Ca atare, pe viitor vor fi pedepsiţi cu asprime toţi contravenienţii. Consulul francez era rugat să comunice supuşilor guvernului său rezidenţi în Ţara Românească să se conformeze ordinului domnitorului[40]. Totodată, Apostol Arsaki făcea cunoscut cavalerului Hugot că, prin regulament stabilit de multă vreme în Principate, confirmat printr-un ordin expres al domnului, se interzicea tuturor, indigeni sau străini, să poarte turban, caracteristic numai oamenilor din serviciul principelui, care asigurau paza ţării. Oricine va fi surprins că va purta turban, acesta îi va fi tăiat în public cu mare asprime, fără nici o excepţie, inclusiv supuşilor străini[41].

Dacă pe plan extern diferendul ruso-turc privind evacuarea Principatelor era în curs de aplanare, evoluând spre Convenţia de la Akkerman, pe plan intern nemulțumirile continuau. Una din cele mai însemnate este răscoala condusă de Simion Mehedinţeanu şi Ghiţă Cuţui contra jecmănirilor slujbaşilor domniei. Marii boieri emigranţi s-au folosit însă de aceasta pentru a lovi în domnia lui Grigore IV

---

[39] *Ibidem*, p. 308—309, Constantinopol, 3 decembrie 1824.

[40] Vlad Georgescu, *Din corespondența diplomatică a Țării Românești (1823—1828)*, București, 1962, p. 72—73.

[41] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Ghica. Ei aveau sprijinul lui Al. Pini, nu numai moral, dar și material. Cei doi conducători ai răscoalei sunt prinși și spânzurați la București, în luna septembrie 1822 [42].

Personalitatea domnitorului Grigore IV Ghica este una din cele mai controversate. De la elogierea meritelor sale s-a trecut la denigrare și invers. Entuziasmat de înfăptuirile lui Ioan Sandu Sturdza, Pompiliu Eliade aprecia că s-au exagerat, comparativ, meritele lui Grigore IV Ghica, unii istorici făcând din el chiar un idol. La aceasta au contribuit — credea el — aparențele: mai cultivat, cunoscător al limbilor franceză, greacă și italiană sau al celei turce. În fapt, Pompiliu Eliade, în loc să restabilească adevărul, trece de partea cealaltă, minimalizând înfăptuirile lui Grigore IV Ghica. Astfel, consideră că nici încredințarea administrației mănăstirilor pământenilor, nici înființarea unei miliții naționale, nici pavarea unor străzi din Capitală sau numirea unui Comitet de reforme în 1827 n-ar fi aparținut domnitorului [43].

Este însă în afară de orice îndoială că toate acestea nu numai că au fost inițiate, ci chiar înfăptuite de domnitor. El a întărit statutul de autonomie al Principatului, în condițiile absenței consulilor ruși din țară și ale ocupației otomane. Primul domn pământean al Țării Românești a dovedit interes pentru acțiunile de reformare și modernizare, de ușurare a soartei țăranilor, prin micșorarea clăcii, de impunere la unele dări a boierilor, de perfecționare a administrației de stat, în sensul limitării abuzurilor funcționarilor prin acordarea de lefuri fixe. El a sprijinit și încurajat crearea de societăți literare, dezvoltarea învățământului în limba română. Mare boier privilegiat, el a fost un domn luminat de imperativele timpului. Limitele înfăptuirilor se datoresc, desigur, concepțiilor sale, moderate, mai puțin avansate decât ale domnitorului moldovean Ioan Sandu Sturdza. Ca atare, nu numai că n-a știut, dar nici nu a voit să folosească în avantajul domniei noile concepții ale timpului promovate de boierimea mică și mijlocie.

---

43 I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 134—138.

43 Pompiliu Eliade. *op. cit.*, p. 99—129.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

2. Limitele concepției domnitorului privind evoluția societății și a relațiilor internaționale

Adept al propășirii naționale prin afirmarea dreptului de autonomie, Grigore IV Ghica avea limite marcate de educația și condiția sa de mare boier, descendent dintr-o veche familie națională. Mai cultivat decât domnul Moldovei din acel timp, el se impusese cu mai multă autoritate semenilor săi boieri de același rang, căci nu i se putea nega dreptul de a ocupa tronul. Dornic de propășirea țării sale, el o concepea în cadrul regimului politic existent, care nu era unul al absolutismului luminat, dar se tindea spre el. Eşuarea reformelor inițiate se datora, de altfel, regimului politic, care, în realitate, era mai vechi decât momentul instaurării domniilor fanariote. El se datora intensificării dominației otomane asupra Principatelor Române, care a impus despoția orientală ca formă de conducere a statului, grav accentuată după 1711. Deși se schimbaseră domniile fanariote cu cele pământene, regimul politic existent a continuat. Organizarea statală rămăsese aceeași, aceleași legi, lipsa unui buget. Deci, precum constata A.D. Xenopol, ,,nu persoanele erau de vină, ci sistemul în care erau prinse''[44].

Într-o lume dominată de despoția orientală, deținerea privilegiilor constituia o necontenită și istovitoare luptă între diversele categorii de boieri. Aşa se explică de ce marea boierime ținea atât de mult la privilegiile sale şi se opunea, mai ales în Moldova, la sporirea numărului privilegiaților, pentru a nu scădea prea mult numărul birnicilor. Grigore IV Ghica era unul din aceşti mari boieri privilegiați. Cu atât mai mari sunt, de aceea, meritele sale, atunci când procedează la limitarea abuzurilor castei politice, în favoarea țăranilor clăcaşi. Reformele sale sunt marcate de concepțiile moderate, care puteau duce spre un absolutism luminat. Nici pe departe însă nu puteau fi comparate cu cele ale domnului Moldovei, pe care le repudia şi stigmatiza, vădind o totală lipsă de aderență la ideile novatoare ale boierilor liberali.

Opiniile sale despre revoluții sau răscoale erau cele ale unui adversar implacabil. Astfel, adresându-se corespondentului său la Viena,

---

[44] Apud I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 171.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

cavalerul Friedrich von Gentz, fost consul al Austriei la București înainte de 1813, Grigore IV Ghica se referea la revoluţia din Spania, pe care o considera un eveniment sinistru, provocator de nelinişte pentru întreaga lume. Cât priveşte mişcarea grecilor, ea impieta asupra restabilirii relaţiilor ruso-turce [45].

Într-o nouă scrisoare, din 20 mai/1 iunie 1823, relata lui Gentz măsurile aspre întreprinse contra agitaţiilor boierilor, care nesocoteau măsurile domneşti. S-a văzut nevoit să surghiunească câţiva [46]. Pentru preîntâmpinarea dezordinilor, domnul lua măsuri de asigurare a liniştii în Bucureşti pe timpul nopţii, împotriva oricăror eventuale excese. Se notifica reprezentanţilor diplomatici din Capitală, spre a lua măsurile de rigoare în privinţa supuşilor ţărilor lor [47].

Nelinişte producea domnului şi încordarea relaţiilor ruso-turce. În concepţia lui, Curtea din Petersburg trebuia să recunoască lezarea drepturilor Principatelor Române de către domnii fanarioţi, căci, la întocmirea Tratatului de la Kuciuk-Kajnardji, ea propusese reintegrarea boierimii române în vechile sale drepturi de a-şi alege domni din rândurile sale. Astfel, numirea de domni pământeni nu contravenea tratatelor ruso-turce în vigoare. Domnul spera că negocierile ruso-turce nu vor continua la infinit şi se va ajunge la un aranjament satisfăcător [48].

Relaţiile ruso-turce reprezentau un factor esenţial pentru Principatele Române, din care motiv Grigore IV Ghica le acorda prioritate în corespondenţa sa cu Gentz. Într-o scrisoare din 3/15 august 1823, mărturisea că prelungirea stării de nelinişte şi incertitudine nu este de bun augur pentru Principate, paralizând complet afacerile, făcând situaţia extrem de grea pe plan intern. După această gravă situaţie din Orientul european, venea problema spaniolă. Domnul Ţării Româneşti se arăta curios ce se va întâmpla după înăbuşirea revoluţiei, dacă va fi lăsată o armată de ocupaţie şi ce formă de guvernământ va fi stabilită. El considera că „poporul, în pofida urii pe care a ară-

---

[45] Vlad Georgescu, *Din corespondența diplomatică*, p. 74—75, Bucureşti, 6/18 mai 1823.

[46] *Ibidem*, p. 76—77.

[47] *Ibidem*, p. 77—78, Bucureşti, 28 mai/9 iunie 1823.

[48] *Ibidem*, p. 78—80, Bucureşti, 8/20 iunie 1823.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

tat-o pentru violenţele extreme ale constituţiei, va fi dificil de condus de către un guvern *inchizitorial* ca în trecut şi nobilimea este foarte neînsemnată pentru a forma o contrapondere poporului dacă se vrea a se introduce un guvern mixt''[49].

Din cauza tensiunii dintre Turcia şi Rusia, Principatele Române se aflau în acută suferinţă. Domnul informa pe Gentz că s-a văzut nevoit să aresteze pe supusul rus Nicolenko. O nelinişte perpetuă şi apăsătoare domina în Principate, poziţia domnului fiind mai dificilă ca oricând în trecut, devenind chiar îngrozitoare. În perspectiva întâlnirii împăraţilor Austriei şi Rusiei la Cernăuţi, Grigore IV Ghica ruga pe Gentz să afle şi să transmită ştiri despre opinia Curţii din Petersburg faţă de administraţia sa, precum și de a fi bine prezentată celor doi suverani, căci — presupunea el — va fi imposibil ca Principatele Române să nu constituie subiect de discuţie[50].

Profund preocupat de lărgirea dreptului la autonomie, Grigore IV Ghica își exprima satisfacţia, la 4 noiembrie 1823, faţă de perspectiva îmbunătăţirii relaţiilor ruso-turce. Astfel, Curtea din Petersburg decisese trimiterea de ambasador la Constantinopol[51]. La 8/20 noiembrie 1823 scria despre evacuarea Principatelor Române ca o condiţie a restabilirii relaţiilor ruso-turce. Grigore IV Ghica exprima sensul relaţiilor speciale cu Poarta, Curtea din Petersburg neavând nici un drept întemeiat pe vreun tratat de a se amesteca în afacerile interne ale Principatelor. Hattişeriful din 1802 recunoştea privilegiile lor. Ca atare, Rusia avea doar dreptul de a interveni în favoarea Principatelor Române. Dacă exista vreun abuz în privinţa prevederilor hattişerifurilor Porţii, apoi acesta s-a datorat manierei în care Curtea din Petersburg a intervenit în chestiunea Principatelor. În final, domnul mărturisea că poziţia sa personală nu-i permitea de a protesta contra unei încălcări oarecare a acestor privilegii (drepturi), mai ales contra cererilor exorbitante reînnoite în fiecare zi, în pofida unei situaţii mizerabile a ţării şi a datoriilor foarte mari, excesive[52].

---

[49] *Ibidem*, p. 81.
[50] *Ibidem*, p. 81—86.
[51] *Ibidem*, p. 93—95.
[52] *Ibidem*, p. 95—99.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Într-adevăr, grava situaţie financiară a ţării impunea măsuri de redresare. Fostul domn Ioan Caragea a stabilit plata dărilor prin liude, reprezentând 18.000 familii, în medie, o liudă fiind compusă din 5 familii, urmărindu-se astfel plata regulată. Fiecare din cele 5 familii devenea răspunzătoare pentru plata birului din partea celorlalte. Grigore IV Ghica explica lui Gentz sistemul liudelor, menţionând că numărul membrilor familiilor particulare se schimbă după împrejurări, impozitul rămânând însă acelaşi. În caz de creştere, plăteau mai puţin, iar de scădere, nu se prevedea nimic. Revoluţia din 1821 a micşorat numărul familiilor de la 18.000 la 14.000, în timp ce contribuţia pentru întreţinerea trupelor de ocupaţie e considerabilă. Astfel, pe anul 1822 veniturile s-au soldat cu un deficit de 20.000 piaştri, datorat lipsei a 4.000 de familii şi cheltuielilor foarte mari pentru întreţinerea armatei de ocupaţie. Deficitul trebuie acoperit fie de liudele existente, printr-o repartiţie generală, toţi fără deosebire fiind impuşi, fie prin creşterea *rusumaturilor* (dări reale care reveneau domnului). În acest caz, ,,sarcina va cădea mai ales asupra celor care posedă ceva''. Domnul dorea să cunoască opinia Curţii din Petersburg, în sensul unor eventuale obiecţii la astfel de măsuri de care nu se făcuse uz până atunci decât în împrejurări excepţionale[53].

Evident, Curtea din Petersburg fiind ocrotitoarea ,,celor care posedă ceva'', adică a boierilor, putea interveni în favoarea lor, pentru a nu se spori *rusumaturile*. La deficitul menţionat de domn, se adăuga şi neplata taxelor de către supuşii străini. Astfel, vornicul Mihalache Mano, care încasa vinăritul, oieritul şi altele, raporta domnului că unii dintre supuşii austrieci şi ruşi refuzau să plătească dările cuvenite din venitul realizat în Principate. Agentul diplomatic austriac era rugat de către Apostol Arsaki să determine pe supuşii ţării sale să se conformeze cererilor vornicului Mano, care se ocupa cu perceperea acestor dări[54].

La 22 noiembrie/4 decembrie 1823, domnul scria lui Gentz, mărturisind că se afla în aşteptarea unor decizii de la Constantinopol în privinţa Principatelor Române, mai ales că întârzia sosirea acolo

---

[53] *Ibidem*, p. 90—93, Bucureşti, 3/15 noiembrie 1823.

[54] *Ibidem*, p. 101—102, Bucureşti, 20 noiembrie/2 decembrie 1823.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

a lui M.L. Minciaky. Cât privește deficitul financiar, Grigore IV Ghica va ține seama de sugestiile lui Gentz și, oricât de mult îl presează punerea în aplicare a unor măsuri, se vede nevoit să amâne până la formularea unor opinii în această privință [55].

M.L. Minciaky sosise la București, în drum spre Constantinopol. Domnul a avut câteva întrevederi particulare cu el. A răspuns la întrebări cu deferență față de Poartă și în spiritul celor transmise de Gentz în scrisoarea din 14 decembrie 1823. Minciaky s-a arătat nedumerit față de opinia lui Grigore IV Ghica, după care lăsarea în Principate a unei gărzi otomane era necesară, deoarece era singura în măsură să facă față „acestui spirit de nebunie care ne-a cauzat atâtea nenorociri''. Minciaky pretindea însă că nu existau indicii despre neliniște în Principate și nu s-ar putea spune că aceasta s-ar datora prezenței unei gărzi otomane [56]. Consulul general rus la Constantinopol fusese numit în această funcție în decembrie 1822, dar nu ocupase efectiv postul până la data întrevederii cu Grigore IV Ghica. La București, el a încredințat corespondența consulatului, pe timpul absenței sale, lui G. Domnando, adeptul lui Al. Pini. Dornic de propășire națională prin lărgirea drepturilor la autonomie, redresare economică prin contribuția generală și ușurarea soartei țăranilor, Grigore IV Ghica era un adversar al reformelor structurale, de natură a schimba radical starea de lucruri existentă într-un regim politic care să asigure domnia legilor și controlul puterii. El nu agrea în nici un fel Constituția cărvunarilor moldoveni. Referitor la evenimentele politice din Moldova, scria, la 17/29 februarie 1824, lui Gentz: „Mai întâi o desbinare de neîmpăcat între domn și boieri, care este prima sursă a tuturor rezolvărilor următoare, apoi proiectul, radical în orice alt timp, dezagreabil în împrejurările actuale, al unei constituții, care a fost abandonat după aceea, dar care trebuia să aibă o formă reprezentativă și tindea la restrângerea considerabilă a puterii domnului, în fine, o deputăție de patru boieri moldoveni (Grigore Balș, Ștefan Rosetti, Alexandru Rosetti și Gheorghe Rășcanu) plecați de curând la Constantinopol, însărcinată de a prezenta Porții o cerere în

---

[55] *Ibidem*, p. 101—102.
[56] *Ibidem*, p. 108—110.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

care majoritatea clerului şi boierii expun, ceea ce numesc, starea nenorocită şi dărăpănată a patriei lor, pe care o atribuie îndeosebi rapacităţii celor cărora din nenorocire domnul le-a abandonat administraţia ţării''[57].

Cu toate că nu agrea politica internă a domnului, Grigore IV Ghica este de partea sa, atunci când garda otomană escortează delegaţia celor 4 boieri moldoveni, căreia Ioan Sandu Sturdza încerca să-i zădărnicească plecarea la Constantinopol. El mărturisea lui Gentz că nu cunoaşte cu ce drept şi potrivit căror instrucţiuni a procedat astfel garda otomană, în pofida opoziţiei domnului Moldovei. În acest fel, adică escortată, deputăţia sosea la Silistra, de unde n-a mai plecat la Constantinopol, căci paşa a transmis cererea boierilor printr-un curier al său, fiind în aşteptarea ordinelor Porţii în privinţa unui demers fără precedent, care stârnea curiozitatea amestecată cu nelinişte. Grigore IV Ghica făcea mai multe supoziţii, căci Poarta nu putea numi sau destitui domnitorii Principatelor fără a aviza Curtea din Petersburg. În acest caz, se va crea un motiv de discuţii între cele două mari puteri, încât se dovedea dificil de prevăzut ce se va întâmpla. Cea mai adecvată i se părea domnului muntean „conservarea a ceea ce există, ca singurul mijloc de a nu amplifica primejdiile care şi fără aceasta sunt îndeajuns de numeroase, în toate relaţiile cu Poarta''[58].

Domnul Ţării Româneşti opina că, dacă totuşi schimbarea devine indispensabilă, este de sperat că nu va produce consecinţe care se vor repercuta şi asupra lui. În acest caz, consideră că trebuie asigurată existenţa lui Ioan Sandu Sturdza, ceea ce ar fi de bun augur pentru Principatele Române în viitor. Incertitudinea cu privire la soarta domnilor destituiţi trebuia să înceteze, încât ei să poată trăi liniştiţi în ţara lor[59].

Concepţiile politice ale domnului muntean erau radical deosebite de cele ale lui Ioan Sandu Sturdza care îngăduia şi chiar sprijinea tendinţele liberale ale novatorilor. Înclinaţia spre schimbări bruşte de

---

[57] *Ibidem*, p. 121.
[58] *Ibidem*, p. 122.
[59] *Ibidem*, p. 123.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

situaţii displăcea cel mai mult lui Grigore IV Ghica, principe animat de imperativele propăşirii naţionale, dar foarte limitat în conceptele sale despre progresul accelerat, dat fiind că însăşi Constituţia cărvunarilor moldoveni era o soluţie întârziată la remedierea gravei stări de lucruri din Principate, cauzată de ravagiile unui regim politic despotic oriental de-a lungul unui secol de domnii fanariote. Redresarea situaţiei prin măsuri autoritare venite din partea domnului stârnea nemulţumirile contra lui şi din partea boierilor, şi din a poporului, cum s-a întâmplat, de altfel, în Ţara Românească. În privinţa concepţiilor sale, Grigore IV Ghica se confesează lui Gentz, mărturisindu-şi profesiunea de credinţă: „Eu îmi întemeiez conduita pe un viitor paşnic şi liniştit, şi, la antipodul vecinului meu în acest sens, evit cu scrupulozitate tot ce ar putea compromite onoarea mea şi liniştea ţării mele. Fiecare om, supus al Porţii sau străin, va găsi totdeauna pe lângă mine protecţia pe care legile Principatului şi tratatele i-o acordă, dar nimeni să nu spere de a obţine vreodată de la mine ceva care ar fi contrar acestor două chestiuni, care formează baza acţiunilor mele. Împrejurările pot să se schimbe, evenimentele pot confunda ce este drept cu ce este nedrept, vinovatul cu inocentul, dar întrucât Cerul a vrut să mă aşeze în fruntea patriei mele, eu vreau, cu o pioasă supunere şi cu riscul chiar al fericirii mele personale, de a dovedi cel puţin lumii şi mai ales vecinilor că Valachia poate fi foarte bine guvernată de unul din fiii săi, în pofida dificultăţilor îngrozitoare a împrejurărilor [...]. Nu-mi revine mie să judec dacă rezultatele răspund sau nu voinţei mele, dar vă pot asigura în mod sincer, Domnule, că voinţa mea şi intenţiile mele faţă de ţara mea sunt cele mai bune din lume” [60].

Nimic nu lasă vreo îndoială asupra sincerităţii profesiunii de credinţă a domnului muntean, care nu dorea schimbări decât în mecanismul administraţiei spre a-l face mai eficient. „Reformele” concepute de el vizau unele corecturi ce trebuiau aduse acestui mecanism, la fel ca oricare alte tendinţe de modernizare. În fond, nici un boier român indiferent de apartenenţa la o grupare politică, nu voia răul patriei sale. Numai că fiecare, în parte sau grupaţi după interese specifice, acorda, cu rare excepţii, prioritate scopurilor personale, venind, uneori,

[60] *Ibidem*, p. 124—125, Bucureşti, 5/17 martie 1824.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

în contradicție formală cu interesele generale, de ordin național. Fără a fi liberal, Grigore IV Ghica dovedise un mare atașament față de ideea propășirii naționale, pe care o servea așa cum înțelegea el, adică pe o cale evolutivă, fără salturi în schimbările provocate, de natură să altereze trăsăturile fundamentale ale regimului politic existent. Poarta otomană, ca despoție orientală potrivnică schimbărilor radicale care conduceau la agitații politice, blamează atât demersul boierilor moldoveni, cât și conduita domnului Ioan Sandu Sturdza, ceea ce satisface pe domnul muntean, care relatează evenimentele lui Gentz, la 5/17 martie 1824. Astfel, *arzul* boierilor moldoveni nu fusese semnat decât de o parte din cler și de o parte considerabilă dintre boieri. Pașa de Silistra a primit rău delegația moldoveană, dezaprobându-le și blamându-le demersul, ca provenind dintr-un spirit pervers de grupare și de perturbare. Pe de altă parte, pașa n-a cruțat nici pe domn, dându-i de înțeles că numai conduitei sale se datora acest incident și va sfârși rău dacă nu va lua măsuri rezonabile de îndreptare. Pe cât se pare, se punea, deocamdată, capăt „acestei fatale afaceri" [61].

Într-adevăr, Poarta pusese capăt incidentului prin exilarea, din porunca sultanului, a celor 4 delegați ai boierilor moldoveni, fiecare în altă cetate de pe malul Dunării. Domnului i-a trimis un firman prin care poruncea boierilor să-i fie mai supuși pe viitor. Grigore IV Ghica, relatând toate acestea lui Gentz, la 19/31 martie 1824, opina că exilarea celor 4 boieri nu va oferi Curții din Petersburg un nou prilej de a se plânge, precum în cazul arestării lui Al. Vilara din Țara Românească, întrucât cei 4 boieri moldoveni se dovedeau vinovați de nesupunere față de domnul lor. Însuși domnul, care a cerut formal exilarea celor patru, nu a contravenit formal nici privilegiilor boierilor, nici legilor țării [62]. Cel puțin așa judeca evenimentele domnul muntean.

Și în cazul arestării lui Al. Vilara, Poarta a lăsat pe seama deciziei lui Grigore IV Ghica de a-l rezolva, dat fiind că acesta era un boier indigen și greșelile sale n-ar antrena consecințe negative decât pentru țară. Domnul Țării Românești informa pe Gentz că, în curând, va fi

---

[61] *Ibidem*, p. 126.
[62] *Ibidem*, p. 127.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

emis un firman, la cererea oficială adresată Porții de către el, de iertare a celui exilat. În acest fel, se va contribui la aplanarea diferendului ruso-turc [63].

În dezacord cu natura și caracterul incidentului din Moldova, care contrapunea pe boieri domnului, prea atașat novatorilor, Grigore IV Ghica nu înțelegea menirea vreunui amestec din partea Curții din Petersburg, întrucât exista o bună funcționare a relațiilor speciale ale românilor cu Poarta, dispusă să aplaneze conflictele interne. Domnul muntean aprecia ca „nerezonabilă" conduita lui Ioan Sandu Sturdza, care, opina el, „călăuzit de un sentiment contrar umanității și încă mai mult politicii momentului, exilează și maltratează o mare parte din boieri". Un asemenea act merita o atenție aparte în împrejurările existente. În ceea ce-l privește, Grigore IV Ghica mărturisea lui Gentz că se află într-o penibilă neliniște, dată fiind impresia pe care a înțeles că a produs-o acest incident, atât la Constantinopol, cât și în alte părți. Își exprima speranța că Poarta nu va întreprinde un demers violent, brusc, de natură a dăuna negocierilor dintre cele două mari puteri, care începuseră atât de bine, cu atât mai mult cu cât defecțiunea este creată de un om și nu de sistemul introdus de Poartă în administrația Principatelor Române. Ca atare, trebuie indulgență față de un sistem pe care timpul l-a sancționat, căruia nu i se poate pretinde a fi infailibil în condițiile atât de anevoioase ale prezentului [64]. Așa gândea Grigore IV Ghica și tot așa considera el că ar trebui să gândească și Ioan Sandu Sturdza, căci ar fi în marele avantaj al celor două Principate Românești.

Domnitorul muntean se temea de pericolele ce ar fi decurs pentru ambele Principate prin modificarea sistemului politic introdus de Poartă și agreat de Curtea din Petersburg, căci ambele mari puteri se aflau sub dominația despoției orientale. Într-o scrisoare a lui Apostol Arsaki către Danz, funcționar al ambasadei ruse din Constantinopol, se exprima satisfacția generală pentru începerea activității lui M.L. Minciaky și pentru reluarea relațiilor directe între cele două mari puteri. Incidentul provocat de deținerea prelungită a lui Al. Vilara

---

[63] *Ibidem*, p. 128—129, București, 2/14 aprilie 1824.
[64] *Ibidem*, p. 130—131.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

va fi fără obiect când Danz va primi scrisoarea. Apostol Arsaki menţiona că trebuie făcută distincţia între starea de lucruri din Moldova şi cea din Ţara Românească, pentru a nu crea vreo confuzie între ordinea care domneşte în ultima şi agitaţia permanentă din cealaltă: „Ne bucurăm aici de linişte perfectă şi, oricât de groaznice au fost zguduirile pe care ţara le-a încercat, noi începem a le uita deja, graţie administraţiei paterne a domnului nostru" [65].

Teama de mişcare constituia dominanta insecurităţii regimurilor despotice orientale din imperiile ţarist şi otoman, ceea ce înţelegea destul de bine domnul muntean, care dorea schimbări, dar nu radicale, de natură a afecta sistemul politic menţinut prin ataşamentul boierimii conservatoare şi voinţa marilor imperii vecine. Spirit conservator, refractar la ideile liberale, care-şi făcuseră apariţia nu numai în Moldova, dar şi în Ţara Românească, Grigore IV Ghica promova principiile dezvoltării lente, prin ameliorări aduse sistemului existent, pentru a-i atenua excesele. Într-o scrisoare către Gentz, din 8/20 aprilie 1824, domnul constata negocierile perpetue dintre Rusia şi Turcia. În cazul evacuării armate a Principatelor, rămânea permanent un beşli-aga, comandantul unei gărzi, altădată numit de domn şi responsabil pentru actele sale faţă de el. Acum era numit de Poartă, fără a mai depinde de domn, care nu putea nicicum împiedica abuzurile sub care gemeau ţăranii. Orice intervenţie pe lângă beşli-aga Ahmed Paşa rămânea fără vreun rezultat. Domnului i se cere să facă dreptate şi nu poate, căci este împiedicat. Situaţia devenea şi mai penibilă în prezenţa consulului rus, care cerea seamă de toate abuzurile. Or, Grigore IV Ghica nu avea cum să-şi asume răspunderea asupra unor acte care nu depindeau de el [66].

Fără a putea detecta toate intenţiile Curţii din Petersburg, care deja influenţa situaţia din Principate în sensul dorit de ea, Grigore IV Ghica aştepta prea mult de la finalizarea tratativelor ruso-turce, care se va dovedi nefastă pentru Principatele Române, căci ele reveneau sub vechea protecţie a ţarului Rusiei, în contradicţie manifestă cu dorinţa intensă a primilor domni pământeni de lărgire a drepturi-

---

[65] *Ibidem*, p. 132.
[66] *Ibidem*, p. 134—136.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

lor de autonomie. Într-o scrisoare către Gentz, el avea naivitatea să creadă că problema grecească va fi imposibil de rezolvat prin deschiderea unor operaţiuni militare, ci numai pe calea tratativelor, care, însă, nu vor fi mai puţin penibile decât conflictul armat. În dezacord cu actele domnului Moldovei, Grigore IV Ghica avansa ideea că ar putea să fie detronat după stabilirea unei misiuni diplomatice la Constantinopol în persoana noului ambasador numit de ţar, Alexandr Ribeaupierre. Conduita domnului moldovean face să se presupună că evenimentul menţionat va avea loc cât de curând. În acest caz, este bine de ştiut dacă Poarta rămâne la sistemul introdus, adică de a numi un domn pământean, sau va reveni la cel dinainte de 1821 [67].

În total dezacord cu conduita domnului Moldovei, care contrasta atât de evident cu a sa, Grigore IV Ghica o stigmatiza vehement. În acest sens, el scria lui Gentz, la 24 ianuarie/5 februarie 1825: ,,Departe de mine orice sentiment răutăcios, care ar fi din cele mai neînţelepte, dar făcându-se tot timpul mai agreabil prin darurile pe care extorcările sale i le facilitează, dacă va continua astfel, nu-mi va lăsa curând decât opţiunea fatală de a-l imita în toate, de a mă ruina sau de a mă aştepta la orice perspective ale unui sentiment periculos'' [68].

Domnul muntean insinua că cel moldovean se făcea agreabil la Poartă prin daruri băneşti rezultate din extorcarea supuşilor. De altminteri, el se plânge, chiar, de pretinse uneltiri ale lui Ioan Sandu Sturdza la Poartă contra sa, pentru a-i agrava, astfel, relaţiile cu Puterea suzerană, printr-o mai mare circumspecţie faţă de cei care acţionau în favoarea domnului Ţării Româneşti [69].

Grigore IV Ghica ignora însă dorinţa generală de schimbări profunde a poporului român. Consulul Franţei la Bucureşti scria: ,,Oricâtă ar fi aversiunea generală a locuitorilor acestor provincii contra jugului otoman, este sigur că, dacă s-ar putea obţine de o manieră autentică opinia şi dorinţa majorităţii populaţiei, rezultatul ar fi că

---

[67] *Ibidem*, p. 151—152. Ambasada rusă la Constantinopol era condusă de M.L. Minciaky, ca însărcinat cu afaceri. După sosirea noului ambasador al ţării sale, el va ocupa postul de consul în Principate.

[68] *Ibidem*, p. 168.

[69] *Ibidem*, p. 169.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

acești locuitori ar prefera să rămână supuși sau vasali Sublimei Porți, dacă ar putea, în această ipostază, să fie asigurați de a avea un guvern protector, ocrotitor şi capabil de a-i face să se bucure de toate binefacerile, de care Providența s-a arătat atât de darnică față de solul lor natal'' [70].

Într-adevăr, amenințarea externă contra prefacerilor necesare se dovedea adversarul cel mai de temut al oricăror inițiative, menite a transforma natura autocratică a regimului politic. Înclinând spre Poartă, care slăbea treptat ca mare putere, Principatele Române urmăreau a îndepărta consecințele unei protecții sufocante din partea Curții din Petersburg, în continuă extindere în sud-estul european. Oscilația spre răul cel mai mic se dovedea o tactică politică utilă supraviețuirii în condițiile unei acerbe competiții între cele trei imperii vecine pentru supremație pe continent. Din teamă față de autocrația Nordului, românii căutau sprijin la Poartă, dar această mare putere nu agrea nici ea schimbările, căci se bizuia tot pe un regim despotic. De altminteri, Poarta supraveghea îndeaproape actele domnitorilor numiți chiar de ea, neîngăduind reforme radicale. Scriindu-i lui Gentz, Grigore IV Ghica îi mărturisea că Poarta îl considera prietenul său, din care motiv corespondentul la Viena al domnului muntean nu trebuia să-l prezinte astfel, căci principii români sunt supuși ai Imperiului otoman, care priveşte ca o crimă relațiile lor cu străinii [71].

La 3/15 mai 1826, Grigore IV Ghica îl informa pe Gentz că boierii munteni şi moldoveni emigrați adresau scrisori țarului Rusiei [72]. Însăși răscoala lui Ghiță Cuțui și Simion Mehedințeanu fusese sprijinită de boierii emigrați, care căutau ocrotirea și protecția Curții din Petersburg [73].

Subminarea administrației celor doi domnitori români numiți de Poartă fără asentimentul Rusiei constituise preocuparea asiduă.

---

[70] *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 17, Hugot către Damas, București, 25 mai 1825.

[71] Vlad Georgescu, *Din corespondența diplomatică*, p. 202—203, București, 23 februarie/6 martie 1826.

[72] *Ibidem*, p. 206—208.

[73] *Ibidem*, p. 211—214.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

timp de 4 ani, a Curții din Petersburg şi a boierilor emigrați, care nu şi-au aflat odihnă până la încheierea Convenției de la Akkerman, menită a restabili protecția țarului şi supremația politică a boierilor.

Înfăptuirile din timpul domniei lui Grigore IV Ghica [74] se integrează fluxului de transformări impuse de spiritul vremii, în sensul unei modernizări a Principatelor Române, după o îndelungată stagnare. Reformelor de structură se opunea însă cadrul sistemului monolitic al despoției orientale, care nu suporta astfel de schimbări, căci şi-ar fi schimbat natura, adică s-ar fi transformat într-un regim democratic. Mare privilegiat prin naştere şi mare boier, domnul Țării Româneşti nu a reuşit, pentru că nici nu şi-a propus să încerce, realizarea unor reforme radicale. El a căutat, cu unele succese notabile, să facă mai puțin greoi mecanismul de stat moştenit de la antecesorii fanarioți. Patriot român, fost membru marcant al „partidei naționale" din timpul ultimelor domnii fanariote, a contribuit cu toate eforturile la propăşirea națională în limitele stabilite de regimul politic.

Adversar declarat al reformelor radicale inițiate de novatorii moldoveni sprijiniți de domn, Grigore IV Ghica a eşuat, totuşi, în tentativele sale de a îndepărta amestecul Curții din Petersburg în afacerile interne ale Principatelor Române. El nu a reuşit să înțeleagă necesitățile stringente ale înfăptuirii unor prefaceri profunde în interior, ca unic remediu al stării de lucruri existente, de natură a spori energiile naționale în luptă permanentă cu adversitățile reacțiunii externe.

---

[74] Vezi pe larg: Cornel I. Scafeş, Vladimir Zodian, *Grigore al IV-lea Ghica (1822—1828)*, Bucureşti, 1986, 224 p.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

CAPITOLUL V

Reculul tendințelor de democratizare politică

1. Conceperea unor reforme în conformitate cu prevederile Convenției de la Akkerman

Îndelungatele tratative ruso-turce au avut ca rezultat Convenția de la Akkerman din 25 septembrie/7 octombrie 1826. Contele Mihail Voronțov, aghiotant imperial și general de infanterie, și Al. Ribeaupierre, ambasadorul la Constantinopol, din partea Rusiei, Seid-Ibrahim Hadi Efendi și Seid-Mehmet Iffet Efendi, din partea Porții, semnau textul, prin care se confirmau toate clauzele Tratatului din 1812, în toată întinderea și puterea lor. Între altele, Poarta se obliga să respecte privilegiile Principatelor Române, prevăzute în tratat și în hattișeriful din 1802. Într-un *Act separat relativ la Principatele Moldovei și Valahiei* se preconiza alegerea domnilor dintre boierii indigeni, cu consimțământul și voința Porții, de către o adunare generală a boierilor, în conformitate cu vechile obiceiuri. Boierii divanului, cu acordul locuitorilor, vor alege ca domn pe unul dintre cei mai vechi și capabili spre a îndeplini înalta demnitate, apoi vor supune alegerea lor Porții printr-un *arzmahzar* pentru a primi investitura. În cazul că Poarta s-ar opune alesului boierilor, va avea dreptul de a cere alegerea altuia. Domnia va rămâne fixată pe 7 ani, principii neputând fi destituiți înaintea acestui termen. După expirarea lui, domnii vor putea fi realeși de Divanuri și supuși confirmării de către Poartă, în cazul că își vor fi îndeplinit obligațiile, fără a exista vreo plângere legitimă contra lor. Abdicarea din motive de bătrânețe sau de boală va fi supusă acordului prealabil al celor două mari puteri. În caz de destituire sau abdicare, domnul va avea dreptul de a rămâne în țară, cu condiția de a fi liniștit și pasiv, fără a avea posibili-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

tatea de a deveni membru al Divanului, de a ocupa o funcție publică sau a fi reales ca domn. După destituirea, abdicarea sau decesul unui domn până la alegerea altuia se va institui o căimăcămie [1].

După menționarea dărilor, a pazei interne, se precizau condițiile reîntoarcerii boierilor în țările lor. Astfel, ei vor putea reveni în deplină liniște și siguranță, bucurându-se de toate drepturile și privilegiile, de averile și de domeniile lor, la fel ca în trecut. Date fiind pagubele suferite în 1821, Poarta va scuti de plata tributului cele două Principate pe timp de doi ani, după care îl vor plăti conform prevederilor hattișerifului din 1802, fără posibilitatea de a fi mărit. Boierii vor avea obligația de a îndeplini poruncile domnitorilor și de a li se supune în toate împrejurările [2].

La rândul lor, domnitorii nu puteau acționa în mod arbitrar contra boierilor, nici să le aplice pedepse nemeritate, afară de cazurile de comitere a unor greșeli dovedite. Dar atunci, ei vor fi judecați conform legilor și obiceiurilor țării. Ultimele evenimente au adus grave prejudicii administrației interne a Principatelor. Ca atare, domnii aleși se vor ocupa de măsurile ce vor fi întreprinse în vederea ameliorării situației, măsuri ce vor constitui obiectul unor regulamente generale pentru fiecare principat, care vor fi de îndată puse în aplicare. Vor fi menținute și respectate toate privilegiile Principatelor Române stipulate în tratate. Plenipotențiarii celor două mari puteri aveau misiunea de a veghea punerea în aplicare a prevederilor Convenției de la Akkerman [3].

Prin reconfirmarea clauzelor Tratatului din 1812, Curtea din Petersburg reintra în drepturile sale de putere protectoare asupra Principatelor Române. Boierii, care timp de 5 ani, îi solicitaseră insistent protecția, o vor avea, precum se așteptau, reintegrându-se în privilegiile din trecut. Pentru Moldova, aceasta însemna moartea grupării cărvunarilor și a autorității domnului, care este forțat de marea boierime să aprobe anaforaua din 1827. Astfel, se acordau privilegii boierilor cum nu avuseseră vreodată în trecut. Sub privi-

---

[1] *Acte și documente*, vol. I, p. 310–315.

[2] *Ibidem*, p. 316.

[3] *Ibidem*, p. 317.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

rile amenințătoare ale consulului general rus, semnatarii anaforalei cereau: abolirea oricărui fel de dări pentru boieri; dreptul de a se sustrage justiției ordinare a țării, aducând pricinile lor numai în fața Marelui Divan, alcătuit numai din mari boieri; suprimarea oricărei taxe de timbru pentru moștenire. Mitropolitul și 66 de boieri semnau anaforaua, chibzuind deja la alegerea unui nou domn. Printre autorii anaforalei, se afla Mihail Sturdza, unul dintre autorii fervenți ai memoriilor către țarul Rusiei [4].

Evident, Convenția era un compromis între interesele celor două mari puteri. Principatele Române, deși administrate de domni pământeni, dobândesc altă fizionomie, devenind, formal, o singură provincie, nemaiavând permisiunea de a se ocupa de destinele lor. Exista un singur reprezentant, mai puternic decât toate pașalele la un loc, acesta fiind consulul țarului: ,,Diplomația înlocuise, astfel, forțele militare, puternica influență rusă substituindu-se slabei influențe otomane'' [5]. Consulul rus devine personajul principal în cele două Principate: ,,Iată pentru ce destinele celor două provincii, atât de separate în timpul ultimilor cinci ani, vor deveni aproape identice'' [6].

Și astfel, în locul Constituției din 1822, s-a aplicat în Principatele Române Convenția de la Akkerman, apoi Regulamentele organice, prin care autoritățile țariste au impus ,,un sistem de ocârmuire în Țările Române așa de îndepărtat de ideile noue, precum nu se mai întâlnea nicăieri în Europa, și nici chiar în propriul lor stat'' [7]. Ideile cele noi nu muriseră, sălășluind în mintea celor care le promovaseră. Revenirea în țară a boierilor exilați stăvilește numai progresul ideilor liberale și egalitare, nu și al celor naționale. Astfel, se dezvoltă instituțiile de învățământ și cultură, sub impulsul tuturor, indiferent de apartenență. Boierii reîntorși din exil aduc cu ei în patrie instrucția și pasiunea pentru studii [8].

---

[4] Pompiliu Eliade, *Histoire...*, p. 148—149.

[5] *Ibidem*, p. 146.

[6] *Ibidem*, p. 148.

[7] I.C. Filitti, *Frământările politice*, p. 53.

[8] *Ibidem*, p. 54; Pompiliu Eliade, *op. cit.*, p. 153

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Îndată după semnarea Convenției, boierii luminați se arată dornici de a contribui la punerea în aplicare a prevederilor Convenției de la Akkerman. Între ei, Nicolae Rosetti-Rosnovanu. El adresează un memoriu Rusiei referitor la dreptul de a fi ales domn și la modul de organizare a alegerii. Începea prin a preciza că, după o ocupație armată și după ultimele evenimente din țară, care au influențat starea de spirit a populației, Poarta trebuia, totuși, să înțeleagă că Principatele Române sunt sub suzeranitatea și nu suveranitatea sa [9].

Marele boier moldovean, adept al sistemului politic englez, se referea la mai multe modalități de alegere a domnului [10]. Astfel, dacă alegerea o va face Divanul, acesta nu este decât o simplă curte de judecată alcătuită din 8 membri. Or, această curte n-a avut nicio dată dreptul de a face regulamente sau de a se amesteca în administrația țării. Prin urmare, o alegere făcută de Divan nu va fi o expresie a dorinței țării. Nu se poate acorda acestui organism accepțiunea unei întruniri a principalilor boieri, căci prin aceasta se vor exclude alții, egali în noblețe, deși cu titluri inferioare. Ei ar fi lipsiți de un drept dintre cele mai onorabile și prețioase. În cazul că este vorba de fixarea vreunei dări sau de o măsură de interes general, acești boieri au dreptul originar de a se afla în Divan. În ultimul timp, ceea ce se numește Divan general nu este decât o adunare a principalilor boieri, dar acesta este un abuz [11].

Nicolae Rosetti-Rosnovanu atribuia abuzul domnului, care intenționa să modifice opozițiile și să influențeze deciziile Divanului. Totuși, în cazul alegerii domnului, de care va depinde totul, Divanul nu este de ajuns, căci se exclud de la acesta categoriile inferioare de boieri, dându-se astfel naștere la reclamații și recriminări. Alegerea nu trebuia, așadar, făcută din spirit de partidă. A da dreptul la alegere numai primului rang de boieri, care se află în țări străine, operațiunea ar fi susceptibilă de influențe neobișnuite, în timp ce Principatele Române n-au în vedere decât binefacerile puterii protectoare și interesul țării. Acest interes pare să fie asigurat prin încredințarea ale-

[9] Vlad Georgescu, *Mémoires et projets*, p. 135—136, Odessa, 14/26 octombrie 1826.

[10] *Ibidem*, p. 136.

[11] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

gerii domnului de către Adunarea obştească, cu participarea tuturor boierilor, prin care s-ar îndepărta spiritul de partidă, spre binele tuturor: „Majoritatea va fi, fără îndoială, în micii proprietari [boieri], dar nu în această categorie, locuitoare aproape tot timpul la ţară şi aproape unica preocupată de grija de a face să rodească proprietatea sa, se află nevoia cea mai presantă de dreptate şi bună organizare? Nu este, de asemenea, această categorie cea care prin poziţia sa însăşi a fost cea mai în măsură de a urmări şi aprecia imparţial modul de a opera al celor care au fost succesiv chemaţi la mânuirea afacerilor politice?"[12].

Fiu de mare boier opozant contra Constituţiei cărvunarilor, Nicolae Rosetti-Rosnovanu se detaşa categoric de concepţiile părintelui său Iordache, împărtăşind egalitarismul micii boierimi, pe care o admira şi o preţuia pentru permanenta legătură cu pământul ţării. Din care motiv, nu-şi imagina o alegere de domn decât şi cu participarea ei într-o Adunare obştească, aşa cum, de altminteri, prevăzuse Constituţia din 1822. Exercitarea unui astfel de drept şi de către categoria inferioară de boieri o va face mai aptă pentru noile instituţii şi-i va dezvolta sentimentul de recunoştinţă pentru puterea protectoare. Prin urmare, exercitarea dreptului de a alege domnul în mod direct de către fiecare boier, fără distincţie de rang, este unica direcţie de susţinere a binelui general. În acest sens, Nicolae Rosetti-Rosnovanu considera necesare: convocarea la o dată fixă în Capitală a tuturor boierilor născuţi nobili sau titulari, proprietari, având vârsta de 29 ani, care constituie majoritatea, potrivit legilor ţării; adunarea va avea loc la Mitropolie, prezidată de mitropolit, având un birou cu membri şi secretari; alcătuirea unei liste cu cei recunoscuţi a avea dreptul la alegere, votul fiind secret şi depus de fiecare la biroul Adunării după facerea unui apel nominal al celor prezenţi; despuierea scrutinului se va face în adunarea publică de către birou, fiecare vot fiind deschis de preşedinte şi anunţat verbal, verificat apoi de către fiecare membru al biroului şi de către secretari. Listele vor fi verificate între ele şi dacă nu vor corespunde, scrutinul va fi anulat şi se va proceda la un alt apel nominal şi un nou scrutin; în cazul că la primul tur

[12] *Ibidem*, p. 137.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

de scrutin un boier va întruni jumătate plus unu din voturi, el va fi proclamat domn ales; dacă nu se va obţine această jumătate plus unu, biroul va alcătui în Adunarea obştească lista a 20 de boieri care au întrunit mai multe voturi şi se va proceda la un nou apel nominal şi un nou scrutin. Cel ce va întruni jumătate plus unu va fi proclamat domn. Dacă şi în acest caz nici unul nu va întruni majoritatea absolută, se va alcătui o listă de 4 boieri, din care se va alege domnul prin pluralitatea relativă de voturi; biroul va întocmi proces-verbal şi va redacta un *arz* către Poartă, care va fi citit în Adunare; pentru a uşura operaţiunile, se vor putea alcătui trei birouri sub preşedinţia mitropolitului şi a celor doi episcopi de Roman şi Huşi; fiecare birou va întocmi proces-verbal asupra operaţiunilor ce-i revin, dar *arzul* către Poartă se va redacta de birourile numite sub preşedinţia mitropolitului [13].

Liberalismul sistemului politic englez este manifest în gândirea marelui boier moldovean Nicolae Rosetti-Rosnovanu, care împărtăşea idealurile egalitariste ale micii boierimi din patria sa. Adresându-se Curţii din Petersburg, el nu avea însă nici o şansă de realizare a propunerilor sale, căci nu de asemenea idealuri era animată marea putere autocrată din Nord, ci de restabilirea în privilegii şi a monopolului puterii a marii boierimi, prin care urmărea să-şi consolideze protecţia asupra Principatelor Române, în perspectiva includerii lor sub suzeranitatea şi chiar suveranitatea sa. Recunoştinţa locuitorilor pentru binefacerile puterii protectoare, invocată de N. Rosetti-Rosnovanu pentru a o interesa în sprijinirea propunerilor sale, rămânea pe plan secund faţă de scopurile intens şi îndelungat urmărite: restabilirea dominaţiei protectoratului prin concursul marilor boieri, care fiind mai puţini, comparativ cu celelalte categorii inferioare, erau mai uşor de influenţat şi manevrat. Dezideratele para-democratice ale marelui boier moldovean luminat nu concordau cu tendinţele retrograde ale unei despoţii orientale.

Reprezentantul cel mai autorizat al intereselor castei politice a marii boierimi, Mihail Sturdza, se opunea categoric alegerii domnului de către o Adunare obştească. El scrisese deja, în acest sens, cancelarului rus, contele Nesselrode, care-i răspundea la 11 ianuarie 1827,

---

[13] *Ibidem*, p. 137—139.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

că recomandase ambasadorului la Constantinopol să studieze propunerile făcute cu privire la alegerea domnului. La 8 februarie 1827, Mihail Sturdza se adresa lui Al. Ribeaupierre în problema unei notiţe trimise Ministerului de Externe al Rusiei referitoare la alegerea domnilor, cerând permisiunea de a detalia punctele sale de vedere. La 10 martie 1827, ambasadorul rus răspundea lui Mihail Sturdza în legătură cu primirea de către Ministerul de Externe a notiţelor relative la alegerea domnilor. Ulterior, Mihail Sturdza scria lui Al. Ribeaupierre la Constantinopol, rugându-l de a întreprinde demersuri la Poartă, pentru ca firmanul de alegere a domnilor să prevadă aceasta conform vechilor obiceiuri ale ţării, adică numai de către marii boieri, şi nu de toţi, căci a crescut fără limite numărul celor mici şi mijlocii: „O adunare electorală compusă din asemenea elemente va deveni o scenă de scandal, ea nu va produce decât efecte pernicioase şi va sfârşi prin a degenera în ochlocraţie [puterea celor mulţi] şi în licenţă”[14].

Teama de puterea celor mulţi devenise delirantă pentru marea boierime conservatoare, adversară a oricăror tendinţe de înnoire în domeniul social-politic. Imobilismul devenise *leit-motivul* tuturor memoriilor adresate ţarului Rusiei, cel mai favorabil sprijinirii lui, căci îl împărtăşea întru totul. Stagnarea prin menţinerea vechilor obiceiuri şi legi ale ţării era tot ce dorea casta privilegiată, în scopul deţinerii tuturor privilegiilor şi a monopolului puterii. Convenţia de la Akkerman satisfăcea doleanţele puterii protectoare şi ale marii boierimi conservatoare. Succesul lui Mihail Sturdza nu mai depindea decât de trecerea timpului până la împlinirea lui.

În consecinţă, se propun „reforme” cu caracter administrativ, cu intenţia vădită de a adera la ele marea boierime conservatoare. Astfel, într-un program de reforme adresat Curţii din Petersburg, conţinând principalele ameliorări de adus administraţiei Moldovei, cărturarul moldovean Manolache Drăghici propunea, în primul rând, o numărătoare generală pentru a cunoaşte adevăratul număr al boie-

---

[14] *Hurmuzaki*, Supliment I, vol. IV, p. 94—97.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

rilor de toate categoriile, al eclesiasticilor şi al întregii suflări din ţară. Numărătoarea [recensământ] se va face de câte doi boieri pentru districtele mari şi unul pentru cele mici. În al doilea rând, se preconiza un „Regulament al claselor", semnificând categoriile sau rangurile de boieri. Astfel, cei ce primiseră titluri după 1814 vor fi trimişi la Iaşi, după numărătoarea efectuată în fiecare ocol, cu documentele şi alte dovezi deţinute. Adunarea obştească va examina validitatea titlurilor şi privilegiilor. Cei ce le obţinuseră ilegal vor fi radiaţi de pe listele respectivelor ranguri [15].

Se făcea o concesie marii boierimi, *în sensul micşorării* numărului deţinătorilor de titluri. Postelnicul moldovean propunea, apoi, menţinerea dării fixate prin regulament în 1814, din care vor fi plătite cheltuielile domnului şi tributul către Poartă. Boierii urmau să aibă dreptul la scutelnici, în funcţie de rang, dar nu în mod excedentar, numărul scutelnicilor urmând a fi fixat odată pentru totdeauna la 21.500. Mai propunea: înlăturarea abuzurilor comise în perceperea dărilor indirecte (rusumaturi); reglementarea lefurilor slujbaşilor spre a se înlătura motivele de prevaricaţiuni şi concesii în exercitarea funcţiilor publice; reorganizarea divanurilor (de justiţie, administrativ şi suprem, în fruntea căruia se afla domnul) toate acestea urmând a forma guvernul. Districtele ţării vor fi administrate de ispravnici. Vor fi înfiinţate departamentul afacerilor străine şi cel criminal. Paza ţării va intra în atribuţiile marelui hatman. Guvernul ţării va avea 10 ramuri: ecleziastică, judiciară, administrativă, obşteştile îngrijiri, paza ţării şi a capitalei, vistieria, executarea sentinţelor judiciare, starea ofiţerilor de la curtea domnească, cancelariile. Împotriva tuturor deciziilor, urma a se face apel la Divanul suprem [16].

Propunerile de reforme administrative nu erau noi, ele făcuseră obiectul unor memorii ale boierilor după 1821, fiind menite a moderniza administraţia de stat. Aceste reforme nu aveau caracter radical, vizând schimbări de structură, ci numai în mecanismul de stat, pentru a-l face mai eficient. Se preconiza, totuşi, limitarea privilegiilor marii

[15] Vlad Georgescu, *Mémoires et projets*, p. 139—140.
[16] *Ibidem*, p. 140—150.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

boierimi, revizuirea titlurilor de nobleţe de către o Adunare obştească, pentru a nu nedreptăţi boierimea de ranguri inferioare, prin măsuri extreme, deja propuse de către Mihail Sturdza.

În Ţara Românească, însuşi domnitorul Grigore IV Ghica desprindea prevederi nefavorabile din Convenţie, precum cele referitoare la trecerea foştilor domni în rândurile boierilor, la capătul celor 7 ani de domnie, chiar şi după îndeplinirea în bune condiţii a sarcinilor de administraţie. Aceasta o considera nu numai o decădere, dar şi o moarte politică, căci nu lăsa foştilor domni nici un drept, nici o posibilitate de afirmare în patria lor [17].

La fel ca în Moldova, în Ţara Românească se urmărea definirea atribuţiilor Divanului şi Adunării obşteşti. Astfel, un memoriu anonim din 1827 detalia atribuţiile instituţiilor menţionate. Divan este numit tribunalul alcătuit din mari boieri în activitate sau nu, care, se întruneşte la date fixe pentru a se ocupa de afacerile contencioase împreună cu domnul. Atunci când este vorba de probleme cu caracter general, domnul înştiinţează mitropolitul, episcopii şi pe toţi boierii, care discută propunerea şi adresează apoi o anafora (raport), ce devine lege prin sancţiunea sa. Această atribuţie revenea, aşadar, Adunării obşteşti, din care făceau parte boieri din toate categoriile. Pe când Divanul trebuia să fie un corp judiciar, Adunarea obştească va fi unul legislativ. Prin urmare, o propunere de separare a puterilor în stat, căci din confuzia lor decurgea puterea nelimitată a domnului. În consecinţă, trebuia făcută o distincţie de nume între cele două instituţii: Divan — Adunare, căci aveau atribuţii deosebite. Astfel, Divan trebuie să însemneze întrunirea unui tribunal al marilor boieri, iar Divan domnesc, corpul care în prezenţa domnului cercetează cauzele contencioase, fiind alcătuit din mitropolit, membrii tribunalului judiciar, miniştri şi notabilităţi, iar Adunarea obştească va fi corpul alcătuit din mitropolit, toţi boierii de rangul întâi şi 17 deputaţi de districte, ca deputaţi, reprezentând boierimea mică şi mijlocie. Divanul judiciar se va ocupa numai de probleme speciale, nu

---

[17] Vlad Georgescu, *Din corespondenţa diplomatică*, p. 226—229, Grigore IV Ghica către Fr. von Gentz, 7/19 decembrie 1826.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

generale ca până atunci [18]. Adunarea generală va fi convocată o dată pe an și va examina rapoarte ale miniștrilor asupra cauzelor judecate, asupra hrisoavelor și a altor documente emise de cancelaria domnească. Fiecare ministru trebuia, deci, să alcătuiască un raport scris și semnat, citit în Adunare, opiniile fiind consemnate într-un protocol, orice abuz fiind prevenit prin majoritate de voturi. Se instituia astfel un control asupra corpurilor administrative și judiciare. În caz că membrii acestora nu-și revizuiau conduita, domnul instituia pedepse pentru delincvenți. „În această Adunare obștească, fiecare, începând cu domnul și până la cel mai simplu locuitor al provinciei, va avea dreptul de a prezenta proiecte în scris și semnate asupra a tot ceea ce ar putea tinde spre binele public, exprimându-și gândurile în forme impuse de caracterul său, dovedind rațiunile, principiile și scopul care țintește proiectul său [19].

Fără îndoială, memoriul referitor la atribuțiile Divanelor și ale Adunării obștești din Țara Românească era cu mult mai explicit, în privința separării puterilor în stat și a controlului lor decât cel înaintat Curții din Petersburg de către Nicolae Rosetti-Rosnovanu. Astfel, preconiza că Adunarea obștească va citi cu mare atenție fiecare proiect și va reflecta asupra conținutului și conformității sale cu legile fundamentale și binele public, apoi va delibera asupra adoptării sau respingerii lui. Deciziile, luate prin majoritate de voturi, trebuiau consemnate în protocol, iar propunerile de legi admise se înaintau domnului prin raport, spre a fi sancționate. Domnul avea atribuția de a schimba miniștrii; membrii Divanului judiciar trebuiau numiți la trei ani, iar membrii cancelariei să fie chiar inamovibili, înlăturați doar în caz de abuz în serviciu sau prevaricațiune, după o prealabilă suspendare din funcțiune, în vederea cercetării conduitei lor. În caz de infracțiune, nu trebuiau numai destituiți, ci și deferiți justiției, spre a primi pedeapsa cuvenită, potrivit legilor [20].

În memorii își găseau reflectarea principiile democratice ale separării puterilor, ale controlului puterii și ale responsabilității miniștrilor în fața Adunării obștești, un veritabil parlament modern. Prin-

[18] Vlad Georgescu, *Mémoires et projets*, p. 164—166.
[19] *Ibidem*, p. 166—167.
[20] *Ibidem*, p. 167—168.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

cipii moderne de guvernare, menite a stăvili abuzurile administrației de stat și a o face mai eficientă, în sensul propunerilor lui Manolache Drăghici din Moldova, erau afirmate și într-un memoriu înmânat de Barbu Știrbei, mare clucer din Țara Românească, Consulatului general al Rusiei din București, în decembrie 1827. Astfel, se menționa că prin Convenția de la Akkerman domnul trebuia să se ocupe de ameliorarea organizării țării. O comisie a fost numită în acest sens: ,,Motivul întocmirii oricărei reuniri între oameni și singurul scop către care trebuie să tindă toate eforturile unei administrații luminate este siguranța persoanelor, proprietăților și onoarei''[21].

Evident, boierul muntean concepea reforme în spiritul filosofiei luminilor, idealul său de conducere a statului fiind absolutismul luminat. El nu concepea existența unui stat care să nu ofere nici un fel de siguranță personală contra răufăcătorilor, care profitau de lipsa unei poliții sau a unei armate organizate, pentru a prăda și jefui orașele, un stat în care lipsea cultura și nu avea decât drumuri impracticabile, pline de tâlhari. În consecință, propunea remedii pentru grava stare de lucruri existentă. În primul rând, considera necesară restituirea veniturilor pe care domnii le-au deturnat în profitul lor, precum dările indirecte însușite pe nedrept, și înființarea unei case de economii în afara oricărei influențe a domnului. Era apoi necesară o responsabilitate reală pentru dările de seamă ale vistieriei, căci nimic nu era mai ridicol decât ceea ce se practica atunci în Țara Românească. Venitul public era prea mic comparativ cu extrema mizerie în care au fost aruncați toți locuitorii țării, în urma unor măsuri contra lor din partea administrației. Cauza nu consta în perceperea impozitului legal, cât în relele ce decurg din nedreapta lui repartiție, din venalitatea slujbașilor, din dezordinea din administrație: ,,Aici proprietatea este zdrobită, nu s-a neglijat nimic pentru a înăbuși în întregime sentimentul la locuitori. Peste tot forța a fost substituită dreptului, arbitrarul legii și din nenorocire abuzurile de tot felul țin aproape singurul loc, pentru cea mai mare parte din timp, de mijloace de a produce sau a dobândi. Proprietarul mare sau mic este molestat, vexat în toate felurile, el este în mod ordinar redus la mizerie și adesea obligat a

[21] *Ibidem*, p. 150—151.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

înstrăina patrimoniul său pentru a se sustrage ticăloșiilor de tot felul. Dimpotrivă, slujbașul „care nu are nici măcar 200 ducați venit, etalează un lux nemăsurat, construiește palate, acumulează capitaluri și trece drept om de o mare abilitate administrativă când știe să soarbă mai profund seva poporului"[22].

Tarele regimului despotic oriental exasperaseră chiar și un boier care nu a împărtășit niciodată ideologia democrat-liberală. Generalizarea corupției cuprinsese ca un cancer societatea românească trecută de pragul istoriei moderne. Insecuritatea persoanelor și a proprietății i se păreau boierului muntean principalele defecte, pe care, însă, nu le atribuia regimului, ci administrației, care era, de fapt, reprezentanta sa. Ca atare, Barbu Știrbei propunea reabilitarea proprietății și punerea în toate drepturile sale, fără nici o atingere sau impediment din partea guvernului, prin fixarea de impozite prin legi generale, reglementarea perceperii lor luând autorităților posibilitatea de a impune arbitrar satele. Îmbunătățiri trebuiau introduse în sistemul vistieriei, abolindu-se odată pentru totdeauna orice fel de rechiziție în natură, determinând drepturile teritoriale ale proprietarului funciar pe baza unor principii juste și echitabile. Principala garanție a securității persoanelor, a proprietății și a onoarei va fi asigurată de tribunale. Puterea judiciară nu mai trebuie confundată cu cea administrativă, căci legile sunt lipsite de vigoare, în favoarea capriciului. În consecință, „va fi indispensabil și urgent de a institui tribunale bazate pe principiile cele mai adevărate care au fost general adoptate și care pot îngădui starea noastră socială"[23].

Reformele propuse de Barbu Știrbei erau menite a transforma despotismul oriental într-un absolutism luminat, căci nu vizau democratizarea vieții publice prin afirmarea principiilor de egalitate, dreptate și fraternitate. Insecuritatea persoanei și a proprietății, lezarea onoarei constituiau trăsături esențiale ale despoției orientale, dar nu erau singurele. Atenuarea lor putea contribui la instaurarea unui regim suportabil, căci cel existent exasperase chiar pe unii privilegiați ai societății, între care Barbu Știrbei.

---

[22] *Ibidem*, p. 160—161.
[23] *Ibidem*, p. 162.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

O clauză separată a Convenției de la Akkerman stipula numirea de către domnii ambelor Principate a câte unei comisii pentru redactarea Regulamentelor organice, menite a stăvili proliferarea abuzurilor. Grigore IV Ghica a desemnat patru boieri, considerați ca fiind cei mai buni legiști ai țării, anume: Constantin Bălăceanu, Gheorghe Golescu, Constantin Câmpineanu și Ștefan Nestor. Aflând, consulul rus M. L. Minciaky se neliniștește, dorind cu tot dinadinsul să aibă un rol în numirea membrilor comisiei. La începutul lunii septembrie 1827, cere audiență la domn pentru a-i înmâna o scrisoare a ambasadorului Rusiei la Constantinopol, Al. Ribeaupierre, în care-i amintea de apropierea termenului încheierii domniei, dând de înțeles că reînnoirea ar depinde de atitudinea ce o va urma. Consulul rus a observat, de altfel, că dacă domnul rămâne la alegerea sa pentru Comisie aceasta nu va fi bine văzută la Petersburg. Ca atare, opinează să fie aleși oameni agreabili. Sfătuindu-se cu secretarul său, Grigore IV Ghica numește pe Al. Vilara, fost eterist, recent eliberat de la închisoarea Eski Zagra, și alți trei boieri eteriști reveniți după 1826: Grigore Băleanu, Al. Filipescu și Gh. Filipescu. Ion Cătuneanu, unul din apropiații lui Al. Ipsilanti, este numit secretar[24].

Perioada încercărilor de reformare la îndemâna domnilor și a compatrioților lor se încheiase în favoarea forțelor reacțiunii externe și interne. „Reformele" vor avea caracterul unor ameliorări administrative, comune ambelor Principate, în vederea pregătirii lor de a intra sub suzeranitatea sau suveranitatea țarului. În scopul urmărit, veritabilele reforme trebuiau îndepărtate de țările române vasale Porții otomane, aflate în declinul puterii sale de mare imperiu. Nici o inițiativă nu se permitea încă nici boierilor reveniți curând din exil fără a fi strict controlată și orientată de consulul general rus M. L. Minciaky. Sub influența sa, cu excepția măsurilor pentru crearea școlilor naționale, toate măsurile erau comune ambelor principate. Boierii, atât la Iași, cât și la București, erau preocupați de preluarea domniei. Pentru acest sfârșit al domniilor pământene și începutul dominației rusești, două evenimente sunt deosebit de importante: reve-

[24] Ion Ghica, *Opere*, vol. IV, Ediția Ion Roman, București, 1985, p. 301—302. Notes historiques sur les Principautés remises à Ahmed Efendi sur sa demande.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

nirea călugărilor greci în Principate, împotriva firmanului din 1822, şi instituirea de comisii de reforme, în conformitate cu prevederile Convenţiei de la Akkerman [25].

Perioada dintre 1821 şi 1828 este una dintre cele mai agitate din istoria românilor, între încetarea administraţiei fanarioţilor şi începutul celei ruseşti. Cei 7 ani au sustras Principatele influenţei directe a străinilor. Cu toate acestea, vechea stare de lucruri a continuat să existe, făcându-se o dură opoziţie celor doi domnitori.

Poporul român trăise o perioadă de intense prefaceri iniţiate de autohtoni. Mult mai profunde decât în Moldova, unele memorii sau propuneri de reforme din Muntenia vizau democratizarea regimului politic şi limitarea prerogativelor domnului. Curentul democratic devenise tot mai profund, fără a se fi cristalizat însă într-o grupare politică, menită a-i aplica principiile formulate. Iniţiatorii proveneau din rândurile claselor populare, deci neprivilegiaţi, mult mai dificil de afirmat public, fără a mai vorbi de o încercare reuşită de a se uni într-o grupare.

Promotorii progresului din Moldova proveneau din rândurile clasei privilegiate, anume din categoriile inferioare ale acesteia. Ei nu urmăreau, propriu-zis, transformarea regimului dintr-unul despotic oriental într-unul democratic în mod direct, ci prin intermediul absolutismului luminat, acceptabil clasei dominante. Egalitarismul micilor boieri cu cei mari constituia fundamentul tuturor acţiunilor novatorilor moldoveni, care alcătuiseră şi o Constituţie, desigur aristocratică, întrucât lipseau din ea majoritatea principiilor democratice.

Eşecul reformelor se datora puternicei reacţii politice externe şi interne, care-şi atinge scopul prin Convenţia de la Akkerman. În aprilie 1828 armatele ţariste reveneau în Principate la apelurile boierilor întorşi din exil, Regulamentele organice nefiind altceva decât consecinţa solicitărilor lor prin memoriile adresate ţarului Rusiei. Curtea din Petersburg, după ocuparea armată a Principatelor, codifica, numai, propunerile din memorii ale boierilor exilaţi, în interesul imediat al acestora şi cel îndepărtat al acestei nesăţioase puteri „protectoare”.

---

[25] Pompiliu Eliade, *op. cit.*, p. 158—166.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

2. Încălcarea drepturilor la autonomie prin ocupația armată și impunerea administrației rusești după Tratatul de la Adrianopol

Trupele rusești conduse de feldmareșalul Piotr Hristianovici Wittgenstein au trecut Prutul la 25 aprilie/7 mai 1828, ocupând Iașii chiar în aceeași zi. Intrând cu armata imperială, feldmareșalul dădea o proclamație către locuitorii Moldovei și Valahiei, în care motiva acțiunea ca fiind întreprinsă din porunca țarului, „ocrotitorul vostru". Totodată, se făcea cunoscut scopul războiului, anume „să se împlinească făgăduințele cele călcate și ca să se rădice întru putere tractaturile, cele ce înaintea a toată lumea s-au încheiat", apoi, făgăduia că „legiuirile și obiceiurile strămoșești, dreptul a fieștecăruia dintre voi, dreptățile și pronomiele a Sfintei Bisericei voastre vor rămâne neschimbate"[26].

Wittgenstein mai făcea cunoscut că, „spre siguranța bunei stări a locuitorilor Principatelor Române", se instituia o „vremelnicească înaltă ocârmuire", sub președinția generalului conte Feodor Petrovici Pahlen, pentru ambele Principate[27]. Grigore IV Ghica a părăsit Bucureștii la 28 aprilie 1828, pentru a trece în Transilvania, dar este oprit la Câmpina, unde a rămas aproape o lună înainte de reîntoarcerea la București, sub promisiunea că nu i se va întâmpla nimic rău. În acest timp, Ioan Sandu Sturdza a fost condus sub escortă în Basarabia. La 29 aprilie, trupele ruse intrau în București, fiind bine primite de boieri. Ei se întrunesc pentru a semna o adresă, dinainte pregătită, către țar. Cei suspecți Curții protectoare sunt de îndată destituiți din slujbe și înlocuiți cu boieri exilați între 1821—1826. Astfel, Mihail Ghica este înlocuit la vistierie de către Al. Filipescu-Vulpe, omul de încredere al Curții din Petersburg. Cei doi frați ai domnului, Alexandru și Constantin, își păstrează posturile, primul de spătar, al doilea de caimacam al Olteniei. Mitropolitul Grigore este exilat la Kiev, pe motiv că obiectase contra dreptului ce și-l arogase puterea protectoare de a cere țării furnituri pentru armata rusă. Apoi, un impozit de peste 60.000 de ducați a fost prelevat asupra clerului indigen

---

[26] *Acte și documente*, vol. I, partea a II-a, București, 1900, p. 308—309.
[27] *Ibidem*, p. 309.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

pentru a se plăti la Petersburg datoriile contractate de Luxandra Văcărescu și fiica sa, prințesa Bagration, respectiv, mătușa și verișoara lui Al. Filipescu-Vulpe, noul vistier. Ele erau în corespondență cu boierii refugiați în Transilvania [28].

Tineretul încă nu avusese acces la slujbele publice, astfel că, deși era animat de un puternic sentiment patriotic, nu avea posibilitatea unei contribuții esențiale în determinarea cursului evenimentelor. Încât, soarta Principatelor Române rămânea la discreția boierilor conservatori și a puterii protectoare. „Printre vechii boieri, — scria I. H. Rădulescu —, unii, îmbătrâniți în prejudecăți religioase, se arătară foarte creduli și foarte încrezători în orice om care se prezenta sub titlul de creștin de rit grec; alții, ridicați în școala fanariotă, aveau ca maximă a trage folos din orice împrejurare. Aceștia știau să ghicească și să prevină intențiile moscoviților și să obțină onoarea de a deveni instrumente. De multă vreme Rusia avea ochii fixați spre Orient și stabili ca punct de plecare țările dunărene. După ce a făcut primul pas smulgând Basarabia Moldovei și integrității Imperiului otoman, sosise ceasul pentru ea de a înfige ghiarele asupra Moldovei și asupra Valahiei, fie pentru a le smulge în întregime Turciei, fie pentru a-și extinde mai fără ocol influența sa. A doua soluție convenea mai mult politicii sale viclene, căci putea s-o mascheze în ochii Europei; de altminteri, cum să-și apropieze fără pretext țări care nu-i fuseseră niciodată ostile și a căror existență se sprijinea pe tratate?" [29].

La rândul său, Turcia nu-i putea ceda ceea ce nu-i aparținea căci nu le cucerise prin dreptul armelor. Nici dreptul de suzeranitate nu putea trece asupra unei alte puteri fără consimțământul românilor. În cazul că Poarta renunța la acest drept, Principatele Române redeveneau independente, cum fuseseră inițial. Curtea din Petersburg cunoștea foarte bine toate acestea, căci de la ea românii, în simplicitatea lor, au înțeles-o: „Când agenții săi se străduiră de a câștiga pe bunii și credulii boieri pentru a obține semnăturile lor, ei nu le cântară decât *drepturile lor răsunătoare*, în virtutea cărora ei aveau libe-

---

[28] Ion Ghica, *Opere*, vol. IV, p. 302—303.
[29] I. H. Rădulescu, *Le protectorat...*, p. 19.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

rul arbitru de a se scutura barbarul jug turcesc și de a se atașa binefăcătorului protectorat al țarilor foarte creștini şi foarte ortodocşi'' [30].

În pofida manifestului feldmareşalului Wittgenstein, care dădea asigurări formale locuitorilor, românii s-au văzut obligaţi să participe la operaţiunile militare de partea armatei ruse. Militarii se dedau la prădăciuni și furturi. Ţăranii erau ridicaţi în masă pentru a efectua transporturile necesare armatei, lăsându-şi recolta pe câmp. Peste râuri sunt aşezate poduri de trecere formate pe carele şi căruţele ţăranilor. Trecerea trupelor se transformă astfel în cea mai mare calamitate pentru ţară. Recolta rămasă nestrânsă, epizootia, ciuma fac ravagii. Armata rusă, înfrântă mai peste tot, revine de peste Dunăre pentru a ierna. O situaţie foarte grea, cu perspective dintre cele mai sumbre: „Ţăranii din cele două Principate, bărbaţi, femei şi copii, înjugaţi cu miile ca animalele de povară, pentru transportul furniturilor, şi răniţi abia mai răsuflau sub loviturile cazacilor, murind de foame şi de oboseală sau de ciuma pe care o întâlneau peste tot în cartiruirile ruseşti'' [31].

După ciumă, a venit holera, spre mijlocul anului 1828. Numeroase case au fost transformate în spitale. La 18 septembrie 1828, contele Pahlen a dispus evacuarea într-o oră a localului Şcolii Naţionale de la Sf. Sava pentru a interna 700 de răniţi sosiţi de la Silistra. El a interzis locuitorilor să cânte pe străzi sau în case. Contravenienţii erau bătuţi [32].

Ofiţeri ruşi, însoţiţi de indigeni, parcurgeau ţara pentru a lua cu forţa hrană şi furaje de la ţărani şi boieri. „Cea mai mare nedreptate caracteriza aceste operaţiuni, — scria Ion Ghica —, funcţionarii valahi cu ofiţerii ruşi nu eliberau bonuri decât pentru jumătate din hrana şi furajele cedate, păstrând celelalte pentru ei'' [33]. Deja, în luna noiembrie 1828, generalul Pahlen se vedea nevoit să raporteze la

---

[30] *Ibidem*, p. 19—20.

[31] Ion Ghica, *op. cit.*, p. 303—304.

[32] Pompiliu Eliade, *La Roumanie au XIX-e siècle. II. Les trois présidents plénipotentiaires* (1828—1834), Paris, 1914, p. 10.

[33] Ion Ghica, *op. cit.*, p. 304.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Petersburg nenorocita stare de lucruri din Principate, solicitând guvernului rus trimiterea de alimente din Rusia, întrucât acestea nici pe departe nu puteau satisface necesitățile armatei, precum promiseseră boierii exilați în caz de război. Drept răspuns, țarul ordonă de îndată destituirea generalului Pahlen și înlocuirea lui cu generalul P. F. Jeltuhin, un om deosebit de violent, bănuit că luase parte la mișcarea decembriștilor și internat într-un ospiciu. El căuta să redobândească favoarea țarului [34].

Războiul pornit de țarul Rusiei nu urmărea scopurile declarate oficial, adică intervenția în favoarea creștinilor din Balcani, ci expansiunea în această zonă geografică, de mult preconizată, Principatele constituind baza de operațiuni militare, deci prima victimă. Consulul francez la București relata că în armata rusă domnea o nemulțumire generală, nefiind nici un entuziasm pentru război. În fața unor străini, șase ofițeri superiori ruși afirmau: ,,Războiul actual este făcut numai pentru a deturna atenția bunilor patrioți ruși care, toți, fără a se fi înțeles, sunt de acord că autocrația actuală nu este bună decât să prelungească starea de barbarie, sub care noi gemem. Se guvernează în aceeași manieră 40 de națiuni diferite; și răbdarea a 40 de națiuni este la capăt. Nu suntem plătiți și suntem trimiși să masacrăm pe turci și să ruinăm pe valahi. Ni s-a dat ca general șef (Wittgenstein) un bătrân străin, curtezan imbecil și ramolit; ca intendent civil (Pahlen), fiul unui asasin al unuia din împărații noștri. Împăratul Nicolae este guvernat de vreo sută de flușturatici ignoranți. Rusia e vastă. Ea trebuie să fie divizată în șase suveranități, adaptate la nevoile diferitelor popoare'' [35]. Mai relata consulul francez că soldații ruși afirmau față de români că urau pe împăratul Nicolae, adevăratul lor împărat fiind Constantin.

Țarul Nicolae I întrevăzuse posibilitatea de a lua locul Turciei în sud-estul european. „Pericolul nu mai venea de la Sud, — scria marele istoric A. D. Xenopol —, ci se întorsese din partea Nordului, și pe când acel ce amenințase cândva Europa nu fusese decât productul

---

[34] *Ibidem.*

[35] *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 74, Hugot către Laferonnays, București, 11 iunie 1828.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

urei și a fanatismului, prin urmare a simțământului, acel ce venea de la ruși se arăta ca rezultatul cugetărei reci și a combinărei politice. Pe când unul avea toată pornirea și sălbătecia patimei, acestălalt era caracterizat prin stăruința și dibăcia ce întotdeauna însoțește interesul''[36].

În timp ce Anglia se împotrivea cuceririi Constantinopolului de către Rusia, Austria se opunea cu aceeași îndârjire anexării Principatelor Române. Ambele mari puteri se unesc pentru a stăvili înaintarea Rusiei spre Strâmtori, deși aceasta avea de partea sa Franța și Prusia[37].

Cu toate acestea, ținta îndepărtată a țarului Rusiei rămăsese luarea în stăpânire a Principatelor Române. Încă din iarna anului 1828, se începuse elaborarea unor instrucțiuni pentru redactarea Regulamentelor organice. În ascuns, Turcia se opunea însă acestei întreprinderi. După 1828, prin ocupație, guvernul rus preia inițiativa alcătuirii Regulamentelor organice, pentru care Poarta emisese un hattișerif către cei doi domni, după Convenția de la Akkerman. În consecință, de la Petersburg este trimis I. A. Dașcov, în acest scop, cu instrucțiuni. Generalul Jeltuhin alcătuiește comisiile, care încep să lucreze înainte de terminarea războiului. Oricum, primele capitole ale Regulamentului organic referitoare la organizarea Principatelor Române au fost redactate după instrucțiunile primite, neputând fi ulterior modificate[38].

În instrucțiunile trimise de la Petersburg prin D. B. Dașkov se concepea moderarea puterii domnului de către o adunare care să fie mai puțin supusă voinței sale, dar, în același timp, domnul era cel care semna hotărârile adunării, putând să le respingă, fără a da vreo explicație. Adunările dezbăteau expunerile obligatorii ale miniștrilor asupra activității departamentelor, având dreptul de a prezenta domnului și celor două mari puteri propunerile și observațiile lor. Prin aceasta, se leza dreptul de autonomie, slăbindu-se autoritatea domnilor. Se stabileau, apoi, atribuțiile adunărilor în problemele de legis-

[36] A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. XI, p. 78.

[37] *Ibidem*.

[38] *Ibidem*, p. 95.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

lație, administrație, agricultură, meserii, comerț, școli, spitale, închisori, așezăminte de binefacere, carantine, administrarea averilor bisericești, miliție, finanțe. Se mai prevedea, în instrucțiuni, că orice ar întreprinde adunările și domnii contra privilegiilor Principatelor Române stabilite în tratatele și hattișerifurile dintre cele două mari puteri, suzerană și protectoare, se va considera „ca un lucru neînființat”. Așadar, viitorul articol adițional la Regulamentul organic era conceput încă în instrucțiunile pentru alcătuirea lui [39].

Cu acordul ambasadorului rus la Constantinopol sau al consulului general din Principate, domnul putea dizolva adunarea și numi alți deputați. Adunările vor avea dreptul de a adresa anaforale domnilor referitoare la „pricinuirile și tânguirile țării și încă, la întâmplări de nevoe, de a le aduce la cunoștința amânduror curților” [40]. Funcția legislativă era astfel separată de cea executivă și cea judecătorească, precum se ceruse adeseori în memoriile de reforme. În privința finanțelor, se preconiza includerea *rusumaturilor*, adică a dărilor strânse pe seama domnului, în veniturile statului, domnul urmând a fi despăgubit printr-o listă civilă, ceea ce constituia, iarăși, unul din punctele memoriilor pentru reforme. În aceeași manieră se prevedea stăvilirea abuzurilor comise de „privileghiați”, întrucât interesul domnilor și al boierilor a prevalat mai înainte față de cel general, răul progresând. Boierii trebuiau să plătească și ei anumite dări, îndeosebi pe „nemișcătoarele lor averi”. De asemenea, se avea în vedere desființarea poslușnicilor, a scutelnicilor și a impozitelor pe liude, cereri formulate deja în memoriile boierilor, precum și a podvezilor și a dărilor în natură din partea țăranilor, a monopolurilor și a vămilor interne [41].

În continuare, instrucțiunile prevedeau: separarea puterii administrative de cea judecătorească prin înființarea de tribunale sătești, o anume inamovibilitate a magistraților, autoritatea lucrului judecat de o instanță supremă, înființarea tribunalelor de comerț, a unor cadastre și registre de stare civilă, alcătuirea de coduri civile și penale de către adunările obștești, care să aibă caracter obligatoriu pentru

---

[39] Ioan C. Filitti, *Principatele Române de la* 1828 *la* 1834. *Ocupația rusească și Regulamentul Organic*, București, 1934, p. 33—34.

[40] *Ibidem*, p. 34.

[41] *Ibidem*, p. 34—36.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

judecători. Proprietăţile boiereşti vor avea obligaţia de a ceda o cotă parte din veniturile lor statului, în vederea utilizării pentru şcoli, spitale şi aşezăminte publice. Orice înstrăinare din astfel de averi nu se putea face fără asentimentul domnului şi al adunării. O astfel de reformă fusese, de asemenea, cerută în memorii. În privinţa mănăstirilor închinate, se preconizau unele măsuri ce urmau să fie stabilite la reluarea relaţiilor dintre Rusia şi Turcia [42].

În instrucţiuni se recomanda înfiinţarea miliţiei naţionale, solicitată în diverse memorii din trecut. Pentru a nu suscita bănuieli din partea Porţii, se prevedea o miliţie de 4 000 militari în Ţara Românească şi de 1 500—2 000 în Moldova. Întrucât se preconiza înfiinţarea unui serviciu special de executare a hotărârilor judecătoreşti, aveau să se desfiinţeze slujitorii, cătanele şi plăieşii, care urmau a fi incluşi în numărul contribuabililor. Mai trebuia să se desfiinţeze polcovnicii şi căpitanii de judeţe şi de margine, precum şi „traficul ruşinos cu aceste slujbe''. Noua miliţie va fi alcătuită din trupe regulate retribuite. Ea avea să îndeplinească toate funcţiile de apărare a hotarelor. Referitor la acordarea rangurilor boiereşti, în instrucţiuni se făcea deosebirea între cinurile funcţionăreşti şi titlurile de nobleţe, care puteau fi moştenite. Astfel că toate rangurile boiereşti implicau numai drepturi personale, titlul de nobleţe, urmând a fi acordat de domn prin patentă aprobată de adunare [43].

Dotarea Principatelor Române cu instituţii similare constituia una din prevederile esenţiale ale instrucţiunilor, întrucât „aceasta deopotrivă asemănare poate sluji întru a le apropia între ele pe *două noroade a căror uniune de lege, de începutul neamului*, se cuvine a le ţinea strâns legate'' [44]. Între cele două Principate, se preconiza apropierea prin: uşurarea împământenirilor reciproce, convenţii comerciale, întreţinerea carantinelor, paza frontierelor, extrădarea reciprocă a vinovaţilor. Prin acestea se venea în întâmpinarea ideii de unire, solicitată în unele memorii. Din unele surse târzii, se putea deduce că instrucţiunile au fost date în Varşovia, semnate de ţar în timpul când venise spre a se încorona ca rege al Poloniei, în luna mai 1829.

[42] *Ibidem*, p. 36—37.
[43] *Ibidem*, p. 37—38.
[44] *Ibidem*, p. 38.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Generalul Jeltuhin le-a primit în luna iunie 1829. Instrucţiunile ţineau, în bună parte, seama de memoriile înaintate de boieri după 1821.

Ideile reformatoare au fost însă temperate de conservatorismul marii boierimi. Curtea din Petersburg le-a acceptat din intenţia de a linişti puterile europene şi a dobândi simpatia românilor, având însă grijă să-şi întărească influenţa în Principatele Române [45].

Generalul P.F. Jeltuhin ocupase postul său la Bucureşti de preşedinte al Divanurilor Principatelor Române la 10/22 februarie 1829. El „avea toate calităţile cerute pentru a impune tăcerea firilor celor mai rebarbative. Sever şi violent, el uita uşor regulele cele mai elementare ale bunei-cuviinţe, chiar faţă de boierii mari şi clerul înalt” [46].

Printr-un ordin, erau ameninţaţi, indiferent de rang, toţi vinovaţii de delicte care ar comporta punerea lor sub acuzare. La 17 iunie 1829, generalul Jeltuhin alcătuia comisii din câte 4 boieri pentru fiecare principat în vederea întocmirii proiectelor de regulamente organice. În Moldova au fost numiţi: Mihail Sturdza, Iordache Catargiu, C. Cantacuzino-Paşcanu şi C. Conachi, iar în Ţara Românească: Em. Băleanu, Şt. Bălăceanu, Gh. Filipescu şi Al. Vilara, prima comisie având ca secretar pe Gh. Asachi, iar a doua pe B. Ştirbei. Comisia şi-a început activitatea la Bucureşti în ziua de 29 iulie 1829, sub preşedinţia lui M. L. Minciaky, în locul căruia, în funcţia de consul al Rusiei la Iaşi, va fi numit generalul-maior Mircovici [47].

Împotriva unei astfel de alcătuiri de comisii a reacţionat nemulţumită boierimea mică şi mijlocie din Moldova, care a înaintat un protest generalului Mircovici, în care se arăta că în Convenţia de la Akkerman se prevedea că o lege obştească va fi de competenţa unei adunări generale a divanurilor, la fel ca în trecut. Protestul era semnat de aşa-numiţii ciocoi, aparţinând familiilor: Carp, Sion, Negruzzi, Kogălniceanu, Hermeziu, Gherghel, Gane, Pogor. Protestul lor n-a fost însă luat în consideraţie. În pofida angajamentului luat de către

---

45 *Ibidem*, p. 38—39.

46 *Ibidem*, p. 40; vezi şi: Ion Ghica, *op. cit.*, p. 305—306.

47 I. C. Filitti, *Principatele Române...*, p. 41; A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XII, p. 96.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

membrii comitetului la începerea lucrărilor de a supune orice capitol aprobării preşedintelui, delegaţii moldoveni aveau instrucţiuni de la divan de „a nu semna nici un act prin care s-ar ştirbi atârnarea de Poartă''. S-a încercat, fără succes, înlocuirea lui C. Conachi şi Gh. Asachi. Despre delegaţii moldoveni se spunea că primiseră misiunea cu vădită neplăcere. Însuşi Mihail Sturdza s-a prefăcut bolnav pentru a nu veni la Bucureşti, dar generalul Jeltuhin a ordonat aducerea lui într-o căruţă de poştă, în condiţii grele, ceea ce a determinat pe ceilalţi trei să călătorească mai confortabil cu propriile mijloace [48].

Consulul Franţei scria, la 31 iulie 1829, despre reacţia românilor faţă de măsurile întreprinse de autorităţile de ocupaţie în vederea redactării Regulamentelor organice: „Românii par că nu pricep generozitatea şi graba moscoviţilor de a voi să le impue o constituţie liberală, pe care n-o practică în chiar ţara lor'' [49]. Reflectând la toate acestea, I.C. Filitti conchidea: „Astfel, nimeni nu era mulţumit. Aristocraţii, pentru că se dădeau prea multe drepturi boierimii mărunte; aceasta, pentru că nu i se dădeau destule; toţi, pentru că se aduceau prea mari atingeri privilegiilor boiereşti'' [50].

În pofida reacţiilor, generalul Jeltuhin întreprindea tot ce considera necesar pentru a determina pe membrii comitetului să lucreze cu temei. Adresându-li-se, le-ar fi spus: „Trebuie să fiţi miraţi de modul cam aspru cu care vă tratez, dar cu voi aşa trebuie. Predecesorul meu, care umbla cu blândeţe, n-a putut obţine nimic. Cătaţi de sfârşiţi mai degrabă treaba voastră. De voi depinde fericirea sau norocirea viitoare a principatelor. Va fi după cum veţi face acum. Nu vă ţin mult căci sunt ocupat''. La un discurs al boierilor, după căderea Silistrei, generalul rus îşi exprima speranţa că vor fi recunoscători ţarului pentru grija ce o poartă fericirii ţării lor. Apoi, le-ar fi zis: „Când veţi înlocui această ignobilă îmbrăcăminte de robi turci cu hainele popoarelor civilizate? Când veţi lepăda urâtele bărbi şi veţi purta peruci sau pălării, în locul işlicelor sau turbanelor ce acoperă capetele voastre rase?'' [51].

---

[48] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 41.

[49] *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 189; I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 42.

[50] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 42.

[51] *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 189; I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 42.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Încă din luna februarie 1829, generalul Jeltuhin ordonase efectuarea unei statistici a ţinuturilor sau judeţelor, fiind necesară Comitetului de reforme, precum era denumit comitetul de redactare a Regulamentului organic. Generalul intenţiona să desfiinţeze hătmănia, creată în Ţara Românească la sfârşitul secolului al XVIII-lea, care avea rolul de a executa deciziile judecătoreşti şi de a veghea „asupra înfăţişării pricinilor''. De la data de 28 februarie 1829, generalul Jeltuhin trimitea adresă Divanului judecătoresc prin care se interzicea orice abuz. La 5 martie 1829, a fost înfiinţată comisia pentru înfrumuseţarea Bucureştiului, alcătuită din aga Al. Filipescu, aga C. Cantacuzino, vornicul de oraş Barbu Ştirbei şi locotenent-colonelul de inginerie F. K. Geismar. La 23 mai 1829, a fost organizat Divanul săvârşitor al Ţării Româneşti, împărţit în trei secţii: vistieria, în frunte cu Al. Nenciulescu, „economia şi îngrijirea domestică (din lăuntru)'', condusă de Const. Suţu, şi cea ostăşească, sub conducerea lui Al. Vilara. Aşa-numitul „procuror'' al Divanului săvârşitor era Al. Petroff, un funcţionar rus. La fel, s-a procedat în Moldova, unde s-a creat o arhivă a Divanului, căci se instituise o registratură [52].

Generalul-preşedinte a pus în aplicare reforme care n-au dobândit asentimentul Comitetului de reforme. Boierii erau nemulţumiţi de atingerea privilegiilor lor, nemulţumiţi erau şi consulii străini care reacţionează vehement în rapoartele lor, căci se adusese atingere dreptului de jurisdicţie consulară. Este adevărat că generalul Jeltuhin avea o fire violentă, un comportament dur, care se repercutau nu numai asupra românilor, ci şi asupra străinilor. El nu se bucura de o bună sănătate, încât şi-a prezentat demisia, care a fost acceptată la 14 septembrie 1829. A murit însă înainte de a pleca din Bucureşti, la 10 spre 11 octombrie 1829, fiind înmormântat la Mitropolie [53].

În timpul administraţiei lui Jeltuhin, s-au constituit 4 batalioane de infanterie, fiecare având 4 companii, o companie fiind alcătuită din 100 de oameni, prin reorganizarea pandurilor. Românii, astfel organizaţi din punct de vedere militar, au acţionat în sudul Dunării în cadrul armatei comandate de Pavel Kiseleff [54]. În urma operaţiu-

---

[52] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 42—43.

[53] *Ibidem*, p. 48—49.

[54] *Ibidem*, p. 45—46.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

nilor militare, armatele ruse ocupă Adrianopolul, după care Rusia prezenta Porţii un proiect de tratat. Turcia nu voia să cedeze posesiunile din stânga Dunării, forturile din Asia Mică şi Serbia, nici Silistra, ca despăgubiri de război. Ea se opunea anulării dreptului de administraţie al Principatelor Române. Anglia reacţionează de partea Porţii, căci se considera proiectul de tratat ca o atingere a integrităţii Imperiului otoman. Opoziţie manifesta şi Austria, care aprecia ca o stipulare de anexare a Principatelor prevederea ocupării lor pe timp de 10 ani de trupele ruseşti. Aşadar, se realizase un perfect acord între Anglia şi Austria în această privinţă[55].

În pofida unor grele condiţii impuse Turciei, puterea învingătoare nu-şi atinsese scopul iniţial. E greu de conceput că Rusia n-ar fi urmărit înlăturarea dominaţiei otomane în sud-estul Europei, dar s-a rezumat numai la diminuarea ei, căci nu se încumeta să poarte un război şi cu Austria. Apoi, Rusia nu dobândise simpatia popoarelor din Balcani, nici măcar a grecilor, şi nu dorea ca aceasta să fie câştigată de Austria: „Rusia, deci, asigurată de precumpenirea ei asupra Turciei, trebuia să se pregătească a-i da lovitura hotărâtoare, şi anume în două direcţiuni: mai întâi trebuia să câştige pe Austria în favoarea sa; apoi să-şi asigure înrâurirea asupra poporaţiunilor din Peninsula Balcanului, începând cu românii, poporul acel ce-i stătea mai în cale şi asupra căruia ea îşi punea întotdeauna politica la încercare înainte de a se apuca de lucrări mai îndepărtate”[56].

Tratatul de pace de la Adrianopol din 2/14 septembrie 1829 stipula la articolul III că Prutul rămânea linia de demarcaţie dintre cele două imperii. La articolul V se prevedea că Principatele Române, ca urmare a capitulaţiilor, erau plasate sub suzeranitatea Porţii, Rusia garantând prosperitatea lor, păstrându-şi astfel toate privilegiile şi imunităţile cuprinse în tratatele încheiate între cele două imperii. Ca atare, Principatele se bucurau de libera exercitare a cultului, de o securitate perfectă, de o administraţie naţională independentă

---

[55] *Ibidem*, p. 14—16.

[56] A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. XI, p. 81—82.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

şi de o deplină libertate a comerţului. Clauzele adiţionale la stipulaţiile precedente, necesare exercitării drepturilor, sunt consemnate într-un act separat, care făcea parte integrantă din tratat[57].

În actul separat de la Adrianopol relativ la principatele Moldovei şi Valahiei, cele două mari puteri confirmau stipulaţiile actului separat la Convenţia de la Akkerman din 1826 referitor la alegerea domnilor. Pentru a da administraţiei Principatelor Române un caracter de stabilitate, s-a convenit ca durata domniei să nu fie limitată la 7 ani, ci pe viaţă, cu excepţia cazurilor de abdicare sau substituire. Domnii erau învestiţi cu prerogativele de a reglementa în mod liber toate afacerile interne ale Principatelor, după consultarea divanelor, fără a aduce vreo atingere prevederilor din tratate referitoare la acestea. Poarta va respecta privilegiile Principatelor, fără a le aduce vreo lezare prin amestecul paşalelor de la frontieră. Insulele din stânga talwegului Dunării vor aparţine Principatelor Române. Poarta nu va mai deţine nici un punct fortificat şi nu va admite stabilirea vreunui supus musulman la nord de Dunăre, raialele urmând a fi restituite[58].

Principatele Române se vor bucura de privilegiile unei administraţii interne independente, precum organizarea de cordoane sanitare şi carantine pe Dunăre, înfiinţarea de gărzi armate pentru paza frontierelor şi a liniştii interne. Numărul şi întreţinerea acestor miliţii naţionale vor fi stabilite de domni cu acordul divanurilor. Pe viitor, Principatele Române nu vor mai avea obligaţia de a furniza produse agricole şi altele Porţii otomane. Ele nu vor mai fi obligate să dea oameni pentru construirea de fortificaţii şi nici să facă vreo corvoadă de acest fel pentru Poartă. În schimb, în afara tributului, Principatele Române vor plăti anual Porţii o sumă drept compensaţie, a cărei mărime va fi stabilită ulterior. La reînnoirea domniei, în caz de abdicare sau destituire, Principatele vor plăti o sumă egală cu tributul anual. În afara acesteia, nu se va mai plăti nimic, sub formă de redevenţă sau cadou, indiferent de pretext[59].

Locuitorii Principatelor Române se vor bucura de deplina libertate a comerţului cu orice fel de produse, fără vreo restricţie. De ase-

---

[57] *Acte şi documente*, vol. I_2, p. 318—321.

[58] *Ibidem*, p. 326—327.

[59] *Ibidem*, p. 327.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

menea, vor avea dreptul la libera navigație pe Dunăre. Poarta consimte la exceptarea plății tributului pe timp de doi ani. Ea se mai angaja de a confirma Regulamentele administrative ce vor fi alcătuite în timpul ocupației armate ruse de către adunările celor mai notabili locuitori (boierii), care vor servi ca bază pentru regimul intern al Principatelor Române, fără a se aduce vreo atingere drepturilor Porții [60].

Prevederile referitoare la Principatele Române din Tratatul și actul separat de la Adrianopol stabileau, formal, drepturi și privilegii noi, menite a le desprinde, în perspectivă, de sub suzeranitatea Porții. Toate stipulațiile favorizau libera dezvoltare economică, politică a Principatelor, cu condiția plății unui tribut anual. Cu toate acestea, eliberate într-o mare măsură de strânsoarea Porții otomane, Principatele intră într-una cu mult mai puternică a Curții din Petersburg, care instituia o ocupație armată până la achitarea despăgubirilor de război. Astfel, un act separat relativ la indemnizațiile de comerț și de război și la evacuarea Principatelor Române stabilea despăgubirile și condițiile evacuării. Turcia era obligată să plătească despăgubiri Rusiei pentru pierderile suferite de negustorii ruși în diverse perioade după 1806, în sumă de 1.500.000 ducați olandezi în decurs de 18 luni, eșalonată cantitativ. Pentru pagubele de război, Poarta va plăti Rusiei 10 milioane ducați olandezi. Rusia se obliga să părăsească teritoriul otoman pe măsura achitării datoriilor, deci în etape, oricum în decurs de o lună de la ratificarea tratatului de pace. De la evacuare vor fi exceptate Silistra și Principatele Române, până la plata întregei sume datorate de Poarta otomană ca despăgubiri de război, în timp de două luni de la termenul fixat, după care vor fi restituite autorității otomane[61].

Drepturile Principatelor Române stipulate în documentele menționate rămâneau pur formale din moment ce erau ținute sub ocupație armată, ca zălog până la achitarea datoriilor de război de către Poartă. O dată mai mult, se dovedea că puterea „protectoare" nu se putea mulțumi numai cu ce-i conferise Tratatul de la Kuciuk-Kainardji, anume „un drept încă foarte nehotărât, acela de a protegui țările

[60] *Ibidem.*
[61] *Ibidem*, p. 329—331.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

române" [62]. Ambasadorul rus la Constantinopol putea vorbi în favoarea lor, dar „acest câştig nu putea mulţumi pe ruşi, întrucât era considerat mai mult în interesul principatelor decât în cel al Rusiei" [63]. Ca atare, îşi lărgeşte acest drept. În 1802, determină acordarea unui hattişerif prin care Poarta recunoştea dreptul Curţii din Petersburg de a consimţi la destituirea domnilor Principatelor. Deoarece Poarta nu era realmente obligată, prin Convenţia de la Akkerman din 1826 se consemnează obligativitatea acestui drept, care revenea ambelor mari puteri. Or, „împărţirea acestui drept între două state de o putere neegală nu însemna altceva decât predominarea celui mai tare" [64].

Ambasadorul Rusiei la Constantinopol, având preponderenţă, Curtea din Petersburg dobândea un mare ascendent asupra Principatelor Române, căci domnitorii lor aveau posibilitatea de a fi realeşi numai prin dovada comportamentului lor faţă de ea, prin sârguinţa de a-i câştiga favorurile. Prin prevederile Convenţiei de la Akkerman, dreptul general de protectorat asupra Principatelor Române se transformă într-un drept special de ingerinţă în treburile lor interne. Astfel, cel mai important drept al puterii suzerane, precum numirea domnilor, ceda Curţii din Petersburg „pe de o parte în mâini soarta ţărilor române, pe de altă parte, reducea mai la nimica dreptul de suzeranitate al Porţei" [65].

Însă chiar prin această prevedere a Convenţiei de la Akkerman, anume numirea domnilor pe 7 ani, se acorda Porţii posibilitatea de a recurge prea des la acest drept al său de suzeranitate. Pentru care motiv, prin Tratatul de la Adrianopol s-a stabilit alegerea domnilor pe viaţă. Formal, părea că această prevedere este în avantajul Principatelor Române, care avuseseră în trecut mult de suferit din cauza prea deselor schimbări de domnie, dar, în fond, Curtea din Petersburg urmărea să înlăture intervenţia deseori repetată a Porţii în nu-

---

[62] A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XI, p. 82.

[63] *Ibidem.*

[64] *Ibidem.*

[65] *Ibidem*, p. 83.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

mirea domnilor, rezervându-şi pentru sine dreptul de a interveni în destituirea lor, ceea ce semnifica un succes deosebit [66].

Dobândind importante succese pe plan politic şi diplomatic faţă de Poartă, Curtea din Petersburg îşi dezvăluie adevăratul scop urmărit: un interes învederat de expansiune. Ea se conturează în mintea românilor ca o putere tot atât sau chiar mai primejdioasă decât Poarta. Ei suferiseră în trecut două rapturi teritoriale (Bucovina şi Basarabia), în urma a două războaie ruso-turce. Războiul din 1828—1829 a înlăturat orice dubiu asupra scopului urmărit: expansiunea necontenită în Balcani în detrimentul micilor popoare, dar mai ales al românilor, primii aflaţi în calea sa. Ocupaţia armată, silniciile, lipsurile, corvezile, rechiziţiile etc. au dovedit lipsa de elementară omenie a autorităţilor armatei de ocupaţie, care se comportau ca într-un teritoriu cucerit. S-a ivit ciuma, apoi foametea. O reacţie generalizată s-a produs contra acestor excese: ,,Chiar boieroaicele române, care de altfel ţineau mult la ruşi şi-i chemau din toată inima pentru a naturaliza în ţările lor obiceiurile europene, îmbrăţişează de astă dată interesul soţilor lor şi alcătuiră între ele un fel de ligă contra acestor mosafiri'' [67].

Erijându-se în eliberatoarea Principatelor Române, Curtea din Petersburg se comportă ca o putere cuceritoare, care înlocuieşte pe contele Pahlen cu Jeltuhin, pe motiv că nu folosise toate mijloacele la îndemână pentru aprovizionarea şi transportul trupelor. După terminarea războiului, se caută a se schimba ,,cruzimea în blândeţe'', pentru a capta sentimentele unei populaţii ,,spoliate şi hărţuite'' [68].

Românii intraseră sub o crudă şi tiranică ocupaţie armată a unei puteri creştine ce se considera protectoare. Şi astfel, avură parte de cele trei daruri ale Curţii protectoare: stipulaţiile Tratatului de la Adrianopol, codul de legi denumit Regulamentul organic şi pe preşedintele divanurilor de la Iaşi şi Bucureşti, generalul Pavel Kiseleff. Tratatul, prin stipulaţiile sale, depăşea dorinţele locuitorilor Principatelor, punând în umbră tratatele anterioare şi însăşi Convenţia de la Akkerman. Formal, Principatele erau aproape detaşate de Tur-

---

[66] *Ibidem.*

[67] *Ibidem*, p. 83—84.

[68] *Ibidem*, p. 85.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

cia, făcând din suzeranitatea ei doar una nominală, iluzorie, onorifică. Dar totul este redus la neant de prevederea deținerii Principatelor sub ocupație până la plata de către Poartă a datoriilor de război, fapt ce se dovedea a fi de lungă durată, căci nu se întrevedeau posibilități de plată în termeni apropiați. Astfel că, românii, în loc de a se vedea eliberați, și-au schimbat doar stăpânul pe nu se știe cât timp. Aparent, privit în ansamblu, fără a scruta detaliile, tratatul părea să satisfacă toate dorințele românilor: ,,Europa nu voia să creadă la toată această dezinteresare și la toată această generozitate din partea rușilor cu privire la moldoveni și valahi'' [69].

Simularea generozității unui țar creștin era menită să disimuleze scopul de multă vreme urmărit al înaintării spre Strâmtori. Asigurarea liniei Dunării spre vărsare, prin tratatul anexionist din 1812, deschidea o primă etapă. Ocuparea armată a Principatelor în 1828 avea menirea unei desăvârșiri a țelului urmărit. Putere bazată pe expansiune politică, întrucât era slab dezvoltată economic, Rusia țaristă răvășea orice plan de stabilitate europeană, căci nu avea nici o intenție de a-și menține armatele în frontierele sale. Orgoliul nemăsurat al dinastiei Romanovilor de a devansa orice precedent în materie de cucerire impunea totuși disimularea scopului urmărit, întrucât în Europa se afirmau și alte puteri cu pretenții similare, precum Imperiul habsburgic, mereu dornic de a-și întinde stăpânirea până la Gurile Dunării. Anglia încă era o mare putere imperială, care avea interese de apărat în Mediterana orientală.

Ocupația armată a Principatelor Române, cu intenția de a o perpetua, avea menirea de a obișnui pe locuitori cu gândul că tot binele și tot răul le puteau veni numai de la Curtea din Petersburg. O luare în posesiune morală avea să preceadă o eventuală luare în posesiune materială, adică intrarea sub suzeranitatea sau chiar suveranitatea Curții din Petersburg. Formal asigurată prin ocuparea funcțiilor de către români, administrația Principatelor se afla, de fapt,

---

[69] Pompiliu Eliade, *La Roumanie*, p. 31—47.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

la discreţia autorităţilor de ocupaţie, care controlau totul, prin afectarea de funcţionari ruşi la toate instituţiile. După generalul Jeltuhin urmează Pavel Kiseleff, care a încercat să refuze postul, dată fiind grava situaţie în care se aflau Principatele Române, dar a primit, la insistenţele ţarului. În pofida unor măsuri cu urmări pozitive pentru ameliorarea acestei grave situaţii, ocupaţia armată străină încetinea, totuşi, opera de modernizare, căci stăvilea progresul accelerat, pe care-l putea genera numai o dezvoltare liberă, independentă şi democratică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

CAPITOLUL VI

Elemente de modernizare în Regulamentele organice

1. Caracterul conservator al colaborării puterii protectoare cu boierii în elaborarea Regulamentelor organice

Noul președinte al Divanurilor Principatelor Române, generalul Pavel Kiseleff, în momentul numirii, era șeful statului-major al Corpului II de Armată rus. Se născuse la Moscova în 1788. A participat la războiul din 1806—1812, apoi la bătăliile care au urmat, până la înfrângerea lui Napoleon I. A făcut parte din suita împăratului la Congresul de la Viena. Împreună cu generalul I.I. Diebici, a întocmit planul de operațiuni în războiul din 1828 — 1829. S-a distins la asedierea Șumlei, apoi în cucerirea orașului Gabrovo. Până la sosirea sa la București, guvernarea Principatelor a fost încredințată vicepreședintelui Mircovici. Pavel Kiseleff sosea la București în ziua de 12/24 noiembrie 1829. Noul președinte al Divanului „este agreabil, afabil, iubitor de fast și reprezentație, dă baluri și petreceri; încurajează luxul și ușurimea moravurilor, sfătuiește boierii să-și schimbe portul, de a adopta îmbrăcămintea brodată, pălăria cu borul îndoit în colțuri și să-și radă mustățile"[1]. Într-un discurs ținut boierilor, îndată după sosire, el îi îndeamnă să acționeze pentru bunăstarea țării, spre a se bucura de protecția țarului. Totodată, s-a adresat vicepreședintelui Divanului, asigurându-l că se va purta altfel decât generalul Jeltuhin, căci asemenea comportamente îi displăceau: „Vă poftesc să schimbați tonul și să renunțați la arbitrar. Nu voesc să contribui la urârea numelui rusesc"[2].

---

[1] Ion Ghica, *Opere*, vol. IV, p. 306.

[2] *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 230; I.C. Filitti, *Principatele Române sub ocupație rusă*, p. 50—51.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Generalul Pavel Kiseleff procedează la activarea celor două comisii pentru redactarea Regulamentelor organice, grăbind elaborarea. Cancelaria sa supraveghea îndeaproape lucrările, remaniind articol cu articol. Concomitent, reclamații vin de peste tot contra funcționarilor români și ruși, președintele Divanurilor văzându-se nevoit să numească comisii de anchetă în toată Țara Românească. După efectuarea lor, funcționarii abuzivi sunt obligați să restituie cele pe nedrept luate. Numeroși boieri sunt consemnați pentru a nu mai fi folosiți în slujbe [3].

Dacă Tratatul de la Adrianopol a fost opera comună a plenipotențiarilor ruși și turci, Regulamentul organic a rezultat dintr-o colaborare a cabinetului din Petersburg cu boierii români, constrânși să pună în aplicare instrucțiunile primite, fără nici o abatere. Principatele Române se aflau cu adevărat într-o gravă situație. Ivindu-se mari dificultăți în aplicarea Tratatului de la Adrianopol, Poarta a cerut revizuirea condițiilor impuse. Curtea din Petersburg realizase mai mult decât o anexare, prin protecția sa asupra Principatelor, căci pentru a le anexa trebuia să ajungă la un compromis cu Austria, lucru ce ar fi necesitat compensații. Rezultă aceasta cu claritate din scrisoarea adresată de cancelarul K.R. Nesselrode Marelui Duce Constantin la 12 februarie 1830 [4].

În pofida unor zvonuri de evacuare, armata de ocupație întreprindea măsuri pentru o îndelungată amânare, stârnind bănuieli despre scopuri de anexare a Principatelor Române. O tactică, apreciată de mare subtilitate, utiliza fie prin așa-zise ordine secrete de evacuare primite de la Petersburg de către P. Kiseleff, pe care voia să le facă publice, fie prin îndemnuri adresate boierilor pentru a înainta petiții la Curtea imperială în vederea prelungirii ocupației. În fapt, toate clasele și categoriile sociale doreau evacuarea. Așa-numite petiții de prelungire au fost semnate doar de 18 boieri. Mereu reînnoitele rechiziții pentru armata de ocupație spulberau orice speranță într-o apropiată evacuare. De altfel, se întreprindeau măsuri temeinice pentru încartiruirea trupelor, care nu lăsau să se întrevadă o altă al-

---

[3] Ion Ghica, *op. cit.*, p. 307.
[4] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 52.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ternativă. Autorităţile ruse şi române atrăgeau atenţia locuitorilor asupra obligaţiei lor primordiale de a aproviziona armata de ocupaţie. Deşi Poarta achitase şi ultima parte a datoriei către Rusia, care, de fapt, avea scadenţa la 1 mai 1831, nici pe departe nu se întrezărea evacuarea Principatelor, căci aceasta era doar un pretext. Scopul era de a le menţine nedeterminat sub ocupaţie, pentru a fi adoptate Regulamentele organice şi a se impune sistemul politic regulamentar [5].

În timp ce aşa-numitul „Comitet de reforme" elabora proiectul Regulamentului organic, P. Kiseleff punea în aplicare prevederile Tratatului de la Adrianopol. Mai întâi, organizează carantinele. Se întocmesc, deşi nu fără dificultăţi, catagrafii în oraşe şi judeţe. A fost numită o comisie care să se ocupe cu problema desfiinţării scutelnicilor şi posluşnicilor, chiar înainte de terminarea lucrărilor comitetului de reforme. Întrucât boierii se opuneau la desfiinţarea unui însemnat privilegiu, P. Kiseleff a dispus despăgubirea lor prin plata unor pensii viagere. S-a înfiinţat un divan special pe probleme judecătoreşti în Ţara Românească, la 11 ianuarie 1830. În consecinţă, se iau aceste atribuţii adunării divanelor, care rămân numai cu cele administrative. Se reînfiinţează divanul domnesc, alcătuit din membrii divanului judecătoresc, preşedintele departamentului pricinilor străine, din alţi câţiva boieri, având ca preşedinte pe mitropolit. Din 1830, prin revenirea raialelor în componenţa statului muntean, reşedinţa judeţului Vlaşca a fost mutată de la Găeşti la Giurgiu. Pe toate treptele administrative slujitorii au fost înlocuiţi cu dorobanţi şi miliţie având retribuţie, înlăturându-se astfel abuzurile care se comiteau până atunci. Au fost trimise în judeţe comisii care să constate şi să combată orice abuz, luând în consideraţie plângerile locuitorilor [6].

O comisie avea să se ocupe de cercetarea aşezămintelor de binefacere, ale căror venituri nu mai fuseseră controlate de câţiva ani. Aceasta urma să analizeze şi bugetul şcolilor, provenit în mare parte din veniturile bisericilor şi mănăstirilor. O comisie numită la 29 martie 1830 avea să se ocupe de delimitarea frontierei pe thalwegul Dunării. Principatele Române au primit 88 de insule. Se retrocedaseră Ţării

---

[5] *Ibidem*, p. 52—54.
[6] *Ibidem*, p. 55—59.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Românești orașele Brăila, Giurgiu și Turnu cu împrejurimile, însumând 448.530 pogoane, delimitate de comisie. Se inițiase o stabilitate a regimului monetar încă din timpul administrației lui Jeltuhin, care a decis perceperea veniturilor statului în galbeni olandezi. Aceasta a devenit unitatea monetară convențională, echivalând cu 31,5 lei vechi. Diversele monede care circulau în Principate provocau pagube comerțului de peste 25 de procente. Kiseleff menține moneda convențională, dar întâmpină opoziție chiar din partea vicepreședintelui Botneac la numirea experților care să înlăture inconvenientele. Prezentându-și demisia, țarul nu i-o aprobă, acordându-i depline împuterniciri de a dispune cum consideră mai bine [7].

În aprilie 1830, a fost numit un comitet pentru organizarea miliției naționale, compus din generalul Starov, inspector general al oștirii, spătarul Al. D. Ghica, colonelul Ment și locotenent-colonelul Ion Odobescu, aflat în serviciul Rusiei. Se preconiza înființarea a 6 batalioane de infanterie și a 6 escadroane de cavalerie în Țara Românească și câte 2 din fiecare în Moldova. În Țara Românească nucleul noii armate îl formează 6 batalioane de voluntari panduri cu comandanții lor, între care polcovnicul Ion Solomon. În mai 1830, apăreau primele uniforme. Se făceau apeluri pentru înrolarea voluntară, pentru că „a sosit în fine acel timp, atât de dorit, când putem zice, fără a tremura, că avem patrie". Se înștiința apoi că oștirea va avea 3 regimente de infanterie, fiecare cu câte 2 batalioane, și 6 escadroane de cavalerie. Primii ofițeri erau boieri sau fii de boieri. Al. Dim. Ghica a fost numit șeful miliției, având ca adjutanți pe Ion Câmpineanu, Nicolae Golescu, Ion R. Voinescu, Ion St. Voinescu, C.G. Filipescu. Între comandanții de regimente se aflau: Em. Băleanu, Ion Solomon, cu gradul de colonel, maiorul Constantin Dim. Ghica a fost numit inspector al cavaleriei. Numirea lui Christian Tell, simplă căpetenie de panduri, ca ofițer, a stârnit reacții din partea boierilor. Cei mai în vârstă dintre boieri renunță la portul vechi și își rad bărbile [8].

---

[7] *Ibidem*, p. 60—63.

[8] *Ibidem*, p. 65—66; vezi și: Apostol Stan, *Renașterea armatei naționale*, Craiova, 1979, p. 232—260.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

În Moldova, se publica, în luna august 1830, apelul pentru organizarea oştirii. Şef al comitetului este numit Constantin Paladi. Theodor Balş, din agă, devine colonel şi şef al statului-major, Iordache Costachi-Lăţescu, tot din agă, devine colonel şi comandant al divizionului compus din 2 escadroane de cavalerie. Curând, aga Lascăr Bogdan avea să fie numit colonel şi comandant al regimentului de infanterie alcătuit din 2 batalioane de infanterie. În Ţara Românească va fi înfiinţat un al treilea regiment de infanterie sub comanda lui Constantin Ghica, escadronul de cavalerie trecând sub comanda lui Ion Odobescu. Dacă purtarea uniformei şi noile grade încântau pe boieri sau pe fiii acestora, ţăranii nu erau deloc încântaţi de perspectiva înrolării. În unele judeţe se răzvrătesc recruţii, precum în Buzău, în august 1830. Din judeţul Ialomiţa se refugiază peste Dunăre. Cu toate acestea, s-a reuşit recrutarea a 3 944 de oameni în decurs de aproape un an. În septembrie 1830, se înfiinţează prin subscripţie publică prima muzică militară românească. Printr-o decizie, din octombrie 1830, referitoare la judecarea militarilor, se instituie un prim cod militar. Pavel Kiseleff efectua vizite în judeţe şi primea reclamaţii. În acest fel lua cunoştinţă de abuzuri. În 1830, el numea un comitet pentru înfrumuseţarea Brăilei, instalând primul sfat orăşenesc [9].

În timpul elaborării Regulamentelor organice, au apărut idei înaintate cu privire la organizarea Principatelor Române. Astfel, continuând ideile de libertate şi egalitate, urmaşii cărvunarilor din 1822, conduşi de spătarul Sion, au sprijinit procesul de democratizare. Dimpotrivă, marii boieri privilegiaţi susţineau limitarea puterii domnului în favoarea aristocraţiei. Un memoriu al lui Mihail Sturdza către guvernul rus, din 27 iulie 1830, se pronunţa pentru numirea domnului direct de către Curtea imperială şi nu alegerea lui de către Adunarea obştească. El căuta să argumenteze asupra inconvenientelor ce ar decurge din alegerea domnului de către Adunare. În acest fel, domnul ar trebui să fie recunoscător celor care l-au ales. În consecinţă, cea mai bună soluţie, potrivit opiniei lui Mihail Sturdza, ar fi numirea lui de către Curtea protectoare şi învestirea de către puterea suzerană. O altă soluţie ar consta în convocarea Adunării obşteşti de către preşe-

---

[9] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 66—67.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

dintele plenipotențiar, pe care să o prezideze, prezentându-i trei candidați din care să se aleagă unul. O asemenea soluție, considera Mihail Sturdza, prezintă cele mai puține inconveniente, îndeplinind formalitatea unei prime alegeri, în cazul în care numirea directă n-ar fi acceptată [10].

Marele boier conservator român depășea chiar intențiile puterii protectoare, căci, spre deosebire de aceasta, el dorea preluarea conducerii statului numai în favoarea castei privilegiate. O Adunare obștească în care să intre ca deputați boierii mici și mijlocii era tocmai ce repudia mai mult Mihail Sturdza. Curtea din Petersburg voia însă să-și ralieze întreaga clasă dominantă la opera întreprinsă în avantajul său în Principatele Române, urmărind atenuarea disensiunilor politice interne. Pentru a potoli acțiunile marii boierimi, avidă de putere cu orice preț, Pavel Kiseleff a chemat la București pe cei mai îndârjiți, reținându-i până la terminarea lucrărilor Comisiei. Se procedează, apoi, la arestări de boieri de rangul II. Alte nemulțumiri se semnalează printre negustori, preoți, mici proprietari din orașe, din cauza măsurătorilor efectuate în vederea stabilirii dărilor. Mişcări mai însemnate se produc la București și Ploiești, concepându-se un apel la Poartă. Cea mai importantă a fost însă răscoala țăranilor din Moldova, prilejuită de recrutarea în straja pământeană la 1831. Peste 60.000 de țărani din ținuturile Hârlău, Roman, Bacău, Herța și Neamț se înarmează și pun străji la marginea satelor [11].

Între timp, aveau loc lucrările pentru elaborarea Regulamentelor organice. Inițiate sub generalul Jeltuhin, lucrările continuau sub Pavel Kiseleff, care colabora asiduu cu comitetul de 8 (câte patru din fiecare principat), sprijinit de N. Suțu din Moldova și N. Mavros din Muntenia. Discutându-se instrucțiunile primite de la Petersburg cu privire la apropierea „noroadelor'' din cele două Principate, Iordache Catargiu a propus unirea lor sub un domn străin şi cu garanția puterilor europene. Nici această propunere, nici cea a lui Mihail Sturdza, care lovea în boierimea mică și mijlocie, nu au fost acceptate. Se mai concepea ideea proprietății absolute asupra pământului, foarte con-

[12] *Hurmuzaki*, Supliment I, vol. V, p. 34—36.
[13] A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. XI, p. 96—97.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

venabilă boierimii după 1829. Comitetul de 8 respinge două propuneri de reforme, care atingeau privilegiile, anume hârtia timbrată şi impozitul funciar, pe motiv că lezau dreptul sacru al proprietăţii. Taxa de timbru afecta îndeosebi privilegiile marii proprietăţi. Din înfruntările de interese între mica și marea boierime, nici una nu este, în cele din urmă, mulţumită, căci, arbitrând între ele, Pavel Kiseleff admitea compromisuri [12].

La 30 martie 1830 luau sfârșit lucrările Comitetului de 8 al celor două Principate. Proiectele de Regulamente au fost duse la Petersburg de către M. L. Minciaky, căruia i se alăturau Mihail Sturdza, Al. Vilara și Gh. Asachi. Ei plecau la 13 mai 1830. La Petersburg, proiectele au fost examinate de o comisie alcătuită din D. B. Daşcov, C. Catacazi, Mihail Sturdza și Al. Vilara. Întrucât prevederile din Regulamentele organice referitoare la alcătuirea Adunării pentru alegerea domnului contraveneau propunerilor lui Mihail Sturdza, ca reprezentant al marii boierimi conservatoare, făcute la 27 iulie 1830, el a căutat să limiteze drepturile elective ale acestei adunări, ceea ce însemna că urmărea, în continuare, restrângerea numărului privilegiaţilor. Neavând încredere în boierimea ahtiată după privilegii, Pavel Kiseleff voia să aplice prevederile Regulamentelor organice înainte de alegerea domnilor, întrucât se temea că domnii cei noi, fiind aleșii marilor boieri, nu le-ar mai aplica. Mai stăruia el să obţină ca dezbaterea Regulamentelor în Adunările obștești să înceapă mai întâi în Ţara Românească, unde nu exista atâta înverşunare contra aşa-zişilor ciocoi, precum în Moldova [13].

La 27 noiembrie 1830, Pavel Kiseleff a fost înştiinţat de cancelarul Nesselrode că propunerile sale fuseseră acceptate de către ţar, care concepuse alegerea domnilor sub ocupaţia armată spre a modera pasiunile extreme. Din textul Regulamentului organic al Ţării Româneşti rezultă modificările solicitate de comisia din Petersburg. Astfel, s-a decis ca alegerea domnului să aibă loc chiar şi în prezenţa a numai trei pătrimi din alegători. În privinţa candidaţilor, s-a admis ca între ei să aibă dreptul de a se prezenta și fii sau nepoţi de boieri, precum

---

[12] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 68—73.

[13] *Ibidem*, p. 74—76.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

şi posibilitatea de a se alege fiul domnului decedat sau înlocuit. Adunarea legiuitoare a devenit „obişnuita obştească adunare" din „obştească adunare a boierilor". Numărul boierilor mari a fost redus de la 34 la 20, iar al celor din judeţe de la 37 la 19. Convocarea în sesiune anuală s-a decis a fi la 1 decembrie şi nu în februarie sau martie. S-a mai precizat că adunarea avea dreptul de a înainta domnului observaţii de ordin general, de care trebuia să ţină seama. În vederea dizolvării adunării, domnul se vedea obligat să solicite aprobarea nu numai a Curţii din Petersburg, ci şi a Porţii, aceasta din urmă nefiind menţionată în proiect. S-a renunţat la prevederea de a se înfiinţa o comisie din membrii adunării, care să-i ţină locul în timpul vacanţei[14].

O modificare s-a adus şi prevederii referitoare la alegerea a trei caimacami de către adunare, în caz de vacanţă a tronului, în sensul anulării acestei atribuţii. În noua redactare, se conferea adunării numai dreptul de a examina reclamaţiile contra listelor de alegători şi eligibili, fără a mai putea desemna pe caimacami. În proiectul Regulamentului organic se preconiza înfiinţarea Sfatului administrativ din miniştri de interne, finanţe şi comerţ. La Petersburg, departamentul comerţului a fost transformat într-o secţie a Ministerului de Finanţe. De asemenea, s-a anulat prevederea din proiectul de Regulament care consacra autonomia Olteniei, în sensul conducerii ei de o căimăcămie, iar nu de un divan aparte. S-au mai efectuat modificări în privinţa finanţelor, reducerea numărului tribunalelor de la 19 la 18. A fost mărită capitaţia de la 24 la 30 lei. Nu s-a admis taxa pe vinuri şi rachiuri, introducându-se, în schimb, cea pe exportul boilor şi vacilor. A fost anulată prevederea din proiect referitoare la atribuţiile Înaltului Divan. Astfel, logofătul Dreptăţii prelua supravegherea tuturor instanţelor judecătoreşti din ţară, raportând domnului asupra ilegalităţilor. Referitor la relaţiile agrare, s-a adăugat menţinerea în vigoare a legii din 1746, în privinţa desfiinţării şerbiei. Problema mănăstirilor închinate a fost lăsată spre a fi rezolvată „sub pavăza ocrotitoarei curţi". S-a înfiinţat funcţia de inspector general al carantinelor, ce va fi numit de domn de acord cu consulul general rus. S-a intenţionat chiar de atunci introducerea articolului adiţional, dar

---

[14] *Ibidem*, p. 77—78.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Al. Vilara a sugerat să lase problema adoptării lui de către Adunarea obștească, spre a nu trezi bănuieli [15].

Proiectele modificate au fost supuse dezbaterilor, fiind aduse la cunoștință prin publicații, la 1 februarie 1831 pentru Țara Românească și la 31 martie 1831 pentru Moldova. S-a decis convocarea mai întâi a Adunării extraordinare de revizie a Țării Românești, unde nu se iviseră dificultăți ca în Moldova, reacția micii boierimi fiind foarte puternică. Publicația Regulamentului evidenția consecințele favorabile ale prevederilor sale, precum: înființarea de carantine, școli, gărzi pământene, separarea puterii judiciare de cea administrativă, generalizarea sistemului de lefuri și mărirea lor, plata unei singure dări (capitația) plus o zeciuială pentru enorie, așadar desființarea celorlalte dări în bani sau în natură, garantarea drepturilor tuturor privilegiaților, inclusiv neamuri sau mazili, plata unei patente de către negustori și meseriași, și nimic mai mult. Se păstrau toate drepturile stăpânilor de domenii cu condiția de a acorda clăcașilor pământ de muncă, în schimbul efectuării unui număr de zile de lucru. Pentru desființarea privilegiului de a avea poslușnici și scutelnici, boierii primeau pensii viagere. După această publicație în Țara Românească, au izbucnit răscoale în Moldova contra recrutărilor în armată, dar și contra prevederilor din Regulamentul organic referitoare la sporirea zilelor de clacă, răscoale care au durat în decursul lunilor martie și aprilie 1831. Pavel Kiseleff a trimis trupe care le-au înăbușit sângeros [16].

Lucrările Adunării extraordinare de revizie a Țării Românești s-au deschis la 10 martie 1831, în următoarea componență: Pavel Kiseleff, președinte, M. L. Minciaky, vicepreședinte, membrii Divanului săvârșitor: Al. Vilara, ministrul de finanțe, Barbu Știrbei, ministrul de interne, M. Cornescu, ministrul oștirii, apoi membrii Divanului judecătoresc, ai Divanului domnesc, zece deputați ai județelor, în mod excepțional aleși de administrația rusească după analiza unei propuneri a boierilor. De observat că fusese inclus și Iancu Văcărescu, dar neacceptat de Pavel Kiseleff, pe motiv că fusese surghiunit datorită opoziției sale contra ocupației rusești. La fel în cazul

[15] *Ibidem*, p. 78—80.
[16] *Ibidem*, p. 80—83.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

lui Dincă Brătianu, desemnat deputat de Argeș, căruia i s-a scris să nu vină la Adunare[17].

Ședințele Adunării aveau loc de 4 ori pe săptămână. Adunarea întrunea 6 membri ai clerului, 38 mari boieri și 10 deputați ai județelor. În prima ședință a fost citită de Iordache Golescu cuvântarea lui Pavel Kiseleff. În primul rând, el măgulea vanitatea boierilor din Adunare: „Descendenți dintr-un popor valoros, strămoșii voștri s-au bucurat de un guvern național care a dispărut pentru a face loc unei administrații străine, slabă și precară. În mijlocul ameliorărilor care însuflețesc marea familie europeană, populațiile locuitoare ale celor două provincii rămân staționare; reclamate de civilizație, ele nu mai pot rămâne prea mult timp străine destinelor"[18]. După Tratatul de la Adrianopol s-au creat astfel de condiții, Poarta otomană însăși arătându-se favorabilă. Fără protecția Curții din Petersburg, s-ar fi abătut diverse calamități asupra Principatelor Române. În trecut, boierii s-au adresat în repetate rânduri țarilor spre a expune plângerile națiunii lor contra unei administrații venale. Curtea protectoare a ținut seama de acestea, procedând la reorganizarea Principatelor prin Convenția de la Akkerman și Tratatul de la Adrianopol. În acest fel, s-a trecut la redactarea unui Regulament. În finalul cuvântării, se sublinia: „Numeroase principii de drept și economie politică, nesocotite sau respinse până acum, au fost consacrate prin noile instituții și promit în dezvoltarea lor progresivă avantaje inapreciabile pentru țară"[19]. Pavel Kiseleff dădea asigurări Adunării că pe toată durata administrației sale va încerca să nu se îndepărteze de „aceste principii conservatoare"[20].

Evident, o putere conservatoare precum Curtea din Petersburg dominată de regimul politic al despoției orientale nu putea acorda Principatelor Române o constituție democratică, ci una aristocratică, menită a stăvili abuzurile printr-o modernizare a administrației de stat, care să asigure mecanismul unei conduceri eficiente a Princi-

---

[17] *Ibidem*, p. 83—84.
[18] *Hurmuzaki*. Supliment I. vol. IV, p. 359.
[19] *Ibidem*, p. 366.
[20] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

patelor. Flatați de cuvintele din discursul lui Pavel Kiseleff, boierii fac o adresă în care aduc elogii deschiderii Adunării. După 31 de ședințe, Adunarea își închidea lucrările la 22 mai 1831. Nu s-au ridicat probleme de principiu, căci ele fuseseră stabilite deja la Petersburg și nu se putea reveni asupra lor. Astfel, s-a recurs la modificări minore, de amănunt. Propunerile de îmbunătățiri erau înaintate lui Pavel Kiseleff, care le înapoia Adunării spre a fi aprobate conform dorinței sale [21].

Boierii aveau de ce să fie mulțumiți, căci li se satisfăcuseră cererile formulate în memoriile adresate în trecut țarului. Terminându-și lucrările, Adunarea obștească extraordinară a Țării Românesti trimitea o adresă generalului Pavel Kiseleff, în care considera de datoria sa „de a mărturisi, printr-un act legământ, sentimenturile ce nația românească are". Boierii din Adunare își manifestau recunoștința și admirația față de Kiseleff. În consecință, îi acordă drepturi de pământean cu toate privilegiile ce se cuvin celei mai înaite și mai vechi noblețe a țării. În aceeași zi, 15 mai 1831, Adunarea trimitea o adresă de mulțumire împăratului Rusiei pentru noul așezmânt dat țării: „O epohă nouă se deschide astăzi pentru noi, sistema cea veche piere și dă loc unei organizații mai bine potrivită cu trebuințele acestei țări" [22].

Totodată, Adunarea trimitea o adresă și lui M.L. Minciaky, prin care-i aducea mulțumiri pentru priceperea cu care a condus lucrările Comisiei de revizie: „Drept aceea, ca niște organe ale nației românești, vă aducem pentru acestea o curată mărturisire de recunoștința noastră" [23].

Dând curs dorinței exprimate de Adunarea obștească în adresa către țar, Pavel Kiseleff, într-o notă către episcopul Neofit, din 5 iunie 1831, se declara de acord cu prelungirea administrației provizorii până la consolidarea Regulamentului organic. El motiva aceasta, afirmând că și cea mai bună administrație provizorie nu poate fi comparată cu un guvern stabil și permanent, încât Țara Românească avea nevoie ca starea de lucruri existentă să fie schimbată pentru a

---

[21] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 85—88.
[22] *Hurmuzaki*, Supliment I, vol. IV, p. 370—371.
[23] *Ibidem*, p. 369.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

prinde durabilitate și consistență, prin găsirea unor suficiente garanții de ordine și stabilitate [24].

În fapt, Curtea protectoare urmărea stabilirea unei ordini care să permită îndepărtarea Principatelor Române de Poarta otomană, spre a le trece, în perspectivă, sub suzeranitatea sau suveranitatea sa. Rezultă aceasta cu evidență din scrisoarea lui Pavel Kiseleff către cancelarul Nesselrode, din 3 septembrie 1831. El argumenta necesitatea prelungirii ocupației armate a Principatelor în scopul prevenirii atitudinii arogante a Porții, care ar putea iniția un război ofensiv contra Rusiei: „Grăbindu-ne de a reașeza Principatele sub vechiul lor regim, ne-am pierde o poziție avantajoasă care, ea singură, va fi suficientă pentru a întârzia războiul, dacă ar deveni inevitabil, sau, tot așa, pentru a forța Divanul de a executa ultimul tratat, dacă starea de pace în Europa va putea fi menținută'' [25].

La 29 octombrie 1831, generalul Pavel Kiseleff scria din nou cancelarului Nesselrode, sugerându-i că anexarea Principatelor Române de către Rusia nu era oportună în acel moment. Prelungirea ocupației armate nu trebuia nici ea confundată cu anexarea, căci nu se dovedea utilă atunci Imperiului rus, care avea deja complicații în Polonia și în alte părți. Așa încât, noile instituții create în Principatele Române trebuiau lăsate să-și producă efectul [26].

Mai realist, Pavel Kiseleff propunea o cale rezonabilă de anexare a Principatelor, prin statornicirea instituțiilor create de Regulamentul organic, aparent, conceput ca o operă de modernizare în folosul românilor, în realitate, deci în fond, un instrument de aservire în vederea împlinirii țelului constant urmărit de Curtea din Petersburg în necontenita sa expansiune politică spre sud-estul european. Precipitarea planului era considerată cum nu se poate mai dăunătoare și aceasta constituia argumentul principal al lui Pavel Kiseleff față de nerăbdătorul cancelar Nesselrode.

În Moldova, după înăbușirea răscoalelor, s-a alcătuit Adunarea, prin ofis dat la 4 mai 1831. Președinte era Pavel Kiseleff, vicepreședinte M.L. Minciaky, având ca membri pe cei ai Divanului împlinitor,

---

[24] *Ibidem*, p. 374.
[25] *Ibidem*, p. 378—379.
[26] *Ibidem*, p. 380.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ai Divanului domnesc și 10 deputați ai ținuturilor. Predomina, ca și în Țara Românească, marea boierime [27].

Lucrările Adunării extraordinare de revizie a Moldovei au fost deschise la 8 mai 1831, prin citirea discursului lui Pavel Kiseleff de către N. Canta, la care Adunarea a adresat un răspuns. După cum rezultă din jurnalele Adunării, dezbaterile au decurs lent și au durat mult din cauza atitudinii marii boierimi, care se opunea desființării scutelnicilor și poslușnicilor. Boierii organizaseră chiar un complot contra acestei prevederi din Regulamentul organic. Nemulțumiții răspândeau scrisori în casele marilor boieri, în care se cerea: „Jos Regulamentul! Moarte! Moarte! Moarte!" Se preconiza, chiar, plecarea la Iași a lui Pavel Kiseleff [28]. La dezbaterile din Adunare referitoare la relațiile dintre boieri și clăcași unii deputați au lipsit, spre a zădărnici aprobarea capitolului III privitor la finanțe. P. Kiseleff a făcut apel la înțelegerea lor, apoi a decis ca suficientă prezența a jumătate plus unu spre a se delibera. Țăranii din Moldova se aflau în plină ridicare contra boierilor din cauza refuzului de a da curs cererii lor de a trimite recruți pentru miliția națională în proporție de 1 la 80. Autoritățile de ocupație au forțat recrutarea, trimițând boierii în districte spre a lămuri pe țărani de necesitatea recrutării. Bănuitori, ei n-au acordat încredere afirmațiilor, cerând revenirea vechii conduceri a țării. Numărul țăranilor răsculați era în creștere. Boierii trimiși spre a-i liniști abia au scăpat de furia lor. Răsculații amenințau cu incendierea Iașilor. La Galați, 200 de cazaci au fost puși pe fugă, iar ispravnicul sau pârcălabul abia au scăpat de furia mulțimii [29].

La 21 aprilie 1831, consulul Prusiei la Iași transmitea lui Kreuchely, la București, că țăranii s-au ridicat contra boierilor și Regulamentului organic, tensiunea fiind în creștere. Capitala era amenințată cu incendierea, dacă nu se oprea recrutarea. În loc de măsuri pentru destindere, 19 dezertori din miliție au fost prinși și bătuți cu vergile,

---

[27] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 94.

[28] *Hurmuzaki*, vol. X, p. 452—453, Kreuchely către Brassier de St.-Simon, însărcinatul cu afaceri al Prusiei la Constantinopol, 4 februarie 1831.

[29] *Ibidem*, p. 453, Margotti către Kreuchely, Iași, 4 martie și 11 aprilie 1831.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

până la 300 de fiecare. Aceasta denota lipsa de înțelepciune a celor ce conduceau armata, — reflecta consulul prusian —, căci astfel de lovituri ar putea fi plătite foarte scump în momente așa de critice. Deși se spunea că recrutarea se făcea din ordinul împăratului Rusiei, țăranii obiectau că în Basarabia, provincie imperială, nu se făceau recrutări de nici un fel[30].

Într-o altă scrisoare, din 26 aprilie 1831, către însărcinatul cu afaceri al Prusiei la Constantinopol, consulul Margotti mărturisea că evenimentele din Moldova atrag atenția puterilor europene prin amploarea și intensitatea lor. Încă din luna ianuarie 1831, au existat unele semne de iritare contra Regulamentului organic. La sfârșitul lunii aprilie circulau scrieri prin Iași în care se menționa că mai bine acceptă moartea decât supunerea la Regulamentul organic. Au fost arestați câțiva boieri de rangul II, căci nu se bănuia că marii boieri ar fi luat parte la această agitație contra Regulamentului, care-i favoriza. Alte noi scrieri erau răspândite pe străzile Iașilor în care se condamna conduita mitropolitului, pentru că semnase Regulamentul organic. Militari ruși au venit din Muntenia, fiind răspândiți în trei județe spre a supune pe răsculați. Răsculații numărau în total 60.000: „Forța este folosită de altfel pentru a distruge constituția (Regulamentul organic), aici forța vrea s-o restabilească''[31].

Și în Țara Românească au existat nemulțumiri și proteste contra manierei în care era dezbătut Regulamentul organic în Adunare. Astfel, încă de la citirea primului articol, care prevedea că mitropolitul este președintele Adunării, Ioan Văcărescu a protestat contra președinției lui M.L. Minciaky, consulul rus, cerând rechemarea mitropolitului Grigore, care fusese exilat la Kiev. De îndată, I. Văcărescu a fost arestat și închis. A doua zi, mai mulți deputați au refuzat să vină la Adunare, unii pretextând că sunt bătrâni și bolnavi, ca: Barbu Văcărescu, Constantin Bălăceanu, Constantin Crețulescu ș.a. Bănuindu-se un complot, se face anchetă. Boierii suspectați sunt supravegheați și intimidați. Ulterior, Regulamentul a fost dezbătut pe articole. Arti-

---

[30] *Ibidem*, p. 454—455, Iași, 21 aprilie 1831.

[31] *Ibidem*, p. 455—456, vezi: Valerian Popovici, *Date noi cu privire la organizarea și reprimarea răscoalelor țărănești din Moldova din anul* 1831, în „Studii și cercetări științifice”, Istorie, Iași [1956], nr. 1, p. 107—131.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

colul 54, care va comporta discuţii ample în 1837, n-a fost semnat decât de o minoritate, încât n-a mai fost intercalat nici în copiile trimise consulatelor străine, nici în textul tipărit al Regulamentului[32].

La Iaşi, adoptarea Regulamentului organic a întâmpinat o opoziţie şi mai puternică. Întrerupte de holeră, lucrările Adunării au reînceput la 5 august 1831, cu unele modificări de deputaţi. Capitolele III şi VII au fost votate abia la 26 septembrie 1831, în cea de-a 51-a şedinţă. P. Kiseleff aprecia că întârzierile nu urmăreau altceva decât să împiedice ,,întemeierea aşezământurilor celor nouă''[33].

Scriind lui Sébastiani, la 2 septembrie 1831, consulul francez Lagan relata că, după modificările operate la Petersburg, Regulamentul era supus votului boierilor din cele două Principate: ,,S-au făcut însă oarecare observaţii la Bucureşti, semne ale neplăcerii cu care reforma era primită şi ale micului număr de partizani ce are în ţară. În Moldova, caracterul opoziţiei a fost mult mai accentuat, căci boierii acelei provincii, prin singurul fapt al poziţiei geografice, au fost totdeauna mai puţin apăsaţi de turci şi ca urmare mai preocupaţi de teama de a fi siliţi odată, după pilda locuitorilor Basarabiei, să schimbe simpla ocrotire a cabinetului din Petersburg în naţionalitate rusească''[34].

Evident, boierii moldoveni vor fi avut şi astfel de gânduri când se opuneau unor prevederi ale Regulamentului organic, însă o atentă urmărire a obiectului opoziţiei lor în Adunare duce la constatarea că erau adversari numai contra desfiinţării sau reducerii unor privilegii. Altminteri, anterior, colaboraseră cu puterea protectoare în anii de refugiu peste graniţă, după 1821. Dezbaterile Adunării extraordinare de revizie a Moldovei s-au încheiat la 20 octombrie 1831, după 64 de şedinţe. La 3 noiembrie era semnat Regulamentul organic şi se trimiteau adrese de mulţumire către ţar, cancelarul Nesselrode, P. Kiseleff şi M.L. Minciaky. Două exemplare au fost destinate trimiterii celor două puteri protectoare şi suzerană, iar unul, împreună

---

[32] Ion Ghica, *Opere*, vol. IV, p. 308.

[33] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 96—97.

[34] *Ibidem*, p. 97.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

cu cele 61 de jurnale ale ședințelor Adunării, să intre în arhivele Mitropoliei. În decembrie 1831, au fost făcute cunoscute opiniei publice unele prevederi ale Regulamentului organic. La 21 decembrie 1831, țarul Rusiei scria lui P. Kiseleff despre primirea Regulamentului adoptat. Regulamentele organice urmau să fie confirmate de Poartă, negocierile durând până în 1834[35].

Precum se știe, Regulamentele organice au fost întocmite după instrucțiuni primite de la Petersburg, pentru partea politică, și sub supravegherea atentă a lui Pavel Kiseleff, pentru partea administrativă. Proiectele elaborate de comitete au fost trimise la Petersburg spre a fi înmânate de către Mihail Sturdza și Al. Vilara. La Constantinopol n-a fost însă nimeni trimis. Regulamentele organice sunt aplicate, din iulie 1831, în Muntenia, și din ianuarie 1832, în Moldova. Partea mai utilă Principatelor Române este cea administrativă, cea politică fiind, mai ales, un mijloc de dominare de către puterea protectoare[36].

Colaborarea dintre puterea protectoare și boierimea română a decurs în limitele unei ideologii conservatoare, menită a servi scopuri îndepărtate de ideile înaintate ale vremii. Pompiliu Eliade consideră că, înainte de orice, Regulamentul organic este inițiativă românească, fie că este sau nu un dar al Curții protectoare. El reprezintă gândirea boierilor români, care au vrut să-l zămislească[37]. Toate memoriile boierilor din perioada exilului o probează[38]. Departe însă de a satisface alte cereri ale românilor, anume o domnie constituțională și o Adunare ordinară, care le-ar fi transformat cu timpul în republici, Puterea protectoare neputând accepta așa ceva la marginile imperiului său, le găsește apte numai pentru „despotismul luminat". Astfel că Regulamentul organic servea boierilor și Curții protectoare, fiind o operă despotică, autoritară, aristocratică, antiliberală și pe deplin rusească[39].

---

[35] *Ibidem*, p. 97—98.

[36] A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XI, p. 98—99.

[37] Pompiliu Eliade, *La Roumanie*, p. 100.

[38] *Ibidem*, p. 104—114.

[39] *Ibidem*, p. 115.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Marea boierime conservatoare, în aviditatea și egoismul fără limite, neglijase și acum, ca de atâtea ori în trecut, interesele naționale. Cu atât mai mare este meritul boierilor cărturari cu vederi înaintate, precum Iancu Văcărescu, care se opun ingerințelor puterii protectoare pentru înăbușirea spiritului național. Cu deplin temei scria Ion Ghica, reflectând mai târziu la aceste evenimente din timpul redactării Regulamentului organic, act ce avea caracter coercitiv, impus de puterea protectoare: ,,Câţiva boieri găsesc această manieră de a înzestra ţara cu o lege și ilegală, și contrară drepturilor Principatului și Curţii suzerane; opinia publică se răzvrătește. Vilara și Ştirbei sunt amenințaţi cu moartea în scrisori anonime și pamflete''[40].

Amestec heteroclit de principii moderne de administrare și organizare statală și de principii anacronice, retrograde, ultraconservatoare în domeniile politic și social, Regulamentul organic se dovedea constituţia ideală pentru deţinerea tuturor privilegiilor şi a monopolului puterii de către clasa dominantă, sub protecţia Curţii din Petersburg.

2. Contrastul între anacronic și modern în Regulamentele organice

Confirmarea Regulamentelor organice ale Principatelor Române de către Poartă întârziind, aplicarea a avut loc chiar înainte. S-a fixat totuși un termen oficial de începere a aplicării, mai întâi în Ţara Românească, la 1 mai 1831. S-au emis astfel trei adrese către obştea divanelor. Pavel Kiseleff a numit Sfatul administrativ extraordinar al Ţării Românești, format din: banul Gr. Brâncoveanu, președinte, vornicul Iordache Filipescu, ministru de interne, hatmanul Al. Vilara, ministru de finanțe, vornicul Iordache Golescu, ministru al dreptăţii, logofătul Şt. Bălăceanu, la pricinile bisericeşti, vornicul Al. Ghica, spătar (șef al miliţiei), vornicul de oraș Barbu Ştirbei, secretar al statului. Au fost numiţi directori ai departamentelor: Filip Lenș la interne, I. Voinescu la finanţe, Gh. Bibescu la justiție, C. Cantacuzino vornic al poliţiei București, Iancu Filipescu agă al Capitalei. Totodată, se interzicea

[40] Ion Ghica, *op. cit.*, p. 307.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

funcţionarilor statului de a lua în arendă otcupurile (monopolurile statului)[41].

Evident, măsurile administrative din Regulamentul organic erau de natură a contribui la procesul de modernizare. Ele cuprindeau, pe lângă cele deja întreprinse, administraţia oraşelor, pavarea şi iluminatul străzilor, stingerea incendiilor. Se înfiinţează o contabilitate care să facă posibil controlul exercitării funcţiilor în stat, se reglementează dreptul la pensie, se organizează serviciul caselor publice, învăţământul public, serviciul medical, prin înfiinţarea unui comitet sanitar, se elaborează un regulament al farmaciilor, se creează un serviciu de păstrare a curăţeniei oraşelor şi de îmbunătăţiri edilitare, se reglementează orânduirea penitenciarelor. Se înfiinţează serviciul stării civile, o nouă organizare judecătorească, se instituie inamovibilitatea magistraţilor, se creează judecătorii rurale, se instituie principiul lucrului judecat şi procedee de întocmire a hotărârilor. Astfel că Regulamentul organic constituie un real progres faţă de haosul dominant în Principate înainte de 1831. Se restrâng abuzurile prin norme stabilite şi se instituie răspunderea legală. Apare pentru prima dată ideea de interes public, pus pe un plan superior faţă de cel particular. Aşadar, ideea de stat apare pentru prima dată în accepţiunea ei modernă, adică a unei comuniuni de interese generale, întemeiată pe norme de convieţuire, adică pe legi. ,,Într-un cuvânt, — scria A. D. Xenopol —, Regulamentul organic căutase să prindă viaţa românească, şovăindă şi plutitoare în voia întâmplărei, în regulele precise, fixe şi nestrămutate ale unor prevederi formulate în chip general; era substituirea vieţei legale acelei arbitrare de până atunci''[42].

Fiind un progres faţă de situaţia anterioară, Regulamentul organic nu constituie însă, în accepţiunea marelui istoric, o legiuire care să satisfacă ,,aspiraţiile şi nevoile omeneşti''. În primul rând, Regulamentul nu avea nici o prevedere din care s-ar putea deduce că ar lua în consideraţie ideile înaintate ale vremii: ,,El nu recunoştea principiul cel mare al libertăţii şi mai mult încă nici pe acel al egalităţii proclamate de Revoluţia Franceză şi urma înainte a trata

[41] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 90.
[42] A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XI, p. 100.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

omenirea ca și când ar fi izvorât din două soiuri de sânge deosebit, acel al nobililor și acel al țăranilor. El recunoștea boierilor privilegiul, cel de atâta timp vânat de ei, de a fi scutiți de orice soiu de contribuție care erau să apese numai asupra țăranilor, pe când dimpotrivă toate foloasele procurate de viața statului: legiferarea, alegerea domnului, funcțiile, pensiile și gradele superioare în armată erau păstrate numai nobleței cu înlăturarea desăvârșită a elementului țărănesc. Cu alte cuvinte, boierii erau să tragă toate foloasele, iar țăranii să-i ducă toate poverile" [43].

O succintă analiză a cuprinsului Regulamentelor organice este edificatoare pentru caracterul heteroclit al acestei bizare constituții aristocratice, care urmărea asigurarea privilegiilor boierilor și întărirea protectoratului Curții din Petersburg. Astfel, fiecare Regulament avea câte 9 capitole și anexe [44]. Primul capitol se referea la alegerea domnului pe viață. Condițiile de întrunit erau: vârsta de 40 ani, funcția sau rangul de ministru, fiul cel mai mare al domnului decedat sau înlocuit, fiu sau nepot de mare boier de naționalitate română au împământenit. Prevederile limitau dreptul de a candida chiar sntre marii boieri. Domnul urma să fie ales de către Adunări extraiordinare alcătuite din mitropolit, ca președinte, trei episcopi în Țara Românească și doi în Moldova, 50 de boieri de rangul I în Țara Românească și 45 în Moldova, născuți români și locuitori în țară, 73 de boieri de rangul II în Țara Românească și 32 în Moldova, 27 deputați ai isnafurilor [breslelor] orășenești în Țara Românească și 21 în Moldova, ca membri. În acest din urmă principat mai era un deputat „ales din trupul academiilor" [45].

Adunările legiuitoare erau alcătuite din mitropolit, ca președinte, episcopi, 20 de boieri de rangul I în Țara Românească și 16 de rangul I sau II în Moldova, având vârsta de 30 de ani, pământeni sau împământeniți, aleși numai în capitală de către boieri de același

---

[43] *Ibidem*, p. 100—101.

[44] Vezi: *Regulamentul organic*, București, 1847; *Regulamentul organic al Prințipatului Moldovei*, Iași, 1837; P. Negulescu, G. Alexianu, *Regulamentele organice ale Moldovei și Valahiei*, vol. I—II, București, 1944.

[45] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 98—103.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

rang. ca membri. Mai intrau 19 deputaţi de judeţe în Ţara Românească şi 16 în Moldova, aleşi de semeni de ai lor în vârstă de 25 ani. Aşadar, Adunarea legiuitoare a Ţării Româneşti avea 43 de membri, iar cea a Moldovei 35, numai boieri. În ambele, marea boierime constituia majoritatea, căci i se adăugau şi înalţii prelaţi. Miniştrii în funcţiune nu aveau dreptul de a fi aleşi în Adunarea legiuitoare. Ei participau însă la şedinţele Adunării spre a da răspuns şi a relata domnului. Astfel că „Regulamentul a inaugurat la noi, conform dorinţei boierimii progresiste, regimul reprezentativ, dar nu şi pe cel parlamentar. Guvernul era independent de adunarea legiuitoare"[46].

De fapt, era o pseudoreprezentare, căci nu prevalau nici măcar interesele întregii boierimi, ci numai ale celei mari, care întotdeauna avea majoritatea. Apoi, nu exista nici o toleranţă faţă de minoritate, deputaţii opozanţi la diverse proiecte fiind destituiţi din Adunare. Adunările obişnuite dezbăteau şi adoptau proiecte de legi trimise de domn prin mesaj contrasemnat de secretarul de stat. Legile se votau cu majoritate absolută, rezultatul fiind comunicat domnului printr-o adresă semnată de toţi deputaţii participanţi la şedinţă. Legea intra în vigoare numai după sancţionarea ei de către domn. El avea dreptul de a repune legea în dezbaterea Adunării, de a propune schimbări sau de a refuza sancţiunea fără a da explicaţii. Astfel că, iniţiativa legilor aparţinea numai domnului, nu şi Adunării. Aceasta avea dreptul de a exprima unele deziderate sau de a face unele observaţii asupra deficienţelor constatate în administraţia de stat. Adunarea era aleasă pe 5 ani putând fi dizolvată de domn, cu acordul celor două puteri, suzerană şi protectoare, care primeau motivări şi autorizau convocarea noilor adunări. Prin aceasta, se leza dreptul de autonomie al Principatelor Române[47].

În cele mai importante acte ale domnului şi ale Adunării trebuiau, astfel, cerute aprobări de la Poartă şi de la Curtea din Petersburg. Libera activitate a Adunării era supusă unor restricţii. Între altele, capitolul referitor la finanţe nu putea fi modificat fără acordul celor două puteri. Prin aceasta, Curtea din Petersburg îşi rezerva dreptul

---

[46] *Ibidem*, p. 104—105.
[47] *Ibidem*, p. 105—106.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

de imixtiune în afacerile interne ale Principatelor Române. Modificări nu se puteau face nici prevederilor din Regulamentul organic care implicau relaţii speciale cu cele două mari puteri. Minoritatea din Adunare nu avea dreptul de a i se consemna opiniile în scris, altminteri fiind pasibilă de pedeapsa excluderii din Adunare sub vina de a fi tulburat ordinea. Adunarea vota bugetele şi impozitele, analizând bilanţul de venituri şi cheltuieli[48].

În virtutea principiului separării puterilor în stat, domnul avea puteri depline în administraţia de stat şi în menţinerea ordinii interne, deci puterea executivă, deşi Adunarea avea, atunci, şi unele atribuţii de acest fel. Monopolurile statului se arendau în faţa Adunării prin licitaţie. Adunarea supraveghea conservarea proprietăţii publice, ocupându-se de dezvoltarea economiei naţionale, de controlul şcolilor, al averilor bisericeşti, al carantinelor şi închisorilor, al aşezămintelor de binefacere şi al miliţiei (armatei). Domnitorul avea obligaţia de a convoca Adunarea la 1 decembrie, a cărei sesiune dura două luni, dar putea fi prelungită. Pentru a delibera, Adunarea trebuia să întrunească două treimi din numărul deputaţilor: „Dreptul recunoscut adunărilor de a se tângui celor două curţi era încă o uşă deschisă mai ales Rusiei pentru a interveni în afacerile noastre, întreţinea intrigile din clasa conducătoare şi slăbea autoritatea domnească"[49].

Este adevărat că numai de la Regulament datează limitarea puterii domnului, prin chiar obligaţia de a convoca o adunare. Cu toate acestea, domnul avea prerogative foarte mari, deoarece Curtea din Petersburg nu acceptase micşorarea puterii şefului statului atât pe cât pretinseseră marii boieri în memoriile lor. Într-un memoriu de mai târziu, Al. G. Golescu-Negru analiza adevăratele scopuri urmărite de Curtea protectoare prin funcţionarea acestui mecanism al puterii în Principatele Române, preconizat în Regulamentele organice. Totul era conceput pentru a asigura ingerinţele permanente în afacerile interne, urmărind constant restrângerea drepturilor de autonomie. Deşi Curtea din Petersburg era numai garantă a bunei funcţionări a relaţiilor speciale ale Principatelor cu Poarta, ele nu se bucurau, de fapt, de nici o libertate reală. Protectoratul ţarist împiedica

---

[48] *Ibidem*, p. 106.
[49] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

exercitarea drepturilor de autonomie ale Principatelor, prin prevederile restrictive incluse în Regulamentul organic. Domnitorii nu aveau independenţă în acţiunile lor faţă de puterea protectoare, iar în cazul că ar fi încercat, se iniţia cu abilitate detronarea lui prin influenţarea deputaţilor din Adunare. Scopul — aservirea totală a Principatelor — trebuia atins prin orice mijloace. „Cei 3 000 de alegători alcătuiau o castă de funcţionari şi de solicitatori de demnităţi publice, obişnuiţi cu abuzurile şi prevaricaţiunile. Fiind deţinători de moşii, ei vor face în aşa fel încât să nu plătească impozite, totul căzând pe seama ţăranilor şi a altor categorii sociale. Prin alte măsuri nesăbuite, se împiedica dezvoltarea comerţului şi industriei. Prin urmare, Regulamentul organic, operă a câtorva boieri aleşi de puterea protectoare, nu avea în vedere nici interesele ţării, nici chiar ale celor 3 000 de alegători mici boieri. Ţărănimea era aservită boierilor, care dictau unilateral condiţiile de muncă. La rândul lor, boierii mici erau aserviţi domnului, deoarece erau solicitatori de funcţii în stat. Domnul, la rândul său, era aservit puterii protectoare, întrucât aceasta, prin intermediul celor 70 mari boieri plasaţi în vârful ierarhiei birocratice, avea posibilitatea de a-i controla şi dirija toate actele ca şef de stat, înlăturându-l, chiar, atunci când nu-i mai era necesar"[50].

Pătrunderea ideii de progres prin cuceriri democratice era total stăvilită în Principatele Române, căci ideologia clasei dominante era în întregime conservatoare, sub ocrotirea interesată a Curţii din Petersburg. Prin Regulament se urmărea astfel o operă de modernizare în sensul sporirii gradului de civilizaţie, înţelegând prin aceasta „totalitatea mijloacelor cu ajutorul cărora omul se adaptează mediului (fizic şi moral), reuşind să-l supună şi să-l transforme, să-l organizeze şi să i se integreze"[51]. Prin urmare, în noţiunea de civilizaţie se includea „tot ce aparţine orizontului satisfacerii nevoilor materiale, confortului şi securităţii"[52]. În domeniul culturii, adică al spiritului

[50] Anastasie Iordache, *Goleştii. Locul şi rolul lor în istoria României*, Bucureşti, 1979, p. 160—161.

[51] Ovidiu Drimba, *Istoria culturii şi civilizaţiei*, vol. 1, Bucureşti, 1984, p. 5—6.

[52] *Ibidem*, p. 6.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

și intelectului, al progresului spiritualității românești prin integrarea ei în ansamblul de valori al culturii europene a timpului, Principatele Române se îndepărtau tot mai mult de lumea unor astfel de valori.

Modernizarea, înțelegând prin aceasta un grad sporit de civilizație, se considera necesară, făcându-se deja pași însemnați spre dotarea Principatelor Române cu instituții menite să o promoveze, în limitele permise de regimul politic și de interesele puterii protectoare. Astfel, pentru prima dată se înființează departamente (ministere) prin prevederile Regulamentului organic. Anterior, funcțiile acestea erau îndeplinite de înalți dregători, care alcătuiau Divanul domnesc. Departamentele înființate prin Regulamentele organice nu-și aflau corespondențele exacte înainte de punerea lui în aplicare. În acest fel, li se precizau atribuțiile administrative, fără a mai dispune de cele judecătorești, căci se desființase Divanul domnesc. În locul său, era creat *Sfatul administrativ*, necesar consilierii domnului și pregătirii proiectelor de legi supuse dezbaterii Adunării obștești. Acest organism era compus din miniștri de interne și de finanțe și din secretarul de stat, aflat sub președinția domnului sau a marelui vornic dinlăuntru. El supraveghea relațiile dintre boieri și clăcași, întrunindu-se de două ori pe săptămână. Au fost înființate funcții de directori[53].

În Țara Românească se prevedea înființarea și a unui Sfat administrativ extraordinar, adică un „mare sfat al miniștrilor", ca urmare a unui amendament propus în Adunarea extraordinară de revizie de către marele spătar Al. Dim. Ghica. Acest organism era alcătuit din Sfatul administrativ obișnuit și din titularii celorlalte departamente: al dreptății, al credinței și șeful miliției[54].

Un alt capitol al Regulamentelor organice se referea la împărțirea administrativă. Din timpul reformelor lui Constantin Mavrocordat, județele erau conduse de doi ispravnici numiți de marele vornic, apoi de marele vistier, în schimbul unei sume de bani. Ei erau și administratori și judecători, devenind foarte abuzivi în actele lor. Conform Regulamentului organic, în Țara Românească se hotăra ca „ocârmuitorii județelor" să fie numiți de domn, la fel ca ispravnicii în Moldova.

---

[53] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 111—112.
[54] *Ibidem*, p. 113—115.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

La fiecare judeţ urma să fie numit un unic ocârmuitor cu atribuţii strict administrative şi lefuri fixe. Judeţele se bucurau de personalitate juridică, fiind împărţite în ocoale în Moldova şi plăşi în Ţara Românească [55].

Regulamentele organice stipulau o organizare temeinică a sfaturilor orăşeneşti ale reşedinţelor de judeţe şi ale târgurilor. La fiecare culoare (sector), locuitorii alegeau deputaţii lor pe timp de trei ani. La rândul lor, aceştia alegeau pe membrii sfatului, în număr de 5. Sfatul avea numai atribuţii economice, cele administrative şi de ordin public aparţinând poliţiei. Ca atare, Sfatul se ocupa de aprovizionarea oraşului, de salubritate şi edilitate. Alegătorii trebuiau să răspundă pentru deputaţii culorilor, iar aceştia pentru cei 5 membri delegaţi în Sfat. Celelalte oraşe şi târguri aveau dreptul de a se cârmui, conform intereselor economice, printr-un sfat orăşenesc sau „maghistrat" ales de locuitori. Referitor la sate, se alegeau pârcălabi în Ţara Românească şi vornicei în Moldova, „ce sunt ca o poliţie de sat". Erau plătiţi din „cutia satului", administrată de o comisie [56].

Referitor la poliţia oraşelor, Regulamentele organice stabileau ca şefi la Iaşi şi Bucureşti pe marele agă, care avea ca atribuţii: paza ordinei, ferirea de incendii, supravegherea corectitudinii vânzării mărfurilor [57].

În privinţa edilităţii capitalelor, se luaseră măsuri pentru limitarea extinderii Bucureştiului, prin fixarea de cruci, încă din secolul al XVIII-lea. În timpul domniei lui Ioan Caragea, inginerul Freiwald întocmise un plan edilitar al Capitalei. La fel procedase inginerul Ott în timpul domniei lui Grigore IV Ghica. Bucureştiul avea să se întindă pe 9 800 stânjeni, cu bariere la: Mogoşoaia, Herăstrău, Târgu de Afară, Pantelimon, Dudeşti sau Vitan, Dobroteasa, Podul Şerban Vodă, Podul Calicilor, Podul de Pământ, Uliţa Târgoviştei. În Iaşi erau următoarele bariere: Nicolina, Socola, Bulerga, Zalhanaoa, Moara de Vânt, Botoşani, Podul Verde, Păcurari şi Ipsilanti [58].

---

[55] *Ibidem*, p. 116—118.
[56] *Ibidem*, p. 120—122.
[57] *Ibidem*, p. 123—125.
[58] *Ibidem*, p. 125.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Sub fanarioţi, pavajul era aproape necunoscut, uliţele fiind acoperite cu scânduri (poduri). Sub Grigore IV Ghica, inginerii Freiwald şi Hartl contractaseră pavarea oraşului Bucureşti. Lucrările au continuat şi sub administraţia generalului Pahlen. În 1830, pavarea Bucureştiului fusese asumată de Ştefan Meitani, în schimbul sumei de 140.000 lei vechi. Acest contract a fost încheiat de o comisie edilitară înfiinţată de Pavel Kiseleff şi alcătuită din: Al. Filipescu, colonelul Bauer, C. Cantacuzino, B. Ştirbei, medicii Estioti şi Grunau şi inginerii Hartl şi Ott. Proiectul de reorganizare a Bucureştiului a fost supus aprobării Adunării de revizie a Ţării Româneşti. S-a decis ca în fiecare an, în decurs de patru, să fie pavat câte un sfert din străzile oraşului.

La Iaşi, pavajul a fost asumat de Petrache Mavrogheni. În consecinţă, se desfiinţează numeroase uliţe, focare de infecţie. S-au tăiat şi străzi noi, care să facă posibilă scurgerea apelor. Lăţimea lor a fost fixată la 6 stânjeni în Regulamentul organic al Ţării Româneşti. Orice proprietar de teren care voia să construiască trebuia să supună planul spre aprobare Sfatului orăşenesc. S-a preconizat construirea de trotuare. Casele situate pe malul Dâmboviţei urmau să fie îndepărtate cu 3,5 stânjeni, interzicându-se îngustarea albiei [59].

Casele ce se vor ridica trebuiau construite numai din cărămidă şi acoperite cu şindrilă. Într-un termen fixat, urmau a se desfiinţa dughenele de scânduri şi nuiele din Bucureşti, precum şi prispele de lut. Scările aveau să se construiască numai în interiorul caselor. Pentru scurgerea apelor se preconiza construirea de canale sau şanţuri ale căror guri erau prevăzute cu grătare de fier. Un canal mare era prevăzut la Bucureşti spre a colecta apele celor mai mici. La Iaşi, proprietarii aveau obligaţia de a-şi curăţi curţile şi trotuarele de două ori pe săptămână. La Bucureşti, se plătea o taxă, în schimbul acestei obligaţii. Gunoaiele erau ridicate de care cu boi. În Iaşi, urmau să se regularizeze cursul Bahluiului şi pâraielor Cocaina şi Nicolina, asanându-se mlaştinile. Pieţe special amenajate se organizau la marginile oraşelor pentru staţionarea carelor cu provizii. Se interzicea umblarea liberă prin oraş a câinilor, ci numai legaţi. S-a interzis înmormânta-

[59] *Ibidem*, p. 126.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

rea în jurul bisericilor, înființându-se cimitire pentru fiecare confesiune. S-a decis aducerea apei în București prin tuburi de fier și prin crearea a 50 de cişmele. Urma a se înfiinţa o casă a fântânilor administrată de o comisie din trei numită de Sfatul administrativ. La Iași, aducerea apei fusese iniţiată de Grigore III Ghica. Se introduc, pentru prima dată, felinare cu untdelemn sau lumânări de seu. Se construiesc scuaruri și șosele cu arbori [60].

Regulamentul organic conferă noi baze justiţiei. Astfel, se înfiinţează tribunale sătești, ca judecătorii de pace, apoi la judeţe se constituie judecătorii în Ţara Românească și tribunale în Moldova. La Iași şi București se menţinea câte un tribunal administrativ. Existau apoi tribunale de apel în probleme de comerţ. Înaltul Divan era forul suprem judecătoresc. Judecătorii erau numiţi pe trei ani, având atribuţii precizate. Ei primeau numai leafă. Profesiunea de avocat se practica numai cu aprobarea marii logofeţii. Cei plătiţi de stat apărau din oficiu pe inculpaţi [61].

Judecătorii vinovaţi de delicte sau crime în exerciţiul funcţiunii erau deferiţi judecăţii Înaltului Divan, iar cei ai acestui Divan celor două secţii ale Divanului judecătoresc prezidat de domn. Au fost desfiinţate pedepsele prin cazne, mutilare sau confiscare a averii. Regulamentul Organic al Ţării Românești prevedea însăși desfiinţarea pedepsei cu moartea, iar în Moldova s-au prevăzut numeroase restricţii în acest sens. Deţinuţii pentru delicte trebuiau trimiși în judecată în termen de 24 ore. Spre a se evita interminabilele procese de hotărnicie, s-a preconizat înfiinţarea de comisii pentru delimitare de proprietăţi pe contul celor interesaţi. Regulamentul organic lăsa în vigoare Codul Caragea, Codul Callimachi, dar se decidea înfiinţarea unei comisii pentru redactarea unui cod general. Comisia avea să se ocupe de întocmirea regulamentelor pentru înregistrarea actelor şi păstrarea documentelor de arhive [62].

De unde anterior temniţele erau instalate în mănăstiri, clopotniţe de biserici, ocne, fără a fi propriu-zis organizate, Regulamentul

---

[60] *Ibidem*, p. 126—128.
[61] *Ibidem*, p. 129—133.
[62] *Ibidem*, p. 134—135.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

organic a pus problema organizării lor în condiţii de siguranţă şi curăţenie. Deţinuţii urmau a fi îmbrăcaţi, hrăniţi, primind încălzire şi lumină pe cheltuiala statului. Se desfiinţa havaetul plătit de arestaţii eliberaţi din temniţă. S-a iniţiat redactarea unui regulament al temniţelor. Trimiterea la ocne avea loc numai în anumite zile şi nu mai mult de zece deodată. La fiecare ocnă se construiau temniţe cu trei despărţiri. În reşedinţele de judeţe erau temniţe cu două despărţiri, după gravitatea vinei. Deţinuţii erau folosiţi la diverse munci productive, putând chiar încheia contracte cu negustorii din târguri. Mănăstirile rămâneau temniţe numai pentru deţinuţii politici [63].

Înainte de Regulamentele organice, impozitele erau foarte numeroase. Prin prevederile lor, situaţia se schimbă radical, reducându-se la două: capitaţia şi patenta. S-au desfiinţat vămile interne, veniturile dregătoriilor, posluşnicii şi scutelnicii, breslaşii, ruptaşii şi companiştii, care aveau tocmeli cu vistieria, plătind numai anumite dări. Erau scutiţi de dări: boierii, neamurile, postelniceii, clerul, militarii, membrii sfaturilor orăşeneşti, ţiganii mănăstirilor şi particularilor, iar în Moldova şi „corpul academicesc". Regulamentul organic nu prevedea reţineri din salarii pentru pensii şi nici taxa de licenţă. Se stabilea unitatea bugetului, toate veniturile intrând în casa statului spre a fi distribuite diferitelor ramuri administrative [64].

Regulamentul organic n-a acceptat anularea rangurilor acordate de ultimii domni, mai ales în Moldova, unor mici boieri. Rangurile se separă de dregătorii, astfel încât oricine avea rang de nobleţe avea şi posibilitatea de a înainta, el şi urmaşii săi, până la cel mai înalt, fără însă a se trece peste trepte. În acest fel, se sconta pe o conciliere între diversele categorii de ranguri boiereşti: „Nobilitatea avea să fie, în toate cazurile, adeverită printr-o diplomă dată de Obşteasca adunare şi întărită de domn". Prin noile dispoziţii, orice român putea să se distingă în serviciul statului şi să obţină un rang de nobleţe, la propunerea domnului şi cu aprobarea Adunării. Cu toate acestea, se acordau ranguri onorifice, independent de slujbe. Întreaga clasă boierească era privilegiată, dar rangul I avea mai multe, al II-lea mai

---

[63] *Ibidem*, p. 136—137.
[64] *Ibidem*, p. 139—156.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

puţine şi al III-lea şi mai puţine privilegii: „Boierimii mărunte i se recunoştea o însemnată influenţă în cârmuirea ţinuturilor, prin participarea ei la alegerea deputaţilor, la desemnarea subcârmuitorilor, la întocmirea rolurilor de impozite, la gestiunea cutiei săteşti, la tribunalul sătesc, la recrutări" [65].

Pentru a preîntâmpina diversele tensiuni între marea şi mica boierime, Curtea protectoare a adoptat o atitudine moderată, ţinând seama de doleanţele tuturor categoriilor de boieri care se bucurau de toate privilegiile, în afara drepturilor politice, atribuite în funcţie de rang.

În privinţa regimului vamal de dinainte de Regulamentul organic, vămile erau percepute în folosul domnului, fiind arendate sau exploatate în regie. Tarifele vamale externe erau stabilite în raport cu tratatele comerciale ale Porţii cu diversele state, încât se impunea cu necesitate emanciparea economică faţă de Poartă. Tratatul de la Adrianopol desfiinţase monopolul otoman asupra comerţului. Regulamentul organic a desfiinţat vămile interne şi a preconizat libertatea comerţului. Locuitorii ambelor Principate Române aveau aceleaşi drepturi în exercitarea comerţului sau meşteşugurilor. Monedele aveau acelaşi curs, locuitorii unui principat dobândind pământ în celălalt, în apropierea frontierelor se putea trece dintr-o parte în alta fără plata vămii. Acestea constituiau premisele unirii celor două ţări româneşti. Vămile nu mai constituiau un venit al domniei, dar continuau a fi arendate. Tariful vamal urma a fi stabilit de Adunarea obştească. Privilegiile acordate boierimii şi mănăstirilor în acest sens erau anulate [66].

În scopul preîntâmpinării ravagiilor foametei, prin Regulamentul organic s-au instituit pătule de rezervă în fiecare sat. Pentru aprovizionarea oraşelor, în caz de lipsă, Adunarea obştească, cu asentimentul domnului, putea înfiinţa sau creşte taxele la exportul grânelor şi să fixeze preţuri pentru produsele agricole mai mari la oraşe decât cele aplicate în porturile dunărene. Astfel că era bine stabilită cantitatea de produse necesară consumului intern. Pentru satisfacerea

---

[65] *Ibidem*, p. 158—160.
[66] *Ibidem*, p. 168—172.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

necesităţilor locuitorilor, se măreşte numărul bâlciurilor şi se desfiinţează veniturile ce le percepeau boierii pentru ţinerea bâlciurilor pe moşiile lor [67].

Anterior, sarea constituia un monopol al statului, veniturile exploatărilor aparţinând domnului [68]. Regulamentul organic restabilea dreptul proprietarului de mine de a le exploata sau arenda, dând statului o zecime din bani sau în natură din venitul net, după efectuarea plăţilor de exploatare. În privinţa minelor de sare, ele rămâneau un monopol al statului, proprietarul urmând a fi despăgubit anual pentru locul ocupat de ocnă. Venitul ocnelor era trimis la vistierie. În interior, comerţul cu sare era liber. Importul sării era interzis [69].

Breslele îşi menţin alcătuirea pe criteriu religios, necreştinii fiind excluşi şi după Regulamentul organic. În acest sens, Regulamentul atestă vechea stare de lucruri [70].

În ambele Principate Române exista o deplorabilă stare a căilor de comunicaţie, ceea ce împiedica dezvoltarea economică. Regulamentul organic dispune a se studia posibilitatea curăţirii albiilor râurilor. S-au luat măsuri pentru întreţinerea drumurilor şi construirea de poduri. Lucrările edilitare urmau a se contracta în Adunarea obştească. Anterior, nu era organizat un serviciu public de poştă. Deşi Regulamentul organic nu menţionează poştele, se prevedea totuşi o sumă de bani necesară întreţinerii lor. În Moldova, se desfiinţează dările în natură pentru poşte [71].

Înainte de Regulament, atât în Ţara Românească, cât şi în Moldova, ţăranii clăcaşi munceau 12 zile pentru boieri. Regulamentul organic punea problema modificării relaţiilor agrare după Tratatul de la Adrianopol. Astfel, în Ţara Românească el constituie prima legiuire care obligă pe stăpânul de domeniu să acorde ţăranului locui-

---

[67] *Ibidem*, p. 172—173; vezi: Georgeta Penelea, *Les foires de la Valachie pendant la période 1774—1848*, Bucureşti, 1973.

[68] Vezi: Dumitru Vitcu, *Exploatarea salinelor din Moldova în epoca modernă*, Iaşi, 1987.

[69] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 174—176.

[70] *Ibidem*, p. 178—179.

[71] *Ibidem*, p. 181—183.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

tor pe acesta o anumită suprafață de pământ de muncă, oprind pentru sine o treime, la fel ca în Moldova. Deci două treimi din domeniu trebuiau date țăranilor, pentru a le munci, în schimbul clăcii care consta în 12 zile pe an, repartizate câte patru în fiecare anotimp, în afară de iarnă. Clăcașii mai dădeau a zecea parte din produsele pământului, în afară de ogradă și grădină. Se fixase totuși un nart (normă de muncă), care nu putea fi executat în cele 12 zile. Mutarea clăcașilor pe alt domeniu era îngreunată. Țăranii clăcași, prin normele mari stabilite pentru o zi de clacă, plăteau, de fapt, mai mult decât un arendaș în bani. Deși se menționa în Regulamentele organice desființarea rumâniei și veciniei încă din secolul al XVIII-lea, totuși, prin agravarea condițiilor de strămutare, dependența clăcașilor se întărea, libertatea lor fiind doar în mod formal afirmată [72].

Dacă se puneau restricții clăcașilor pentru a se strămuta, în schimb stăpânii de domeniu puteau îndepărta țăranii care prisoseau, neavând pământ de muncă, preavizându-i cu un an înainte. Țăranii se puteau muta doar la șapte ani o dată. Agravându-se datoriile față de boieri, țăranii au însă mai puține față de stat, căci plăteau o singură dare (capitația). Greu de stabilit, astfel, condiția țăranului clăcaș după prevederile Regulamentului organic: ,,Este om liber, căci este stăpân pe persoana și averea sa și se poate muta; nu este liber, căci datorează lucru personal, perpetuu, proprietarului, iar dacă n-are alți moștenitori, îl moștenește acesta. Este șerb, căci este vândut cu proprietatea și restricții sunt puse la dreptul lui de strămutare; nu este șerb, căci are raporturi directe cu statul'' [73]. Tot așa, este și nu este emfiteot [îndreptățit la folosință], locatar și nelocatar, coproprietar, uzufructuar, colon: ,,Așadar, este mai mult decât un șerb, decât un locatar, decât un uzufructuar, decât un colon parțial, dar este mai puțin decât un om liber, decât un emfiteot, decât un coproprietar. Calitatea lui e foarte greu de definit. A fost lămurită abia la 1864'' [74].

Cu adevărat, soarta țăranului clăcaș se agravase față de situația de dinainte de 1831. Prin Regulamentul organic, deși se stipulau 12

---

[72] *Ibidem*, p. 184—190; vezi: Ilie Corfus, *Agricultura Țării Românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, București, 1969.

[73] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 190—191.

[74] *Ibidem*, p. 191.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

zile de clacă, în realitate cantitatea de muncă corespunzătoare putea fi prestată în 36 de zile. Mai erau obligaţi ţăranii să efectueze o zi de plug, care echivala cu trei, o zi la transport de lemne, care însemna tot trei zile, în total 42 de zile de lucru, iar în Moldova încă mai mult, 48 de zile. Cu încă alte obligaţii faţă de boieri, se ajungea la 56 zile de clacă în Ţara Românească şi la 84 în Moldova [75].

În consecinţă, Regulamentul organic a sporit obligaţiile ţărănimii dependente. Stăpânul de domeniu avea şi el obligaţia de a ceda pământ de muncă, dar clăcaşii răspund cu o cantitate mai mare de muncă. În cadrul sistemului regulamentar, orice îmbunătăţire a situaţiei ţărănimii devine imposibilă, în afară de abolirea acestui sistem. Fiind prioritare în cadrul regimului politic stabilit, interesele întregii boierimi prevalau. Puterea protectoare, care le urmărea pe ale sale, a venit în întâmpinarea cererilor boierilor, sporindu-le posibilităţile de câştig în condiţiile nou-create după Tratatul de la Adrianopol.

Când interesele de acest fel nu afectau boierii şi puterea protectoare, exista solicitudine pentru modernizare, în sensul sporirii gradului de civilizaţie, prin măsuri adecvate. Faţă de situaţia anterioară, Regulamentul organic iniţiază măsuri de preîntâmpinare a abuzurilor comise de consulii sau supuşii străini în Principatele Române. Unul dintre acestea consta în numirea de agenţi consulari în judeţe, adeseori din rândul grecilor, care ieşeau de sub autoritatea locală. Regulamentul organic al Ţării Româneşti prevedea înregistrarea tuturor străinilor, după care o comisie va stabili titlurile naţionalităţilor. Agenţii consulatelor în provincie urmau să-şi înceteze activităţile. În Moldova, au fost desfiinţate isprăvnicatele străinilor şi departamentul străinilor pricini. Ca atare, străinii urmau să fie judecaţi în relaţiile lor cu autohtonii de tribunalele ţării. În practicarea meseriilor şi a negoţului aveau aceleaşi obligaţii ca supuşii români. Sub domnii fanarioţi nu se punea problema împământenirii. Regulamentul organic al Ţării Româneşti preconiza împământenirea numai a străinilor creştini prin aprobarea Adunării obşteşti şi cu confirmarea domnului. Regulamen-

---

[75] K. Marx, *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*. Publicate de acad. A. Oţetea şi S. Schwann, Bucureşti, 1964, p. 137—138.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

tul organic al Moldovei nu avea prevederi referitoare la împământenire. Ambele Regulamente ale Principatelor consemnau trăsăturile comune ale locuitorilor lor, adică: limbă, obiceiuri, religie, care conturau o viitoare unire, oprită a se împlini până atunci. Se decidea înființarea unei comisii mixte care să alcătuiască un singur cod din codicele politice și criminalicești. Locuitorii unui principat aveau aceleași drepturi în celălalt, în afara celor politice. Principatele aveau aceeași monedă [76].

Regulamentul organic instituia la București un comitet al sănătății, alcătuit din marele inspector și al doilea inspector al carantinelor, precum și din marele doftor (protomedic) cu atribuții referitoare la supravegherea carantinelor și a situației sanitare a populației. Doctorii aveau obligația de a controla piețele și de a întocmi rapoarte săptămânale pentru agie. Farmaciile urmau a fi inspectate cel puțin de două ori pe an, iar spitalele o dată pe lună [77].

Prin Regulamentele organice, se organizează casele de binefacere și un sistem de pensii. Epitropii urmau a se stabili de guvern, fără leafă. Ca instituții de binefacere erau: Casa milelor, Casa copiilor aflați. Se înființează trei categorii de pensii: una pentru scutelnici, acordată firește boierilor, alta acordată tot lor pentru slujbe excepționale și ultima acordată civililor și militarilor, introduse pentru prima dată. Serviciul pensiilor aparținea de Ministerul de Interne. Listele pensionarilor erau aprobate de Adunare la propunerea domnului [78].

Începând cu secolul al XVIII-lea, armata Principatelor Române devenise un fel de poliție internă sau jandarmerie, aflată sub comanda marelui spătar în Țara Românească și a marelui hatman în Moldova. Regulamentul organic prevedea înființarea miliției naționale, care nici de data aceasta nu avea să împlinească misiunea unei armate, dar punea bazele ei. Avea doar misiunea de a apăra granița și a face paza internă. Straja pământeană era direct supusă ordinelor domnului și comandată de un mare spătar sau un mare hatman. În Țara Românească miliția avea trei regimente, cu reședința la București, Ploiești

---

[76] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 192—201.
[77] *Ibidem*, p. 207—212.
[78] *Ibidem*, p. 213—215.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

și Craiova, fiecare cu câte două batalioane de infanterie, comandate de maiori, și două escadroane de cavalerie, sub comanda unor căpitani. În Moldova era un regiment, alcătuit din două părți, comandate de câte un colonel, un batalion și un escadron, în total: 1 554 militari. Un regiment în Țara Românească avea 1 552 militari. Trupele erau cazate în cazărmi și nu la locuitori ca mai înainte [79].

Crearea miliției naționale constituia un factor de impulsionare a patriotismului. Se reactualizează figuri mari de voievozi din trecut, faptele lor de vitejie. Cu entuziasm, tinerii se înrolează în noua miliție națională. Iancu Văcărescu și Vasile Cârlova compun marșuri militare [80]. La impulsionarea sentimentului național a contribuit considerabil dezvoltarea neîncetată a învățământului în cele două Principate, în Moldova grație lui Gheorghe Asachi, iar în Țara Românească, datorită celor trei profesori: Gh. Lazăr, I. H. Rădulescu și E. Poteca. Regulamentul organic a legitimat școala, făcând-o obligatorie și introducând limba națională ca limbă de studii [81]. Astfel, urmau a se înființa școli primare pentru ambele sexe. În capitalele celor două Principate se vor înființa câte un institut pentru 50 de fete și câte un colegiu pentru 100 de băieți, întreținute printr-o zeciuială percepută asupra lefurilor funcționarilor statului. Școlile particulare erau puse sub controlul epitropiei. Metoda de predare era cea lancasteriană, profesorii fiind ajutați de monitori, selectați dintre elevi. Accesul la slujbe în stat era asigurat celor cu studii în școlile superioare. S-au creat surse pentru dezvoltarea învățământului și s-au acordat facilități celor ce se străduiau cu instruirea tinerei generații. Tot mai numeroși tineri frecventează, apoi, școlile secundare din ambele Principate Române [82].

În pofida unor numeroase prevederi referitoare la măsuri necesare pentru modernizare, o nemulțumire cuprinde întreaga clasă asuprită contra aplicării Regulamentelor organice și a puterii protectoare care le impunea, precum și contra privilegiaților, îndeosebi favorizați. Din rândurile boierimii cultivate și ale celor ieșiți din popor

---

79 *Ibidem*, p. 216—219.

80 P. Eliade, *La Roumanie*, p. 290—292.

81 *Ibidem*, p. 290—292.

82 *Ibidem*, p. 297—300; I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 220—222.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

se ridică oameni dornici de a pune în aplicare tocmai ceea ce excepta Regulamentul organic, anume ideile de libertate, egalitate, fraternitate. Ţăranii se răscoală chiar de la începutul punerii în aplicare a prevederilor regulamentare. Poarta însăşi dezagrea Regulamentul şi i se opunea tacit. Austria, de asemenea, vădea semne de nemulţumire contra aplicării lui, care impunea la dări şi pe supuşii săi din Principate [83].

Pe lângă scopul de a dota Principatele cu legi, Curtea din Petersburg urmărea o influenţă politică care să-i asigure dominaţia prin puterea legiuitoare, într-un joc permanent al puterilor în stat, de natură a statornici protecţia. La prima vedere, pare straniu ca tocmai Curtea din Petersburg să introducă în Principate un sistem constituţional, pe care în interiorul hotarelor sale nu numai că-l repudia, dar nu-l admitea în nici un fel. Ceea ce încuraja în Principatele Române era exact contrariul a ceea ce practica la ea acasă. În fond, organizarea formal reprezentativă în Principate îi asigura Curţii protectoare o puternică influenţă în evoluţia acestora. Adunările obşteşti păreau să continue forme vechi, preexistente în Principate, „dar, sub masca formei vechi, Rusia introdusese, prin mijlocirea unor modificări puţin aparente, o transformare radicală, care făcea din aşezământul ţărilor române un instrument pentru stăpânirea rusească şi dădea soarta lor în mâinile acestei puteri" [84].

Marele istoric A.D. Xenopol consideră mijloacele utilizate pe cât de simple, pe atât de meşteşugite. Astfel, într-un stat puterile sunt în permanentă confruntare, fiind dificil de a le armoniza. Curtea din Petersburg a găsit mijlocul potrivit de a înlătura o astfel de primejdie, determinând ca această conciliere să depindă de arbitrariul său (articolele 56 şi, respectiv, 57 din Regulamentele organice ale Munteniei şi Moldovei). În caz de discordie între membrii Adunării, domnul o dizolvă, înaintând raport către puterile suzerană şi protectoare. Domnul avea astfel posibilitatea de a se plânge contra Adunării la cele două mari puteri, Poarta fiind, practic, cu totul neputincioasă. În acelaşi timp, Adunarea avea posibilitatea de a folosi acelaşi mijloc

---

[83] A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XI, p. 122—124.
[84] *Ibidem*, p. 101.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

contra domnului, determinând chiar destituirea. Puterea protectoare avea multiple mijloace de a influenţa Adunarea pentru a denunţa un domnitor pe care nu-l mai agrea [85].

Un alt mijloc la îndemâna puterii protectoare îl constituia denaturarea principiului electiv. Domnul era ales dintre 15—20 de boieri din protipendadă, alegerea fiind făcută numai de boieri. Adunările erau alcătuite numai din boieri. Pavel Kiseleff însuşi criticase o astfel de alcătuire, dar capitolele referitoare la organizarea politică fuseseră deja elaborate la numirea lui ca guvernator al Principatelor. Inspectorul carantinelor trebuia numit de ambii domni de acord cu consulul general rus. Prin aceasta, se urmărea izolarea Principatelor de puterea suzerană. Acordând dreptul de a alege un domn unei Adunări în care voinţa puterii protectoare era dominantă, cu posibilitatea de a-l destitui atunci când nu-i mai era de folos, destinele Principatelor ajungeau în întregime la discreţia acesteia. Aparent utile Principatelor Române, fiecare din aceste măsuri, prin combinarea lor, se putea deduce fondul problemei, anume o putere atât de mare pentru Curtea din Petersburg, încât ţările române vasale Porţii devin, prin introducerea Regulamentelor organice, practic anexate Imperiului rus, care de fapt le conducea [86].

Pentru a-şi masca adevăratul scop, Curtea din Petersburg concepuse această reţea de instituţii politice, toate însă în conexiune cu voinţa sa, numai pentru a ascunde Europei o anexare tacită a Principatelor Române. Totul înclina spre o astfel de anexare, căci una făţişă nu era posibilă din cauza opoziţiei Austriei. De aceea, guvernul ţarist căuta să dea de înţeles că ocupaţia armată a Principatelor îi producea mai multe pagube decât avantaje, căci veniturile lor nu vor putea acoperi cheltuielile de administraţie. Se mai afirma că ţarul nu voia să-şi extindă hotarele până la Dunăre, spre a nu provoca nelinişte aliaţilor şi atacuri din partea adversarilor. Adevăratul motiv consta, deci, în teama de reacţia aliaţilor. Soluţiile lui P. Kiseleff în chestiunea anexării Principatelor Române sunt respinse tocmai din acest motiv, îndeosebi datorită opoziţiei Austriei, care era aliată [87].

---

[85] *Ibidem*, p. 102.
[86] *Ibidem*, p. 102—104.
[87] *Ibidem*, p. 105.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Cu abilitate, Curtea protectoare căutase în mod deliberat să câștige în favoarea sa întreaga clasă boierească, în detrimentul țăranilor, care nu-i puteau fi de folos în scopurile urmărite. Între boieri, au existat fericite excepții, care au pus mai presus interesul general, național, decât pe cel personal sau de clasă. Favorizând tot mai mult pe privilegiați, Puterea protectoare a determinat o reacție puternică pentru egalitate și libertate. Și cum să nu se întâmple astfel, în condițiile în care țăranilor clăcași le fuseseră reduse pământurile de muncă la jumătate din ceea ce avuseseră înainte de Regulament. Drept urmare, scade numărul de vite, ajungând mai toți la limita de jos, adică la deținerea a numai patru boi [88].

Într-un anume fel, ocupația armată rusă a provocat o sustragere a Principatelor Române de sub „corupta și conrupătoarea ocârmuire turcească", punând ordine într-o stare permanent haotică și lipsită de securitate socială. După 1831, legea primează față de instabilitatea în toate domeniile și față de bunul-plac: „Regulamentul organic deprinsese pe popor cu ideea că statul este creat nu pentru mulțumirea scopurilor private ale celor ce-l conduc, ci pentru îngrijirea intereselor publice. El a mai favorizat, precum vom vedea la locul cuvenit, cultura și dezvoltarea națională și a recunoscut până la un punct comunitatea de interese ale ambelor țări surori, prima realizare în practică a începutului unirei lor" [89].

Consecințele negative sunt de natură politică, deosebit de grave, luând „cu o mână ce dădea cu cealaltă". Subminând suzeranitatea Porții, Curtea din Petersburg nu făcea loc unei dezvoltări libere a Principatelor Române, ci uneia sub protectoratul său, devenit tot mai apăsător. Regulamentul organic se dovedea un mijloc important pentru transformarea țărilor vasale Imperiului otoman în gubernii rusești. Ideile liberale nu progresează deloc sub Regulamentul organic, așa precum ar presupune o liberă dezvoltare a Principatelor Române după slăbirea dependenței lor de Poartă. Tendința de progres era stăvilită prin limitarea la reforme administrative, de modernizare a statului, în detrimentul reformelor economice, politice și sociale,

---

[88] *Ibidem*, p. 117—122.
[89] *Ibidem*, p. 124.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

căci era favorizată clasa boierească, în întregimea ei, apreciată ca instrumentul de nădejde al puterii protectoare în îndeplinirea scopului urmărit [90].

Precum conchidea A.D. Xenopol, românii nu puteau fi recunoscători puterii protectoare pentru slăbirea dependenței față de Poartă, căci nu a făcut-o în interesul lor, ci al ei: „Recunoștința este un sentiment ce nu se poate naște și nu poate fi datorit decât pentru o faptă neinteresată. Apoi scoaterea noastră de sub apăsarea turcească nu a devenit folositoare decât întrucât a fost urmată mai târziu de înlăturarea de peste capetele noastre și a celei rusești; de altfel, dacă aceasta din urmă ar fi putut să se implânte în corpul Țărilor Române, până la adâncimea celei dezrădăcinate a poporului turcesc, ne-am fi pierdut sub ea încă mai curând ființa noastră decât am fi putut-o pierde sub turci. Aceștia ne ucideau cu încetul, storcându-ne viața materială; rușii vroiau să ucidă sufletul, înlocuind în corpurile noastre sufletul românesc cu acel rusesc; nu atacau numai forma materială, ci substratul intelectual. Dacă deci trebuie să ne fericim că prin acțiunea Rusiei am scăpat de asuprirea turcească, trebuie să o facem cu atât mai mult că prin aceea a Europei am scăpat de protectoratul rus. Și apoi se mai cuvine Rusiei să vorbească de recunoștință, ea care și-a înfipt mâna în corpul Țărilor Române, rupând a patra parte din întregimea lor, ca încoronarea unei izbânzi repurtate în contra acelora din asuprirea căror vroia să ne mântuie?'' [91].

Sub masca binefacerilor modernizării, preconizată în Regulamentul organic, se pregătea intrarea Principatelor Române sub dominația rusească, cu consecințe foarte grave pentru conștiința națională abia înfiripată. Naționalitatea română însăși era în primejdie, știindu-se că, în afară de cele două Principate vasale Porții otomane, nici o altă provincie românească nu se mai bucura de autonomie, celelalte fiind sub dominația directă a imperiilor vecine, care le anexaseră.

Un articol adițional la Regulamentul organic amintea românilor că depindeau numai și numai de Curtea din Petersburg, și nu numai

---

[90] *Ibidem*, p. 124—125.
[91] *Ibidem*, p. 125.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

din punct de vedere politic, ci și religios. Prevederile sale sunt pline de popi, episcopi, mitropoliți, mănăstiri închinate etc. Mitropolitul prezida Adunarea obștească. Înaltele fețe bisericești aveau un rol important în aceste adunări, fiind exceptate de la orice fel de impozite. Regulamentul organic suprima, de fapt, libertatea politică a unei Adunări de control, aservind o clasă socială alteia, menținând vechile privilegii, adăugând o categorie nouă de privilegiați celei vechi. El era o operă care sugera la fiecare moment imaginea preotului, ca etern președinte [92].

Al treilea președinte al Divanurilor Țării Românești și Moldovei, Pavel Kiseleff, a impresionat pe contemporanii săi prin comportament. El a fost omul potrivit pentru punerea în aplicare a Regulamentelor organice, mergând chiar mai departe decât prevederile lor. Prin dispozițiile sale, au fost delimitate proprietățile particulare de cele publice, a fost stabilit un consiliu municipal, ales de locuitori, ca în țările occidentale, pentru a veghea la interesele lor, au fost pavate 13 străzi principale din București, apoi și în alte orașe. Cu toate acestea, românii trebuiau să se felicite că perioada de ocupație armată nu a durat decât șase ani. „A fi oameni civilizați este ceva — reflecta Pompiliu Eliade; dar esențialul este de a fi înșuți. Este bine de a participa la viața superioară a umanității, cu condiția de a participa cu trăsăturile distincte ale propriului spirit, însuflețit mai întâi de viața sa națională. Viața pe care a oferit-o generalul Kiseleff moldovenilor și valahilor era mai rea decât moartea, căci ea tindea nici mai mult, nici mai puțin decât la suprimarea conștiinței românești. Cu mijloace total opuse, al treilea președinte a continuat tradiția și opera începută de cruzii săi predecesori. Visul său a fost de a vedea «europeni» civilizați în locul moldovenilor și valahilor cu obiceiuri simple. De la originile istoriei sale și până în zilele noastre, ramura latină a românilor n-a cunoscut prieten mai perfect, nici dușman mai redutabil decât generalul Pavel de Kiseleff" [93].

Între anacronic și modern, numeroși au fost cei care au văzut în Regulamentul organic aplicarea unor prevederi cu caracter benefic,

---

[92] Pompiliu Eliade, *La Roumanie*..., p. 115—121.
[93] *Ibidem*, p. 178—179.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

pentru că prea multă vreme societatea românească decursese la voia întâmplării și a bunului-plac al domnilor fanarioţi. Substituirea arbitrariului prin lege va răscoli profund conștiințele nu numai ale contemporanilor, ci și ale urmașilor. Dacă însă reprezenta un progres față de situaţia anterioară, Regulamentul organic nu constituia, totuși, o legiuire care să satisfacă „aspirațiile și nevoile omenești"[94]. Iar atunci, mai mult ca oricând, societatea românească avea o acută nevoie de un accelerat progres în toate domeniile, care nu putea fi promovat decât prin aplicarea principiilor Revoluţiei Franceze din 1789: libertate, egalitate, fraternitate. Ceea ce se oferea Principatelor Române prin Regulamentele organice era un despotism luminat întârziat, necesar, totuşi, unei ameliorări a gravei stări de lucruri existente după un război care le secătuise resursele și după o împovărătoare ocupaţie armată străină. În atare situație, ordinea trebuia să ia locul dezordinii, legea pe cel al arbitrariului, căci, fără aplicarea normelor elementare de civilizaţie într-o Europă în plin avânt al primei revoluţii industriale, Principatele Române rămâneau un teribil anacronism. Bogăţiile lor se iroseau datorită unor administraţii ineficiente, venale şi corupte, care vlăguiau energiile naţionale. Fără reforme, Principatele Române sucombau. Sesizând o astfel de necesitate stringentă, după îndelungatele ravagii ale unor despoţii orientale, puterea protectoare devine receptivă la solicitările adeseori repetate în memorii de către boierii români. Venind în întâmpinarea lor, le canalizează dorinţa de prefaceri în propriul său interes, care rămăsese același: înaintarea spre Strâmtori.

În dorinţa lor de păstrare a monopolului conducerii statului care să le asigure toate privilegiile, boierii dominaţi de ideologia conservatoare se desprind de interesele majore ale naţiunii, pactizând cu puterea protectoare. Interesele lor coincideau, pentru că progresul, printr-o vastă acţiune de liberalizare, era tot ce doreau mai puţin boierii și Curtea din Petersburg. În lipsa unui control al puterii, căci nu se instituise o reprezentanță națională, arbitrariul se menţine, de data aceasta, prin încălcarea prevederilor Regulamentului. Căci nu era de ajuns dotarea Principatelor Române cu legi, ele trebuiau și respectate. Puterea protectoare va respecta numai ceea ce-i va fi de

---

94 A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XI, p. 160.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

folos, celelalte prevederi le eluda, prin măsuri samavolnice adeseori ascunse cu abilitate, dar şi făţişe când nu existau alte mijloace. Presiunea pentru includerea articolului adiţional evidenţia fără putinţă de tăgadă adevăratele sale intenţii: limitarea dreptului la autonomie şi instituirea suzeranităţii, apoi a suveranităţii asupra Principatelor Române. Dorinţa nestrămutată a poporului român de a lupta şi a învinge a prevalat însă asupra forţei şi arbitrariului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

CAPITOLUL VII

Filosofia luminilor ca ideologie a clasei dominante în opera de modernizare

1. Cristalizarea conceptelor de reforme

Cărturarii și gânditorii politici români din deceniul al treilea al secolului al XIX-lea sesizează la timp covârșitoarea importanță a utilizării mijloacelor moderne în opera de redeșteptare și regenerare națională. Şi, această operă nu putea să fie decât una culturală, de făurire și dezvoltare a conştiinţei naţionale. Astfel, în loc de învățământ în limbile slavonă sau greacă, se dezvoltă cel în limba română. Cultivarea și perfecționarea limbii naționale devin preocupări predilecte ale luminiștilor români, care caută și găsesc şi alte mijloace de răspândire a culturii naţionale, precum tipăriturile și presa. Bunele exemple în domeniul culturii nu sunt pur și simplu imitate, ci trecute prin filtrul rațiunii românești și adaptate specificului național. Dacă planuri de sistematizare a orașelor, construirea de drumuri și poduri, ridicarea unor palate și case etc. puteau face îndeosebi străinii, care, atunci, erau mai pricepuți, școli cu limba de predare română, cărți românești, presă românească, societăți literare, teatru în limba română puteau face numai românii.

Cugetele cele mai luminate ale românilor au perceput adevărata primejdie pentru naționalitatea lor, anume lipsa unei spiritualități sau culturi specifice, care s-o distingă de alte națiuni, prin dezvoltarea geniului său național. Redusă la graiul popular, limba română, prin necultivarea ei, timp îndelungat, de către clasa dominantă, trebuia repusă în drepturile ei de limbă națională a tuturor românilor. Din care motiv, cultivarea și perfecționarea ei devin preocuparea primordială și de mare onoare a oricărui cărturar român. Salvarea națională a unui popor divizat și hărțuit, în diverse grade de dependen-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ţă de imperiile vecine, devenea o operă greu de înfăptuit, dar posibilă prin măreţia idealului conceput.

Aparţinând istoric şi geografic civilizaţiei europene, românii aveau de recuperat etape necesare, după un secol de domnii străine fanariote, care-i reintroduseseră în lumea orientală a despotismului crud şi tiranic, istovitor de energii ale popoarelor subjugate. Din lumea fărădelegii şi a samavolniciei, a spolierii şi adâncii mizerii a celor mulţi, a privilegiilor şi terorii generalizate, a lipsei oricărei securităţi pentru neprivilegiaţi, a privării de demnitate şi de personalitate voiau să scoată poporul român cărturari luminişti provenind mai ales din rândurile clasei dominante. Din condiţia de servitute personală, numele de român începe a fi proslăvit, mai întâi ca având o origine străveche, nobilă, apoi ca purtător al unor fapte de vitejie şi eroism, întruchipat în voievozi şi domnitori iluştri din trecutul istoric.

Redobândirea faimei de român, redescoperirea frumuseţilor şi comorilor limbii naţionale devin preocupări nobile şi predilecte ale marilor cărturari patrioţi, care preamăresc în operele lor geniul naţional al poporului din care făceau parte. Între ei, la loc de frunte se situau fraţii Gheorghe şi Constantin Golescu, reformatori în anterie boiereşti. Primul se dovedeşte un mare pasionat de comorile limbii şi ale înţelepciunii poporului. El se ocupă de înfiinţarea de şcoli în limba română, de cultivarea limbii, prin alcătuirea unei gramatici, a unui dicţionar şi lexicon, toate în limba română [1].

Constantin Golescu, prin ampla sa activitate culturală, va fi denumit de urmaşi ca un mare boier reformator şi primul român modern: „În evoluţia spiritualităţii româneşti, Dinicu Golescu reprezintă un moment de răscruce. Prin realismul operei sale, în pofida unor stângăcii de exprimare, datorate necultivării timp îndelungat a limbii naţionale, el se situează în fruntea curentului de propagare a filosofiei luminilor, de modernizare prin reforme de structură a societăţii româneşti" [2].

---

[1] Vezi: Anastasie Iordache, *Pe urmele Goleştilor*, Bucureşti, 1982, p. 149—174.

[2] *Ibidem*, p. 135.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Literatura, chiar puţin însemnată cantitativ şi calitativ, oglindeşte starea de spirit a epocii. Talentele, fie ele chiar de plan secund, reflectă mentalităţile momentului istoric, şi ceea ce literatura pierde ca valoare estetică dobândeşte în valoare istorică şi psihologică. Abia urcaţi pe cele două tronuri domnii pământeni în 1822, că şi abundă scrierile în limba română. Unele au rămas, circulând, sub formă de manuscris: „Domnea atunci un optimism universal incurabil. Vederea numai a domnilor pământeni a umplut pe scriitori de o speranţă şi un entuziasm de nedescris. Fiecare boier, în ţară sau în exil, prindea condeiul pentru a scrie''[3].

Scrierile în proză au fost cele mai numeroase, îndeosebi traducerile şi însemnările de călătorie, în care s-a remarcat mai cu seamă Constantin (Dinicu) Golescu. Traducând cartea lui T. Thornton, publicată la Buda, în 1826, şi intitulată: *Starea Valahiei şi Moldovei*, Constantin Golescu, în prefaţă, se adresa românilor, care aveau posibilitatea de a citi o istorie a neamului lor, în limba română: „Şi eu tălmăcitorul aflându-mă iarăşi român din strămoşi, moşi şi părinţi născuţi neaoşi români, cu toate că însumi mă cunosc nedestoinic să apuc condeiul a scrie ceva în însuşi limba mea pământească, cu cât mai vârtos să tălmăcesc din alte limbi care nici părinţii mei le-au cunoscut, fiind cutrupiţi de adâncul întunerec, carele şi până astăzi, supt aceeaşi cutrupire şi jalnică întunecime, ţine pre ticălosul neamul nostru''[4].

Adresându-se compatrioţilor, marele cărturar le recomandă părăsirea luxului, fiecare cheltuind numai cât dobândeşte din avutul său, fără a depăşi, îngrijind bine moşiile lor, iar alţii ocupându-se de negoţ. Astfel, şi nu prin spolierea fraţilor lor compatrioţi, „carii cu sudorile lor ne hrănesc; căci la noi numai cela, carele nu este cu opincă în picior, apoi ceilalţi ce să învârtesc de obşte prin norod, nu mai ştiu nici un fealiu de tocmeală, nici un alt fealiu de măestrie; decât numai un cuvânt toţi ştiu să scoată din gură: adă şi acest adă este fără de sfârşit''[5].

---

[3] Pompiliu Eliade, *Histoire*, p. 282—283.

[4] Prefaţa, în: *Bibliografia românească veche*, tomul III, Bucureşti, 1912—1936, p. 519.

[5] *Ibidem*, p. 522—523.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Liberalismul românesc de nuanță egalitară din Moldova urmărea două scopuri: unul de egalizare politică, altul, susținut de reprezentanți sporadici din cele două Principate Române, concepea împlinirea unei îmbunătățiri de ordin social, vizând clasa țărănească. Uneori scopurile se îmbină, dar predomină cel politic, întrucât celui social i se opunea cu îndârjire gruparea conservatoare. Inițiatorii îmbunătățirii stării țăranilor au fost Vasile Mălinescu, în Moldova, și Constantin Golescu, în Muntenia. În acest din urmă principat, însă, viața politică se înfățișează sub forma unor manifestări personale, cum este cazul lui Constantin Golescu. În primul rând, el concepea cultivarea minții cu exemplele cele bune de urmat, prin înmulțirea școlilor, înființarea de societăți literare de către fiii de boieri cunoscători de limbi străine pentru a traduce cărți folositoare pentru români. Astfel, boierul cărturar concepea mijloacele ideale, teoretice, de realizare a îmbunătățirilor de ordin cultural, economic, politic și social [6].

Înainte de a cunoaște ideile celor veniți de la studii din străinătate, trebuie analizate „cugetări absolut noi pentru mintea românească în capul unui boier mare ce nici nu era măcar un tânăr înflăcărat, ci un om în vârstă și așezat. Acesta este vestitul boier din acel timp, patriot și prieten al țăranului, Constantin Radovici din Golești. Ideile acestui om vrednic și priceput au fost expuse de el, nu întâmplător, ca acele pornite din același gând și simțire ale lui Mălinescu din Moldova, ci în chip cugetat și rumegat, pe larg și frumos în limba neaoșe românească, în o scriere întreagă care caută să le întrupeze" [7].

Este vorba de faimoasa sa lucrare *Însemnare a călătoriei mele, făcută în anul 1824, 1825, 1826*, tipărită la Buda în 1826, foarte importantă pentru cunoașterea vremii sale, prin comparațiile utile făcute între stările de lucruri existente în patria sa și cele din țările vizitate. Dinicu Golescu mărturisește că a apucat condeiul să scrie sub imboldul timpurilor noi. El acordă o mare importanță cunoașterii

---

[6] A.D. Xenopol, *Istoria Românilor*, *vol. XII*, p. 59—60.

[7] *Ibidem*, p. 56.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

prin relatările de călătorie ale europenilor, exemple benefice care l-au determinat și pe el să facă însemnări din cele trei călătorii ale sale efectuate în Occident. Sentimentul de rușine că în limba țării sale nu există o carte de călătorie scrisă de un român l-a copleșit într-atâta, încât, fără a avea un talent anume, n-a rezistat să nu consemneze cele văzute. El n-a rezistat tentației de a face însemnări, pe care apoi să le încredințeze tiparului, pentru a fi cunoscute de compatrioții săi [8].

Până la domniile pământene, românii nu scriseseră cărți de călătorie în limba națională: „Acum dar, când și domnia este încredințată pe mâini de otcârmuitor și domn pământean, Măriia-sa Grigorie v.v. Ghica, când și școale naționale s-au așăzat, când și filosofia în limba românească a vorbi acuma întâi s-au început, prin părintele ieromonahul Efrosin Poteca, profesorul filosofiii, ale căruia osârdâi ne dau foarte bune nădejdi, când mulți din nobila tinerime a patriii noastre, după ce s-au săvârșit cursul învățăturilor în Evropa cea luminată, în patrie s-au întors, prin care putem să dobândim și multe tălmăciri de cărți în limba națională, și mijloace spre folosul luminii, podoabă și bunelor rânduieli a patriii noastre, vremea este de a ne deștepta, ca niște bune gazde care, când es din casele lor, adună pe seama lor și a casnicilor lor; așa și noi, adunând binele, care din citiri de cărți bune și folositoare, care din călătorii, care din întâlniri și adunări cu oameni de neamuri luminate, să-l împărtășim compatrioților noștri, și să-l sădim în pământul nostru, spre rodire înmulțită, ca să câștigăm și noi, de la următorii noștri, mulțumirile ce le aud moșii și strămoșii, câți. sau de sine au aflat, sau de la alții au luat și ne-au lăsat vreun bine'' [9].

Mare cărturar patriot, pasionat de a face binele compatrioților săi, dezinteresat personal pentru tot ceea ce întreprindea, căci publicarea de cărți în acel timp aducea pagubă nu câștig, acționa pentru viitorime, opera sa rămânând veșnică, la temelia culturii românești. Adept al filosofiei luminilor, el nu concepea nimic de întreprins fără

---

[8] Dinicu Golescu, *Însemnare a călătoriei mele Constandin Radovici din Golești, făcută în anul 1824. 1825. 1826.* Postfață și bibliografie de Mircea Iorgulescu. București, 1977, p. 9—10; vezi analiza lucrării în: Anastasie Iordache, *Pe urmele Goleștilor*, p. 86—149.

[9] Dinicu Golescu, *op. cit.*, p. 11.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

a fi de folos neamului său. Călătorind prin împrejurimile Braşovului, Dinicu Golescu constată că pământul era mai puţin productiv, dar rodnicia lui era sporită prin vrednicia oamenilor, care-l îngrăşau cu gunoaie şi-l lucrau prin muncă făcută cu temei de dimineaţă devreme până noaptea târziu. Oricine va vizita satele săseşti va constata vrednicia locuitorilor, care „au pravili drepte spre fericirea naţii”[10].

Ori de câte ori avea prilejul, cărturarul patriot elogia binefacerile absolutismului luminat şi stigmatiza ororile despotismului oriental. Participând la încoronarea împărătesei, soţia împăratului Francisc al II-lea, la Pojon (Bratislava), în ziua de 25 septembrie 1825, Dinicu Golescu reflecta, prin comparaţie, la gravele stări de lucruri din patria sa. Mulţimea adunată aclama şi ura fericire suveranei: „Aceste necontenite glasuri şi strigări ale norodului şi ale multora lacrămi de bucurie făcea pe fieşcare să să cutremure. Dar eu, carele mi-am adus aminte că, pe la noi, la acest feli de paradie, unii înjură, alţii scuipă şi muierile blastemă? Căci numai nu au pricină pentru care din tot sufletul să ureze bine stăpânitorilor, ci împotrivă. Foarte mic lucru este şi făr'de mulţumire sufletească, făr'de laudă şi cinste, de a stăpâni un om măcar multe împărăţii, cu a sa tiranicească putere şi prăpădeniia norodului. Şi iarăşi, mare fericire, mulţumire sufletească, laudă şi cinste este când un stăpânitor este încredinţat că acel puţin norod pe care el îl otcârmuieşte că îl iubeşte, şi de aceeia nu are nici pricină a să teme de al său norod, ci în veci este pântre ei, făr'de nici o pază”[11].

Evident, marele boier român tânjea după absolutismul luminat, comparându-l cu grava stare de lucruri din patria sa, răvăşită permanent de capriciile unei tiranii caracteristice despotismului oriental. Într-un astfel de regim politic nu era posibilă o bună şi paşnică convieţuire a locuitorilor. La Viena, multe a avut de contemplat cărturarul român, făcând comparaţii utile între cele două regimuri politice şi rezultatul lor. Astfel, comunitatea orăşenească beneficia de o bună convieţuire datorită unor „drepte hotărâri pravilniceşti”, respectate

---

[10] *Ibidem*, p. 13—14.
[11] *Ibidem*, p. 31—32.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

fără deosebire de către toţi, fie bogaţi sau săraci. Fiecare plătea dări după avere, nu ca în Ţara Românească, unde plăteau numai săracii. În Austria, pe cei slabi legea îi ocrotea. În Ţara Românească, unde domnea fărădelegea, unii se îmbogăţeau rapid pe seama jecmănirii poporului, fără a ajuta cu nimic obştea în care locuiesc. Îmbogăţirea din slujbele publice constituia un mijloc curent: „după acelea care ştiu, când chiar eu am fost în slujba patriii, zic că toţi aceşti mulţi speculanţi, stăpânirea cu toţi cei dimprejuru-i, făr'deosebire, toate treptele dregătorilor, de la mare până la cel mai mic, necontenit şi făr'de milostivire, zleiesc toată sudoarea norodului, făr'de a pricinui nici unul acestui neam, acestor fraţi, folos măcar cât bobul de mei''[12].

Corupţia generalizată era o consecinţă directă a unei administraţii venale, incompetente şi ineficace, preocupată numai de a stoarce vlaga poporului, prin dări directe şi indirecte. Elogiind vrednicia şi chiverniseala constatate în diversele localităţi vizitate, Dinicu Golescu reflecta la cauzele decăderii din patria sa: luxul, lenea şi lăcomia clasei conducătoare. Prin lux înţelege cheltuiala peste venituri. Din care motiv, „sărăcia şi stingerea de familii ne-au călcat, în hula gurii lumii am căzut, şi condeie streine ne-au zugrăvit''[13]. În atare situaţie, nimic nu era mai dăunător decât ascunderea lor, pentru că adevărul tot putea fi constatat de către străini: „mai bine să le cunoaştem, să le mărturisim, ca prin straşnică hotărâre să ne îndreptăm, depărtând aceste focuri şi pârjoale din patria noastră, căci luxul şi luarea cea făr'de dreptate ne-au stins din faţa pământului, rădicându-ne din toată lumea cea mai puţină cinste ce poate avea orice naţie''[14].

Dinicu Golescu îşi continuă, apoi, reflecţiile asupra consecinţelor unei ocârmuiri luminate: ajutorarea celor nevoiaşi, înfiinţarea de spitale, şcoli „prin care să străduiesc a-şi deştepta norodul, a-l aduce la adevărata cunoştinţă, prin care poate zice că are deosebire de un dobitoc necuvântător. O, cât s-au înălţat iubirea de omenire! Căci cea dintâi învăţătură a tinerimii nobleţii aceasta este, iar pe la noi această învăţătură nu s-a pomenit, adecă de a auzi tinerimea, sau

[12] *Ibidem*, p. 36.
[13] *Ibidem*, p. 49.
[14] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

de la preot, sau de la profesorul școaleior, cum să se poarte stăpânitorul către norodul lui, pe care trebuie să-l vază întocmai ca pe niște fii ai lui''[15]. La rândul său, poporul trebuia să-și cunoască drepturile și datoriile, pentru a exista un sistem agreabil de relații între stăpânire și supuși.

În patria sa, Dinicu Golescu constata cum copiii n-aveau de la cine învăța cele necesare unui bun comportament în societate, pentru că lipseau mijloacele necesare: „Și de vor lipsi și de acum înainte, neștiind nimic de tot pe lângă alții dintr-alte părți ale lumii, cu neștiința vom și intra în pământ. Şi copiii noștri, neavând de la cine să învețâ și a să îndrepta, asemenea ca noi vor și urma, de nu și mai rău; căci învederat lucru este că noi am rămas în urma tuturor neamurilor''[16].

În primul rând, marele cărturar patriot stabilea necesitatea luminării prin răspândirea științei de carte, apoi se oprea asupra mijloacelor, stăruind și asupra celor în măsură să sporească gradul de civilizație în societatea românească. Așa cum se întâmpla atunci, în loc să sporească, numărul școlilor a scăzut, spitalele s-au dărăpănat, veniturile pentru întreţinerea lor intrând în mâna călugărilor străini, care le folosesc pentru lux şi trândăvie, pe când în țările apusene călugării ajută la alinarea suferințelor, nu la sporirea sau menţinerea lor[17].

Elogiind relațiile dintre oameni, într-un regim al absolutismului luminat, Dinicu Golescu le compara cu cele existente în patria sa: „O! ce deosebire de la noi: ne plecăm până ne dă capul de pământ, și rămânem foarte mulţumiţi când numai cu coada ochiului să vor uita cătră noi, căci trupurile nu le mișcă, parcă sunt de ceară și le tem să nu să frângă. Iar când ne vor zâmbi a râde, atunci cu mare bucurie trebuie să povestim cătră familie și cătră oamenii casii''. Altminteri, însă, se comportă „otcârmuitorii evropenești'', care, ieșind la plimbare, sunt „siliţi făr'de contenire să mulţumească norodului și cu plecarea capului și cu pălăriia în mână''[18].

---

[15] *Ibidem*, p. 50.
[16] *Ibidem*, p. 51.
[17] *Ibidem*, p. 52—53.
[18] *Ibidem*, p. 56.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Relația stăpân-slugă, caracteristică absolutismului tiranic, duce la lipsă de sinceritate între oameni, la lingușeală, ipocrizie, pe de o parte, şi la trufie, vanitate, pe de alta, creând tensiune socială permanentă, ca izvor de ură și dispreț între cei stăpâniți și stăpânitori.

Plimbându-se prin parcurile Vienei, boierul român constata modestia îmbrăcămintei femeilor, comparativ cu luxul exorbitant etalat de soțiile aristocraților din Țara Românească: ,,Cine va vedea pe acele de mai mare neam dame din Viena şi pe ale noastre pe cele de al treilea mână vor socoti pe vieneze de sărace, și pe acestea ale noastre stăpânite de lux, milioniste. Iar adevărul este cu totul împotrivă: căci acelea au destul, dar luxul și hainele împestrițate nu le plac. Iar ale noastre sunt destul de sărace, căci toată marfa să ia pe răboj, până începea a-ș pune moşiile la mezat, dar sunt stăpânite graoznic de lux. Mai bucuroase sunt acasă să le moară copiii de foame, decât să iasă la plimbare făr'de a avea pe rochie o sută de bucățele în feliurimi cusute, ce le zic garnituri, carele este o îndoită cheltuială''. De aceea, ,,au strigat bietul Efrosin [Poteca] la pǎradie — nu silit din vreo vrăjmăşie, ci din iubirea către naţiia lui — că stofele, în toată Evropa, le port comedienii, dar cine ș-au apropiat auzul, după auz judecata, şi după judecată hotărârea care au făcut?''[19].

Stigmatizarea luxului nemăsurat al clasei dominante constituia un *leit-motiv* al tuturor scrierilor gânditorilor politici luminiști, între care, mai ales, marele cărturar patriot Dinicu Golescu. Luxul din patria sa contrasta atât de izbitor cu neagra mizerie în care trăia țăranul român. Peste tot în Imperiul habsburgic avea să constate consecințele pe plan social ale absolutismului luminat, potrivit căruia oricine își plăteşte impozitele legiuite se poate bucura nestânjenit de roadele muncii sale. Astfel, dădea exemplul unui cărbunar austriac care, plătind darea către împărat, potrivit cu veniturile sale, a reuşit să trăiască din munca lui şi chiar să agonisească, timp de 40 ani, vreo 20.000 florini cu care intenționa să cumpere un ,,acaret'' fiului său mai mare. Nu acelaşi lucru se petrecea în Țara Românească, unde țăranul clăcaş, deşi locuia pe un pământ foarte roditor, trăia într-o sărăcie de

[19] *Ibidem*, p. 58—59.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

nedescris. Dările se luau peste puterile birnicului prin diverse schingiuiri şi silnicii: greutăţi aşezate pe pântece, spânzurare cu capul în jos, afumarea cu ardei. Urmările erau dintre cele mai groaznice: au rămas săraci lipiţi pământului, fără de nimic, nici măcar căldare pentru mămăligă având fiecare, ci una la 5—6 bordeie. Oamenii erau fugăriţi şi vânaţi ca animalele prin păduri şi munţi spre a fi prinşi şi extorcaţi de bani. O veritabilă tragedie omenească, la care ocârmuitorii statului închideau ochii [20].

Sărăcia şi mizeria erau rezultatele nestatorniciei roadelor muncii în Ţara Românească. Liniştea şi pacea au făcut posibile edificii măreţe şi construcţii stabile în ţările vizitate de Dinicu Golescu. Numai în patria sa, lipsa unor condiţii similare a determinat ca ,,nici un feli de podoabă nu poate sta în fiinţă''. Munca depusă timp de 10 ani se pierde într-o singură zi: „Împăraţii Europii să bucură când văd acest feli de casă şi când supuşii lor zidesc, sădesc şi înfrumuseţează oraşele şi satele, iar ai noştri să bucură când nu ne rămâne cărămidă peste cărămidă. Când voi vrea să blestem pe cel mai mare vrăjmaş al meu, e destul de voi zice: să-i fie într-un zădar lucrurile sale [...]. Şi când voi voi să însemnez prăpădenia a toatii Ţării Româneşti, ce au încercat-o în 5 rânduri în soroc de 26 de ani, trebuie să fac un tom întreg, cuprinzători numai de acele obşteşti stingeri ale ţării'' [21].

Reflectând la toate cauzele decăderii patriei sale, subiective sau obiective, Dinicu Golescu contemplă operele de artă, muzeele, vizitează spitale şi instituţii de binefacere, şcoli, parcuri, ogoare pentru a reţine îndeosebi cele necesare aplicării, printr-un amplu program de reforme. Noutăţile tehnice îi trezesc o mare curiozitate, încercând să le explice, cu gândul de a le face posibile şi în patria sa. Călătorind cu vaporul, îi cercetează cu luare-aminte mecanismul, încercând o definiţie lungă, de fapt o explicaţie: „este o corabie care merge pe mare cu un meşteşug de foc, ce este în cămara corăbii. [...] Şi bez (fără) acest meşteşug are şi catarturi cu pânze, ca când este vântul spre locul undeva să meargă, întinde pânzele şi mai slăbeşte iuţeala roatelor, împuţinând focul'' [22].

---

[20] *Ibidem*, p. 78.

[21] *Ibidem*, p. 155.

[22] *Ibidem*, p. 99—100.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

În Austria şi Elveţia văzuse o mulţime de fabrici, de toate felurile, existente în „toate ţinuturile evropeneşti". Poporul era folosit de către stăpânire la muncă în aceste fabrici, ai căror întemeietori sunt încurajaţi de stat, prin ajutoare băneşti, „iar nu împotrivă, să le ia domnii bani, pentru căci au fabrici". Apoi, gândindu-se la ţara sa, lipsită de industrie, reflecta: „Mare pagubă este la o ţară de a-ş scoate tot materialu nefabricarisit, vânzându-l în alte ţări, cu un prost preţ, şi apoi să-l cumpere iarăş, cu preţ de 30 de ori mai mult. Mare pagubă este când o ţară în veci cumpără toate lucrurile duprin alte ţări, și acele nu cumpără nici un lucru fabricarisit dintr-aceasta, — cum este în ticăloasă [nenorocita] patria noastră"[23].

Neavând la dispoziţie o terminologie ştiinţifică şi literară adecvată, în genere, corespunzătoare domeniului abordat, cărturarul român foloseşte neologisme, adaptându-le la spiritul limbii române, precum: fabricarisit, balcon, diplomatică, figură, fildeş, forşpan, jalogie, lostărie, maghistratură, memvrană, metal, midie, miliord, orangerie, palatin, persoană, politică etc.[24]

Limba scrierilor lui Constantin Golescu este, cu toate acestea, o limbă românească pură, o limbă populară, săracă, greoaie, străină de orice artificiu gramatical, limba vorbită şi familiară. Această limbă nu cunoaşte alternativă pentru rob şi sclav, chibzuinţă şi reflecţie, orânduială şi regulă, negoţ și comerţ, oaste şi armată. Pentru administraţie şi guvern spunea stăpânire şi ocârmuire, pentru depinde — spânzură, pentru învăţat sau instruit — procopsit, pentru insectă — jiganie, pentru bancă — laviţă, act preţios era denumit sinet, bufetul — lostărie, arhitectul era denumit mei-marbaşa. Neologismele sunt introduse foarte timid, numărul lor fiind incomparabil cu al terminologiei existente, de provenienţă greacă sau turcă, adeseori inexpresivă şi neadecvată: izvodi în loc de a inventa, a crea; gerah în loc de chirurg, fofează în loc de canat de uşă, închisoare în loc de împrejmuire, înclinare în loc de dependenţă, înfăţişare în loc de reprezentaţie teatrală; măruntaie în loc de mici obiecte de podoabă, namestie în loc

---

[23] *Ibidem*, p. 172.

[24] *Ibidem*, p. 181—194. Glosar de G. Pienescu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

de clădire, obraz în loc de persoană, paradie în loc de festivitate, potrivire în loc de armonie, scorbură în loc de grotă, ticăloşie în loc de decădere morală, zaherea în loc de provizii, zugrav în loc de pictor.

Adeseori, când foloseşte neologisme dă şi explicaţiile necesare: muzău = strânsoare de cadre vrednice de vedere; perfect = fără greşeală; respectabil = vrednic de smerenie; sculptor = scobitor în piatră. Încetul cu încetul, Dinicu Golescu foloseşte termeni ca: muzău, sculptat, personal, deputaţi, comunicaţie, armonie, miniatură, material, însă nu întotdeauna în sensul cel mai potrivit. Uneori utilizează neologismele cu terminaţii populare: palaturile, manuscripturile, putere austriecească, astronomicească, transportarisesc, publicarisi. Pentru orice român care scria în acel moment, se punea problema în ce limbă trebuie să scrie. Apoi, dacă scria în româneşte, care română era mai bună, cea arhaică, cea populară sau româna cum se vorbea sau româna îmbogăţită de scriitori. În cazul admiterii neologismelor, se punea problema la ce limbă trebuia adresat cu preferinţă, apoi ce formă trebuia dată noilor cuvinte [25].

Analizând evoluţia spiritualităţii româneşti, Pompiliu Eliade preciza că ar fi cu totul incomplet a trata perioada 1821—1828 numai din punct de vedere politic. Spiritul public nu poate fi redus la cercul restrâns al politicienilor, care întruchipau prezentul. Existau oameni care, prin tot ce făceau, reprezentau viitorul, oameni care formau, instruiau, educau pe alţii: „alături de realitate, exista visul, această materie primă a oricărei realităţi viitoare. Istoria va apare ca o înlănţuire cât mai firească a evenimentelor, dacă se dă osteneala de a studia fiecare perioadă din trei puncte de vedere: al trecutului, care lasă în mod necesar urme, al prezentului, care arată ultima manifestare vizibilă a spiritului omului, şi al viitorului, care se lasă a-l întrevedea" [26].

Pentru a întrevedea viitorul, trebuiau oameni noi. Un astfel de om nou, primul român modern, a fost Dinicu Golescu. În cazul lui, nu este vorba de un tânăr trimis a se instrui în străinătate, ci de tatăl său: „Prin entuziasmul şi prin rapiditatea metamorfozei care s-a pe-

---

[25] Pompiliu Eliade, *Histoire*..., p. 363—376.
[26] *Ibidem*, p. 171—172.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

trecut în el, este mai tânăr ca oricare dintre studenții epocii sale; prin vârsta sa, el aparține perioadei precedente. Este dintre toți românii acela care s-a arătat cel mai apt să primească pecetea ideilor și formelor civilizației Occidentului, acela care de asemenea trebuia să exercite asupra țării sale cea mai mare influență. Noi l-am numit «primul român modern». Studiindu-l, vom fi în stare de a constata impresia curioasă pe care trebuie s-o producă contactul subtil al Europei civilizate asupra unui român vârstnic din vechea societate fanariotă'' [27].

Două aspecte esențiale se desprind din *Însemnările călătoriei mele*. În primul rând, se constată nașterea a însuși spiritului autorului, constând într-o transformare rapidă și definitivă. Patru sunt calitățile sufletului său care derivă una din alta: curiozitatea neobosită de a vedea, de a înțelege totul, de a întreba despre tot, un fel de copil minune, spiritul de comparație foarte strâns legat de patriotismul său, sensibilitatea excesivă, caracteristică mai degrabă unui om din popor, puțin instruit, și, în fine, dorința de a pune în practică rezultatele observațiilor și gândurilor sale, de a fi folositor altora, cu prețul unor mari sacrificii, remarcându-se astfel ca o natură superioară [28].

Om al vocației pentru binele general, dăruit cu cugetul și fapta operei de modernizare a țării sale prin aplicarea principiilor filosofiei luminilor, al cărei adept fervent era, Dinicu Golescu concepe un amplu program de reforme, menit a transforma patria într-un stat modern, dotat cu mijloacele necesare propășirii în toate domeniile, sub înțeleapta ocârmuire a absolutismului luminat. Mare boier, privilegiat din naștere, membru al protipendadei, el nu putea concepe o altă ideologie decât cea care domina elementele avansate ale clasei nobiliare. Ideile Marii Revoluții Franceze n-aveau cum să devină accesibile unui mare dregător al statului încă din timpul domniilor fanariote. Tot ce putea înțelege și pune în practică era un program luminist, moderat, deci posibil de aplicat în perspectiva trecerii de la un regim absolutist tiranic la unul luminat. Mobilul intim al unor astfel de prefaceri consta în mărinimia celor din vârful piramidei sociale față de

---

[27] *Ibidem*, p. 172—173.
[28] *Ibidem*, p. 176.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

cei aflaţi la baza ei. Contrastul era atât de mare, încât genera o profundă compasiune marelui boier luminat de imperativele vremii sale pentru cei mai năpăstuiţi locuitori, ţăranii, din sudoarea cărora trăiau cu toţii.

Sincer îndurerat de soarta lor, nu concepe, totuşi, împroprietărirea prin exproprierea latifundiilor, ci slăbirea sau înlăturarea abuzurilor, accesul copiilor de ţărani la lumina cărţii, în acest scop înfiinţând o şcoală la Goleşti. O şcoală fusese întemeiată chiar de către părintele său, marele ban Radu Golescu, dar s-a desfiinţat la 1821. El şi-a propus întemeierea unei şcoli de fete la Belvedere în Bucureşti, transformarea şcolii de la Sf. Sava în colegiu, înfiinţarea unui colegiu la Craiova, crearea de şcoli normale în toate reşedinţele de judeţe, înfiinţarea de ziare în limba română, a unui teatru naţional, încurajarea literaturii naţionale, începând cu traduceri din cele mai importante lucrări din străinătate, suprimarea monopolului asupra tipăriturilor, o educare completă, în scopul unei transformări radicale a spiritului public. Programul stabilit de Dinicu Golescu a stat la baza înfiinţării „Societăţii pentru progres", creată de el şi de I.H. Rădulescu în 1827 [29].

Un program caracteristic luminist, dominat de concepţia răspândirii culturii în popor prin diverse mijloace: şcoala, presa, tipăriturile, societăţile literare, traducerile, teatrul. Mare patriot şi dornic de propăşire naţională, înfiinţează instituţii moderne, pe cheltuiala sa, pentru a contribui la propulsarea spre viitorime a spiritualităţii româneşti în ceea ce avea mai specific naţional: cultivarea limbii prin diverse mijloace. Prin faptele sale, Dinicu Golescu se integra pleiadei de mari făuritori ai României moderne.

2. Înfăptuirea idealurilor luministe

Refugiat la Braşov, după evenimentele din 1821, Dinicu Golescu nu revine în ţară decât o dată cu boierii satisfăcuţi de prevederile Convenţiei de la Akkerman din 1826. Din Braşov, cei rămaşi unelteau, cu sprijinul consulului rus Al. Pini, contra primului

---

[29] Anastasie Iordache, *Goleştii: Locul şi rolul lor în istoria României*, Bucureşti, 1979, p. 28.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

domn pământean Grigore IV Ghica. În scopul de a abate atenţia de la preocupările lor predominant politice, boierii exilaţi au înfiinţat, în 1822, o societate intimă secretă, denumită „Societatea de la Braşov — în acelaşi timp politică şi literară". Despre această societate relata, mai târziu, I.H. Rădulescu: „Societăţile de faţă şi secrete dată de mult în ţeara noastră, d-o dată cu începutul împilării; căci după cum i s-au zis, unde este atac acolo şi măsurare spre a se apăra [...] Scularea lui Tudor a fost produsă din sânul unei societăţi secrete afiliate cu societăţile grecilor care aspira la libertatea patriei lor"[30].

Evident, în condiţiile unui regim absolutist tiranic, nu erau posibile acţiuni făţişe, îndreptate contra lui, fără expunerea la mari primejdii pentru iniţiatori, între care curmarea vieţii şi confiscarea averii, cu repercusiuni, uneori, tot atât de grave pentru membrii familiei, ale altor rude şi prieteni. Pedepsele medievale ale răspunderii colective pentru faptele unora făcuţi vinovaţi de ridicare contra stării de lucruri existente, concepută ca „ordine legal stabilită", continuă a face ravagii, îndeosebi în ultimele decenii ale domniilor fanariote, tot mai odioase şi insuportabile. Indiferent de scurgerea timpului, trăsăturile regimului rămân esenţialmente aceleaşi, activitatea politică nu putea avea loc decât în societăţi secrete, mascate de preocupări literare. Asprimea regimului politic despotic nu îngăduia înfiriparea unei vieţi politice animate de partide sau grupări, căci nu agrea nici un fel de opoziţie. Conceput monolitic, regimul absolutist nu permitea reforme de structură căci s-ar fi transformat în opusul său, adică într-un regim democratic. Or, nimic, în interior sau în exterior, nu îngăduia, atunci, transformări structurale.

Sesizând posibilităţile create, boierii dornici de propăşire naţională se încredinţează cu pasiune preocupărilor literare, fără a neglija, totuşi, activitatea politică, necesară redobândirii monopolului puterii şi privilegiilor. Societatea literară de la Braşov, cu caracter politic secret, a fost întemeiată de Nicolae Vărărescu, împreună cu socrul său Grigore Băleanu şi Constantin Câmpineanu. Au mai ade-

---

[30] I. Heliade Rădulescu, *Equilibru între antithesi sau spiritul şi materia*, Bucureşti, 1859—1869, p. 77.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

rat, apoi, episcopul de Argeş, Ilarion, Constantin Golescu, Ioan Câmpineanu, Emanoil Băleanu, Emanoil Florescu, Radu Voinescu. „Cei mai bătrâni — scria I. H. Rădulescu — cunoşteau secretele politice, cei mai tineri sau cei mai neîncercaţi încă era invitaţi spre traduceri de cărţi din limba hellenică mai familiară pe atunci şi spre formarea unui dicţionar român. Spre această lucrase deja mai dinainte George Golescul, cum şi la o gramatică română. D-l I. Câmpineanul conservă încă până mai deunăzi statu⟨t⟩ele acestei societăţi secrete, încredinţate de reposatul fratele său''[31].

Urcarea pe tronul Ţării Româneşti a unui domn pământean a antrenat pe câţiva boieri să revină în ţară. Nicolae Văcărescu a decedat la Braşov, dar Constantin Câmpineanu a revenit, Grigore IV Ghica numindu-l consilier intim al său. Dacă înainte boierii activau în societăţi secrete, acum acţionează legal. „Ceea ce caracterizează, în primul rând, domniile lui Ioan Sturdza şi Grigore Ghica este un fel de explozie a sentimentului patriotic''[32].

Dragostea de patrie n-a lipsit românilor nici sub fanarioţi, dar slăbise manifestarea ei făţişă, iubindu-şi patria în tăcere. După 1821, cuvintele de patrie şi patriotism apar în mod frecvent în toate scrierile, încât progresul a fost considerabil între 1821 şi 1828. Perioada a fost net superioară celei precedente din toate punctele de vedere: „Răul n-a mai făcut progres, binele n-a făcut decât să crească. Aerul este viciat, dar greutatea care apăsa inimile nu mai era. Boala dura încă: febră, slăbiciune, ameţeală [...] Dar numărul pulsurilor este mai puţin mare, bolnavul are apetit, recunoaşte pe ai săi, are încredere în viitor, vorbeşte [...] Secolul al optsprezecelea este, în România, istoria unei grave maladii; al nouăsprezecelea, aceea a unei lungi convalescenţe''[33].

Convalescenţa n-a durat un secol, ci numai câteva decenii, căci geniul naţional descoperă sau redescoperă mijloacele de a trece la înfăptuirea unei grandioase opere de redeşteptare şi regenerare. Reveniţi în ţară, după instalarea domniei pământene, boierii încep opera

---

[31] *Ibidem*.
[32] Pompiliu Eliade, *Histoire...*, p. 377.
[33] *Ibidem*, p. 382—383.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

de refacere și de propășire. În primul rând, se întreprind măsuri pentru repararea și redeschiderea școlilor. Astfel, la 22 noiembrie 1822, membrii Eforiei Școlilor (episcopul Gherasim al Buzăului, Constantin Bălăceanu, Iordache Golescu, Mihail Ghica și logofătul Ștefan Nestor) răspundeau pitacului domnesc prin care li se dăduse poruncă de a se ocupa de starea școlilor. În anafora se elogia râvna domnului „de a se lumina neamul românesc", prin luarea de măsuri necesare reparațiilor și punerii în funcțiune a școlilor, „ca să se cunoască în faptă rodul învățăturii".

Astfel că eforii s-au întrunit și au cercetat veniturile și daunele suferite de școli și, deocamdată, până a se lămuri mai bine asupra veniturilor, constatau doar existența a 27.465 taleri la eparhiile preoților și diaconilor, pentru care s-au și dat porunci la Mitropolie spre strângerea lor: „Dintr-acești bani dar, ce-i socotim a fi mai siguri, fiindcă școala cea românească ot Sfântul Sava am găsit-o în oareșicare ființă, încă și cu dascăli și ucenici nerisipiți, am chibzuit, de va fi bunăvoința Măriei Tale, ca să se orânduiască acești mai jos arătați dascăli cu lefile ce arătăm, precum au fost și mai înainte"[34].

Eforii propuneau repararea oricărei stricăciuni existente la Școala de la Sf. Sava, apoi destinarea a 8.000 de taleri pe an pentru studenții trimiși la Pisa; 4 000 pentru „dascălul Lazăr, cel întâiu de la Școala Sfântului Sava", 600 pentru al doilea și 600 pentru al treilea dascăl; 1 800 pentru „dascălul latin Ladislau", 1 200 pentru „dascălul slavon Chiriță ot Sfântul Gheorghe vechi", 600 pentru „dascălul catihtis", 2 400 pentru dascălii cântăreți, 1 800 pentru „dohtorul școalelor Panaiotache", 1 800 pentru „sameșul școalei [administratorul]". Primind anaforaua, domnul punea următoarea rezoluție: „Priimită fiind domniei mele chibzuirea ce ni se arată printr-această anafora, o întărim domnia mea și poruncim ca întocmai să se urmeze"[35].

Evident, este vorba, în primul rând, de Gheorghe Lazăr, marele animator al învățământului în limba română. Într-un *Apel la subscriere pentru publicarea unui curs de matematică ce era gata a se pune*

---

[34] *D.I.R.* 1821, *vol.* III, p. 182.

[35] *Ibidem*, p. 182—183; vezi și Gh. Pârnuță, *Istoria învățământului și gândirea pedagogică din Țara Românească, sec. XVII—XIX*, București, 1971, p. 195—196.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

sub tipar de Gheorghe Lazăr în 1822, se argumenta necesitatea luminării prin învăţătură. Din strămoşi nobili, românii au ajuns la decădere. Pentru ieşirea din impas, s-au străduit „bărbaţi vrednici și înțelepți". Au reuşit, îndeosebi în cei din urmă ani ai domniei lui Ioan Caragea, „suflete puternice şi neînspăimântate, luceferi strălucitori veacului acestuia, cărora cu cuviinţă li s-ar cuveni statuele Italiei, spre veşnica pomenire şi laudă, adecă: pe Măria Sa prea bunul acum stăpânitor domn în scaunul acestui principat, Grigorie Dimitrie Ghica Voievod încă ban fiind, al doilea pe marele Dvornic, adevărata dreptate, mângâierea compatrioţilor, scăparea săracilor, stâlpul nevinovaţilor şi podoaba patriei. Constantin Bălăceanu, ajutat de prea înțeleptul strajnic iubitor de muze mare Dvornic George Golescu, care, neputând mai încolo suferi ocara neamului lor şi luând pildă de la celelalte popoare luminate, cu cuget unit şi cu braţ puternic părintesc, au aşezat şi au deschis şcoala academicească din Bucureşti la Sf. Sava, de fel de ştiinţe filosofice şi matematiceşti, chiar în limba patriei"[36].

În timpul scurt cât a trecut de la 1818, Şcoala de la Sf. Sava a dat rezultate însemnate, chiar în condiţiile unor „iuţite vremi jigodioase", ce „cu atâtea viscole au pătimit". Fără întâmplările din urmă „departe era să ajungă". Împiedicarea rapidei dezvoltări a învăţământului ştiinţelor s-a produs şi prin „netipărirea cărţilor scolastice, pentru că numai cu scrisul păşeşte predarea numai cu zăbavă, ci şi cu greşelile neapărate şi pricina netipăririi, nu condeiul, ci volbura lui Saturn au stat la mijloc". Trecând evenimentele din 1821, care au împiedicat publicarea, se făcea cunoscută dorinţa de „a da la lumină în limba patriei, adecă: filosofia, matematica, geografia, apoi, după aceasta va urma şi istoria universală". Cu sprijinul celor „iubitori de muze compatrioţi", se preconiza astfel tipărirea menţionatelor manuale[37].

Gheorghe Lazăr a redeschis Şcoala de la Sf. Sava, fiind profesor până în 1823, când a trecut în Transilvania, unde a murit.

---

[36] Gheorghe Pârnuţă, *Gheorghe Lazăr. Contribuţia sa la dezvoltarea învăţământului*, Bucureşti, 1973, p. 186—187, Anexa 10.

[37] *Ibidem*, p. 187.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Locul său a fost preluat de I.H. Rădulescu, apoi de Eufrosin Poteca, din 1825 până în 1828. Continuator al operei lui Gheorghe Lazăr, Eufrosin Poteca a fost un „gânditor reprezentativ al epocii sale, prin ale cărui idei, strict legate de «era nouă» de la 1821, iluminismul în Țara Românească capătă accentele cele mai originale, mai specifice"[38].

Încă din 1818, Eufrosin Poteca tradusese din limba greacă o carte necesară învățământului în limba română, publicată de „un prea învățat bărbat Dimitrie Darvar, român din Machidonia", pentru elevii începători în limba patriei. În prefața la traducere, Eufrosin Poteca scria: „Limba românească este una din fetele limbii latinești care având acest feliu de muncă bogată și măreață [...] de mult și-ar fi împlinit toată lipsa cu împrumutarea de la maică-sa și crescând în răsfățare s-ar fi făcut frumoasă și cinstită, încât s-ar fi împrietenit cu Musele deodată, cu surorile ei care sunt limba Italienească, cea Franțuzească și cea Ispanicească". Prin traducerile bisericești, limba română a început a „se însufleți", dar nu de-ajuns pentru a fi traduse cărți de filosofie și științe folositoare învățământului național. Abia acum se satisfac cerințele adânc resimțite, ceea ce și înseamnă traducerea cărții lui Dimitrie Darvar[39].

În Moldova, din inițiativa mitropolitului Veniamin Costachi, a fost înființat în 1803 Seminarul de la Socola, care și-a încetat activitatea în timpul războiului ruso-turc din 1806—1812. Activitatea a fost reluată în primăvara anului 1820, unde, între alții, preda și Gheorghe Asachi, care, în vara anului 1820, aduce profesori din Transilvania. Intervenind evenimentele anului 1821, Seminarul a încetat să funcționeze. Gh. Asachi s-a refugiat peste hotare. Reîntors, nu și-a mai reluat activitatea, fiind trimis de Ioan Sandu Sturdza agent diplomatic la Viena. În 1821 încetase a mai funcționa și Academia grecească din Iași. Mitropolitul Veniamin Costachi ia inițiativa înființării unei școli începătoare la Mănăstirea Trei Ierarhi în anul 1824—1825. În 1826, Gh. Săulescu ia conducerea acestei școli începătoare,

---

[38] Nicolae Isar, *Ideologia generației de la 1821* (I), în „Revista de istorie", tom. 34, 1981, nr. 3, p. 417.

[39] Dim. Darvar, *Mai nainte gătire*..., trad, de E. Poteca, Buda, 1818, Prefață.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

primind poruncă să deschidă Seminarul de la Socola. În 1827 revine de la Viena Gh. Asachi. La 19 iulie 1827, din cauza izbucnirii unui incendiu, au ars şi Academia Domnească şi edificiile Mănăstirii Trei Ierarhi, unde se afla şcoala începătoare[40].

Mitropolitul Veniamin Costachi și Gheorghe Asachi iau inițiativa organizării învățământului național într-un nou cadru și la nivel mai înalt. Astfel, prin anaforaua din 15 august 1827, înaintată de mitropolit şi marii boieri domnului, s-a obţinut aprobarea construirii unei noi clădiri pentru Şcoala Domnească în curtea Mănăstirii Sf. Golia, în limba română. În imposibilitate de a construi atât de repede noile clădiri, referendarul şcolilor Gh. Asachi a înaintat anafora domnului, în care propunea să se înfiinţeze la Mănăstirea Trei Ierarhi, în casa domnitorului Vasile Lupu, o școală normală și un gimnaziu, în limba română, dar şi cu predare în limbi străine. Un hrisov al domnitorului Ioan Sandu Sturdza, din 28 martie 1828, întărea propunerile cuprinse în anafora, constituind actele de înființare a învățământului superior din Moldova. Proiectul, foarte avansat, n-a fost pus în aplicare decât parțial, din lipsă de mijloace necesare. Deocamdată, la 23 ianuarie 1828, Gh. Asachi deschisese, în clădirile adiacente de la Trei Ierarhi, şcoala normală cu clasa începătoare, încredinţată lui Gh. Săulescu. La 1 martie 1828 a fost înființat și gimnaziul[41].

După primul an de funcționare, cele două școli se închid din cauza ciumei, fiind redeschise în 1830. De data aceasta, se adăugau cursuri de limbi străine, desen, apoi, în 1831, muzica vocală. Se acordă o atenţie sporită ştiinţelor teoretice şi aplicative. „Gimnazia Vasiliană" sau Şcoala Vasiliană era una superioară. Între 1828—1831, urmaseră cursurile: 411 elevi la şcoala începătoare, 106 la „clasul normal" şi 103 la „clasul gimnazial"[42].

Spre folosul învăţământului în Moldova, la fel ca în Muntenia, se tipărea la Iaşi o broşură de 34 pagini, intitulată: *Manual de patriotism. Tălmăcit și mai adăugat de Iancu Nicola, 1829 iulie*. Manualu-

[40] N.C. Enescu, *Gheorghe Asachi, organizatorul școlilor naționale în Moldova*, Bucureşti, 1962, p. 55—56.

[41] *Ibidem*, p. 56—57.

[42] *Ibidem*, p. 50—60; vezi şi: Pompiliu Eliade, *Histoire...*, p. 153—154.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

fusese tipărit în limba greacă în 1817, apoi tradus și publicat în 1829 pe cheltuiala mitropolitului Veniamin Costachi[43].

În Țara Românească, Școala de la Sf. Sava a continuat să funcționeze, după înăbușirea revoluției și Eteriei în 1821, dovada constituind-o bugetele pe anii 1823, 1824 și 1825. La 15 iunie 1826, se menționa, într-un document, că școala funcționa având numeroși elevi, încât s-a solicitat domnului extinderea în alte încăperi adiacente. Noi profesori veniseră de la studii din străinătate. În toamna anului 1828, Școala de la Sf. Sava s-a închis din cauza ciumei, redeschizându-se în vara anului 1830[44].

În București, exista Școala de la Hanul Șerban Vodă, unde funcționau ca profesori: Simion Marcovici, E. Poteca, Iosif Genilie, Teodor Paladi, Ion și Gheorghe Pop. Mai erau un seminar la Biserica Antim și o școală la Sf. Gheorghe Vechi. „Curierul românesc'' din 1 mai 1830 anunța deschiderea Școlii franceze a lui J.A. Vaillant. În 1830 s-a deschis teatrul. Închisă din cauza epidemiei la finele anului 1829, Școala din Craiova a fost redeschisă la 1 aprilie 1830 — la Mănăstirea Obedeanu, având ca profesori pe Stanciu Căpățâneanu, Grigore Pleșoianu și Costache Poenaru. La Școala din Slatina preda Gh. Ardeleanu. Ca salariați, mai existau câte un dascăl la: Tg. Jiu, Cerneți, Vălenii de Munte, Urziceni[45].

Dacă în privința altor probleme boierii se înfruntau, în cea națională cădeau de acord, chiar și cu celelalte categorii sociale, măcar în anumite momente. Astfel, Barbu Văcărescu, cu prilejul serbării de fine de an, în iulie 1827, în prezența domnului dăruia 90.000 lei pentru dezvoltarea învățământului, prin renunțarea la havaeturile sale[46].

Adversarul său politic Gheorghe Golescu, mare propagator al filosofiei luminilor, în calitate de epitrop, se îngrijea de deschiderea școlii din Slatina numai cu limba de predare română, cea veche având

---

[43] Nestor Camariano, *Despre un manual de patriotism publicat la Iași în 1829* (Extras din „Revista istorică română", vol. XIII, fasc. IV, 1943), București, 1943, p. 116—112.

[44] Gh. Pârnuță, *Istoria învățământului*, p. 201—202.

[45] I.C. Filitti, *Principatele Române*, p. 59—60.

[46] I.C. Filitti, *Frământările politice și sociale*, p. 148—149.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

predarea şi în limba greacă. Tot el iniţia contractarea de către Eforia Şcolilor a 3 000 de psaltichii în limba română, necesare învăţământului. De asemenea, a sprijinit transferarea bursierilor români de la Pisa la Paris, în scopul desăvârşirii studiilor, propunând mărirea cuantumului bursei la 1 500 taleri [47].

Numeroase alte şcoli funcţionau în oraşele şi satele Munteniei şi Olteniei [48]. Între acestea, se remarca Şcoala de la Goleşti, înfiinţată de marele cărturar patriot Dinicu Golescu. Şcoala întemeiată la Goleşti de către părintele său, marele ban Radu Golescu, îşi încetase activitatea în 1821. Cursurile au fost reluate abia după revenirea în ţară a lui Dinicu Golescu, în 1826. El reînfiinţează şcoala pe alte baze. Cea veche, întemeiată de tatăl său, folosea numai copiilor satului, fiind de nivel elementar. Şcoala nou-înfiinţată era accesibilă copiilor din Goleşti şi din alte localităţi, indiferent de rang social, cu o durată de 6 ani, timp în care se studiau limbi străine şi disciplinele importante. El publica o *Înştiinţare pentru Şcoala din satul Goleşti*, în care îşi exprima idealurile de cărturar luminist şi convingerile ce l-au determinat a crea o şcoală „slobodă'' tuturor fiilor de nobili sau robi, români sau străini, fără vreo plată oarecare. Şcoala dispunea şi de un internat, care putea fi utilizat de către elevi în mod gratuit. Între profesorii şcolii au fost I.H. Rădulescu şi Florian Aaron. În temeiul convingerilor şi idealurilor sale luministe, Dinicu Golescu scria în menţionata *Înştiinţare*: „Cu acest mijloc copiii să vor folosi cu învăţătură şi câştigare de bune năravuri, părinţii să vor bucura pentru toate acestea, şi mie nu-m va rămâne cheltuiala şi strădania într-un zadar'' [49].

În scopul de a dota şcoala cu scrieri necesare învăţământului, Dinicu Golescu procedează el însuşi la publicarea de cărţi în limba română: *Adunare de tractaturi ce s-au urmat între prea puternica împărăţie a Rusiei şi Nalta Poartă*, Buda, 1826. Tot la Buda, lăsase spre tipărire o *Adunare de pilde*, în 1826, o culegere de texte din scrie-

---

[47] Anastasie Iordache, *Pe urmele Goleştilor*, p. 149—150.

[48] Gh. Pârnuţă, *Istoria învăţământului*, p. 204—209.

[49] Anastasie Iordache, *Pe urmele Goleştilor*, p. 143.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

rile profesorului său Ştefan Comitas, pe care le-a tradus din limba greacă, pentru a folosi copiilor la învăţătură[50].

Între punctele principale ale programului său luminist, Dinicu Golescu avea şi înfiinţarea de societăţi literare. Îndată după întoarcerea sa din străinătate, Dinicu Golescu cunoaşte pe I.H. Rădulescu. Prea tânăr în 1821, acum acesta era deja matur, urmându-i lui Gh. Lazăr la catedra de la Sf. Sava. Din iniţiativa lui Constantin Golescu, împreună cu Gr. Cantacuzino, C.M. Mano, I.H. Rădulescu şi alţii, lua fiinţă, în 1827, o „Societate literară" la Bucureşti. „Din ideile noastre puse la un loc — scria I.H. Rădulescu — şi din neputinţa de a se pune în lucrare eşi necesitatea de a se forma o nouă societate secretă. Statutele şi principele ei le aşezai eu, în anul 1827"[51].

Principiile sau scopurile Societăţii literare din 1827 reflectau idealurile luministe ale marelui cărturar Dinicu Golescu, aşternute, probabil, pe hârtie de I.H. Rădulescu. Astfel, se preconizau: dezvoltarea Şcolii de la Sf. Sava şi transformarea ei în Colegiu, creându-se unul similar la Craiova; înfiinţarea de şcoli normale în reşedinţele de judeţe pentru absolvenţii colegiilor; înfiinţarea de şcoli primare în fiecare sat; editarea de jurnale sau gazete în limba română; abolirea monopolului tipografic; încurajarea de traduceri şi publicarea lor în limba română; înfiinţarea unui teatru naţional; intensificarea eforturilor pentru „ieşirea din regimul phanariot prin reforme înţelepte sau reînnoirea primelor instituţiuni ale ţăriei"[52].

Întrunirile aveau loc în casa lui Dinicu Golescu, devenită palat domnesc mai târziu. Acolo s-a întemeiat un fel de cazino. Cele dintâi scrieri citite în acele adunări au fost: Gramatica lui I.H. Rădulescu, tipărită la Sibiu în 1828, dedicată membrilor societăţii, şi Gramatica lui Iordache Golescu, tipărită în 1840. S-au efectuat traduceri din: Alphonse de Lamartine, Nicolas Boileau—Despréaux *(Arta poetică)*, care au fost citite în decursul a mai multor şedinţe literare. „Câţi trăiesc din acei membri şi îşi aduc aminte de acele serate pot spune mulţumirea generală ce producea acele poesie ce pentru prima oară în vede-

---

[50] *Ibidem*, p. 144—145.

[51] I.H. Rădulescu, *Equilibru între antithesi*, p. 77.

[52] *Ibidem*, p. 77—78.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

rea românilor de cât ar fi capabile limba română, condamnată până atunci d-a fi limba celor zişi vlachi sau *mojici*"[53].

Societatea literară avea printre membrii săi chiar pe fraţii domnitorului: Mihail, Alexandru şi Constantin Ghica. În cadrul acestei societăţi s-a început formarea unei opinii naţionale, în sensul căutării şi găsirii mijloacelor de a ajuta poporul să devină o naţiune. Sub influenţa Societăţii, Grigore IV Ghica a numit pe membrii Comitetului de reforme în vederea elaborării Regulamentului organic, potrivit punctelor de vedere româneşti, în afara articolelor „ce le împreunară mai târziu muscalii"[54]. Membrii acelui comitet erau Gr. Băleanu, Gr. Brâncoveanu, Al. Filipescu, Gh. Filipescu, Şt. Bălăceanu, iar ca secretari: Al. Vilara şi Ion Cătuneanu. Mişcarea intelectuală iniţiată de Societatea literară influenţa şi mişcarea politică. Numeroase pamflete sunt îndreptate contra boierilor apropiaţi domnului, precum F. Lenş, N. Trăsnea, Şt. Belu. Pamfletele aveau mai ales rolul de a avertiza pe domn care favoriza pe unii boieri, fără a avea caracterul politic necesar pentru a imprima un curs spre reforme liberale sau egalitare, fiind doar expresia luptei pentru putere dintre grupările politice. O cerere de reforme însemnate aflată între documentele Văcăreştilor nu cuprindea nici ea revendicări liberale sau egalitare[55].

Ca reprezentanţi ai filosofiei luminilor, deci ai ideologiei celei mai înaintate a clasei dominante, membrii Societăţii literare nu aveau cum să depăşească cadrul acestei ideologii, tinzând la transformarea absolutismului tiranic într-unul luminat şi nicidecum într-un regim democratic. Prin mărinimia celor de sus, se căuta luminarea celor de jos, în scopul unei propăşiri naţionale, înţeleasă ca o evoluţie firească, fără schimbări de structură majore, vizând aplicarea principiilor Revoluţiei Franceze. Marii boieri, sub imboldul filosofiei luminilor, au avut însă multe de întreprins, în scopul urmărit. Astfel, datorită eforilor şcolilor, între care Constantin Bălăceanu şi ginerele său Gheorghe Golescu, s-au înfiinţat noi catedre la Şcoala de la Sf. Sava, s-a înfiinţat o şcoală la Craiova, unde se predau gramatica,

[53] *Ibidem*, p. 78.

[54] *Ibidem*.

[55] A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XI, p. 67—69.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

literatura şi ştiinţele în limba română. Ca profesori, au fost numiţi foşti elevi ai lui I.H. Rădulescu: Stanciu Căpăţâneanu, care deţinea şi funcţia de inspector, şi Grigore Pleşoianu[56].

După numirea sa ca profesor la Craiova, înainte de plecarea din Bucureşti, Stanciu Căpăţâneanu a fost iniţiat ca al treilea membru al Societăţii secrete. Ivindu-se ciuma în Bucureşti, în toamna anului 1827, I.H. Rădulescu şi Stanciu Căpăţâneanu au plecat la moşia Goleşti, unde a venit şi stăpânul ei după câteva zile. „Acolo, în altarul bisericei, Constantin Golescul, Heliade şi Căpăţâneanul susenară jurământul secret de a propaga şi împlini condiţiunile sau articolii susarătaţi''[57].

Originalul jurământului, de care I.H. Rădulescu nu dispunea, intenţiona, totuşi, să-l publice mai târziu. El se termina astfel: „Jurăm, în cele din urmă, că nici o pată de sânge, nici o violare nu va întina împlinirea datoriilor noastre". După care, Stanciu Căpăţâneanu s-a dus la Craiova spre a înfiinţa şcoala, împreună cu Gr. Pleşoianu, în timp ce I.H. Rădulescu a petrecut iarna la Goleşti, unde Dinicu Golescu întemeiase o şcoală cu elevi din trei judeţe (Muscel, Argeş şi Dâmboviţa), sub direcţia lui Aaron Florian[58].

În primăvara anului 1828, I.H. Rădulescu s-a dus la Sibiu, unde a dat Gramatica sa spre tipărire. A fost publicată în acelaşi an. În prefaţă, autorul pleda pentru necesitatea introducerii scrisului fonetic. I.H. Rădulescu arăta că, pentru a se înţelege, oamenii au nevoie de scris, spre a comunica la distanţă. Însă, pentru a fi clar, scrisul trebuia ordonat în funcţie de anumite reguli, specifice oricărei limbi. Punctuaţia este cea mai importantă, despărţind judecăţile, indicând ordinea şi relaţia dintre ele, în scopul de a face posibilă înţelegerea. În orice caz, se dovedea necesară evitarea pedanteriei, italienii oferind un bun exemplu, în acest sens, de urmat pentru români. Eforturile românilor transilvăneni şi bănăţeni în dezvoltarea literaturii române erau demne de laudă, dar pentru ortografie ar trebui să ţină seama de exemplul

---

[56] *Ibidem*, p. 78.

[57] *Ibidem*.

[58] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

italienilor, care scriu precum vorbesc, ci nu pe cel al englezilor și francezilor, care vor să păstreze etimologia cuvintelor. Or, aceasta folosește mai ales celor ce cunosc latina, însă pentru cei ce nu o cunosc, scrierea etimologică nu mai are vreun sens. În consecință, I.H. Rădulescu se pronunța pentru scrierea fonetică. Românii înșiși scriau așa cum vorbeau[59].

Autorul Gramaticii menționa realizări însemnate în domeniul învățării scrisului în limba română. Astfel, s-a întemeiat „școală prin care se slăvește nația", s-au predat discipline ca: filosofia, dreptul, matematica, geografia și istoria în limba română, se studia limba română, s-a introdus metoda lancasteriană, existau profesori care scriau, traduceau și acționau în folosul limbii și al culturii românești, educând și instruind tinerii în spiritul dragostei de patrie și apărării ei[60].

I.H. Rădulescu dădea și o definiție limbii și evoluției sale: „Limba este mijlocul prin care ne arătăm ideile și cugetele noastre, acela ce cunoaște și știe mai multe lucruri, a aceluia limbă este și mai bogată de vorbe și mai plăcută". Pentru a se cultiva, limba are nevoie de cuvinte noi, pe care și le-a creat sau le-a împrumutat din limbile mai vechi sau mai noi. Românii nu se împrumută, ci preiau de la romani și de la frații lor de gintă, iar dacă se împrumută trebuie să ia numai ce le este absolut necesar: „Vorbele streine trebuie să se înfățoșeze în haine românești"[61].

Gramatici mai fuseseră publicate de alți învățați români. La București, s-a deschis școală în care se predau gramatica și științele în limba română de către Gheorghe Lazăr, până în 1822. În această școală și-a conceput Gramatica I.H. Rădulescu. Între timp, limba română s-a dezvoltat și continua să se desăvârșească. În acest scop, era necesar să se hotărască asupra noilor termeni. Or, decizia, arăta el, nu poate fi luată decât de către o academie, care să se ocupe numai de literatura română, în scopul de a alcătui un dicționar, foarte nece-

---

[59] *Gândirea pedagogică a generației de la 1848*, București, 1968, p. 70—71.

[60] *Ibidem*, p. 71—72.

[61] *Ibidem*, p. 72—73.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

sar, îndeosebi, pentru efectuarea traducerilor, înfrumusețarea și cultivarea limbii, îmbogățirea ei cu noi termeni și mijloace de exprimare [62].

Domnia lui Grigore IV Ghica nu permitea punerea în aplicare a punctelor din programul Societății secrete din 1827. Pe de altă parte, timpul era totuși prea scurt pentru a da toate rezultatele așteptate. Între timp, armata rusă intrase în țară. Dinicu Golescu era bine văzut de autoritățile țariste, care, având nevoie de a publica un buletin de război, i-au permis înființarea unei gazete românești. El încercase chiar mai înainte să obțină aprobarea pentru înființarea unui ziar românesc, dar domnitorul Grigore IV Ghica a respins cererea. Dinicu Golescu a îndemnat doi studenți români de la Facultatea de Medicină din Leipzig, anume Ioan Mihail C. Rosetti din Țara Românească și Anastasie I. Lascăr din Moldova, de a înființa un ziar în străinătate. Cei doi studenți români au editat, în 1827, periodicul românesc intitulat *Fama Lipschii pentru Dația*. Dintre toate numerele, numai al șaptelea a fost descoperit la Biblioteca Brukenthal din Sibiu. Despre primele trei numere au fost găsite informații în fondul Goethe. Pe cât se pare, gazeta ar fi apărut în 52 de numere. După moartea lui I.M.C. Rosetti, survenită în februarie 1828, gazeta n-a încetat să apară, continuând până în 1832, prin activitatea lui Anastasie Lascăr [63].

Obținând aprobarea înființării unui periodic românesc, Dinicu Golescu i-a scris lui I.H. Rădulescu să se întoarcă în țară spre a începe editarea „Curierului românesc" de la data de 8 aprilie 1829 [64]. La fel procedează Gheorghe Asachi în Moldova, obținând autorizația din partea lui Mircovici, la 7 aprilie 1829, de a edita „Albina românească". Primul număr avea să apară la 1 iunie 1829. Anterior, încă din 1821, apăruse la Buda „Biblioteca românească", editată de Zaharia Carcalechi, sprijinit de Ioan Maiorescu și Damaschin Bojinca. După 1821, încetează, reapărând între 1829—1830, apoi în 1834 [65].

Primul număr al „Curierului românesc" apărea la 8 aprilie 1829 pografia de la Cișmeaua lui Mavrogheni. La 17 martie 1829 se

---

[62] *Ibidem*, p. 73.

[63] Anastasie Iordache, *Pe urmele Goleștilor*, p. 146.

[64] I.H. Rădulescu, *Equilibru între antithesi*, p. 79.

[65] I.C. Filitti, *Principatele Române*, p. 43—44.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

decisese trecerea tipografiei grecești și românești de la Cișmeaua lui Mavrogheni asupra lui I.H. Rădulescu. Ea fusese înființată de doctorul Constantin Caracaș, sprijinit de stolnicul Răducanu Clinceanu și slugerul D. Topliceanu, la 3 noiembrie 1817. La 11 octombrie 1830, văduva lui Constantin Caracaș vindea tipografia lui I.H. Rădulescu, tipografie ce funcționează din aprilie 1830 până în septembrie 1848. În același timp, exista o tipografie a „Albinei'' la Iași. Mitropoliile din Iași și București își aveau tipografiile lor. Tinerii aflați la studii în străinătate trimit salutul lor „Curierului românesc'', numele fiindu-le menționate în numărul din 5/17 iulie 1829 [66].

Începând editarea „Curierului românesc'', a mai fost inițiată o publicație „Adaos Literar'' al acestuia, care apărea lunar, ca broșură. În primul număr al „Curierului românesc'' din 8 aprilie 1829 se publicau: *Înștiințare* și *Istoria pe scurt a gazetei*, scrise de I.H. Rădulescu. În primul articol, se argumenta necesitatea unui jurnal, de multă vreme resimțită de către publicul românesc. Gazete au apărut mai la toate popoarele, fie ele chiar necunoscute, numai în limba română nu exista nici una. Prin aprobarea puterii protectoare, românii aveau bucuria de a citi primul ziar românesc. Pe lângă altele, scria I.H. Rădulescu, „simțim și această bucurie de a ne făli în mâinile noastre cu *Gazeta Patriei* noastre și scrisă chiar în limba noastră. Acuma poate cineva vedea pe simțitorul român curgându-i lacrimi de bucurie, văzând în toate casele bătrâni, tineri, bărbați, femei, învățați și mai de rând îndeletnicindu-se și petrecând cu *Gazeta* în mână și înmulțindu-și ideile și țiind în șir de întâmplările lumii''. Utilitatea *Gazetei* era deci generală: „Nu este nici o treaptă; nu este nici o vârstă care să nu afle plăcere și folos într-aceasta aflare vrednică și cuviincioasă, adică în Gazetă'' [67].

---

[66] *Ibidem*, p. 44.

[67] Paul Cornea, Mihai Zamfir, *Gândirea românească în epoca pașoptistă (1830—1860)*, vol. I, București, 1968, p. 99.

În Italia secolului al XVI-lea, în timpul războiului Veneției cu Soliman II (1563), a fost inițiată publicarea unor știri despre mersul operațiunilor militare. Plata foii tipărite se făcea cu monedă numită *gazetta*, de la care vine și numele aceteia. Au apărut apoi gazete în Anglia (1588), Germania, Franța, Spania, sau diverse titluri: *Relație*, *Corespondent*, *Curier*, *Poștalion*, *Hronic* etc. Și astfel, s-a extins gazetăria la toate popoarele lumii trezite la viața politică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

În al doilea articol, I.H. Rădulescu explica pe larg proveniența termenului de gazetă. La români a apărut destul de târziu, dar niciodată nu este prea târziu. Aceasta nu însemnează că românii nu au simțit nevoia unei gazete. Încercări au existat, dar neizbutite: „ca să voiască, totdeauna s-au aflat oameni, dar ca să înceapă, aceasta s-a păstrat numai pentru această vreme”. Şi acum au fost oameni potrivnici, dar au învins „înfocați râvnitori și pricinuitori”, precum Al. Filipescu, Constantin Golescu, Em. Băleanu, Constantin Filipescu, cărora „trebuie să le mulțumească obștea mai cu deosebire, deacă simte vreo bucurie pentru începutul acestei gazete” [68].

Însemnările de călătorie ale lui Dinicu Golescu — conchidea I.H. Rădulescu — evidențiau îndeajuns întinderea ce a luat-o gazetăria în alte țări, unde și plugarii simt că „trebuie să trăiască după vrednicia cuvântului”, încât „cei care zicem că suntem floarea neamului” să nu ne lăsăm a fi „mai prejos decât pleava celorlalte neamuri” [69].

Animat de înalte idealuri și de puternice imbolduri lăuntrice de a face binele general prin răspândirea culturii, I.H. Rădulescu prelua aplicarea programului Societății secrete din 1827, după decesul marelui cărturar patriot Dinicu Golescu, la 5 octombrie 1830. „Curierul românesc” din 1830 anunțase proiectele boierului luminist, între care: o colecție de tratate între Rusia și Turcia, pregătirea pentru tipar a unei hărți statistice a Țării Românești, înființarea unei școli de fete în București și a altor școli după modelul celei din Golești, dar nu a mai apucat să-și vadă planurile împlinite. Programul va continua să fie aplicat de I.H. Rădulescu, care, împreună cu Ioan Câmpineanu, întemeiau „Societatea filarmonică” în 1833: „Cunoscându-mă după vreo doi ani cu d. I. Câmpineanul, având amândoi mai aceeași etate, îi comunicai programa Societății secrete, jurămân-

[68] *Ibidem*, p. 101—103.
[69] *Ibidem*, p. 104.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

tul ce făcusem cu Const. Golescul îi şi arătai părerea de rău despre desfiinţarea sau risipirea, din evenimentele resbellului, a societăţilor literare" [70].

De curând murise fratele mai mare al lui Ioan Câmpineanu, Constantin. Fratele mai mic îi comunică atunci lui I.H. Rădulescu date despre începutul Societăţii secrete de la Braşov, la conducerea căreia fusese Constantin Câmpineanu, care îi lăsase statutele. Astfel, Ioan Câmpineanu, deţinătorul statutelor de la Braşov, şi I.H. Rădulescu, deţinătorul celor ale Societăţii din 1827, se întâlneau în vederea împlinirii aceluiaşi scop naţional, înfiinţând „Societatea filarmonică"[71]. Gânditorii şi cărturarii adepţi ai filosofiei luminilor provenind din marea boierime, precum fraţii Iordache şi Dinicu Golescu din Ţara Românească şi N. Rosetti-Rosnovanu din Moldova, reprezentau cele mai avansate elemente ale protipendadei, vizând transformarea regimului din absolutist tiranic într-unul luminat. Programele propuse de ei cuprindeau reforme avansate pe plan politic, naţional, cu limite în domeniul social. Niciodată un mare boier, fie oricât de luminat, nu concepuse măsura radicală a timpului ţintind la desfiinţarea clăcii şi împroprietărirea ţăranilor cu pământul pe care-l munceau. Pe plan economic, urmăreau doar revigorarea sistemului prin reforme administrative, care să faciliteze dezvoltarea meşteşugurilor, negoţului şi lucrării pământului.

Abuzurile fără limite ale sistemului social-politic incitau la acţiune pentru limitarea sau desfiinţarea lor, căci reduceau la o cruntă mizerie majoritatea populaţiei ţării. Prin măsuri înţelepte luate de sus considerau cei mai luminaţi dintre boieri că vor reuşi să tămăduiască excesele despoţiei orientale, care lovea şi în interesele lor. Privilegiaţi prin naştere, formaţi într-un regim al corupţiei şi samavolniciei, boierii, indiferent de gradul de cultură, nu se puteau ridica la înălţimea unor idealuri democratice proclamate de Marea Revoluţie Franceză. Trăind şi acţionând în aceeaşi societate, chiar şi cărturari şi gânditori politici proveniţi din categoriile sociale neprivilegiate adoptă filosofia lumi-

[70] I.H. Rădulescu, *Equilibru între antithesi*, p. 79.

[71] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

nilor ca ideologie a propăşirii naţionale, întrucât constatau imposibilitatea trecerii directe de la despoţie la democraţie. Era necesară o rormă intermediară, de tranziţie, între extremele care se excludeau feciproc. Mica boierime nu avea, deocamdată, altă ideologie, însă, în elanul ei, egalitarist, se apropia de principiile care conduceau la democraţie, prin implicarea din aproape în aproape. Ideologii noii clase în ascensiune, democraţii revoluţionari de la 1848—1849, vor proveni nu numai din clasele neprivilegiate, ci şi din rândurile clasei dominante, prin detaşare principială, care-i transformă în adversari.

3. Opţiuni pentru aplicarea principiilor absolutismului luminat în arta conducerii și a organizării statului

Reprezentanţii cei mai luminaţi ai clasei dominante erau preocupaţi de propăşirea naţională nu numai prin mijloace culturale, ci şi politice. Una din dorinţele sau necesităţile profund resimţite de ei consta în relevarea valorilor politice concretizate în crearea de noi instituţii moderne de conducere a statului. Evident, nu putea fi vorba de partide politice, căci acestea nu erau îngăduite în nici un fel de absolutism, ci de perfecţionarea monarhiei absolutiste pentru a deveni luminată, în scopul asigurării unei stabilităţi politice și a unei acceptabile convieţuiri sociale, fără excese din partea puterii.

Una din minţile luminate ale timpului aparţinea comisului moldovean Ionică Tăutul, prezumtivul autor al Constituţiei cărvunarilor din 1822, cel mai înaintat gânditor provenind din rândurile clasei dominante. Mic boier, dar pătruns de necesităţile timpului său, este dominat de aspiraţii egalitariste la nivelul întregii clase boiereşti. Fără a fi adeptul ideologiei Revoluţiei Franceze din 1789, el prelua egalitarismul, dar nu cu cei de jos, ci cu cei de sus. Aceasta nu era democraţie, ci egalitarism aristocratic pe plan politic, adică la conducerea afacerilor de stat. Evident, pe calea aceasta se putea ajunge și la democraţie, dar, deocamdată, concepţia lui Ionică Tăutul nu era una democratică, ci tot aristocratică, aparţinând absolutismului luminat. Prin exagerare, dintr-o firească efuziune sentimentală faţă de ideile şi faptele sale, a fost denumit, ulterior, de către un exeget al său ca «primul român democrat».

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Concepţiile şi idealurile luministe ale lui Ionică Tăutul devin mai concludente în activitatea sa de maturitate politică, ca secretar al rezidenţei oficiale diplomatice la Poartă a Moldovei şi sfetnic al lui beizadea Nicolae Sturdza. El plecase de la Iaşi pentru a participa la căsătoria acestuia, 1 decembrie 1824, şi nu s-a mai întors. La Constantinopol, redacta apoi corespondenţa pentru Iaşi. Acolo, are posibilitatea însuşirii temeinice a limbilor turcă, greacă şi franceză, deşi cunoştea bine din ţară pe ultimele două, îndeosebi franceza. El mai călătorise şi înainte de 1824 peste hotare. La Constantinopol, se ocupă şi cu comerţul, în afara îndeletnicirilor sale oficiale. La Iaşi, întreţinea 8 dughene. Cu banii dobândiţi voia să răscumpere moşia părintească Bălineşti[72] .

Din capitala Imperiului otoman, Ionică Tăutul întreţine o interesantă corespondenţă, redactează concepte politice, memorii, proiecte, manifeste şi chiar un mic tratat de politică. Înainte de orice, el caută să definească ştiinţa politică, pentru a clarifica opţiunea sa pentru monarhia luminată, ca formă de conducere. Opiniile sale despre această ştiinţă le expune în corespondenţa cu marele postelnic moldovean Theodor Balş. Astfel, într-o scrisoare din 1826, menţiona că în discuţiile sale despre diversele „materii politiceşti", marele postelnic îşi exprimase dorinţa ca interlocutorul său să le expună logic, în scris. Ionică Tăutul nu se considera însă un exeget în asemenea domenii: „În adevăr, eu n-am slava de a fi scornitor de idei noi. Fântăna lor este atât de scursă de filosofii veacurilor, încât nu un bucher moldovean, dar un învăţat de pe ţărmura Senii ori a Tamisului abia poate astăz să aibă noroc a găsi vro mică stropitură. Ideile mele sunt din ideile celor ce li-au cules mai înainte, şi eu aş sfătui pe tot cel ce ar avea trebuinţă de dânsele ca sângur să le caute în scrisurile cele clasiceşti a sute de bărbaţi vechi şi noi, carii singuri au făcut cinstia duhului ominesc. Acolo le va afla în toată îmbelşugarea lor, şi nu-i va rămâne decât a le rândui şi a le da şirul ce va cere a sa trebuinţă" [73].

Evident, Ionică Tăutul nu era un creator al filosofiei luminilor, ci un adept al său, căreia îi pătrunsese preceptele mai bine decât alţii,

---

[72] I. Tăutul, *Scrieri*, p. 13—16, Studiu introductiv de E. Vârtosu.
[73] *Ibidem*, p. 153.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

întrucât se deprinsese cu cititul și analiza diverselor lucrări, ca un asiduu cititor, cunoscător al limbii franceze. În consecință, deși se recunoaște doar un modest cititor, el răspunde totuși la trei întrebări puse de Th. Balș, anume: cum se explică mizeria internă a unor state ale căror relații externe și politică externă ar implica dimpotrivă; de unde provine marea deosebire între dezvoltarea diverselor popoare; dacă nu este posibilă schimbarea stării de lucruri interne altfel decât prin răsturnări violente. Prin aceste trei întrebări, Ionică Tăutul considera că marele boier Th. Balș cuprinsese toată știința politică [74].

Fără a se considera un creator în domeniu, Ionică Tăutul încearcă, totuși, o definire a științei politice, pornind de la Platon și lucrarea sa *De republica*, din care rezultă semnificația artei conducerii. Cei mai recenți filosofi, pentru a cuprinde opinii și generalizări asupra tuturor formelor de conducere de-a lungul vremurilor au denumit „materia" care se ocupă cu acestea „știința politicească". Deși există trei forme de state: republică, aristocratică și monarhie, există o multitudine de ipostaze în care se concretizează. Chiar sub aceeași cârmuire centrală, sunt conduceri provinciale deosebite una de alta. Apoi, Ionică Tăutul explică ce înțelege el prin știință politică: „A fiștecărâia ocârmuiri pravățul cel drept și firesc este a face cât să poate mai lungă viiața norodului său, dacă-mi este ertat a mă tălmăci așa, și cât se poate mai bună pitreciria fiiștecăruia om din norod. Lăsând shesurile și lovirile cele pre din afară și mărginindu-mă numai în starea ce din lăuntru a staturilor, poci încredința că, dacă în vreunul mersul ocârmuirii se pare a nu fi spre acest pravăț, nu este că doar n-ar fi voința ocârmuirii, ci că n-au nimerit temeiurile ce ar fi trebuit să ia: deci, cercetaria acestor temeiuri este materia științei politicești"[75]. Această știință este mai veche decât toate celelalte, ținând de organizarea socială a oamenilor.

Dacă nu era original în calitate de creator, Ionică Tăutul era, totuși, original în felul cum înțelegea și adapta el noțiunile și catego-

---

[74] *Ibidem*, p. 153—154.

[75] *Ibidem*, p. 154—155.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

riile filosofice ale ştiinţei politice. În felul său, tot un creator era, căci asimila, trecând prin filiera gândirii sale, concepte dobândite prin studiu sau „cercetare”, precum bine afirma el. Într-o altă scrisoare către Theodor Balş, determină temeiurile şi mijloacele politicii externe a Moldovei. La 9 ianuarie 1826, marele postelnic îi scria solicitându-i precizări asupra atribuţiilor politice ale funcţiei de mare postelnic, pentru a şti cum să mulţumească pe domn prin mai buna împlinire a datoriilor sale. Ionică Tăutul elogia pasiunea marelui postelnic în cunoaşterea atribuţiilor sale: „Politica, însă, adecă meşteşugul cel mare şi greu de a ocârmui oameni, cuprinde tot ce duhul ominesc poate ave mai înalt şi mai înlesnicios; şi, după locuri, că este o materie cu atât mai gre, cu cât shesurile [relaţiile] ce sunt între oameni şi între lucruri se află mai împleticite, şi cu cât într-un loc cia păn-atunci sistemă politicească s-ar afla hrentuită, ori obiceiurile în lucrare s-ar afla dipărtate di prinţipurile cele fireşti a politicii. Dovadă Franţa, care nu poate gusta ticna Angliei, cu toate că aşezământul de la 1814 este mai îndreptat decât acel ce să ţine în London de vreo 150 de ani” [76].

Pătrunzând mai mult decât orice compatriot al său resorturile intime ale politicii, Ionică Tăutul stabilea marea dificultate de a conduce oamenii, atribuind multiple calităţi pentru o administraţie, pentru că nici un om nu-şi poate afla siguranţa persoanei în afara ei. La fel ca matematica, politica îşi avea şi ea reguli proprii. Pentru a fi mai explicit, I. Tăutul recurge la analiza datoriilor unui om de stat. Foarte bucuros de solicitarea marelui postelnic Th. Balş, chiar măgulit, el îi mărturisea că nu se considera capabil să-i îndeplinească dorinţele, căci „mii de nepotriviri fac, duhului meu mărginit, o stavilă neobişnuită, pentru a nu putea afla întocmea nişte întâlniri netede de a prinţipurilor politicii cu obiceiurile noastre” [77].

Modestia adeseori afişată, mai degrabă ca o formulă de politeţe din partea unui comis solicitat de către un mare postelnic în scopul unor deslușiri, nu-l împiedică pe I. Tăutul de a-şi etala cunoştinţele.

---

[76] *Ibidem*, p. 156.
[77] *Ibidem*, p. 156—157.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Astfel, pentru a încerca un răspuns, el recurge la Sparta, la Rousseau şi la Montesquieu. Problema „cvadraturii cercului” în aflarea „prinţipurilor celor fireşti a politicii [...] nu este păstrată vreunuia de care să să făliască Moldova!” În consecinţă, nici el nu se considera a fi mai fericit ca înaintaşii săi: „Pre mărginit într-o puţină ştiinţă, duhul meu nu poate eşi nicidecât din canoanile cele prisne [atotcuprinzătoare] a mihanicii, după care şi zic că: *o mahină roasă, ori trebui îndreptată, pentru ca să lucreze după cuviinţă, ori să nu să ciară cuviinţa, dacă trebui cineva a să mărgini în ceia ce poate mahina. Iată în ce poci închiia toată politica din lăuntru a noastră !*” [78].

Fără îndoială, I. Tăutul, în felul său ocolit de a răspunde întrebărilor directe şi insistente ale marelui postelnic Th. Balş, sugera „reparaţii capitale” administraţiei din ţara sa, pentru a funcţiona conform principiilor moderne ale artei conducerii statului, altminteri nu se pot pretinde prea multe unui om de stat în cadrul administraţiei existente, comparată cu „o mahină roasă”. Or, această „mahină” nu îngăduia iniţiative îndrăzneţe, pe linia modernizării. Ionică Tăutul devine şi mai explicit, prin folosirea noţiunilor moderne în angrenajul de stat. Astfel, pe Th. Balş îl consideră „un ministru a statului nostru”. În definirea atribuţiilor sale, nu poate recurge la „o utopie zădarnică” şi nici „la o primejdnicioasă filippică”. Referitor la „politica ce pre dinafară a noastră (la politique extérieure) sau *diplomatica*”, ea se reduce la un singur articol, anume că Moldova este vasală Înaltei Porţi, care lasă liberă numai politica internă. Păstrarea acesteia este în interesul ţării, pierderea ei fiind o foarte grea consecinţă. Pentru a atrage bunăvoinţa Porţii, nu este nevoie de prea multă ştiinţă, căci totul se reducea la relaţia de stăpân şi supus. Potrivit acestei relaţii din vechime, Moldova ar putea fi „ce să numeşte un *état souverain*”, dispunând de o administraţie proprie, aproape independentă, cu armată şi putere proprii, care făcuse, în trecut, războaie şi încheiase păci, avea relaţii diplomatice cu alte state. Tributul anual plătit Porţii ferea Moldova de puterea unui inamic mai puternic. Din vechile privilegii acordate de sultani, n-a mai rămas în prezent „decât o jalnică

---

[78] *Ibidem*, p. 157.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

pomenire", ceea ce cauza „o pagubă atâta de mari la inima cea simţitoare a unui patriot"[79].

Mare patriot, Ionică Tăutul deplângea soarta patriei sale, care, prin vitregia vremurilor, păstrase doar o rămăşiţă de autonomie, datorită ingerinţelor repetate ale Porţii, apoi ale puterii protectoare în afacerile ei. El considera că nu trebuia, totuşi, dată vina pe soartă, ci trebuie să se tragă învăţăminte din trecut, însă pentru aceasta „ni-ar trebui să avem o istorie driaptă şi critică a locului nostru". Cât priveşte atribuţiile lui Th. Balş ca mare postelnic, trebuie avut în vedere că un stat mic, precum Moldova, are de făcut faţă la aceleaşi probleme ca şi marile state aflate în competiţie pentru împărţirea globului pământesc. Astfel, marile state au câte „o Ministerie a Pricinilor Streine".

În Moldova, exista Postelnicia cea Mare, fiind deja creată o analogie. Dar, la statele menţionate, „*Le ministre des affaires étrangères a la correspondance, par les ambassadeurs, avec tous les souverains dont il importe de conserver l'harmonie*"[80].

Datorită stării de vasalitate faţă de Poartă, Moldova n-avea relaţii diplomatice cu alte state, deci nici ambasadori, ci numai nişte reprezentanţi la Poartă. Ca atare, ministrul afacerilor externe al Moldovei (marele postelnic) avea atribuţii cu mult mai mici, analogia fiind stricată. Treptat, Moldova şi-a pierdut drepturile de *stat suveran*. Măcar marele postelnic ar trebui să se ocupe de comerţul extern, dar acest drept lipseşte şi, o dată cu el, una din atribuţiile sale. Ar fi putut să se ocupe de călătorii români peste hotare şi de cei străini în ţară, dar şi această atribuţie lipseşte marelui postelnic. Nici măcar randamentul unui minister nu este măsurat în funcţie de pricepere, destoinicie, ci de trecerea timpului. Deci, nu meritul contează în numirea unui ministru. Libera alegere a unui ministru în alte state determină încrederea în calităţile sale. În Moldova nu este propriu-zis o alegere, ci o „alegere îndemnată", care strică analogiei cu un ministru din

---

79 *Ibidem*, p. 158—159.

80 *Ibidem*, p. 160. Traducere: „Ministrul afacerilor străine are corespondenţă, prin ambasadori, cu toţi suveranii, cu care este interesat de a rămâne în bună înţelegere".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

alte state. Principiile au fost grav lezate în timpul domniilor fanariote. În condiţiile existente după 1823, unui ministru nu-i rămâne decât a primi porunci de la domn și a le îndeplini întocmai, de a avea bune relaţii cu consulii străini, de a nu se angaja în rezolvarea unor probleme care l-ar depăşi şi i-ar atrage înlăturarea din post, de a afla şi a comunica domnului cele mai recente evenimente din statele Europei, de a se preocupa să dobândească din funcţie, fără a abuza, câştiguri care să-i permită revenirea în slujbă, în caz de pierdere a ei, acesta fiind un vechi obicei care a adus decăderea şi va duce ţara „pân-în fundul prăpastiei" [81].

Solicitat sincer de marele postelnic, Ionică Tăutul răspundea, cu reţineri în formă, dar foarte sincer şi fără nici o rezervă în conţinut. Un mare dregător în patria sa nu era un ministru, ci un servitor cu rang al domnului, ca reprezentant al unei despoţii fără nici o limită în problemele de ordin intern. Domnul numit de Poartă, în schimbul unor mari sume de bani, trebuia să le împlinească, încă într-un timp scurt, căci nu se ştia cât dura domnia, pentru a dispune, eventual, de surplusuri, în vederea redobândirii, în cazul pierderii tronului. Competiţia stârnită de marea lăcomie de bani nu putea incita numirea sau alegerea după merit, ci după criterii de avere sau naştere, singurele în măsură să satisfacă exigenţele tuturor celor implicaţi în angrenajul puterii. Un ministru însemna el însuşi un om liber, apoi responsabil pentru actele sale nu numai în faţa şefului statului, ci şi a unei reprezentanţe naţionale.

Pentru opiniile sale, exprimate atât de sincer, marele postelnic Th. Balş mulţumea, într-o scrisoare, lui I. Tăutul. Cu satisfacţie, constata existenţa unui sentiment atât de deosebit la interlocutorul său, care cinsteşte patria şi aduce mulţumire în inimile celorlalţi patrioţi. Astfel, Th. Balş lua cunoştinţă de mărturiile adevărate ale preopinentului său, declarându-se printre cei mai aleşi prieteni ai lui: „Adevărate prietene! aşa iubesc a-ţi zice, aşa şi cred că eşti şi aşa să şi crezi că sânt eu. Te rog să-mi deschizi fără nici o supărare acist carieri a corespondenţăei dumitali, di la cari nădăjduiesc multe idealnice lu-

[81] *Ibidem*, p. 161—162.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

crări în slujba în cari sănt însărcinat. Ştii cătă legătură ari epanghenia mea, nu numai în interesurile statului, dar mai vârtos în celi dinlăuntru împregiurări a Curţei cu Ţarigradul"[82].

Nu numai cu marele postelnic Th. Balş, care-l preţuia atât de mult ca preopinent avizat, dar şi cu alţi prieteni din ţară întreţinea I. Tăutul corespondenţă. Astfel, în august 1827, răspunzând unui prieten, tocmai când se pregătea să plece la Brussa, spre a se îngriji de sănătate, îi mărturisea amărăciunea pentru cele relatate despre „strâmbătatea şi răutatea oamenilor". Avea atâtea de scris, dar nu putea aşterne pe hârtie „încă nici a suta parte". Ar dori să scrie despre „lucruri politiceşti", dar interlocutorul său nu se interesa de acestea, trăind retras, pentru a avea linişte şi pace. Cu toate acestea, mărturisea că prevedea un curs rău stării de lucruri din Moldova, din rău în mai rău[83].

I. Tăutul nu ezită a-şi face o profesiune de credinţă faţă de „fratele şi prietinul său", probabil unul dintre cei de inimă şi idei, un „cărvunar" retras din activitatea politică, în vremurile de restrişte care au urmat prevederilor Convenţiei de la Akkerman, ce pusese capăt mişcării pentru reforme iniţiate de mica boierime din Moldova. În consecinţă, Ionică Tăutul mărturisea prietenului său că, încă înainte de a avea cunoştinţă de scrierile filosofilor antici şi ale lui Montesquieu, a îndrăznit să emită unele soluţii pentru remediere, care, amendabile, cu trecerea timpului, dovedeau totuşi „o driaptă iubire de patrie". De atunci, el a evoluat, considerându-se printre „ucenicii mai de gios a şcolii lui Platon şi a lui Licurg". Cu atât mai greu îi vine acum să afle starea în care se găseşte ţara, cu totul altfel decât ar trebui să fie. Moldova dispune de toate bogăţiile necesare şi de oameni volnici de lucru pentru a deveni o ţară fericită, însă nu este, căci nu-i loc al păcii (liniştii interne). Bogăţiile sale nu sunt puse în valoare, oamenii sunt asupriţi şi jefuiţi de avutul lor: „Ei nu culeg decât rodul ce să îndură fire (natura) a le da. Prostul lăcuitor şi dumesnic nu răsuflă în coliba şi bordeiul lui decât aerul ticăloşiei (mizeriei), când au

---

[82] *Ibidem*, p. 162.
[83] *Ibidem*, p. 224—225, Scrisoare către „un frate şi prietin".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

scăpat din mâna a zăci zapcii, alți zăci îl așteaptă [...]. Acolo, părintele mii de lucruri are a jăli pentru fiei săi, pe carii, lipsiți de umbra pravililor, îi lasă în toată arșița răutăților omineşti; sora îș plânge pe fratile cel asuprit; femeia pe bărbatul cel jăcuit [jecmănit]" [84].

Autorul Constituției cărvunarilor, militant pentru egalitarism în patria sa, deplângea starea jalnică a țării sale, în care jefuirile nu mai conteneau, legile fiind nerespectate de cei care le fac și le cunosc. Faptele bune erau puține, iar moravurile în declin. Cu multe resurse naturale și cu oameni capabili a le pune în valoare, patria sa era nefericită din cauza abuzurilor fără limite și a samavolniciei. Marele patriot român considera că toate se întâmplau pentru că nu era cunoscută arta conducerii statului. Ca atare, la 1 octombrie 1827, începea de redactat: *„Socotinți" asupra meșteșugului ocârmuirii.* Ionică Tăutul concepea un scurt tratat de politică, preconizând și o „tabelă de materie", cuprinzând: Starea firească a omului, începutul ocârmuirilor, ideea de ocârmuire, mersul acestei științi, piedica cea mare a desăvârșirii ei, dacă toate lucrurile sunt primitoare ori nu de aceeași sisteme, dacă o sistemă poate fi vecinică [85].

„Început la 1 octombrie 1827", conceptul de tratat este intitulat: *Zidire politicii întemeiate pe firia omului.* Capitolul I se intitula: „Idee opştiască de politică" și începea prin a defini cuvântul, care vine din grecescul polis (oraș), înțelegând prin acesta orașul capitală din care se „face mai tot dricul grijilor ocârmuirii". Totuși, prin cuvântul politică, „să înțălegi meșteșugul de a ocârmui statul [țara]" [86].

Adept al filosofiei luminilor, Ionică Tăutul considera că numai prin adoptarea absolutismului luminat se putea redresa grava stare de lucruri din patria sa. Conducerea statului fiind un „meșteșug", trebuia învățată. Pentru a învăța, trebuie să ai ce și după ce. Iată, așadar, mobilul scurtului său tratat de politică. După ce definește politica, ajunge la conceptul de stat. Un asemenea organism politic îl asemăna cu o gospodărie, având relații între membrii săi, cât și cu megieșii, adică vecinii. Numai că necesitățile unei gospodării sunt

---

[84] *Ibidem*, p. 227—228.
[85] *Ibidem*, p. 178.
[86] *Ibidem*, p. 179.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

incomparabil mai mici decât ale statului, acestea din urmă fiind şi mai complexe (amestecate) şi extinse: „Di aceia, aceia ce este pentru o casă bună iconomie, pentru un stat este politica, care cuprinde pe amândoi aceste feliuri de aduciri a lui, ca doi ramuri a aceluiaşi copaci''. În consecinţă, ,,interesul unui stat este suma interesurilor tuturor lăcuitorilor ce el cuprinde. Acesta să chiamă şi interesul opştesc, înţăles numai pentru acel stat'' [87].

Exprimarea într-o limbă arhaică, deci mai greoaie, nu împiedica limpezimea şi preciziunea gândirii lui Ionică Tăutul, care analizase cu temeinicie problemele abordate, emiţând judecăţi de valoare pertinente. Astfel, el desprinde cele două funcţii esenţiale ale statului: relaţiile externe şi cele interne. Cu relaţiile externe se ocupa o ştiinţă deosebită, anume *diplomatica* (diplomaţia). Cât priveşte relaţiile interne (,,aducirile pre dinlăuntru''), există „pravelile [legile] ce sunt osăbit adunate supt titlul: *dritul oamenilor* (,,droit des gens'')''. Acestea cuprind relaţiile complexe („învârtirile a tot feliul de aduciri'') existente între oameni, între ei şi mediul înconjurător, între ei şi cârmuire etc. De această ,,materie'' se ocupă „pravăţii'' (legiştii), fiind ,,ramura cea mai groasă a copaciului politicesc, care şi slujăşti de timilie ciialalalte''. Ea cuprinde mai multe „pravile'', fiecare stat având pe ale sale proprii. Fiind numeroase, şi această ramură se divide în altele: ,,Iată, pe diasupra, ce îmbrăţăşază politica'' [88].

După ce defineşte obiectul politicii, Ionică Tăutul străruie asupra originilor politicii, considerând-o mai veche decât toate ştiinţele, deoarece, ,,ţiindu-să de organizaţiia cea firiască a omului, au trebuit, negreşit, să se înciapă totodată cu soţietatia''. Deşi mai veche decât altele, totuşi politica nu a fost ,,mai norocită'', căci nu a fost întemeiată pe o ,,sănătoasă theorii''. Astfel, precum a trebuit să treacă vreme îndelungată până să-şi dea seama oamenii de cele mai simple elemente de geometrie sau să afle puterea miraculoasă a ierburilor tămăduitoare, tot aşa şi în politică, ei nu şi-au dat seama de relaţiile dintre „ocârmuitori şi ocârmuiţi'', pe ce se întemeiază împărăţiile şi capetele

---

[87] *Ibidem*.
[88] *Ibidem*, p. 179—180.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

încoronate şi în ce fel pot fi împiedicate să decadă. Aceasta era una dintre cele mai grele cercetări, de altfel, dificil de întreprins de către oricine. Ionică Tăutul mărturiseşte că nu poate continua, fără a cita dintr-un scriitor mai nou, pe care însă nu-l numeşte: „Ştiinţa de a ocârmui oamenii este o mare fără fund şi fără ţărmuri, pre care Platon au cutezat să o măsoare întâi, însă el au fost departe de a-i putea face hartă; şi pentru a-i însămna întocma toate stâncile, cine ştie dacă nu trebuesc triizăci de vecuri de călătorie, poate, de furtuni'' [89].

Ionică Tăutul, definind politica, precizează că „prin ajutoriul filosofiei'' se pune în aplicare, căutând a concilia interesele individului cu cele ale statului, adică interesele generale. Căci, subliniază el, „isprava politicii trebui a fi bună pitrecire a omului, precum toate ştiinţele şi meşteşugurile privesc la a lui trebuinţi, urmiază că politica are trebuinţă de ştiinţa prinţipurilor, de nu a tuturora, măcar a unora şi de ştiinţa a să sluji de toate'' [90]. Un mare adevăr, care însă nu-şi află totdeauna aplicarea în practică, totuşi, politica este menită a servi omului, căci a luat naştere „din a lui fire''. Încât „de vremi ce a ei pravăţ este a lui bună pitrecire, apoi, pentru ca să-i fie şi isprava potrivită, urmiază că ia trebui să fie zidită pe firia omului. Şi de vremi ce omul nu poate fi fericit decât numai atunce când se află bine cu toate lucrurile către care are aduciri (relaţii, raporturi), urmiază că politica trebui să fie unită cu glasul pravililor celor nestrămutate a firii, cărora nu să poate împotrivi nepedepsit'' [91].

Un al doilea capitol este dedicat de Ionică Tăutul „legilor firii'', înţelegând prin acestea legile naturii, cărora era subordonată şi politica, căci, înainte de a cunoaşte legile ei, trebuie cunoscute cele ale naturii, care are legi statornice şi general valabile, fără de care dezvoltare nu are loc sau este încetinită. Creşterea plantei sădite este, aşadar, un efect al legilor naturii (pravilele firii) [92]. După alte milioane de combinaţii, se creează legi noi: „Precum, de pildă, greutaţii (gravitation) este o pravilă după care apa trage a căde de sus în gios, deci

---

[89] *Ibidem*, p. 180.
[90] *Ibidem*, p. 180—181.
[91] *Ibidem*, p. 181.
[92] *Ibidem*, p. 181—184.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

aciastă tragire a apii este o *ispravă* a greutaţiei. Tragirea apei iarăşi este o *pravilă*, când după dânsa râurile îş eu cursul şi matca lor; deci, cursul şi matca râurilor este o *ispravă* a tragirii apei'' [93].

Ionică Tăutul recurge şi la alte exemplificări, precum căldura şi lumina soarelui, care acţionează benefic asupra tuturor fiinţelor şi lucrurilor, transformându-le prin dezvoltare: ,,Supt cuvântul *fire*, înţălegim *pre toată lume*, ori lucrările în parte ce sunt în toată lume şi în fiiştecare din lucrurile lumii''[94]. Aceste ,,pravile ale firii'', Ionică Tăutul le atribuie Creatorului suprem, adică lui Dumnezeu. Ca şi făcătorul lor, legile naturii sunt desăvârşite. De aceea, numărul lor numai legiuitorul le poate cunoaşte, fiind fără sfârşit. Dezlegarea tainelor acestor legi aparţine Legiuitorului suprem [95].

Însuşindu-şi rezultatele ştiinţifice ale dezvoltării lumii, naturii şi societăţii, Ionică Tăutul se integrează curentului dominant în societate, fiind numai un adept al filosofiei luminilor din punctul de vedere al tranziţiei de la absolutismul tiranic la cel luminat. Cu toate acestea, el nu neagă posibilitatea cunoaşterii evoluţiei şi efectului legilor naturii, căci, în continuarea argumentaţiei sale, stăruie asupra desprinderii de către om a sensurilor legilor naturii. Astfel, în primul rând, omul a observat că legile naturii sunt eterne şi generale, mereu aceleaşi de-a lungul timpului şi oriunde, intrinsece lucrurilor, fără de care nu pot exista. Astfel, acolo unde este apa, ea este însoţită de toate legile ei. În al doilea rând, legile naturii cuprind în ele însele condiţia păstrării lor, încălcarea fiind pedepsită pe măsura răului făcut. Un animal amfibiu nu poate trăi fără apă. Pedeapsa naturală a încălcării legii este moartea. În caz contrar, prin reintroducerea în apă, fiinţa este răsplătită cu redarea condiţiei de a vieţui. În al treilea rând, legile naturii trebuie respectate de toată lumea, căci fiecare face parte din tot, ori acest tot se strică prin stricăciunea fiecăruia. În al patrulea rând, legile naturii se caracterizează prin echilibru (ecvilibru), ceea ce semnifică ,,o cumpănă de puteri'', deşi natura este alcătuită din ,,părţi

[93] *Ibidem*, p. 184.

[94] *Ibidem*, p. 185.

[95] *Ibidem*, p. 186.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

eteroghene (adecă părţi de deosăbite materii potrivnice una alteia)", cum ar fi, spre exemplu, apa şi focul. Fără existenţa unui echilibru în natură, ar arde tot, când începe focul. Aşadar, „*firiia* lucrurilor fără *păstrare* ar fi o dezzicere, asăminea ar fi o *dezzicere păstraria fără echilibru*"[96].

Prin demonstraţiile sale logice, Ionică Tăutul recunoaşte, implicit, caracterul obiectiv al legilor naturii, natură care înseamnează tot ce există. Astfel, fie că va cerceta un lucru în natură, fie mai multe sau pe toate, omul își dă seama de aceste legi cu caracter general. Ele au acelaşi caracter, aceleași baze: „Frunza este o mică mahină care, după oarecare lucrări a pravililor firii, are începutul ei, viiaţa şi sfârşitul [...]. Lumia toată asămine, nu este decât o mahină mare". Ca şi frunza, ea are început și sfârşit, după legile conservării (păstrării) și ale echilibrului (cumpenei). În acest fel, legile naturii sunt pretutindeni aceleaşi, fiecare existând prin tot, iar totul prin fiecare. Spre deosebire însă de fiinţe, lucrurile nu au voinţă. De aceea, ele nici nu încalcă legile naturii de care depinde existenţa lor. Fiinţele se caracterizează prin *mişcare* şi *voinţă*. Pentru a exista, fiinţele trebuie să se mişte, altfel mor[97].

Rămânea de lămurit dacă vietăţile, având voinţă, pot încălca legile naturii: „La fiinţele însufleţite, *mişcaria*, fără o *voinţă slobodă*, ar fi o dezzicere; căci la ce ar putea să slujească, unii fiinţi, mişcaria, dacă n-ar ave în sine *voinţa* de a o întrebuinţa ? *Voinţa*, dar, în fiinţele cele însufleţite poronceşte mişcării"[98]. Dacă n-ar avea mişcare, fiinţele n-ar putea încălca legile naturii, dar, întrucât mişcarea este determinată de voinţă, înseamnează că această voinţă liberă poate fi supusă erorii de a încălca aceste legi. Din acest punct de vedere, există două mari „clasuri": omenirea şi celelalte vieţuitoare. Voinţa omului este cu mult mai diversă şi complexă decât la animale, acţionând mai intens cu cât este „stârnită de lucrările gândului"[99].

---

[96] *Ibidem*, p. 187.

[97] *Ibidem*, p. 187—189.

[98] *Ibidem*, p. 189.

[99] *Ibidem*, p. 190.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Într-un capitol aparte, Ionică Tăutul analizează cele două ipostaze ale ființei umane: aceea de a trăi în lumea fizică și aceea de a trăi în lumea spiritului (înțelegătoare). De aici, decurge organizarea lui socială. În oricâte relații ar intra el cu obiectele din natură pentru satisfacerea nevoilor materiale, omul este dominat de sentimente și pasiuni care sunt puse în acțiune prin intermediul gândului, fapt ce-l situează în permanentă legătură cu semenii săi. Având un mare spațiu de acțiune, omul are un rol însemnat în natură și societate. El este capabil de iubire și ură și aceasta cu atât mai mult cu cât nu se mulțumește numai cu plăcerile materiale ale vieții, ci și cu cele spirituale. De la nevoile materiale („lucruri materielnice a lumii fizicești") omul „să întinde a iubi lauda, numile cel bun, cinste, lucruri nematerielnice, neapipăite, neapucate de dânsul, decât numa cu gândul, într-un cuvânt, lucruri a lumii înțelegătoare [. . .]. El nu urăște numai o mâncare amară, ci află amărăciune și în clevetire, în difăimare, în hulă; și aceste nu-l lovesc numai di-a dreptul; el le sâmte, să otrăvește de dânsele, de la un pol la altul"[100].

De la analiza legilor naturii, Ionică Tăutul ajunge la legile naturii umane. Între unele și altele există asemănare, dar nu identitate. Ca și obiectele, oamenii încep prin a fi *(par exister)*, altminteri ar fi o dezicere *(contradiction)*. Încât, tot ce este viață se supune legii conservării: „Cine calcă moralul trebui să fie în defensivă totdiauna", căci „precum, de pildă, omul are trebuință a fi păstrat în lume gânditoare, într-aciastă lume, numile cel bun ori difăimaria este către dânsul aceia ce în lumia fiziciască îi este hrana ce bună ori ce stricăcioasă. El, pentru a fi păstrat, are trebuință de hrana ce bună"[101].

În consecință, omul are nevoie de deprinderi bune tot atât ca și de hrană. Din partea altora, trebuie să se aștepte atât la bine, cât și la rău. Dacă relele deprinderi copleșesc, atunci omul va trăi în condiții dificile, dacă vor copleși cele bune, el va trăi liniștit și fericit. Ca atare, legile lumii spirituale au aceeași lege comună cu cele ale naturii, cumpăna sau echilibrul: „Nici o ființă nu le urmează fără a fi răsplă-

---

[100] *Ibidem*, p. 191.
[101] *Ibidem*, p. 193—194.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

tită, nici una nu le calcă fără pedeapsă, căci aceasta este a lor chizăş (garanţie); şi de să zăreşte o osăbire la a lor fel de răsplătiri şi de pedepsi, aciasta este pentru că pravilele lumii fiziceşti lucriază di-a dreptul asupra organului, în vremii ce a lumii înţălegătoare lucriază prin consecfinţii''[102].

Fugind de la locul faptei, s-ar zice că omul ar rămâne nepedepsit, dacă nu va fi aflat. Astfel, mari cuceritori şi jefuitori ai lumii, ca Attila, Gingis-Han şi Tamerlan, „carii au prădat pământul şi l-au umplut de sânge, au pitrecut în toată linişte pân-la sfârşitul lor''. Însă şi în aceste cazuri, legile umane acţionează asupra omului prin consecinţe. Nici o seminţie care a facilitat asemenea atrocităţi n-a scăpat de nenorociri. Deci, răul exemplu acţionează prin consecinţe asupra spiritului uman, determinându-l să prevină alte fapte rele, îngrozitoare. La fel ca pentru lumea materială, în cea spirituală există aceleaşi legi, precum a stabilit Montesquieu: „fiiştecare feliurime este uniformă şi fiiştecare schimbare, statornicie (Chaque diversité est uniformité, chaque changement est constance. *Esp. des lois*, livre 1, chap. 1)''[103].

În mod evident, Ionică Tăutul era adeptul filosofiei luminilor, între ai cărei promotori iluştri a fost şi Charles Louis de Secondat Montesquieu, care, în operele sale, îndeosebi *Spiritul legilor*, stigmatiza regimul absolutist şi sclavia. De pe poziţii deiste, marele filosof iluminist francez a criticat biserica şi clerul, prezentând statul ca o instituţie naturală. El a definit legitatea proceselor social-istorice, precum şi teoria despre caracterul general şi obiectiv al legilor. Ca atare, urmărea limitarea puterii monarhului prin domnia legii. Întocmai ceea ce urmărea şi Ionică Tăutul, care-i preluase şi prelucrase numeroasele concepte politice. În concluzia scurtului său tratat de politică, conchide, referindu-se la un filosof: „În adivăr, aducirile (relaţiile) ce au oamenii atât cu lumia fizicească, cât şi între dânşii, în lumia înţălegătoare, alcătuesc, precum au luat seama un filosof. un lanţiu de întâmplări, de pricini şi de isprăvi''[104].

---

[102] *Ibidem*, p. 194.
[103] *Ibidem*, p. 195.
[104] *Ibidem*, p. 196.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Recunoscând caracterul general şi obiectiv al legilor naturii, precum şi necesitatea respectării legilor morale, Ionică Tăutul nu devine un materialist, ci rămâne idealist. El scrie chiar o „*Cercare*" *împotriva deiştilor şi materialiştilor*, la 28 ianuarie 1828. Denumit de el însuşi: *Cercare (eseu) împotriva deiştilor, carii cred fiinţa unii dumnezăiri, dar tăgăduesc dumnezăirea domnului Hristos şi cele următoare a legii lui cei sfinte, şi împotriva Materialiştilor, carii tăgăduesc nematerialmia şi nemurirea sufletului, şi cele următoare aceştii mari dogme*, eseul explică, prin însuşi titlul său, natura concepţiilor lui Ionică Tăutul. El îşi dezvoltă argumentaţia pentru a combate concepţiile opuse gândirii sale[105]. După o îndelungată pledoarie în favoarea opţiunilor sale, el conchide: „Omul poate câştiga *ideea de Dumnezău* şi poati mergi cu giudecata sa până a afla şi câte poate din ale sale atributuri"[106]. El menţiona că, spre deosebire de animal, care acţionează din instinct, omul acţionează din raţiune[107]. În final, insista asupra esenţei convingerilor sale: „Mărturia purtării a toată omeniria de pre toată faţa globului şi din toate vecurile ne dovedeşte că omul are plecaria de a ave lege, şi un şir de rezoane temelnice şi sănătoasă ne dovideşte că nu este lăsat la dânsul a-ş face şi a-ş da el singur legia (credinţa). Aşadar, rămâne ca să i-o dei o fiinţă mai presus de dânsul, şi care fiinţă poate să i-o dea, dacă nu aceia care l-au zidit?" Venind de la „ziditorul omului", legea (credinţa) este şi „stavila ce de temelie" a puterii sale şi relaţia (legătura) dintre el şi „ziditorul" său[108].

Ionică Tăutul prelua numai ceea ce-i convenea din filosofia luminilor a lui Montesquieu, considerat posibil de adaptat în patria sa. Pentru a risipi orice echivoc, scrie un eseu contra deiştilor şi materialiştilor. Primii, deşi recunoşteau pe Dumnezeu creatorul naturii, nu-i recunoşteau intervenţia în evoluţia fenomenelor universului. Or, Montesquieu, la fel ca şi Voltaire, era un deist, criticând biserica şi

---

105 *Ibidem*, p. 229—234.

106 *Ibidem*, p. 235.

107 *Ibidem*, p. 235—249.

108 *Ibidem*, p. 250.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

clerul, intoleranţa religioasă. Gânditorul politic român nu se ridica la nivelul unei astfel de interpretări a lumii, naturii şi societăţii. Mai mult chiar, Montesquieu se pronunţă pentru limitarea prerogativelor monarhilor şi în favoarea puterii legilor. Ionică Tăutul nu numai că este împotriva restrângerii atributelor domniei în ţara sa, dar este încă indignat faţă de astfel de propuneri sau intenţii. Explicaţia unor astfel de manifestări spirituale consta în dorinţa sa de a ocupa tronul Moldovei, în noile condiţii create de prevederile Convenţiei de la Akkerman. În primăvara anului 1828, obţinuse eliberarea din slujba deţinută la Constantinopol, dar nu s-a putut reîntoarce în ţară din cauza izbucnirii războiului ruso-turc. Rămânând în capitala Imperiului otoman, se adresa la 27 august 1829 unchiului său din Bucovina Ilie Ilschi. Îi relata despre apropiata semnare a tratatului de pace, după încheierea armistiţiului. Principatele Române rămâneau sub suzeranitatea otomană, aşa precum ar „trebui să dorească tot românul patriot", întrucât numai în acest fel „am pute alcătui trup de naţie, dac-am ave noroc să avem începători precum ar trebui". Altminteri, „supt alte stăpâniri, nu ni-ar rămâne a aştepta alta decât încet-încet să ne facă un trup cu naţia stăpânitoare, ştergându-ne şi numele ce purtăm, şi limba însuş"[109].

Marele patriot român întrevedea perspectivele tragice ale naţiunii sale sub altă dominaţie decât cea otomană, în continuu declin al puterii, deci fără posibilitatea de a face un rău mai mare Principatelor Române, decât dependenţa ca atare. Prin rămânerea sub suzeranitatea Porţii, el considera că norocul surâdea şi de data aceasta românilor, cu condiţia să ştie a se folosi de împrejurările create. Îndreptarea stării de lucruri existente nu o putea face poporul, ci domnul ce va veni pe tronul ţării: „Nici un norod, nicăiuria şi niciodată, nu s-au putut îndrepta el singur; totdiauna câti un începător sângur au fost care au putut să îndrepte noroadele". Spre a fi mai explicit, el dă şi exemple în această privinţă: Solon la atenieni, Licurg la spartani, Numa la romani, Petru cel Mare la ruşi, Ludovic al XVIII-lea la francezi, care a îndreptat Franţa „pentru că s-au sumeţit a să îndrepta ia sin-

[109] *Ibidem*, p. 260.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

gură", trecând „prin toate rălile câte pot ticăloşi un stat" rupându-şi liniştea, pacea şi fericirea asigurate prin aplicarea „aşezământurilor" din Anglia, unde crescuse regele urcat pe tron după 1814 [110].

Nici o intenţie de democratism în concepţiile lui Ionică Tăutul, care stigmatiza Revoluţia Franceză şi principiile sale. Ceea ce agrea el îndeosebi era, fără îndoială, absolutismul luminat, tocmai ceea ce dorea însuşi să pună în aplicare dacă va deveni domn al Moldovei. În acest sens, el şi dezvoltă temeiurile pentru candidatura sa la tronul Moldovei. Adept al filosofiei luminilor, Ionică Tăutul considera că fericirea popoarelor nu o pot aduce filosofii, aşa cum s-a încercat, în mod greşit, în Franţa „norod de filosofi". Astfel că nu poporul este chemat a îndrepta starea de lucruri existente, „căci niciodată nimică bun, nimică temelnic nu putem aştepta de la noastre opşteşti adunări, ci, precum am zis, aciasta este treaba domnului ce vom avea. La noi rămâne numai să ştim a-l alege destoinic spre acest sfârşit" [111].

Dificultatea survine în a-l căuta şi a-l afla. Adresându-se unchiului său, Ionică Tăutul mărturiseşte sincer că nici un moldovean nu era mai destoinic decât el însuşi spre a ocupa tronul Moldovei, căci nici unul nu cugetase mai cu temei asupra mizeriei sau fericirii poporului. El a cercetat trecutul, legile altor popoare şi sistemele lor de conducere pentru a afla cauzele relelor de care suferea ţara. Folosit în administraţia statului, apoi, studiind mult după aceea, a devenit cu mult mai priceput în arta conducerii, încât nu exista un moldovean mai capabil de a redresa situaţia existentă [112].

Considerându-se cel mai indicat pentru a ocupa tronul Moldovei, Ionică Tăutul stabileşte şi măsurile necesare de întreprins în vederea remediilor concepute. Mai întâi, erau necesare legi, atât de diverse şi nu numai „pârgăreşti şi cremenaliceşti". El se iniţiase în studiul dreptului oamenilor (relaţii dintre state), legile organice (pravilele de temelie), legile administrative, în dreptul civil (pravile pârgăreşti), drept comercial şi penal etc. Cine nu cunoştea legile n-avea cum să conducă statul spre îndreptare. În al doilea rând, statul avea nevoie

[110] *Ibidem*, p. 261.

[111] *Ibidem*.

[112] *Ibidem*, p. 261—262.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

de „aşezământuri" (instituţii). Nu cunoştea vreun moldovean, în afară de el, care să fi studiat spre a afla „unde să hotăraşte Constituţia cu Regulamentul, slobozenia cu liberalismul". Nici un moldovean, altul decât el, nu poate şti până la ce punct „legia (credinţa) îş poate da mâna cu politica, pân-la care punct miniştrii legii pot ave o putere asupra cugetului omului". Moravurile au decăzut mult, dar ele nu se pot îndrepta prin silnicie, căci totul ar fi zadarnic. Nici un moldovean nu-l întrecea în studierea „temeiurilor moravurilor"[113].

Înţelegând temeiurile filosofiei luminilor, prin studii profunde, Ionică Tăutul se considera cel mai apt dintre compatrioţii săi pentru a prelua conducerea statului în scopul îndreptării lui. În consecinţă, stabileşte datoriile unui domn. Conducerea statului după principiile economiei politice numai în posibilităţile lui intelectuale şi-ar afla aplicarea, prin dezvoltarea comerţului şi meseriilor, necesare achitării datoriilor. Pentru propăşire, statul are nevoie de învăţătură (lumină) şi cultură, are nevoie de „întocmirea şi împodobiria limbii", de dezvoltarea ştiinţei şi meşteşugurilor, de desăvârşirea cultivării pământului, cu alte cuvinte, are nevoie „de grădină şi de grădinar". Nici un moldovean nu a cercetat şi nu a aflat mai multe ca el în aceste domenii. Fără ele, nu se va ajunge niciodată şi nicicum la bunăstare şi fericire. Dovada o constituiau nu numai domniile străine, dar şi cele pământene, care „au fost fără aceste ştiinţi", de unde starea mizerabilă în care se afla ţara. A fost ales un comitet alcătuit din M.L. Minciaky şi opt pământeni din ambele Principate Române pentru a elabora un Regulament, dar Minciaky e străin, iar pământenii nu sunt prea luminaţi pentru a cerceta realitatea şi a desprinde adevărul, binele care trebuie făcut. Fără ştiinţă, bunele intenţii nu-şi află aplicarea, căci n-are de unde veni îndreptarea. Dimpotrivă, Regulamentul cuprinde greşeli politice, care cu greu pot fi remediate[114].

Cunoscător îndeaproape al stării de lucruri existente, Ionică Tăutul considera că ar avea putinţa de a o îndrepta prin dezvăluirea acesteia în faţa „naţiei", interesate în a o schimba, solicitând aceasta celor două mari, puteri suzerană şi protectoare. El ar atrage atenţia

[113] *Ibidem*, p. 262—263.
[114] *Ibidem*, p. 263—264.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

acestora asupra erorilor care s-ar strecura în Regulament. Tânăr, de-abia împlinea 34 de ani, Ionică Tăutul năzuia la tronul Moldovei spre a-şi pune în aplicare principiile politice de conducere a statului. Potrivit Convenţiei de la Akkerman, domnul, după terminarea celor 7 ani, devenea „un mort politicesc", încât la 41 de ani va putea fi reales. El considera momentul potrivit pentru a prelua domnia, căci nimeni nu putea aduce fericirea ţării sale. Nu avea familie, deci nici o moştenire de lăsat, spre a fi dobândită cu orice preţ. Prin alegerea sa, se va întări vechea nobilime a ţării, căci Tăutuleştii erau boieri vechi [115].

Mic boier, autor al Constituţiei cărvunarilor, permanent aflat în opoziţie cu marea boierime, Ionică Tăutul întrevedea totuşi posibilitatea alegerii sale ca domn. Astfel, în cazul că patrioţii moldoveni ar fi de acord cu proiectul candidaturii sale, ar trebui să procedeze într-o anumită manieră. Conform Convenţiei de la Akkerman, domnul trebuie ales de Divan, cu acceptarea tuturor boierilor. Însă Divanul nu este un corp naţional, ci mai mult judecătoresc, deci nu reprezintă interesele generale. În privinţa prevederilor Convenţiei nu trebuie cerut Marilor Puteri a le modifica, în sensul ca domnul să fie ales nu de Divan, ci de Adunarea generală a boierilor. Această interpretare făcută acum „li-ar mirosi a liberalism", încât trebuie rămas la prevederile Convenţiei. În Divan, este necesar, aşadar, să prevaleze voinţa „patrioţilor". Ei trebuie să se unească spre a precumpăni în alegerea noului domn, decizia fiind trimisă celor două mari puteri. Patrioţilor nu le trebuie decât voinţa de a alege pe cine consideră de cuviinţă, având grijă a descoperi şi a îndepărta orice „mişălii". Unii ar putea să nege vechimea neamului Tăutul. Există însă documente vechi pentru a o dovedi. Ruga pe unchi şi pe alte rude apropiate să cerceteze în această privinţă [116].

Intenţionând să devină domn, Ionică Tăutul, într-un ***post-scriptum*** la scrisoarea către unchiul său, îşi exprima indignarea faţă de condiţia pusă de boierii din Bucureşti ca să fie limitate prerogativele domnilor, în sensul de a conduce împreună cu patru boieri. O astfel

[115] *Ibidem*, p. 265—267.
[116] *Ibidem*, p. 267—269.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

de propunere o considera ca pe o „deșănțată legiuitură”. Deci, puterea domnului nu trebuie „să chircească în despotism,” acesta fiind în contradicție cu interesul poporului, dar nici „să nu să chircească ori în tiränie aristocraticească, ori în slăbiciune anarhicească”. Nici despotismul unuia singur, nici tirania aristocrației, nici anarhia mulțimii nu erau considerate bune pentru societate. Toate trei au creat distrugeri și mizerie. Numai domnul destoinic, luminat, este capabil să conducă statul spre fericirea poporului[117].

Evident, Ionică Tăutul era sincer animat de a face binele patriei și poporului său, așa cum îl înțelegea el. Multe îi erau potrivnice, dar, prin puterea imaginației și înflăcărarea vârstei, aprecia posibilă candidatura și succesul său în a prelua domnia. El își punea, ca și alteori în trecut, speranța în mica boierime, din care făcea parte, căci marea boierime îl detesta. Printr-o serie de scrieri către compatrioții săi, căuta a-și face cunoscute intențiile în privința redresării țării. Alte scrieri se refereau la cereri către țar și sultan pentru aducerea sa pe tron, urmând a fi semnate de boieri. Astfel, un proiect întocmit de Ionică Tăutul avea menirea de a constitui o cerere „opștească” prin semnături ale boierilor aderenți, în scopul numirii sale ca domn al Moldovei. Cererea era, firește, adresată țarului, ca protector al Principatelor Române. În primele rânduri se măgulea vanitatea temutului protector pentru bunăvoința ce a revărsat-o peste Moldova, apoi se mărturisea îndrăzneala de a solicita țarului să ia în considerație decizia boierilor de a alege domn pe „unul din boierii cei mai vechi și cei mai destoinici a împlini învrednicirea de domn”[118].

Un alt proiect de cerere, în limba greacă, tradus în limba română, era destinat a fi adresat Porții de către boieri și locuitori ai Moldovei. După formule de politețe, se menționa propunerea lui Ionică Tăutul ca domn, el aflându-se în misiunea diplomatică a Moldovei din Constantinopol dinainte de război. Întrucât porunca Porții indica să se facă alegerea cu voința locuitorilor, apoi dorința lor consta în alegerea comisului Ionică Tăutul, ca unul ce descinde dintr-o veche familie boierească a țării și dispune de calitățile necesare de a conduce statul,

[117] *Ibidem*, p. 269—270.

[118] *Ibidem*, p. 271—272; vezi și varianta in limba franceză, p. 273—275.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

dovedite în administraţia Moldovei, apoi la Constantinopol, în cadrul reprezentanţei diplomatice [119]. Tot în luna august 1829, Ionică Tăutul redacta un manifest către moldoveni, sub apelativul: „Frate moldovene!”, înţelegând a cuprinde pe toţi cei care simt că au o patrie al cărei interes este strâns legat de al lor. Deşi departe de ţară, el se afla apropiat sufleteşte de toţi compatrioţii săi: „N-am alt interes decât al patriei mele, nici altă dorinţă decât a fericirii ei, nici gonesc (urmăresc) altă cinste decât a naţiei” [120]. La 1821 — 1823, încă tânăr fiind, el, Ionică Tăutul, a dezvăluit „multe rătăciri”. Cineva ar putea zice că este un om extraordinar. Aşa şi este. Problema se punea dacă trebuie mai întâi să fie ales un domn sau o lege prin care să se stabilească condiţiile alegerii sale. Mai necesară se dovedea însă o lege în care să se prevadă: dreptul de a fi alegător, locul alegerii, timpul necesar ajungerii în acel loc a alegătorului, secretul votului şi organele care să-l garanteze, în scopul de a fi ales cel care va întruni majoritatea. Drept condiţie a alegerii trebuie să fie provenienţa candidatului din vechii boieri ai ţării şi posedarea calităţilor necesare conducerii ţării cu destoinicie. O astfel de lege, deşi bună, necesară, nu poate rezulta din „staria înapoeată în care ne aflăm despre lumini”, încât, nu este de aşteptat de la adunările existente a legifera condiţiile alegerii domnului. Dificultatea consta în stabilirea dreptului de alegător pe care popoarele luminate îl acordă oricui „are un interes pentru patrie” [121].

În concepţia luminatului boier moldovean, interes pentru patrie are „tot naţiotul ce are avere însuşită şi stătătoare în acel pământ, fie moşie, fie acaret”. Totuşi, întrucât numărul celor care dispun de o mică avere este mare, o adunare prea mare ar produce mai multă zarvă decât bune rezultate. Ca atare, trebuie limitată averea la o moşie de 100 fălci sau la un venit de 1 000 lei anual, pentru a acorda dreptul de alegător. Desigur, la aceasta se vor opune cei mai bogaţi, care nu vor accepta drept egal cu mazilii, însă aceşti mazili descind din vechi boieri şi domni, scoşi cu timpul din dregătorii. Prin urmare, în Moldova există obiceiuri foarte înrădăcinate, luminile prea puţin răspân-

---

[119] *Ibidem*, p. 277—278 [august, 1829].
[120] *Ibidem*, p. 279.
[121] *Ibidem*, p. 279—280.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

dite pentru a înțelege adevărurile pe care se întemeiază politica. Pentru care motiv, o lege menită să preconizeze drepturile alegătorului nu era posibilă în acel moment. În consecință, rămânea preocuparea de a afla un domn capabil să deschidă ochii compatrioților săi, în mod treptat, asupra veritabilelor interese, deprinzându-i cu dreptatea și cu adevărul. Deci, văzând și făcând, fiecare se va asigura în practică despre drept și adevăr. Nu rămânea decât a indica pe acel domn destoinic „oricât de gâlcevnic și zgomotos de ar fi chipul alegirii ce vom face''. Oricâte dezbateri ar avea loc, se va găsi o grupare mai numeroasă și mai destoinică pentru a reuși [122].

Încrezător, ca orice idealist, în șansele sale de succes, Ionică Tăutul nu-și imagina că nu se vor găsi în Moldova „bărbați destoinici a înțălegi rezonul, și destul de îndrăzneț pentru ca să-i poată urma într-un veac de stricăciune''. El stabilește condițiile necesare pentru ca un stat să poată avea un bun conducător. În primul rând, statul avea nevoie de legi și regulamente pentru administrația internă, care să înlocuiască pe cele vechi, perimate. Dobândind legi și regulamente, ele trebuiau bine și corect aplicate. În acest sens, inițiatorul lor avea rolul primordial: „Acest adivăr pus, negreșit că trebuința statului este ca destoinicia începătorului ce va ave să fie potrivită cu starea în care se află''. Mai era, apoi, necesar de determinat în ce stadiu se găsea Moldova, pentru a constata ce calități trebuie să aibă noul domn, spre a corespunde cerințelor [123].

Mare iubitor de bine pentru compatrioții săi, Ionică Tăutul se considera frate nu numai cu moldovenii, dar și cu ceilalți români, indiferent de provincia istorică în care trăiau. Mândru de originea nobilă a românilor, li se adresează tuturor într-un proiect de manifest către „Frații Români''. El folosea această noțiune în sensul cel mai larg, cuprinzând pe toți cei dominați de sentimentul național românesc. Ionică Tăutul preciza că numele de român nu era nou, precum deja se cunoștea, amintind de originea romană. Pământul românesc a fost călcat de numeroase popoare aflate în continuă mișcare de la nord la sud. El a constituit teatru de războaie de la împăratul Traian

---

[122] *Ibidem*, p. 281—282.
[123] *Ibidem*, p. 282—285.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

până în contemporaneitate: „Aceştia luând sama, ne va da, poate, cineva dreptate de a ne făli că, prin mijlocul vecurilor şi prin atâtia strămutări a vremilor, noi suntem cei singuri din odraslile Romi în linie driaptă carii, cu numile de român, am putut păstra păn-astăz, şi am ferit de o stângire de tot, numile cel mare al stăpânitorilor lumii''[124].

Pentru a dobândi sprijinul Angliei, ale cărei înfăptuiri le admira, Ionică Tăutul, într-o scrisoare către un ,,Milord'', se adresa, de fapt, ambasadorului la Constantinopol, Stratford Canning, cu privire la cauzele care au adus decăderea Moldovei şi Valahiei. Cele două Principate Române n-aveau nici industrie, nici comerţ pe măsura posibilităţilor. Ele dispun de un pământ roditor, munţi cu subsol bogat, neatins de mâna vreunui metalurgist. Cu toate acestea, nu erau lipsite de interes pentru comerţul cu Anglia. Principatele Române, aflate sub suzeranitatea Porţii şi sub protecţia Rusiei, în vecinătatea provinciilor austriece, au constituit, adeseori, un cap de pod pentru înaintarea spre sud-estul Europei din partea ţarilor Rusiei. Or, guvernul britanic, în interesul menţinerii echilibrului între puteri, nu va putea să rămână indiferent la stricarea lui. Poporul român dispune de calităţi, dar nu are încă o industrie şi o cultură precum le merită. El ar deveni prosper, dacă nu ar fi rău administrat, pradă tuturor abuzurilor şi fărădelegilor unei aristocraţii feudale şi tiranice. Moldovenii şi valahii îşi spun români, ei au o origine străveche, purtând numele stăpânitorilor lumii, păstrând acest nume şi limba latină, în pofida vicisitudinilor istoriei. Ei merită generozitatea binefăcătoare a naţiunii engleze[125].

Ionică Tăutul, intens preocupat de soarta poporului său, insista asupra originilor nobile, pentru a fi ajutat să se ridice din grava situaţie în care se află. Moldovenii şi valahii erau denumiţi laolaltă ,,poporul român''. Decăderea lor din drepturile de autonomie, de care s-au bucurat din vechime, s-a datorat unor împrejurări nefaste, care mereu s-au agravat, îndeosebi după numirea de către Poartă a domnilor străini[126].

---

[124] *Ibidem*, p. 286.

[125] *Ibidem*, p. 199—200, Scrisoare către un „Milord'' 1828—1829 .

[126] *Ibidem*, p. 200—203.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Locuind în capitala Imperiului otoman şi adresându-se ambasadorului Angliei, care îi susţinea şi proteja interesele, Ionică Tăutul vădeşte circumspecţie, ferindu-se să critice Poarta. El sesizase marele pericol ce decurgea pentru români din ocupaţia armată a Principatelor Române, încercând obţinerea unui sprijin din partea guvernului englez în scopul slăbirii efectelor nocive ale protectoratului. Pe planul relaţiilor interne, dintre guvernaţi şi guvernanţi, elabora unele consideraţii asupra manierei în care conducătorii statului trebuie să asigure pe supuşi atât în privinţa existenţei, cât şi a activităţii lor. El argumenta că orice stat trebuie să fie puternic spre a face faţă presiunilor din afară. De aici, necesitatea de a avea locuitori mai numeroşi. Pentru a sprijini statul, oamenii trebuie să se simtă liberi. Dacă au libertate, ei nu părăsesc locul unde se nasc. În consecinţă, numai dacă serveşte interesului său, individul ajută promovarea interesului altuia. Având un loc al său de apărat, individul îşi apără patria, dându-şi chiar viaţa pentru ea. Respectarea drepturilor individuale de către stat îi aduce acestuia concursul celor care se folosesc de ele. Locuitorii trebuie să se simtă „mai mult ca nişte fii şi tovarăşi a şefilor, decât nişte supuşi”. În acest caz, neînţelegerile ar fi puţine şi s-ar aplana uşor. S-ar dezvolta îndeosebi „talenturile şi iscusinţa oamenilor”, „fiiştecare ar lucra prin sine şi pentru sine, plugăria s-ar întemeia, rodurile s-ar îmbelşuga şi bogăţiia particularnică ar face bogăţie obştiască” [127].

Fără îndoială, în limitele filosofiei luminilor, ca ideologie a clasei dominante, nu au existat concepţii mai avansate decât cele ale comisului moldovean Ionică Tăutul. N-a reuşit să se ridice la înălţimea înţelegerii rosturilor Marii Revoluţii Franceze, dar nu a neglijat acţiunea binefăcătoare pentru societate a principiilor sale. Ca mic boier, nu concepea o democratizare a relaţiilor politice şi sociale, dar urmărea aplicarea egalităţii la nivelul întregii clase dominante. Cât priveşte dreptatea şi libertatea, le vedea aplicate prin dobândirea unei bune administraţii aflate sub conducerea unui domn luminat, care

---

[127] Vlad Georgescu, *Mémoires et projets*, p. 174. Constantinople, 1828—1829.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

să le confere şi să vegheze la menţinerea şi sporirea lor. Ca la toţi boierii luminişti, comisului moldovean îi repugnau mijloacele revoluţionare de transformare a societăţii. În scrierile sale, nu există preocupări pentru o reprezentare democratică naţională a poporului, pentru limitarea prerogativelor puterii domnului, pentru crearea de instituţii democratice. El concepea doar o modernizare instituţională în cadrul absolutismului luminat. Constituţia elaborată în aprilie 1822 nu depăşea acest cadru, fiind una aristocratică, şi nu democratică. Bunele sale intenţii se integrau curentului politic generat de imboldurile spre generozitate faţă de imensa majoritate a neprivilegiaţilor, din partea celor aflaţi în vârful piramidei sociale. Gânditori politici şi cărturari patrioţi, boieri, luminaţi de imperativele timpului lor, înţeleseseră foarte bine că nu existau posibilităţi de ridicare din îndelungata şi continua decădere a Principatelor Române decât prin reforme efectuate de sus, care să evite marile zguduiri sociale, precum cea din 1821.

Nimic nu dezagreau mai mult boierii, indiferent de rang, decât transformările sociale şi politice radicale, democratice. Nici unul dintre ei nu mergea atât de departe, încât să propună desfiinţarea privilegiilor. Ionică Tăutul nu face excepţie. El se ridică doar împotriva deţinerii monopolului puterii în stat de către marea boierime. Adversar al limitării prerogativelor domnului, se pronunţă contra unor propuneri ale marilor boieri din Bucureşti în acest sens. Dorind intens să ocupe tronul Moldovei, nu concepea limitarea puterii, considerând că numai prin deţinerea ei întreagă ar reuşi să aplice principiile absolutismului luminat. Idealist şi chiar naiv, Ionică Tăutul n-a reuşit să aprofundeze resorturile intime ale preluării puterii de către un mic boier ca el, în condiţiile unei ocupaţii armate străine, care favoriza, îndeosebi, marea boierime. Restabilirea în privilegii a acesteia avusese, de altfel, loc prin prevederile Convenţiei de la Akkerman. Departe de ţară, deci în singurătate şi izolare faţă de cei dragi şi apropiaţi, Ionică Tăutul nu mai poate reveni în patria pe care o iubea atât de mult, căci se îmbolnăveşte de tuberculoză. Cheltuindu-şi ultimele resurse materiale pentru tratamentul cumplitei boli de care suferea, moare la 20 aprilie 1830 la Constantinopol.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Prin tot ce a făcut şi a cugetat, Ionică Tăutul a reprezentat o culme a gândirii româneşti în limitele filosofiei luminilor. Toate încercările sale generoase rămân zadarnice, întrucât nici măcar aplicarea celor mai avansate deziderate luministe nu era încă posibilă în Principatele Române, din cunoscutele cauze interne şi externe. Despre el, Alecu Russo scria că „e România reînviată, mişcată de toate patimile patriotice şi jucând acelaşi rol prin condei şi stăruinţi în politică, care îl giuca Vladimirescu cu puşca plăişească. Pamfletist călduros şi convins, în corespondenţă cu toate partizile, giudecându-le toate, şi iar singur de o partidă [. . .], partida ţărei. Fără Tăutu, istoria nu se poate înţelege". El a fost „oracolul junimii moldovene", fiind denumit de contemporani „Ionică filosoful"[128].

Absolutismul luminat avea adepţi în toate categoriile sociale, dar mai ales în rândurile clasei dominante. Mari sau mici, boierii luminaţi căutau o ieşire din grava stare de lucruri existentă. Deosebirile constau doar în alegerea mijloacelor şi în limitele impuse în aplicarea principiilor luministe de condiţiile interne şi externe. Între marii boieri, existau autori de proiecte de propăşire naţională prin cultură şi de revigorare politică care mergeau până la solicitarea Unirii Principatelor. Astfel, într-un memoriu adresat cancelarului Rusiei Nesselrode, în februarie 1829, marele boier moldovean Alexandru Sturdza preconiza stabilirea şi definirea dreptului de indigenat între cele două Principate, apoi numirea domnilor pe viaţă, un moldovean putând fi ales în Ţara Românească şi invers. Între altele, se propunea separarea puterii judiciare de cea administrativă, înfiinţarea de tribunale de prima şi a doua instanţă. Adunarea generală a Divanului va lua cunoştinţă de plângeri contra domnului şi se va pronunţa ca ultimă instanţă. Ca mare boier, Al. Sturdza vroia limitarea prerogativelor domnului şi suprimarea titlurilor onorifice acordate cu largheţe de către ultimii domni. În acelaşi timp însă, propunea limitarea influenţei autorităţilor eclesiastice, adică: îndepărtarea de puterea administrativă şi judiciară, circumscrierea atribuţiilor lor numai la probleme

---

[128] Alecu Russo, *Scrieri*, publicate de P.V. Haneş, Bucureşti, 1908, p. 112—113.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

spirituale și menținerea de așezăminte de binefacere, școli, spitale etc. Așadar, memoriul lui Al. Sturdza se referea mai degrabă la formule organice de guvernare a Principatelor Române, introducând numeroase inovații. El nu intra în analiza problemelor care vizau îmbunătățiri interne, precum repartizarea defectuoasă a dărilor, privilegiile abuzive, între care cel al scutelnicilor și posluşnicilor. Acestea le rezerva Adunării generale spre a decide, deciziilor sale trebuind să se conformeze guvernul. Memoriul lui Al. Sturdza avea în anexă un Proiect de Convenție sau tratat de pace viitoare. Însuși memoriul trebuia anexat la Convenție, sub titlul de *Cod Politic al națiunii valahe și moldovene* [129].

Un memoriu similar, către guvernul Rusiei, adresa și vărul său Mihail Sturdza, conținând propuneri referitoare la reorganizarea Principatelor. Sub titlul *Notions historiques concernant les deux Principautés de Valachie et de Moldavie*, memoriul începea prin a relata relațiile din vechime cu Poarta otomană. Drepturile lor au fost respectate un anume timp, după care au fost încălcate în diverse feluri: „Cele două Principate au devenit după câtva timp o fermă exploatată de domnitori, care, la rândul lor, nu erau decât instrumente ale opresiunii şi cupidității'' [130].

Mihail Sturdza propunea 6 măsuri de întreprins pentru îmbunătățirea situației Principatelor Române: stabilirea unui cordon sanitar pe Dunăre, înființarea unei armate naționale, deplina libertate a comerțului în schimbul triplării tributului către Poartă, domni aleşi pe viață și ereditari. În privința alcătuirii Adunării obștești, el propunea una numai din mari boieri: „Fără această dispozițiune prealabilă, Adunarea va degenera în ochlocrație [puterea mulțimii] și în licență. Nu numai că nu se va ajunge la obținerea nici unui rezultat satisfăcător, dar chiar va deveni, prin afluența de votanți, un focar de tulburări şi va sfârși prin a produce scandal'' [131].

---

[129] Vlad Georgescu, *Mémoires et projets de réforme dans les Principautés Roumaines 1831—1848*. Bucarest, 1972, p. 277—278.

[130] *Hurmuzaki*, p. 23—26, Iaşi, februarie 1829.

[131] *Ibidem*, p. 27.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Mare boier, înclinat şi el spre aplicarea principiilor absolutismului luminat, Mihail Sturdza se limita numai la protipendadă, pe care o considera singura capabilă să facă binele Principatelor. Altminteri, propunea: fuzionarea tuturor dărilor în una singură şi repartizarea asupra tuturor contribuabililor; fixarea unei liste civile pentru domn, care să nu mai dispună după bunul-plac de fondurile publice; interzicerea de a se mai acorda titluri onorifice de către domn sub nici un motiv, căci prin acest abuz au fost sustraşi contribuţiilor către stat numeroşi scutelnici, breslaşi şi slugi; fixarea atribuţiilor slujbaşilor şi desfiinţarea veniturilor slujbelor; înfiinţarea unei gărzi de 2 000 de oameni pentru apărarea ordinii interne; suprimarea privilegiului scutelnicilor şi breslaşilor [132].

Evident, cei doi mari boieri Sturdza urmăreau aplicarea principiilor absolutismului luminat ca o modalitate de modernizare a administraţiei de stat, dar numai în folosul marii boierimi, singura considerată aptă de a reorganiza şi conduce statul. Ei doreau propăşire naţională, fără a intra în problemele de ordin social şi cu excluderea micii boierimi din administraţia ţării.

Interesată în adâncirea procesului de modernizare, mica boierime nu se voia exclusă, ci, dimpotrivă, larg implicată. Ea supune unei critici virulente interesele de castă ale marii boierimi, dornică de a utiliza consecinţele modernizării în favoarea menţinerii monopolului puterii. Într-un *program de reorganizare a puterii judiciare şi a unor sectoare ale administraţiei, redactat la Iaşi în 1829 sau 1830*, se evidenţiau viciile organizării juridice a Moldovei, propunându-se soluţii deosebite de cele ale marii boierimi pentru remediere. Astfel, aşa cum era alcătuit şi funcţiona, Divanul vădea imperfecţiuni şi defecte care influenţau considerabil bunăstarea ţării. Odinioară, Divanul era alcătuit din boieri, indiferent de rang, încât toate categoriile aveau reprezentanţi care să le apere interesele. Cu timpul, membrii Divanului s-au restrâns la un mic număr de mari boieri. Abuzurile s-au extins, existând o infinitate de dezordini în proceduri. Numirile în înaltele dregătorii se fac nu după merit, ci după avere, naştere, vârstă şi alte consi-

---

[132] *Ibidem*, p. 28—29.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

derente particulare. De aici, o părtinire evidentă în judecata Divanului în defavoarea rangurilor inferioare și în favoarea unei preponderențe a marii boierimi, care violează legile și statutele țării. Împotriva deciziilor Divanului, cei nemulțumiți au dreptul de a apela la domn, dar acest drept a devenit iluzoriu [133].

Autorul analiza, apoi, cauzele care paralizau bunul mers al Divanului. În primul rând, *indiferența* pentru binele public, concretizată în tărăgănarea proceselor și în decizii după bunul-plac al marelui logofăt. Apoi *venalitatea*, care a cuprins toate ramurile administrației, fără nici o pedeapsă pentru abuzuri și nici o responsabilitate din partea celor implicați în justiție. Degradarea și neîncrederea, înmulțirea legilor, lipsa de interes au condus la o dezorganizare în administrația de stat cu grave repercusiuni [134].

În scopul remedierii acestei grave stări de lucruri, autorul propunea: aplicarea legilor în vigoare cu privire la posesiunile de pământ, care să înlăture șicana și reaua-credință în procesele de hotărnicie; fixarea jurisprudenței într-un cod de legi, care să înlăture arbitrariile, precum lăsarea la dispoziția oricărui agresor a bunurilor și persoanelor particulare; nivelarea avantajelor și onorariilor tuturor funcționarilor administrației, în scopul de a aboli veniturile abuzive; precizarea și separarea funcțiilor judiciare de cele executive, pentru a se circumscrie toți funcționarii în limitele atribuțiilor lor. În consecință, se concepeau și instituțiile necesare aplicării unor astfel de propuneri de reorganizare, anume: Divanul judiciar, Departamentul Afacerilor Străine, Departamentul de Procedură Criminală, Divanul Suprem și o Adunare generală a clerului și boierilor aparținând tuturor rangurilor [135].

Programul era unul luminist, vizând aplicarea principiilor absolutismului luminat, în locul celui tiranic, care promova privilegiile prin abuzuri fără limite, totul fiind la discreția capriciului, bunului-plac și a tendinței de îmbogățire prin eludarea legilor și obiceiurilor. Puterea urma, așadar, să intre în anumite limite, precizându-se atri-

---

[133] Vlad Georgescu, *Mémoires et projets*, p. 175—177.
[134] *Ibidem*, p. 177—179.
[135] *Ibidem*, p. 179—184.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

buţiile fiecăruia, de la domn la ultimul slujbaş al ţării, spre a evita degradarea prin extinderea corupţiei. Convins de justeţea propunerilor incluse în programul său, autorul își exprima speranţa într-o „promptă propagare a luminilor", prin aceste reforme menite a proiecta „primele fundamente ale unei restaurări viitoare, pe care un şef drept, dar sever, rigid observator al nedreptăţilor locale și eliberat de influenţa barbară a musulmanilor, va fi chemat să o întreprindă sub auspiciile Augustului Monarh care protejează aceste ţinuturi"[136].

Evident, programul era supus atenţiei ţarului Rusiei, dar nu de un mare, ci de un mic boier, interesat într-o mai largă şi profundă aplicare a procesului de modernizare, în limitele filosofiei luminilor. Astfel. preconiza alegerea unui domn de către nobilimea moldoveană, în totalitatea ei, în pofida urilor și coteriilor existente în rândurile sale. Desigur, alegerea, dacă va avea loc, va fi făcută numai de nobilime, căci poporul nu cunoștea vreo reprezentanţă naţională și nu exista ca un corp politic[137].

Acest din urmă program era similar cu propunerile de redresare generală a administraţiei formulate de Ionică Tăutul. El exprima deziderately egalitariste ale micii boierimi, ţintind la aprofundarea procesului de modernizare fără a depăși principiile luminismului. Boierii, mari sau mici, aveau un interes comun, anume menţinerea privilegiilor, căci nici unul nu era dispus să renunţe la ceea ce avea deja. Numai că, în lupta lor necurmată pentru egalizare la vârful piramidei sociale, boierii mici și mijlocii intră în contradicţie cu marea boierime, care nu voia să împartă puterea cu nimeni. Ideile democratice nu transpar nici măcar în cele mai avansate din scrierile gânditorilor luminiști din deceniul al treilea al secolului al XIX-lea, pentru că nu un proces de democratizare, ci de modernizare se urmărea, în avantajul întregii clase dominante, omogenizată sub aspectul deţinerii privilegiilor.

Lupta pentru generalizarea deţinerii tuturor privilegiilor în rândurile clasei boierești va sfârși printr-o scindare a acesteia în liberali și conservatori. Regimul regulamentar, deși va acorda privilegii micilor boieri, permiţându-le să ia parte prin slujbe inferioare la condu-

---

136 *Ibidem*, p. 184.
137 *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

cerea statului, nu va egaliza boierimea în privinţa deţinerii privilegiilor politice. Conservatorismul retrograd al unei considerabile părţi din marea boierime, situată pe poziţiile rigide ale vechiului regim, cu sprijin interesat din afară, va provoca orientări democratice în rândurile boierimii mici şi mijlocii, care-şi află unele interese comune cu clasele neprivilegiate. La fel ca în alte ţări vecine, în Principatele Române, noua clasă în ascensiune va creşte prin afluenţa unor elemente avansate din mica nobilime dornică de progres prin măsuri radicale. Temeiul clasei burgheze rămâne în ridicarea din categoriile neprivilegiate a unor gânditori şi militanţi politici capabili să promoveze şi să aplice principiile democratice de dreptate, libertate şi solidaritate naţională.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

CAPITOLUL VIII

Reevaluarea conceptelor despre modernizare în spiritul principiilor democratice

1. Pregătirea unei noi generaţii de gânditori politici

Izbăvirea de tarele vechiului regim politic avea să revină unei alte generaţii de cărturari şi gânditori politici, capabili să se desprindă de ideologia absolutismului luminat menită a conserva vechile structuri remediate, pentru a permite o modernizare conformă cu gradul de civilizaţie europeană. Ideologie caracteristică secolului al XVIII-lea, iluminismul se dovedea o soluţie întârziată pentru remedierea gravei stări de lucruri existente în Principatele Române după un secol de administraţie fanariotă care a însemnat reintroducerea lor în lumea orientală a tiraniei şi despotismului.

Supuşi unor intense presiuni interne şi externe, românii se aflau în situaţia de a nu mai suporta nici un fel de absolutism, fie el şi luminat. Ideile Revoluţiei Franceze percutaseră concepţiile rigide ale clasei dominante, anacronice în epoca maşinismului. Inteligenţa românească se raliază, treptat, curentelor de idei avansate ale timpului pentru a recupera marile pierderi în timp ale parcurgerii normale a treptelor de civilizaţie şi cultură, datorită încetinirii ritmului cunoscut prin avântul cultural şi artistic din secolul al XVII-lea şi începutul celui de-al XVIII-lea. Oricâte speculaţii s-ar putea face, şi s-au făcut destule, domniile fanariote au îndepărtat Principatele Române de curentele de cultură avansate ale timpului. Faptul că unii domnitori erau instruiţi, aveau preceptori străini pentru odraslele lor, posedau biblioteci, aveau relaţii în lumea occidentală, cunoşteau limbi străine nu se repercutează esenţial pozitiv asupra situaţiei din Principate, căci aceşti domnitori erau reprezentanţii Porţii, promovând, în această

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ipostază, rigorile despoţiei orientale, necesare suprimării oricărei mişcări de împotrivire din partea locuitorilor. O administraţie venală şi coruptă avea să statornicească moravuri orientale de neîncredere şi suspiciune între oameni, de linguşire şi lipsă de respect, de încălcare a oricărei demnităţi în numele afirmării intereselor Porţii şi ale reprezentanţilor săi în Principate, de spoliere fără limite şi de sărăcie extremă a celor care aveau nenorocul de a face parte din categoriile neprivilegiate ale societăţii, iar aceştia constituiau imensa majoritate. O soartă plină de dramatism izbutise să hărăzească dominaţia turco-fanariotă locuitorilor Principatelor Române. Cu deplin temei scria consulul englez despre această stare de lucruri existentă: ,,Nu există popor mai asuprit de un guvern despotic şi mai strivit de biruri şi de angarale decât ţăranii din Moldova şi Ţara Românească; nici un alt popor n-ar suferi cu aceeaşi răbdare şi resemnare jumătate din sarcinile care-l copleşesc''[1].

Nu boierii educaţi într-un astfel de regim, fie ei cât de luminaţi, aveau să schimbe radical esenţa lucrurilor, ci fiii şi nepoţii lor sau cei proveniţi din popor, instruiţi peste hotare, în contact direct cu cele mai avansate curente de idei ale timpului. Revirimentul în gândirea românească se produce, astfel, tot în contact cu civilizaţia şi cultura europeană, aşa cum se întâmplase cu cărturarii români din perioada prefanariotă, precum stolnicul Constantin Cantacuzino sau Miron Costin. Primul român trimis la studii în străinătate a fost moldoveanul Gheorghe Bogdan, în 1804, care a studiat dreptul la Paris. Al doilea, tot un moldovean, Furnaraki, de asemenea, va urma dreptul la Paris, în 1806. După această dată, moldovenii încetează a mai trimite tineri la studii în Occident, instruindu-se acasă cu profesori şi emigranţi francezi. Sub domnia lui Ioan Sandu Sturdza existau trei pensioane de băieţi şi unul de fete. Nu se cunosc instituţii similare în Ţara Românească în acest timp. Muntenii mergeau la studii în străinătate, mai ales în Franţa. Primii dintre ei proveneau din marile familii: Bibescu, Vlădoianu, Filipescu, Lenş. Apoi, au urmat bursierii statului în Italia şi Franţa. Astfel, prin 1820, două categorii de tineri studiau în Europa:

---

[1] Andrei Oţetea, *Tudor Vladimirescu şi mişcarea eteristă în Ţările Româneşti 1821—1822*, Bucureşti, 1945, p. 66—67.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

cei trimiși de familiile lor și cei trimiși de stat, adică bogați și săraci, ultimii trecând prin Italia pentru a ajunge la Paris, unde primii s-au îndreptat direct, ei cunoscând deja franceza învățată în familie[2].

Bursierii statului nu cunoşteau decât româna, la plecare, şi puţină greacă. Ei erau în număr de patru: Eufrosin Poteca, în vârstă de peste 30 de ani, căsătorit, care înlocuise deja pe profesorul său Gheorghe Lazăr la predarea geografiei, scriind şi mici manuale de filosofie în limba română. El a fost numit supraveghetorul şi trezorierul tovarăşilor săi. Alt bursier era Ion Pandele, cel mai bun elev al Şcolii Domneşti din Bucureşti, înclinat spre studiul matematicii, care, apoi, trecuse la şcoala lui Gh. Lazăr. Mai era Constantin Moroiu, viitor legist. Cel de-al patrulea urma să fie I.H. Rădulescu, înlocuit, în ultimul moment, cu prietenul său Simion Marcu sau Marcovici. I.H. Rădulescu va fi numit în locul lui Eufrosin Poteca, apoi, după plecarea lui Gh. Lazăr, în 1823, va lua chiar locul profesorului său. Cei patru bursieri au fost surprinşi de evenimentele din 1821, rămânând un timp în izolare faţă de ţara lor[3].

Foarte buni elevi în patria lor, cei patru bursieri români la Pisa s-au înspăimântat de extrema lor ignoranţă, odată ajunşi într-un mediu intelectual cultivat. Începutul a fost greu, căci aveau cunoştinţe rudimentare. A trebuit să se instruiască repede şi să înţeleagă tot, lăsând alte preocupări deoparte. Ion Pandele s-a dedat cu râvnă studiului matematicilor. Constantin Moroiu a făcut progrese însemnate în studiile juridice şi în cel al limbii italiene. Simion Marcovici studia franceza şi filologia, geometria şi chimia; Eufrosin Poteca abordase o mulţime de discipline: italiana, latina, filosofia. Nici unul dintre ei nu va deveni un mare savant, dar studiile la Pisa le-au trezit patriotismul, dezvoltându-le interesul pentru cunoaşterea continuă[4].

În luna octombrie 1823, bursierii români plecau din Pisa, ajungând, după o lună, la Paris, în vederea unor noi studii. Unul dintre ei, Ion Pandele, s-a sinucis. Eforia Şcolilor ameninţa pe bursieri cu încetarea stipendiilor dacă nu vor învăţa toţi matematicile. Era însă difi-

---

[2] Pompiliu Eliade, *Histoire*, p. 220—224.
[3] *Ibidem*, p. 224—226.
[4] *Ibidem*, p. 228—232.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

cil de învăţat această disciplină în timp de doi ani. Într-o scrisoare către membrii Eforiei, trimisă din Paris la 15 septembrie 1824, Eufrosin Poteca răspunde cu mare cutezanţă la incriminările lor, replicându-le că aveau multe de făcut pentru îndreptarea gravei stări de lucruri existente în ţară, precum: „izgonirea nedreptăţei din Valahia şi facerea unei legi politiceşti care să hotărască dăjdiile de acum înainte asupra veniturilor fiecăruia, fără deosebire, de la divaniţi până la plugari şi la hrănitorii de dobitoace; slobozirea robilor creştini, pentru că între noi creştinii nu este rob şi slobod, ci toţi suntem una [...], căci de nu vom urma în acest chip, numai cu o biată şcoală de matematici nu se poate face nimic bun spre fericirea norodului"[5].

Tinerii români trimişi la studii aveau multe de învăţat, îndeosebi în domeniul ştiinţelor umaniste. Numai studierea matematicii nu le era suficientă ca pregătire, pentru a ridica nivelul învăţământului și culturii din patria lor, la reîntoarcere. Aspru mustrat pentru cuvintele adresate membrilor Eforiei, E. Poteca răspunde cu semeţie: „Acei ce nedreptăţesc omenirea și pe săraci făcuţi întocmai după chipul lui D-zeu, asupra unora ca aceştia va cădea urgia cerului, sfărâmarea şi risipirea, ca praful ce-l spulberă vântul de pe faţa pământului" [6].

O altercaţie survenise între marii boieri, membri ai Eforiei Şcolilor, şi cei patru bursieri, care erau receptivi la noile idei ale timpului. Deși preot, E. Poteca vădea înclinare spre noile curente, fiind un exponent al durerilor poporului din care provenea. Bursierii scriau în ţară că „banii, la noi, nu sunt pierduţi, și va veni timpul să se laude cu noi nu numai acei ce ne-au trimis, ci toată Valahia". E. Poteca scria ca măcar să li se trimită bani pentru a se reîntoarce în ţară, în care „vor semăna sau puţinele idei ce le-au cules pe acolo, sau grâu pe întinsele ei șesuri" [7].

În locul lui Ion Pandele, Eforia chibzuia să trimită pe I.H. Rădulescu, dar a trimis pe altul, anume Petrache Poenaru. La cererea sa, eforii înaintau anafora către domn, prin care se solicită o bursă pe

---

[5] A.D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. XI, p. 219.

[6] *Ibidem*.

[7] *Ibidem*, p. 218.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

timp de 4 ani, în valoare de 2 500 taleri anual, pentru a studia la Paris, alăturându-se celorlalţi bursieri români. Prin hrisov, domnul întărea anaforaua, poruncind ca „întocmai să se urmeze" [8].

În cererea sa pentru acordarea bursei, Petrache Poenaru menţiona că studiase la Viena „câteva din limbi şi din ştiinţe filosoficeşti", obţinând atestatele doveditoare. Nemaiavând bani, s-a retras de la studii. Ca atare, solicita mărinimia domnului Grigore Ghica spre a-i acorda o bursă pentru a le continua, angajându-se să se pregătească în disciplinele pentru care i se va porunci: legile, filosofia, matematica teoretică sau practică, pe care le considera „cele mai de trebuinţă ştiinţe în patria noastră". Menţionând că era sărac, dar că familia sa de neam decăzuse cu timpul, Petrache Poenaru solicita să fie ridicat de unde căzuse pentru a „urma învăţăturile în luminata Evropă încă patru ani", spre a se face vrednic a împlini „cele spre folosul patrii" [9].

Primind bursa, Petrache Poenaru revine la Viena, spre a-şi continua studiile acolo, înainte de a se duce la Paris. Prima scrisoare o adresa în ţară prietenului său din Craiova Andrei Gheorghiu, la 6 aprilie 1825, informându-l despre oameni şi evenimente din capitala Austriei [10].

La 30 iunie 1826, P. Poenaru scria bancherului Zenovie Pop din Sibiu că mai avea doi ani de studii, după care va reveni în ţară spre a preda matematica. Mai avea de studiat: mecanica, arhitectonica (construcţiile), trigonometria practică şi astronomia, după ce în primii doi ani studiase matematica şi fizica. Aceste discipline se studiau însă foarte încet la Viena, încât nu va termina decât în trei ani. La Paris, din câte a aflat, se studiau mai temeinic şi în mai scurt timp, apoi „şi instrumenturile şi maşinile sunt mai multe şi mai desăvârşite". Decizându-se a continua studiile la Paris, Petrache Poenaru scrisese eforilor şcolilor, rugându-i să-i mărească bursa la 160 de galbeni pe an şi să-i trimită 20 de galbeni pentru a călători în capitala Franţei. Îl ruga pe Zenovie Pop să-l sprijine şi la Paris, precum la Viena, în ope-

---

[8] Gh. Pârnuţă, *Gheorghe Lazăr...*, p. 192—193, Anexa 13.

[9] George Potra, *Petrache Poenaru. Ctitor al învăţământului în ţara noastră*, Bucureşti, 1963, p. 237—238. *Către Gr. Ghica*, Bucureşti, 22 septembrie 1824.

[10] *Ibidem*, p. 240—243.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

rațiunea de transfer a banilor trimiși din țară. La Viena învățase germana, dar cei mai mulți români studiau la Paris. Ca atare, dorea să învețe și el franceza, ca până la urmă să nu fie defăimat de cei care o cunosc. Apoi, trebuia să se pună de acord cu tinerii români care studiaseră la Paris „prin unirea, încă din tinerețe, în reflexii asupra folosului patriei'', către care se simte dator s-o slujească din toate puterile sale[11].

Petrache Poenaru se transferă, pentru studii, la Paris. În Franța, este atras de noutățile tehnice. La 9 decembrie 1827, scria lui Zenovie Pop că a studiat mai ales fizica, chimia, mecanica și economia rurală. Apoi a vizitat fabrici, făcându-și schițe după diversele mecanisme și mașini-unelte, precum: mașini pentru prelucrarea pieilor, a lânii și inului, mori de apă sau cu aburi, pentru fabricarea zahărului de sfeclă, ,,industrie nouă și foarte productivă, pluguri iconomicoase și alte mărunte unelte arătoare''[12]. La 15 decembrie 1829, Petrache Poenaru scria lui Z. Pop, tot din Paris, că lucrase în fabrici de zahăr, de hârtie, de argăsitul pieilor și spălatul lânii[13]. Din nou, la 19 decembrie 1829, scria despre prelungirea duratei studiilor la Paris cu încă un an[14].

Prin 1829, erau vreo 24 tineri trimiși la studii în Occident, după cum menționa I.H. Rădulescu în „Curierul românesc''. Opt dintre ei trimiseseră o scrisoare de felicitare, cu prilejul apariției jurnalului, exprimându-și satisfacția pentru un asemenea eveniment: „Tipărirea, în limba română, a unui jurnal este în mod sigur un mijloc foarte eficace de a lumina pe fiecare asupra drepturilor și datoriilor sale''. Semnau: Coleschi-Sovetnic Mărgeală, Alexandru Lenș, Nicolae Băleanu, Constantin Brăiloiu, Dimitrie G. Golescu, Constantin Lenș Ion Vlădoianu, Constantin Filipescu[15]. Ei se aflau de mai mulți ani la studii, trimiși de părinții lor. În 1818, moldoveanul Petre Manega susținuse bacalaureatul în litere la Sorbona, iar în 1821 bucureșteanul Bubuki (grec) susținea și el bacalaureatul la aceeași prestigioasă și

---

[11] *Ibidem*, p. 254—255.
[12] *Ibidem*, p. 256—259.
[13] *Ibidem*, p. 261.
[14] *Ibidem*, p. 263.
[15] Pompiliu Eliade, *Histoire* ..., p. 243—244.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

veche universitate. Au urmat: Ion Vlădoianu, Constantin Filipescu, Dimitrie Castriossio, Al. Racoviță, Basil Phormion (grec) în anii 1826—1827. Ulterior, vor susține bacalaureatul și alți români, mai ales în drept. Nici unul nu a obținut bacalaureatul în științe, dar patru dintre studenți au efectuat studii medicale. Departe de ai lor, toți erau dispensați de servitori, trebuind să se descurce singuri [16]. Apoi, se instruiau în mediul parizian al epocii. În acel timp, Franța nu avea o politică realistă, fiind dominată de filosofia secolului al XVIII-lea, însă regimul politic din Principatele Române era atât de diferit, totuși, de cel din Franța deceniului al treilea al secolului al XIX-lea, încât „ei n-aveau nimic de perfecționat sau de îndreptat în cele două Principate Române, trebuind s-o ia de la început, și, pentru această operațiune radicală, nimic mai simplu decât a ignora ceea ce a existat mai înainte și de a crede totul posibil" [17].

Restaurația din Franța nu se compara, evident, cu cea de după revoluția din 1821 în Principatele Române, în care regimul politic rămăsese același în trăsăturile sale fundamentale. Din care motiv, diferența dintre tinerii români aflați la studii în capitala Franței și părinții lor devine enormă: „Lupta nu se va angaja în cele două Principate Române, ca aiurea, între două clase ale societății, dar foarte bine între părinți și fii. Și iată de ce în România această luptă va avea un caracter atât de blând. Nu s-a vărsat o singură picătură de sânge. După o slabă rezistență, părinții vor ceda locul fiilor, vor abandona, pentru ei, maniera orientală de a simți, cum au abandonat, pentru ei, costumele turcești". Franța a exercitat o influență mai mare asupra primilor studenți decât cu un secol după aceea: „Studenții de la 1820 erau aproape liberi; ei nu erau obligați să treacă decât examenele care le plăceau; prea puțin determinați a rămâne închiși în camerele lor; ei priveau, ascultau, aveau răgazul pentru a le face; pe scurt, se instruiau în modul cel mai natural" [18]. Profesorul nu era un om care să influențeze spiritul studentului român, ci un domn în fața căruia trebuia trecut un examen. Spiritul vremii îi influența în mod desăvârșit [19].

---

[16] *Ibidem*, p. 252—258.

[17] *Ibidem*, p. 260—261.

[18] *Ibidem*, p. 262.

[19] *Ibidem*, p. 263.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Fiind puţini la număr, primii studenţi români trăiau la un loc cu francezii mai degrabă decât cu compatrioţii lor. Despre ce gândeau ei atunci, există unele date în corespondenţa lor [20]. Din toate scrisorile lui Constantin Filipescu, spre exemplu, se deduceau dorinţele sale: instrucţia poporului, principii stabile de administraţie, monarhie ereditară, independenţa completă a ţării. El aprecia că boierilor le revenea datoria de a stăvili abuzurile, căci ei dispuneau de forţa necesară. Cei mari şi puternici trebuiau să se unească împotriva adversarilor interni şi externi: „Dacă străinul are nevoie de ignoranţa şi tâmpirea ţării, noi trebuie să luminăm poporul; dacă are nevoie de a veşnici arbitrarul şi de a măguli pasiunile celor mari, noi cată să-i opunem legile şi instituţiile ce pun frâul tuturor poftelor; dacă străinul are nevoie de un cap electiv pentru a ne despărţi şi a ne sfâşia şi pentru a interveni în certurile noastre, noi avem nevoie de o cârmuire ereditară şi tutelară, care să-i ridice orice nădejde” [21].

În finalul scrisorii sale, tânărul student român îşi declara intenţia de a participa la întocmirea unor proiecte menite a promova „prosperitatea şi neatârnarea ţării”. Şi ca el, gândeau şi alţi fii de boieri aflaţi la studii în Occident, precum: Ion Vlădoianu, C.N. Brăiloiu, Dim. G. Golescu, N. Băleanu, C. şi Al. Lenş, I.I. Filipescu, care, în 1829, trimiteau scrisoare de felicitare lui I. H. Rădulescu şi Gh. Asachi, întemeietorii „Curierului românesc” şi ai „Albinei” [22].

Studenţii români din diversele oraşe europene percepeau cu aviditate noutăţile timpului, studiau, se instruiau în vederea punerii unor noi temelii în Principatele Române, unde totul era de început. Vechiul regim restaurat după înăbuşirea revoluţiei române din 1821 nu mai comporta reforme, întrucât fusese conceput monolitic spre a asigura supremaţia conducerii în stat de către o minoritate, în defavoarea imensei majorităţi.

Revirimentul ideologic şi politic nu se va produce în rândurile boierilor, educaţi şi instruiţi în Principate, oricât de luminaţi ar fi ei,

---

[20] *Ibidem*, p. 265—280.

[21] I.C. Filitti, *Frământările politice şi sociale*, p. 143.

[22] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ci în rândurile fiilor lor trimiși la studii în orașele europene, unde au intrat în contact direct cu cele mai avansate curente de idei ale timpului. Nu înseamnează că toți cei care au studiat în Occident au devenit militanți pentru libertate și progres; unii au devenit liberali, alții conservatori, dar cu toții, indiferent de opțiune politică, se deosebeau de mentalitatea părinților lor.

Liberalii înșiși, precum Dimitrie G. Golescu, vor fi marcați de un moderatism pronunțat în acțiunile lor viitoare, datorită anilor de studii efectuate în timpul Restaurației din Franța. C. N. Brăiloiu însuși, un viitor conservator intransigent de mai târziu, scria tatălui său, în anii de studii la Paris, că boierii aveau datoria de ,,a se gândi să asigure fericirea bieților țărani, să stabilească legi bune și să întemeieze pe dreptate o nouă ocârmuire, spre a ne asigura un viitor fericit''[23].

Cu toate acestea, concepțiile profunde, cu caracter democratic, progresist, tot din rândurile cărturarilor proveniți din popor vor dobândi ființă și contur în sensul unei ideologii definitorii pentru noua clasă în ascensiune — burghezia. Militantismul lor este direct interesat în izbăvirea categoriilor din care făceau parte de tarele vechiului regim. Pe când cărturarii proveniți din clasa dominantă manifestau sentimente de generozitate față de cei oprimați, cei proveniți din popor simțeau ei înșiși oprimarea, împotriva căreia acționau prin mijloace radicale.

2. Radicalizarea ideilor social-politice în perspectiva promovării progresului și înfăptuirii unității naționale

În condițiile revigorării regimului politic al privilegiilor, ca urmare a Convenției de la Akkerman și a încheierii Tratatului de la Adrianopol, afirmarea forțelor progresului devine extrem de dificilă. Principatele Române, prin simularea de reforme înlocuite cu măsuri de ameliorare a administrației de stat, erau tot mai mult îndepărtate de principalele curente de idei avansate ale timpului. Ocupația armată de durată era menită a canaliza viața celor două țări române în umbra Imperiului țarist, unde

[23] *Hurmuzaki*, vol. X, p. 621, Geneva, 17 iunie 1828.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

n-aveau să afle decât o filire a tot ce era năzuinţă democratică, progresistă. Prinse între cele două mari despoţii orientale, Principatele n-ar fi reuşit să-şi menţină identitatea politică și spirituală fără contactul cu civilizaţia și cultura europeană.

Pregătirea în spiritul noii ideologii liberale se desfășoară anevoios nu numai în ţară, ci şi peste hotare, unde reacţiunea triumfase ca urmare a înfrângerii lui Napoleon I şi a încheierii Sfintei Alianţe, ca garanţie a restauraţiei pe continent după înăbuşirea ridicării popoarelor pentru libertate socială și naţională. Franţa redevenită regală, din republicană şi imperială, trăia sub auspiciile ideologice ale secolului al XVIII-lea. Curentele de idei avansate promovate de Marea Revoluție Franceză sunt în recul. Liberalismul se afirmă sub forma sa engleză, moderată, evolutivă, opusă transformărilor pe cale revoluţionară.

Spiritualitatea românească în formele sale cele mai avansate nu poate evolua decât în această atmosferă de restauraţie, atât pe plan intern, după înăbuşirea revoluţiei de la 1821, cât şi pe plan extern, după înfrângerea Franţei de către coaliţia forţelor absolutiste. De la Nicolae Rosetti-Rosnovanu, marele boier și cărturar moldovean, şi până la Ion Heliade Rădulescu şi Simion Marcovici, cărturari proveniţi din popor, purtătorii ideilor avansate în Principatele Române apar și evoluează în atmosfera predominanţei liberalismului englez, către care se simt atraşi. Romantismul revoluţionar va deveni făclia de lumină a generaţiei paşoptiste, care acum abia se iniţia în tainele scrisicititului, adică a elevilor primilor dascăli români instruiţi în metropolele europene.

Cu toate acestea, „datorită accelerării ritmului de înaintare economică, socială şi politică survenită după pacea de la Adrianopole, care agravează contradicţiile de clasă şi pune cultura în poziţia de a-şi desfăşura latenţele, o parte măcar a tensiunilor de adânc ale spiritului public ţâşneşte la lumină. Ca atare, alternativele dialogului dintre istorie şi mentalitate se desfac din conul de umbră al trăirilor neconștientizate, începând să capete o existenţă ideologică" [24].

---

[24] Paul Cornea, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mişcarea ideilor şi literatura între 1780—1840*, Bucureşti, 1972, p. 512.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

La convergenţa dintre luminism şi romantism are loc o „ardere" a etapelor, determinată de necesitatea istorică a micşorării decalajului provocat de perioada domniilor fanariote: „Încă din vremea fanarioţilor am constatat existenţa unui public boieresc şi cărturăresc, amator de romane şi gazete franţuzeşti, dar ştim că după 1821 se afirmă un public modest, de mică burghezie periferică, aflat de-abia în stadiul alfabetizării culturale, căruia i se adresează Anton Pann şi literatura de colportaj. Cel dintâi e europenizat şi gata să întâmpine inovaţia romantică, cel de-al doilea încă înfeudat tradiţiei şi Orientului, nu atât ostil formelor noi ale artei, cât opac. Procesul de modernizare avansează desigur, dar, cel puţin până la 1859, mai repede «sus» decât «jos», căci numai «sus» există posibilitatea contactelor cu Apusul prin şcoală, cărţi, voiaje, numai «sus» — voinţa de emulare şi mijloacele de a pune efectiv în concordanţă stilul personal cu stilul epocii"[25].

Ideologic, oamenii evaluează greu, anevoios, contactul direct cu trecutul şi prezentul făcându-le incertă incursiunea în necunoscut, adică în viitor. Repere existau, dar încă nu se reuşise alegerea celor mai adecvate, spre a fi adaptate. Între vechi şi nou, contradicţia era foarte puternică, absolutismul luminat fiind etapă de tranziţie aproape „arsă", căci reprezenta doar o soluţie întârziată, repede de depăşit, iar noile etape nu mai comportau amânare. Oamenii etapei de tranziţie oscilează între clasic şi modern, între tradiţie şi inovaţie, între stagnare şi mişcare, iar, dacă înclinau spre ultimele variante, îşi puneau întrebări referitoare la cât şi ce fel de modernism, inovaţie sau mişcare să recurgă. Moderatismul se impune ca o caracteristică esenţială a noii ideologii asimilate de gânditorii politici români şi adaptate condiţiilor istorice concrete din Principatele Române.

Între marii animatori ai culturii române din această etapă de tranziţie, I.H. Rădulescu şi Gh. Asachi se situează pe primele locuri. Cărturari proveniţi din popor, deci neprivilegiaţi, ei nu au nimic de pierdut prin adoptarea unui militantism cu largi deschideri spre regenerarea şi redeşteptarea naţională. Ca elev al lui Gehorghe Lazăr, şi prin el al Renaşterii româneşti din Transilvania, I.H. Rădulescu

---

[25] *Ibidem*, p. 520.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

este, totodată, şi elev al şcolii greceşti. În genere, — preciza Dimitrie Popovici —, el este elevul secolului al XVIII-lea francez. „Formaţia raţionalistă a spiritului său şi idealul pe care se străduieşte să-l atingă în diversele domenii ale activităţii sale pun în lumină rudenia spirituală care-l leagă de Enciclopedişti: el împărtăşeşte credinţa lor în progresul umanităţii, găseşte în operele lor un punct de sprijin pentru concepţia sa umanitară şi cosmopolită, doctrinele lor îi oferă un ideal artistic precum bazele pe care trebuie să se facă educaţia rasei umane"[26].

Dimitrie Popovici susţine că I.H. Rădulescu şi-a făurit o concepţie proprie despre libertate, dreptate şi adevăr, pe care le identifică cu convingerile lui, o veritabilă credinţă izvorâtă din *Enciclopedie*: „Epavă aruncată de lumea «Luminilor» în secolul romantismului, desfăşurarea vieţii sale sufleteşti ne sugerează imaginea acelor stânci ce se ridică pe ţărmurile mării şi pe care fulgerele le-au ars, vânturile le-au bătut şi valurile le-au măcinat. Smuls din lumea intelectuală în care se formase, scriitorul român se găseşte prins în ritmul trepidant al vieţii spirituale din secolul trecut. Faptul acesta avea să-l facă să fie, pe plan social, un conservator care pluteşte pe valurile socialiste; în literatură, un clasic îndrăgostit de poezia romantică, iar în ordine religioasă, un credincios care bate totuşi la porţile fiecărei idei, întrebând dacă Dumnezeu locuieşte înăuntru"[27].

Într-un studiu dedicat lui I.H. Rădulescu, cel dintâi preşedinte al Academiei Române, G. Zane apreciază că şi-a delimitat clar atitudinea faţă de marile probleme ale timpului său. I.H. Rădulescu aparţine ideologiei liberale. Deosebit de complex, ca personalitate, el trebuie cercetat cu mult discernământ, cu obiectivitatea adecvată: „Ideologic, Eliade este pe plan social un romantic şi un utopic"[28].

Incontestabil, Ion Heliade Rădulescu aparţine etapei incipiente a liberalismului românesc căruia i se integrează treptat, desprinzându-se

---

[26] D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des Lumières*, Sibiu, 1945, p. 14.

[27] *I. Heliade Rădulescu*, Studiu, antologie, tabel cronologic şi bibliografie de Paul Cornea, Bucureşti, 1980, p. 125—126.

[28] *Ibidem*, p. 176. Articol reprodus din „Viaţa românească", nr. 38/1966.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

dificil, cu reminiscențe evidente în concepția sa ideologică, de ideologia promovată de enciclopediștii francezi ai secolului al XVIII-lea. Esențial, el se integrează epocii moderne, pe care o și definește într-un articol publicat în „Curierul românesc" din 14 februarie 1830, intitulat: *Haracterul epohi noastre*. Considerată ca o „vârstă mehanică", în toate domeniile, inclusiv cel spiritual, epoca modernă se identifică cu mașinismul. Sunt menționate „piroscaful", înlocuitor al corăbiei, și „trăsura cu vapor", în locul calului: „Îmblânzim mările, strămutăm din loc munții și facem șăs și prin puterea cea nebiruită a instrumenturilor noastre ieșim biruitori în toate luptele noastre împotriva naturii [. . .], cu o câtățime de muncă avem un sălaș mai bun, îmbrăcăminte mai bună și hrană mai bună". Consecințele pe plan social nu vor fi însă tot atât de favorabile pentru categoriile de lucrători antrenați în procesul de producție revoluționat de mașinism: „Dar ce schimbări această nouă putere" va reuși să „pricinuiască în sistema soțială [. . .], făcând să crească grămada bogățiilor, caută să le grămădească și mai mult în același mâini, și să mărească distanța care desparte pe bogat de cel sărac" [29].

Desprinzând, astfel, trăsăturile definitorii ale epocii moderne, I.H. Rădulescu nu se gândea în primul rând la criterii morale, religioase, filosofice, ci la unul tehnic, cel al mașinismului, „care cu toate puterile sale adunate la un loc învață și pune în lucrare meșteșugul cel mare de a aduce mijloacele la sfârșitul lor". Mașinismul ușura munca manuală, prin reducerea efortului fizic, încât „cu o câtățime, dată de muncă" omul obținea bunurile necesare întreținerii vieții, având la dispoziție „instrumenturi mai sănătoase și grabnice de lucrare". Cât privește consecințele sale pe plan social, „acestea sunt întrebări" a căror „cercetare" o lăsa „pe seama economiștilor". Deocamdată, mașinismul influența toate domeniile vieții sociale, încât „geniul (duhul) mehanicii a făcut să se simtă și în lucrurile care se arată că nicidecum nu au a face cu dânsa nu sunt încă și lucrurile cele înlăuntru și înțelegătoare. În lumea cea morală, precum și în ceailaltă, s-au părăsit metodurile cele vechi și nimica nu urmează pe drumul său cel firesc și de bunăvoiea. Tot ce săvârșește prin mihanice

---

[29] „Curierul românesc", nr. 95 din 14 februarie 1830, p. 399—400.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

gătiri, gătiri complicate și mai dinainte întocmite. Într-acest chip și pentru educație avem în ziua de astăzi mașini: precum mașini lancasteriene, hamiltonie, monitori, harte, embleme (semne)"[30].

Ideea de progres general prin mașinism aparține curentului ideologic cel mai avansat al timpului. În domeniul relațiilor sociale, deși constata existența discrepanțelor provocate de mașinism, le lăsa totuși în cercetarea economiștilor. În privința relațiilor agrare, I.H. Rădulescu nega existența unui feudalism în trecutul Principatelor Românești și, deci, a unor contradicții sociale, văzând în relația clăcaș — stăpân de domeniu nu o servitute, ci o străveche asociație de interese reciproce, care s-a degradat treptat nu din cauza boierilor, ci a arendașilor. După el, claca era o muncă efectuată cu pioșenie și în mod gratuit de către cel care avea mijloace pentru cel care nu avea. Cu timpul însă, o muncă făcută de bunăvoie s-a transformat într-una silnică. Altminteri, claca fusese o muncă voluntară și atrăgătoare. Pe I. H. Rădulescu nu-l preocupa, pentru a stabili riguros științific, dacă au existat sau nu în trecutul românesc „aceste forme uzurpate în cursul veacurilor, aceste himere ultraromantice". El rămânea atașat acestora, considerându-se destinat să refacă instituțiile degradate, reconstituind „o înfrățire generală, la lumina unor flăcări revoluționare aprinse de el ca într-o adevărată magie și la căldura lor să topească toate adversitățile seculare și să instaureze o nouă societate, întemeiată pe înfrățire generală, o nouă lume, bună și dreaptă. Este o idee fundamentală din concepția sa. El a susținut-o neclintit"[31].

Ca un umanitarist abstract, I.H. Rădulescu predica înfrățirea generală. Mereu cu fața la trecut, el concepea un viitor prin refacerea instituțiilor celui dintâi, ceea ce semnifica o utopie. Trăind cu imaginația în trecut, nu mai putea percepe realitățile vremii sale, denaturându-le sensul. Prin puternica sa personalitate de propovăduitor al binelui, prin înfrățire generală, el se va bucura de o mare popularitate în timpul revoluției de la 1848, strângând în juru-i prozeliți și admira-

---

[30] *Ibidem*. vezi și reproduceri in: *Bibliografia analitică a periodicelor românești*, vol. I, 1790—1850, partea I, București, 1966, p. 3; *Antologia gândirii românești, secolele XV—XIX*, sub red. acad. C.I. Gulian, București, 1967, p. 210.

[31] G. Zane, *I.H. Rădulescu*, in *loc. cit.*, p. 177—178.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

tori fanatici. Cu toate acestea, a rămas în cultura română un solitar. El admiră pe reprezentanții socialismului utopic, dar caută în religie soluțiile de dobândire a libertății și fraternității. Romantic și utopic, I.H. Rădulescu a fost un mare patriot, adânc preocupat în întreaga-i viață de a cultiva limba română și de a dezvolta literatura. ,,Limba singură — afirma el — unește, întărește și definește națiunea, ocupați-vă de dânsa, mai nainte de toate și prin aceasta faceți cea mai fundamentală politică, veți pune fundamentele naționalității''[32]. Oricâte judecăți de valoare ar fi emise despre el, nimeni nu va putea contesta crezul său: ,,Eu nu am muncit decât pentru România, eu nu am scris decât pentru ea''[33].

Personalitate contradictorie, rezultând din confluența de curente ideologice în momentul afirmării mai cu temei a procesului de modernizare, I.H. Rădulescu nu se poate debarasa total, căci nu era posibil pentru un cărturar ca el, de luminismul secolului al XVIII-lea, în spiritul căruia se formase în țară, fără contact direct cu efervescența de idei a metropolelor europene. Produs eminamente al spiritualității românești intrate în totalitatea ei pe făgașul unor promițătoare reînnoiri, I.H. Rădulescu atinsese culmile unui astfel de „produs''. Dacă nu ar fi fost așa, nu devenea posibilă integrarea lui în fluxul necontenit al liberalismului românesc, fie el și in ipostaza sa cea mai moderată.

Ion Heliade Rădulescu, cărturar patriot, provenit din popor, cu o viziune clară despre progres prin dezvoltarea mașinismului, în pofida tuturor reminiscențelor sale luministe, a înclinat de partea liberalismului, nu a conservatorismului, ca alți contemporani ai săi, precum: Constantin N. Brăiloiu, cu studii de drept la Paris, frații Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei, Ion Vlădoianu și alții, de asemenea, cu studii efectuate în capitala Franței. Specializarea profundă, prin înalte studii, se dovedea insuficientă pentru un gânditor politic, dacă nu era însoțită de o înțelegere adecvată a fenomenelor politice, economice și sociale, care să determine o atitudine mai realistă față de necesitatea progresului în toate domeniile.

---

[32] *Ibidem*, p. 179.

[33] *Ibidem*, p. 180.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Ion Heliade Rădulescu nu avea cum să fie sau să devină un radical liberal, căci nu avusese posibilitatea asimilării, prin contact direct, a marilor curente de idei ale timpului, precum mulţi contemporani ai săi cu înalte studii efectuate în Occident. Cu toate acestea, a asimilat îndeajuns, pentru a se desprinde de ideologia clasei dominante, în ipostaza ei cea mai avansată, întruchipând filosofia luminilor, şi a trece de partea ideologiei noii clase în ascensiune, al cărei exponent va fi. Prin complexitatea trăsăturilor definitorii ale personalităţii sale, el îmbina trecutul cu prezentul şi pe ambele cu un viitor mai nebulos, conceput de el, dar în limitele ideologiei celei noi, adică în sensul istoriei, deci al progresului, ceea ce l-a şi ajutat, de altminteri, să fie un mare ctitor de cultură şi unul dintre marii făuritori ai României moderne.

Ideea de progres străbătea, ca o permanenţă, şi concepţia marelui cărturar, ctitor şi patriot român din Moldova, Gheorghe Asachi, care întemeiase cel de-al doilea periodic românesc „Albina românească". În primul său număr din 1 iunie 1829, Gheorghe Asachi publica un apel către cititori, în care aprecia dezvoltarea culturală ca principal factor de propăşire naţională: „Epoca în care trăim poartă semne însuşite şi vrednice de mirare! Dorul învăţăturilor nu numai că înfrăţeşte pe locuitorii unor ţări în câştigarea acestei moralnice avuţii, prin care o naţie se face puternică, şi încă şi oameni neasemănaţi cu religia, cu limba şi cu legile sunt însufleţiţi tot de aceeaşi simţire lăudată de a pofti unul altuia gradul deplinirei moralnice al învăţăturii şi măestriei"[34].

Cărturar patriot şi gânditor politic, Gheorghe Asachi nu a reuşit să se desprindă, nici el, total, de ideologia clasei dominante, în spiritul căreia se formase, democratismul său rămânând la nivelul dezvoltării culturale, „neînţelegând să acorde alte drepturi burgheziei şi ţărănimii"[35]. Spre deosebire de I.H. Rădulescu, care va deveni liberal moderat, Gh. Asachi nu se integrează curentului progresist, devenind un conservator reformist.

---

[34] *Istoria gândirii sociale şi filosofice din România*, Bucureşti, 1964, p. 134.
[35] *Ibidem*, p. 135.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Reprezentativ pentru promovarea noii ideologii, prin concepţiila sale radicale, este Eufrosin Poteca, revenit de la studii efectuate le Pisa şi Paris. El se pronunţă pentru egalitate între toţi locuitorii ţării în privinţa impozitelor şi accesul la funcţii, libertatea tiparului, dezrobirea ţiganilor, creşterea numărului de şcoli. Din nenorocire, nici concepţiile luministe ale clasei dominante, nici cele democratice de progres nu puteau fi aplicate în Principatele Române sub regimul absolutist tiranic: „Răul era prea înrădăcinat de veacuri. Cei mai mulţi boieri ţineau încă la privilegiile lor şi nu se puteau desbăra de a abuza de influenţa lor. Subalternii urmau cu vechile samavolnicii. Învrăjbirile din clasa conducătoare nu se potoliau"[36].

Născut în 1786 dintr-o familie de ţărani, Eufrosin Poteca a studiat la Academia grecească din Bucureşti, devenind în 1818 profesor de geografie la Şcoala de la Sf. Sava întemeiată de Gh. Lazăr. Între 1820 şi 1825 studiază la Pisa, apoi filosofia la Paris. În vara anului 1825, revine în patrie şi este numit profesor de filosofie la Şcoala Naţională. Era al treilea profesor care preda această disciplină, după Gh. Lazăr şi L. Erdeli. Concepţia sa era dominată de încrederea în posibilitatea cunoaşterii umane, care, deşi relativă, este continuă, pentru că omul nu poate rămâne „cu totul neînvăţat". Pentru el, filosofia avea un scop social, anume „fericirea omenirei pre pământ"[37].

În cuvântul de deschidere a cursului de filosofie la Şcoala de la Sf. Sava, rostit la 1/13 octombrie 1825, Eufrosin Poteca definea obiectul şi scopul filosofiei. Din punct de vedere metafizic, „filosofia este ştiinţa începuturilor în câtăţime şi în felurime, pre cât încape mintea omenească. Iar scoposul filosofiei este fericirea omenirei pre pământ, care se naşte din dragoste, fiica dreptăţii, fiica adevărului, fiul filosofiei". Profesorul menţiona că toate ştiinţele sunt folositoare societăţii, dar nici una ca „filosofia moralnică", pe care o va preda tineretului.

Nu există om care să le cunoască pe toate, afirma Eufrosin Poteca, dar nu se putea împărtăşi filosofia scepticilor, care susţineau că

---

[36] I.C. Filitti, *Frământările politice şi sociale*, p. 145—146.

[37] Nicolae Isar, *Concepţia iluministă a lui Eufrosin Poteca în faza analizei discursurilor sale din anii 1825—1827*, în „Revista de filosofie", nr. 12, 1965, p. 1635—1637.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

nu exista posibilitatea de „a cunoaşte intrinseca fiinţă a celor ce sunt". Ei trebuie considerați nebuni, pentru că, în loc să-şi recunoască neputinţa, neagă posibilitatea cunoaşterii[38].

Adept al posibilităţii cunoaşterii umane, E. Poteca se pronunţă pentru libertatea tiparului. Astfel, în cuvântarea rostită la examenul public din 20 iulie 1827, la Şcoala de la Sf. Sava, el menţiona că traducerile şi tiparul se reduceau numai la cele necesare slujbei bisericeşti, „iar de şcoală, de filosofie şi de ştiinţele omeneşti nimenea n-au îngrijit în limba românească în ţara noastră până în anul 1818", când a fost numit Gh. Lazăr la Şcoala de la Sf. Sava, care a predat geometria în limba română, precum mai târziu va preda geografia şi filosofia E. Poteca, el pregătind şi tipărind un manual de filosofie chiar înainte de plecarea la studii în Italia. După întoarcerea de la studii a bursierilor, au fost numiţi profesori cu predare în limba română a unor discipline, ca: gramatica, aritmetica, geometria, filosofia, legile românilor (dreptul). Fiecare profesor avea câte un manual spre a fi tipărit. În şcoală se studia după sistemul învăţământului colectiv prin „monitori". Localul devenea însă neîncăpător, încât „aceasta cunoscând-o prea înălţatul nostru domn Grigorie Ghica Voevod [...] a binevoit a porunci ca să se dreagă şi aceste mari case pentru a fi mai într-adins Şcoala Românească de ştiinţe [...]. Oare noi românii să rămânem departe de fraţii noştri Europeni? Oare în limba noastră n-ar putea să strălucească darul cuvântului [...]?"[39].

În anul 1829, E. Poteca, în *Introducere la filosofie sau lecţia începătoare*, făcea deosebirea între filosofie şi înţelepciune: „Filosofia este iubirea de înţelepciune, nu însă şi ea înţelepciunea. Filosof este cine iubeşte şi cercetează adevărul şi dreptatea lucrurilor, din care se dobândeşte binele şi fericirea oamenilor, şi înţelept este cine nu numai cunoaşte adevărul şi dreptatea, ci şi le împlineşte pre acestea purtându-să după vrednicia cuvântului drept, încât nu numai faptele sale, ci şi voirile sale să se poată potrivi la toţi, ca o lege"[40].

---

[38] *Antologia gândirii româneşti*, p. 181—182.

[39] *Gândirea pedagogică a generaţiei de la 1848*, Bucureşti, 1968, p. 34—35.

[40] *Antologia gândirii româneşti*, partea I, p. 185.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Bursierii români reveniţi de la studii din străinătate nu erau doar luminişti, precum boierii Dinicu Golescu sau Ionică Tăutul, ci, ca unii care studiaseră la şcolile Apusului, depăşeau limitele ideologiei clasei dominante. Ei intrau în fondul problemelor, dorind rezolvarea lor în interesul general, deci al mulţimii de neprivilegiaţi din care ei înşişi făceau parte. Şi alţi cărturari şi gânditori politici proveniţi din categoriile neprivilegiate ale societăţii împărtăşeau concepţii mai înaintate decât cele ale exponenţilor ideologiei clasei dominante, precum Barbu Paris Momuleanu. De origine socială modestă, ca şi E. Poteca, el consideră că viciile în societate se datorau patimilor sau relelor năravuri (caracteruri), rezultând din natura umană imperfectă. Între cele mai dăunătoare, constată luxul boierimii, dornică de a utiliza „felurimi de mijloace spre lăcomia nesăţioaselor pofte". Nobilii neglijau total activităţile productive (meseriile şi lucrarea pământului) care însemnau „baza fericirii neamului omenesc"[41].

Mereu în concurenţă pentru dobândirea de ranguri şi funcţii, boierii, din plăcere pentru lux, ajung la îngâmfare, ca urmare a apartenenţei la casta privilegiată a nobleţei. Inegalitatea socială nu are vreo justificare obiectivă, ci o prejudecată. Astfel, nobleţea se dobândeşte prin merit, şi nu prin naştere, virtutea fiind semnul adevăratei nobleţi. Chiar un monarh, dacă nu este virtuos, nu este nobil. Această calitate a spiritului implică lumină, ştiinţă de carte[42].

Şi marele boier Dinicu Golescu criticase aspru înclinaţia boierilor spre lux şi lâncezeală, dar B.P. Momuleanu se referă la o castă privilegiată pe nedrept, adică nu prin merit, ci prin naştere. El se ridică, astfel, împotriva privilegiilor, ca generatoare artificiale de deosebiri şi discriminări sociale. Volumul său *Caracteruri*, apărut în versuri la 1825, este destinat a contribui la îndreptarea năravurilor prin ştiinţa de carte. Un mijloc de regenerare îl constituia limba naţională. El pornea de la conceptul că „toate neamurile au naţională mândrie". Aşadar, nu trebuie nimeni să se teamă de sărăcia limbii române, „căci

---

[41] Barbu Paris Momuleanu, *Caracteruri*, Bucureşti, 1825, p. 6—7, Prefaţă; N. Isar, *Note despre concepţia iluministă a lui Barbu Paris Momuleanu*, în „Revista de filozofie", nr. 9, 1970, p. 1085—1086.

[42] Barbu Paris Momuleanu, *op. cit.*, Prefaţă, p. 7.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

maica ei latină este izvorul de unde s-adapă toate limbile Evropei şi orice idei şi ziceri ne-ar lipsi, nici să ne ruşinăm a o lua, nici să ne sfiim, zicând că nu e românească, că vremea le va face cunoscute de obşte în neam''[43].

Pentru B.P. Momuleanu, după 1821, urma o epocă nouă, ,,veac nou, cu bune lumini spre toţi, cu ştiinţe care înfloresc pretutindeni în lume''. Strănepoţii romanilor trebuie să se trezească, pentru ca ,,ştiinţe să dobândim'', limba română să fie lucrată cu ,,unelte meştereşti'' şi astfel din ,,surse filosoficeşti'' să se împrăştie lumina. Nu numai ,,veacul nou'' trebuie să îndemne la redeşteptare, ci şi datoria faţă de strămoşi, spre a întreprinde tot ce este posibil pentru patrie. Românii de pretutindeni contribuiau la redeşteptarea naţională, între ei şi cei din Transilvania, ,,doritori de limba neamului''[44].

Un ,,mic autodidact, înrudit sufleteşte cu Anton Pann'', B.P. Momuleanu ,,însuşi mărturisea că putea fi învinuit că scrie fără a fi «învăţat ştiinţele şi filosofia, nici multe limbi», iar pe Racine, Metastasio îi putea cunoaşte din traduceri. Totuşi, prin instinct, poetul este cu desăvârşire încadrat Occidentului''[45]. Astfel că, prin afinităţile de idei, el era un exponent al idealurilor categoriilor neprivilegiate ale societăţii, având o viziune mai largă decât a luminiştilor asupra necesităţilor de ordin social şi naţional.

În accepţiunea cărturarilor proveniţi din popor, cauzele decăderii poporului dobândesc profunzime, necesitând măsuri radicale. Interesante, sub acest aspect, sunt şi concepţiile social-politice ale doctorului Constantin Caracaş, care se desprind din studiul său *Topografia Ţării Româneşti şi observaţii antropologice privitoare la igiena şi boalele locuitorilor din 1828*. El susţinea că, în comparaţie cu bogăţiile sale, Ţara Românească avea un mic număr de locuitori, care nu numai că nu creştea, dar se micşora din cauza repetatelor războaie şi molime: ,,Deosebit este că existenţa şi puterea ţării numai atunci se întăreşte când mulţimea poporului este în raport cu întinderea teritoriului şi

---

[43] *Ibidem*.

[44] *Ibidem*, p. 68—69; N. Isar, *Note despre concepţia...*, *loc. cit.*, p. 1089—1090.

[45] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Bucureşti, 1941, p. 119.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

acesta (poporul) numai atunci creşte când solicitudinea domnitorului, peste toate răspândită, pretutindeni răspândeşte darurile sale. Dar când guvernul este precar, neputincios şi uşor de răsturnat şi în puţinul timp cât există nu se ocupă decât de propriul său folos, atunci dispare orice speranţă de îndreptare şi îmbunătăţire"[46].

Constantin Caracaş considera că sunt numai două clase: boieri şi ţărani, comercianţii şi meşteşugarii nefiind o clasă aparte, ci aparţinând celei dintâi: „Numai bieţii ţărani se deosebesc în toate din cei din clasa întâi şi compun clasa a doua, căci, împilaţi sub jugul despotismului şi gustând din amărăciunile lui, duc un trai plin de mizerii, de aceea mulţi se disting de prima clasă prin starea materială şi puterile spiritului". Cei din prima clasă locuiesc pe proprietăţile lor. Ei deţin dregătoriile în stat, din care obţin numai foloase, fără a se implica, în schimbul lor, la facerea de bine spre folosul general: „Se lipseşte însă până şi solicitudinea pentru proprietăţile lor private, care ar trebui să le ocupe corpul şi spiritul, căci le dau în arendă. Totul tinde la lenea sufletească şi sunt prilej de desfătare personală, dar sunt şi cauzele risipei şi dezordinei din viaţa lor, fiindcă nu se ocupă nici cu alte exercitări de spirit, nici că se aplică cu perseverenţă la studiu. Abia numai de câţiva ani unii nobili şi cetăţeni fruntaşi au început să conceapă dorul de învăţături filosofice, totuşi suflul domnitor al moravurilor trage pe tineri spre lene şi veselii, împiedicând progresul folositor al instrucţiunii. Ducând o viaţă nemernică, ei sunt veseli, curioşi şi înclinaţi către plăcerile trupeşti"[47].

Comercianţii, după el, duceau aceeaşi viaţă ca boierii, adică parazitară, fără vreun folos pentru progresul societăţii: „Oricine doreşte progresul acestei ţări şi orice observator cu sânge rece trebuie să admită că starea de decădere a locuitorilor ei se datoreşte mai înainte de orice luxului şi apoi lenei. Luxul, aţâţând egoismul, duce la întrebuinţarea îmbrăcămintei scumpe la bărbaţi şi la femei, adăugând la delicateţea somptuoasă a costumului asiatic scumpetea galante-

---

[46] *Antologia gândirii româneşti*, partea I, p. 250—251. Reprodus după: Pompei P. Samarian, *O veche monografie sanitară a Munteniei. Topografia Ţării Româneşti de dr. C. Caracaş*, 1937. Traducere din limba greacă. Dr. Constantin Caracaş (1773—1828) a fost medic al oraşului Bucureşti, mort de ciumă în 1828.

[47] *Ibidem*, p. 251.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

riei europene, şi prin introducerea fără seamă a produselor fabricilor străine a stors şi stoarce în fiece zi porii băneşti ai unei ţări care nu are nici industrie, de unde urmează să nu ajungă veniturile anuale pentru asemenea nemăsurate cheltuieli şi cele mai multe familii îşi înstrăinează fondurile proprietăţilor lor ca să acopere nevoile mereu crescânde'' [48].

Luxul, trândăvia şi lâncezeala orientală, lipsa de interes pentru progresul material şi spiritual, cu câteva fericite excepţii de boieri luminaţi, caracterizau clasa dominantă din Principatele Române. Despotismul oriental sfârşise prin secătuirea energiilor naţionale, care se reculegeau cu mare dificultate, spre a întreprinde o anevoioasă, dar absolut necesară operă de redeşteptare şi regenerare naţională. Tarele regimului despotic au făcut obiectul unor aspre stigmatizări şi din partea unor mari boieri luminaţi, dar la nici unul nu prinsese atâta profunzime ca la gânditorii politici proveniţi din popor. Consumul neproductiv, mereu în creştere, dublat de lâncezeala spirituală orientală, constituia marele impediment în calea progresului, numit ca atare de către doctorul Constantin Caracaş.

Nu numai ideile sociale, dar şi cele politice prind mai multă consistenţă şi lărgime de vederi, comparativ cu cele ale marii boierimi, fie ele cele mai avansate în sensul absolutismului luminat, pe care nu-l depăşeau. Astfel, referindu-se la diverse forme de conducere a statului, Simion Marcovici, unul din foştii bursieri ai statului în străinătate, în studiul său *Idee pe scurt asupra tuturor formelor de oblăduire*, le deosebea în funcţie de gradul de utilitate pentru interesul general. Unele sunt în folosul obştii, altele îl desconsideră. Într-o primă categorie, stabileşte: monarhia limitată, aristocraţia şi republica, în a doua: tirania, oligarhia şi ochlocraţia (tirania mulţimii). În monarhia mărginită, Simion Marcovici vede, de fapt, una constituţională, întrucât concepe şi un „aşezământ politicesc'', adică o constituţie. Monarhul deţinea puterea de conducere în stat în limitele unor legi, supraveghind ndeaproape exercitarea puterilor legiuitoare şi executivă. Deţinerea puterii de către monarh era astfel limitată, „ca să scape pe monarh de primejdiile turburărilor politiceşti şi norodul de asupririle despo-

[48] *Ibidem*, p. 254.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

tismului". Altfel spus, se acordă monarhului „îndestulă putere spre a pedepsi călcătorii legilor şi foarte puţină spre a apăsa neamul întreg"[49].

În imposibilitate de a cuprinde singur toate cerinţele puterii, monarhul îşi alege consilieri spre a-l ajuta în conducerea statului. El stabileşte dările (impozitele) conform necesităţilor statului şi posibilităţilor fiecărui locuitor, deci în mod progresiv cu averea. De asemenea, „veniturile statului le cheltuieşte la trebuinţele Patriei, iar nu la cumpărarea unui grozav şi vătămător ajutor străin, nici la îngrăşarea linguşitorilor carii umple paharul adevărului cu otravă, ii unge buzele cu miere, şi ne-l dă să bem sorbind într-acest chip moartea soţietăţii şi a noastră"[50].

În concepţia avansată a lui Simion Marcovici despre monarhia mărginită, monarhul nu trebuia să defăimeze, nici să se bucure de sărăcia supuşilor săi, depunând, dimpotrivă, eforturi pentru a ridica bunăstarea, înlăturând pe toţi cei care „vor îndrăzni să-l îndemne a să arăta nesimţitor la durerile şi chinurile pătimaşilor". Monarhul este dator să-şi rezerve în mod constant timp de cugetare profundă asupra naturii puterii care i-a fost conferită. Să se comporte cu dragoste şi blândeţe faţă de supuşii săi, îndeosebi faţă de cei săraci de la care poate afla mai cu uşurinţă adevărul, trebuind să se convingă că bogăţia şi fericirea lui depind de bogăţia şi fericirea lor. Strălucirea puterii să inspire smerenie, iar nu teamă şi groază. Onestitatea să constituie mobilul tuturor acţiunilor sale, răsplătită prin dragostea supuşilor[51].

Monarhul era dator să acorde locul cuvenit meritului şi ştiinţei de carte în societate, căci fără acestea nu va exista adevăr şi dreptate, linguşitorii fiind cei care le vor îndepărta spre folosul lor. Întrucât sursa principală de bogăţie era cultivarea pământului, cu toţii, bogaţi şi săraci, să participe la aceasta, monarhul având datoria de a apăra pe plugari contra asupririlor din partea bogaţilor. Monarhul orânduia,

---

[49] Paul Cornea, Mihai Zamfir, *Gândirea românească în epoca paşoptistă* (1830—1860), vol. II, Bucureşti, 1968, p. 230—231. Reprodus din „Curierul românesc", an I, 1829, nr. 29, 30, 31.

[50] *Ibidem*, p. 231.

[51] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

apoi, legiuitori care aveau datoria: de a cerceta caracterul, obiceiurile şi pasiunile supuşilor, pentru a le determina cauzele şi a înlătura pe cele vătămătoare, încurajând virtuţile; de a educa pe supuşi în spiritul dragostei de patrie şi al sacrificiului suprem pentru ea, al îndeplinirii slujbelor cu cinste, fără părtinire şi în folosul general: de a convinge pe orăşeni că au drepturi sacre şi inviolabile şi datorii incontestabile, care se intercondiţionează reciproc, neputând exista unele fără altele, cu alte cuvinte nu unii numai cu drepturi, iar alţii numai cu datorii, ci toţi şi cu drepturi, şi cu datorii, pentru a nu exista unii numai cu munca, şi alţii numai cu folosul ei, hrănindu-se cu sudoarea muncii lor; de a veghea la promovarea bunelor moravuri şi la îndepărtarea celor rele (desfrâul, discordia) spre a fi exemplul urmaşilor; de a alcătui legi clare, pe înţelesul tuturor, care să contribuie la afirmarea virtuţilor; de a nu admite practicile de defăimare şi denaturare comise oricât de rafinat prin născocirea de „mijloace viclene"[52].

Limitarea puterii monarhului urma a se face printr-un „Aşezământ politicesc", care să proclame: egalitatea tuturor locuitorilor statului în faţa legilor; contribuţii băneşti pentru întreţinerea statului potrivit cu veniturile fiecăruia; acordarea de funcţii după meritul şi capacitatea de muncă ale fiecăruia; leafă fixă anuală (listă civilă) pentru conducătorul statului, ceea ce prisoseşte revenind tezaurului public pentru plata slujbelor sau alte trebuinţe ale administraţiei; înfiinţarea unei armate naţionale, capabilă să apere patria de orice pericol; ereditatea monarhiei; înfiinţarea unui Senat legiuitor, care să vegheze la schimbarea şi îmbunătăţirea pravilelor pământului, deciziile sale rămânând de neclintit, atâta timp cât îşi va îndeplini prerogativele cu rigoare şi vor fi întărite de monarh, după deliberări „prin dare la sorţi ca să fie părerea fiecăruia slobodă"; înfiinţarea unui „Senat săvârşitor", adică executiv, cu menirea de a pune în aplicare legile votate de Senatul legiuitor; reînnoirea membrilor celor două Senate la fiecare 5 ani; declararea de război şi încheierea păcii de către monarh cu acordul celor două Senate în interesul general; inamovibilitatea (nestrămutarea) judecătorilor, atâta timp cât nu încalcă legile; „învăţătura naţională să încredinţează unui mi-

---

[52] *Ibidem*, p. 231—232.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

nistru învățat și învăpăiat la luminarea neamului"; libertatea presei, spre a face posibilă exprimarea în scris a ideilor „asupra stării patriei" de către „fieștecare patrior". Orice „patrior" va avea dreptul să propună innoiri în administrația de stat, în acțiunile monarhului, care, cârmuind părintește, „nu să teme de fiii săi"[53].

O veritabilă constituție preconiza Simion Marcovici pentru patrie, care, în concepția sa, nu mai era o monarhie luminată, deci absolutistă, ci „mărginită", adică una constituțională. Egalitatea tuturor în fața legilor, impozitul progresiv cu averea, promovarea în funcții după merit, separarea puterilor în stat, inamovibilitatea magistraților, dar, îndeosebi, libertatea presei constituiau libertățile democratice fundamentale. Simion Marcovici ținea totuși seama de momentul concret istoric în care-și elabora conceptele sale de „monarhie mărginită" și „Așezământ politicesc", încercând, măcar în formă, să adapteze idei foarte avansate, utilizând un limbaj adecvat condițiilor existente.

Pentru a fi mai explicit în expunerea conceptelor sale cu privire la „monarhia mărginită", o compară cu tirania, realizând un izbitor contrast. Astfel, în timp ce monarhia „mărginită" se bazează pe buna-credință insuflată supușilor, tirania este contrariul său, silind poporul să urască pe cel care conduce statul, căci a stricat „contractul soțial". El își atrage furia mulțimii, concretizată în tulburări politice. De teamă „tiranul silește pe cealaltă parte să tacă și să geamă". În accepțiunea lui Simion Marcovici, „un tiran întoarce toate puterile statului împotriva norodului; calcă legile așăzate; hrăpește fără milostivire averile supușilor; le necinstește familiile și nu le lasă decât simțirea ticăloșiei lor"[54].

Pe când monarhul constituțional (mărginit) veghează la slava statului pe care-l conduce și la bunăstarea supușilor, tiranul se preocupă numai de îmbogățirea sa pe seama celor mulți, în scopul satisfacerii plăcerilor sale, foarte atent la alegerea mijloacelor de „a nedreptăți și a hrăpi fără primejdie". Dominat de teamă și frică, tiranul simte nevoia unei siguranțe a persoanei sale, alegându-și paznici nu

---

[53] *Ibidem*, p. 232—233.
[54] *Ibidem*, p. 233—234.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

dintre „cetăţeni adevăraţi şi cunoscuţi de patrioţi buni, ci streini care, neavând vreo căldură pentru patrie, sunt în veci gata şi a o căzni fără milostivire"[55].

Evident, Simion Marcovici avea înaintea sa un lung şir de portrete ale domnilor tirani fanarioţi, care vlăguiseră energiile naţiunii prin practici politice contrare intereselor generale, reprimând orice încercare potrivnică vederilor şi intereselor sale: „Tiranul derapă pe toţi patrioţii cei mai aleşi; opreşte sădirea şi întinderea învăţăturilor, mai vârtos filosofia şi ştiinţele politiceşti, carele ne învaţă drepturile omenirii; să împotriveşte la tot felul de adunări patrioticeşti, subt pricinuiri zadarnice; presară spioni în toate casele ca să afle secreturile familiilor, sau de să urzeşte cevaşi împotrivă-i şi folositor pentru patrie; insuflă dihonia între persoanele cele mai însemnate, şi ura între prietenii cei mai mulţi; scurge pe deplin toate bogăţiile statului, ca să nu aibă norodul mijloace de mântuire; şi, în sfârşit, urmează dogmele religii mai presus decât cere cuviinţa, fără de a le crede, ca să arate norodului că este ales şi prehotărât de Dumnezeu a fi locţiitorul său pre pământ"[56].

Simion Marcovici repudia orice formă de tiranie, considerând-o cu totul nocivă, păgubitoare popoarelor. El respingea afirmaţiile unor scriitori cu faimă, după care tirania ar putea deveni legiuită dacă este acceptată de popor, însă istoria, „această neuitarnică maică adevărului", nu a consemnat existenţa vreunui popor, fie el cât de „varvar", care să fi consimţit a face o astfel de jertfă, deoarece nimeni nu-şi vrea răul, oricine fiind preocupat de bunăstare prin necurmata tendinţă „să se apere de rele". Evident, după înlăturarea tiraniei, cea mai bună formă de conducere a statului, după Simion Marcovici, este monarhia mărginită, „adică întocmirea unei oblăduiri părinteşti", în care „toţi vor pune mâna pe sfânta carte a legilor şi vor jura, în numele împăratului ceresc, să fie robi ai pravilii"[57].

Adept convins al monarhiei constituţionale, pentru că nu concepea o conducere fără monarh, Simion Marcovici respingea atât re-

---

[55] *Ibidem*, p. 234.

[56] *Ibidem*.

[57] *Ibidem*, p. 235.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

publica, cât şi oligarhia, prima dorită de popor, a doua de nobilime, ambele forme de conducere fiind ameninţate de perspectiva despotismului, istovindu-se, după cele pătimite sub tiranie, „în zavistii şi vicleşuguri". Din înfruntarea dintre popor şi nobilime, dacă primul învinge şi încredinţează conducerea statului unuia dintre nobilii cei mai virtuoşi şi învăţaţi, atunci se numeşte aristocraţie. Dacă, însă, înving nobilii, îşi aleg un şef de stat dintre ei, atunci se ajunge la oligarhie. Deosebirea între cele două forme consta că în conducerea aristocratică alegerea se face după merit, iar în cea oligarhică după bogăţie. Fiind bogăţia criteriu de selecţie, fiecare se străduieşte să devină bogat prin orice mijloace, evitând cinstea şi virtutea. Stabilind bogăţia drept criteriu de ascensiune, nobilimea îşi asumă toate drepturile, trecând datoriile pe seama poporului. În caz că poporul învinge şi nu alege la conducere dintre nobili, ci din rândurile sale, atunci se ajunge la republică, iar dacă ajunge să conducă singur, conducerea se numeşte ochlocraţie sau chiar anarhie[58].

Fără a reuşi să desparţă conducerile de stat în democratice şi nedemocratice sau absolutiste, Simion Marcovici nici nu poate să le determine veritabilele consecinţe pe plan social-politic, încât acredita şi elogia „numai monarhiile mărginite moştenitoare", singurele de durată, „pentru că sunt întemeiate pe temei de neclintit". În consecinţă, nimeni nu putea pune bazele unei forme de conducere mai bune decât monarhia constituţională ereditară, deoarece conducerile de stat supuse alegerii, fie monarhică, fie aristocratică, sunt periculoase, prin repetarea alegerii, însoţită de „pizmuiri şi zavistii"[59].

Pentru acel moment istoric, desigur, opţiunea lui Simion Marcovici se dovedea a fi cea mai adecvată, oricum fiind una democratică. Este cel mai avansat proiect de conducere şi organizare statală elaborat de un român în deceniul al treilea al secolului al XIX-lea. Trecând prin filiera gândirii luministe, o devansează ca fond, rămânând doar la unele forme ale sale, întrucât se afla în plin absolutism de factură orientală. El se deosebeşte radical de proiectul de constituţie a cărvunarilor din 1822 elaborat de Ionică Tăutul, fie chiar şi numai prin prevederea ega-

---

[58] *Ibidem*, p. 235—236.
[59] *Ibidem*, p. 236.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

lităţii tuturor locuitorilor în faţa legilor. „Aşezământul politic" al lui Simion Marcovici este unul democratic, pe când cel al lui Ionică Tăutul este unul aristocratic, urmărind egalitarismul numai la nivelul clasei boiereşti. Ieşit din rândurile poporului şi fiind trimis de a studia în Occident, fie chiar şi în perioada Restauraţiei, Simion Marcovici are posibilitatea adâncirii unor concepte politice, în contactul direct cu cele mai avansate curente de idei ale timpului. Despre el se poate afirma cu adevărat că a fost „primul român democrat".

Cuceririle civilizaţiei europene incitau la cuget şi faptă pe cărturarii români dornici de a face binele pentru patria lor. Decalajul fiind foarte mare şi în creştere, în condiţiile dependenţei de Poartă şi de Curtea din Petersburg, care agreau doar un regim politic similar cu cel existent în cuprinsul imperiilor lor absolutiste, românii, cu toţii, aveau totul de întreprins pentru reintegrarea în fluxul culturii şi civilizaţiei europene. Aflat la Roville, în Franţa, unde exista o fermă model a Şcolii de agricultură, Petrache Poenaru, care-şi prelungise cu încă un an durata studiilor, recomanda lui Zenovie Hagi Constantin Pop, la 17 mai 1830, să nu angajeze un administrator francez pentru moşiile sale din Ţara Românească, întrucât l-ar costa foarte mult. Considera că guvernul Ţării Româneşti ar trebui să iniţieze o fermă model, iar particularii, o societate de îmbunătăţirea culturii agricole: „Guvernul ar putea face astfel de sacrificii pentru a instala o fermă model, unde tinerii de la noi din ţară s-ar putea instrui în această artă dumnezeiască, pentru a răspândi apoi, la rândul lor, în toate colţurile Valahiei. Dar până ce guvernul se va pătrunde de această necesitate, ar fi uşor să se formeze o societate de particulari, care, pentru a încuraja îmbunătăţirea agriculturii şi a obiceiurilor, ar stabili premii pentru cele mai bune produse agricole şi pe cea mai bună purtare a slugilor; s-ar da aceste premii în bani ghiaţă sau în medalii şi instrumente agricole, perfecţionate" [60].

De la contemplarea plină de curiozitate a marelui boier patriot Dinicu Golescu, care se dovedea un amator în perceperea noutăţilor tehnice europene, la analiza temeinică a unui specialist, aflat în prac-

[60] G. Potra, *Petrache Poenaru*..., p. 270—271.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

tică, se produsese un salt calitativ. În locul efuziunii sentimentale față de noutățile de orice fel, se ajunge la propuneri de soluții concrete pentru depășirea înapoierii. Eforia Școlilor înțelege necesitatea perfecționării unui tânăr român, trimițând 6 000 de franci lui Petrache Poenaru pentru a efectua practică în fabrici și în mine din Franța, Anglia, Germania și Ungaria [61].

Din Grenoble, la 28 septembrie 1830, Petrache Poenaru relata că, de la Paris, se dusese la Creuzot, pentru a efectua practica la minele din Naville și a studia tratamentul minereurilor de fier după procedeul englez. De acolo, a plecat la Lyon, unde a vizitat atelierele de mătăsuri, doar din simplă curiozitate, căci nu credea posibilă crearea unei astfel de industrii în Țara Românească: „Am văzut admirabilele mașini à la Jacquard care reproduc pe stofă, ca prin minune, desenurile cele mai frumoase și mai variate"[62].

Pe tânărul student român îl impresiona această foarte interesantă industrie a mătăsii, pentru care existau materii prime și în patria lui, dar nu puteau fi puse în valoare, din cauza dezinteresului administrației: „Țăranii aduc la târg în loc de ouă de găină, ca în alte părți, ouă din viermi de mătase sau gogoși". Petrache Poenaru a văzut mașinile de tors mătasea, copiind desenul uneia care ar putea fi construită în Țara Românească, unde dudul avea condiții mai bune de creștere decât în Franța. În acest scop, îndemna pe Zenovie Pop să cultive duzi pe moșiile sale, căci va avea câștiguri mai mari [63].

Din vizitele efectuate, Petrache Poenaru a tras învățăminte pentru crearea unor întreprinderi în vederea exploatării zăcămintelor bogate în fier și a valorificării imenselor surse oferite de păduri. La Marsilia, a studiat fabricarea sodei, necesară în sticlărie și săpunuri. Această industrie ar valorifica foarte bine resursele de sare din Țara Românească. A văzut apoi procedee de fabricare a zahărului, dorind să vadă că „Valahia va putea într-o zi să se libereze de tributul pe care-l plătește străinătății pentru zahărul pe care-l consumă". Procedeul de rafinare a zahărului a fost simplificat, încât devenea accesibil și

---

[61] *Ibidem*, p. 273. Către Zenovie Pop, 15 august 1830.
[62] *Ibidem*, p. 274.
[63] *Ibidem*, p. 275—276.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

lucrătorilor români. Nu exista nici un impediment pentru fabricarea zahărului în Ţara Românească, prin aceasta eliberându-se de import în avantajul îmbunătăţirii culturii pământului cu sfeclă, care-i sporeşte valoarea. La Montpellier constatase binefacerile unei grădini botanice, intenţionând să înfiinţeze una la reîntoarcere. De altfel, dorea să pună în aplicare mai multe proiecte pe care şi le făcuse [64].

Pasiunea pentru cunoaşterea industriei engleze îl determină pe Petrache Poenaru să meargă în Anglia. Astfel, ajunge la Londra, de unde scrie lui Z. Pop, la 28 mai 1831, că nu numai simpla curiozitate îl adusese acolo, ci şi „dorinţa mea de a mă instrui în industria pe care acest popor a dus-o la un grad atât de înalt de perfecţiune" [65]. De la Paris obţinuse numeroase scrisori de recomandare pentru a fi introdus în fabrici din Anglia, de unde intenţiona, apoi, să se ducă în Saxonia şi Ungaria [66].

La 30 august 1831, scria lui Z. Pop că plecase din Londra spre a vizita întreprinderi metalurgice. Cu timpul, resursele materiale se termină şi revine în ţară în decembrie 1831. La începutul anului următor, este numit inspector al şcolilor şi va contribui esenţial la dezvoltarea învăţământului în patria sa [67].

Existenţa unui regim politic anacronic nu permitea însă o dezvoltare economică pe măsura resurselor disponibile existente în Principatele Române. Tineri, reîntorşi de la studii în străinătate, se dedică cu pasiune ridicării poporului prin lumina ştiinţei de carte. Pentru aceasta, era nevoie de mijloace, iar acestea se împlinesc treptat. Tipăriturile sunt de acută necesitate. La 11 octombrie 1830, văduva doctorului Constantin Caracaş vindea tipografia, înfiinţată de soţul său în 1817, lui I.H. Rădulescu. În acelaşi timp, exista o tipografie a „Albinei" la Iaşi. I.H. Rădulescu publicase la Sibiu, în 1828, o gramatică, cu sprijinul lui Scarlat Rosetti. În 1830, publică poezii şi fabule originale, precum şi traduceri din Voltaire, Lamartine şi Marmontel. Publică poezii în „Curierul românesc" de Iancu Văcărescu,

[64] *Ibidem*, p. 279—287, Paris, 13 martie 1831.
[65] *Ibidem*, p. 293.
[66] *Ibidem*, p. 294.
[67] *Ibidem*, p. 296—297.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

I. Şt. Voinescu, V. Cârlova. Gr. Pleşoianu publicase în 1828 *Cele dintâi cunoştinţe*, din care se va republica în „Curierul": *Idee repede de istoria românilor*. În 1829, au fost tipărite la Sibiu abecedarul franco-român şi o traducere din lucrările lui Marmontel. La 1830, Stanciu Căpăţâneanu a publicat traduceri din Montesquieu, Voltaire şi Fénelon, precum şi o gramatică franceză. În ianuarie 1830, s-a înfiinţat „Cercul ieşean de citiri medicale" [68].

Insistând asupra progresului cultural, în jurul anului 1830, Pompiliu Eliade consideră că trei factori au contribuit la acesta: articolele din Regulamentele organice referitoare la relaţiile reciproce dintre cele două Principate Române, înfiinţarea miliţiei naţionale şi crearea şcolilor româneşti. În cei 6 ani de ocupaţie armată rusească, Principatele Române au fost în fapt unite. Astfel, ele aveau un singur şef de stat, care se deplasa dintr-o capitală într-alta, deşi prefera Bucureştii, viitoarea capitală a Principatelor Unite. Apoi, acelaşi sistem de greutăţi şi măsuri, aceleaşi legi, aceeaşi monedă etc. contribuiau la uniformizare. Spre unire se evolua, dar, în loc de o Românie puternică în locul celor două slabe Principate până în 1828, la 1834 acestea erau tot slabe. Cu toate acestea, „Curierul românesc" şi „Albina românească" nu lăsau deloc impresia existenţei unor provincii distincte. Nu se admitea nici un fel de deosebiri culturale între cele două Principate. Mai mult chiar, Gh. Asachi şi I.H. Rădulescu deschideau coloanele ziarelor lor românilor de peste munţi, din Bucovina şi din Basarabia, realizând o unitate spirituală românească. Tot ce era de interes naţional publicat în „Curierul" era reprodus şi în „Albina" [69].

Exista o dorinţă a românilor din Transilvania şi Banat de a se emancipa de sub dominaţia austriacă. Consulul francez la Bucureşti relata, la 11 ianuarie 1828: „Toate rapoartele din Transilvania şi Banatul Timişoarei sunt de acord în a evidenţia că locuitorii sunt obosiţi de dominaţia austriacă, care este foarte agresivă, şi care, dacă ar avea loc un război, nemulţumirile ar izbucni. Curtea din Viena,

---

[68] I.C. Filitti, *Principatele Române*..., p. 60—61.

[69] Pompiliu Eliade, *Histoire*..., p. 286—290.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

care cunoaşte această stare de spirit, încearcă mari nelinişti în această privinţă; aceasta în mod sigur"[70].

Toată lumea românească fremăta din cauza lipsei de libertate naţională, răpită de puternicele imperii absolutiste. Neaflându-se sub dominaţie străină directă şi sufocantă, românii din Principate preiau iniţiativa redeşteptării şi regenerării naţionale, răspândind lumina cărţii prin şcoli şi tipărituri. Presa se dovedea un important mijloc de unitate naţională. Dificultăţile erau mari, dar exista nestăvilita dorinţă de a lupta şi a învinge. Cărturari proveniţi din toate categoriile sociale se unesc în scopul propăşirii naţionale prin cultură. Deosebirile dintre ei au loc în domeniul reformelor sociale, pe care boierii, chiar dintre cei mai luminaţi, nu le considerau oportune. Pasionată de răspândirea culturii, partea cea mai avansată a clasei dominante se oprea, în avântul său, în faţa reformelor cu caracter social. Astfel că, nici unul dintre boierii luminaţi nu-şi putea revendica un loc de frunte în conceperea şi aplicarea unor proiecte cu caracter democratic în deceniul al treilea al secolului al XIX-lea.

Iniţiativele, fie chiar ezitante şi uneori confuze, pornesc din rândurile claselor neprivilegiate, singurele în măsură să se desprindă de ideologia clasei dominante, fie ea şi în forma absolutismului luminat. Epoca maşinismului determina anacronismul unor soluţii întârziate. Sub povara unui tiranic absolutism, cei mai radicali dintre gânditorii politici români nu mai voiau nici un fel de absolutism, ci o monarhie constituţională reprezentativă. În acest caz, nu posibilitatea aplicării într-un viitor previzibil a acestei forme moderne de conducere trebuia avută în vedere, ci cutezanţa şi deprinderea de a nădăjdui la formele cele mai adecvate de emancipare politică şi socială. Gânditorii politici români, animaţi de idealuri înalte, democratice, nu se limitau la obiectivele imediate, ţintind mereu mai departe, în viitor.

Sub influenţa unor binefăcătoare curente de idei ale timpului, românii s-au folosit de toate mijloacele posibile a le utiliza, în condiţiile date, spre a reuşi în grandioasa lor operă de redeşteptare şi regenerare naţională. În jurul anului 1831 se constituise deja o conştiinţă

---

[70] *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 51.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

naţională în trăsăturile sale esenţiale, punându-se bazele structurilor moderne ale societăţii româneşti. De la propăşirea naţională prin cultură, preconizată de toţi gânditorii politici, se ajunge la ideea de progres în toate domeniile sociale, de natură să susţină şi să întregească procesul de modernizare a societăţii româneşti în evoluţia firească spre unitate naţională şi independenţă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ÎNCHEIERE

În Principatele Române, procesul de modernizare se identifică cu începutul luptei de redeşteptare şi regenerare naţională. Apariţia conştiinţei naţionale, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, sub manifestările ei de profund militantism întru afirmarea originii latine, a comunităţii de obiceiuri şi a unităţii lingvistice, avea menirea unei propulsări spre modernizare a întregii lumi româneşti, prin contactele directe cu principalele curente de idei avansate ale timpului.

Impactul spiritual redimensionează decalajul, sesizat încă din secolul al XVII-lea de către cronicari, faţă de ţările europene ajunse la înalte niveluri de civilizaţie şi cultură. Închistării dogmatice în precepte imuabile îi ia locul o tendinţă spre modernizare, capabilă să antreneze toate clasele şi categoriile sociale, căci aceasta semnifica propăşire naţională de natură a solidariza toate energiile. Procesul de modernizare în Principatele Române se iniţiază sub imboldul trezirii sentimentului naţional, al mândriei de a fi român, al preamăririi gloriei străbune. În loc de glie strămoşească şi zel pentru credinţa ţării, apar noţiunile moderne de patrie şi patriotism. Conştiinţa naţională determină solidaritatea naţională în lupta pentru emancipare politică şi socială. Trezirea la realităţile momentului istoric are loc deopotrivă în toate Ţările Române aflate sub diverse grade de dependenţă, directă sau indirectă, faţă de imperiile vecine absolutiste.

Îndelungatul secol al dominaţiei turco-fanariote reintrodusese Principatele Române în lumea Orientului, supunându-le unui intens proces de înstrăinare a limbii şi obiceiurilor, a practicilor politice, în direcţia proliferării corupţiei, arbitrariului, reprimării permanente a oricărei tendinţe de emancipare politică şi socială, înăbuşirii spiritului autohton. Sub presiunea oprimării continui, o parte a clasei dominante cedează în faţa intransigenţei străinilor dominatori, însuşindu-şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

limba şi obiceiurile lor. Înseşi familiile domnitoare româneşti din timpul fanarioţilor se înstrăinează de neam prin alianţe matrimoniale foarte profitabile în cartierul Fanarului. O lume lacomă de bani se aşază cu temei şi străşnicie asupra neamului românesc, aproape sufocându-i forţele vitale.

Redeşteptarea şi regenerarea naţională devin o operă grea, anevoioasă, dar imperios necesară în condiţiile în care, pe plan european, avuseseră loc însemnate salturi spre civilizaţie, prin declanşarea revoluţiei industriale provocate de consecinţele aplicării maşinismului. Pe plan politic şi ideologic, Marea Revoluţie Franceză produsese un impact asupra tuturor conştiinţelor vremii. Reînnoirea devine o chestiune de timp, căci ea va avea loc pretutindeni, mai accelerat sau mai lent, în funcţie de condiţiile istorico-concrete existente într-o ţară sau alta.

În Ţările Române, procesul de modernizare are un caracter militant, imprimat de tendinţa generală spre înnoire prin descătuşarea de sub asuprirea străină şi adoptarea unor mijloace adecvate de propăşire naţională. Luminile se răspândesc în tot mediul românesc, prin marea putere de cuprindere spirituală a specificului naţional în operele cărturarilor transilvăneni, veritabili apostoli ai românismului ca ideologie izbăvitoare de tenebrele trecutului medieval. În imposibilitate de a-şi aplica ideile şi cunoştinţele dobândite în ţările europene, dascălii ardeleni vin în Principate, unde revitalizează spiritul naţional, prin instruirea şi educarea tinerei generaţii în şcoli româneşti înfiinţate sub imboldul unor boieri luminaţi.

Redeşteptarea naţională dobândeşte noi valenţe în jurul şi în timpul anului 1821. Revoluţia condusă de Tudor Vladimirescu, deşi înfrântă, făcea posibilă o efervescenţă de idei cu privire la necesitatea reorganizării Principatelor Române, după înlăturarea domniilor fanariote. Această efervescenţă în domeniul propunerilor şi proiectelor de reorganizare a determinat pe unii istorici să considere că, după 1821, avusese loc o schimbare de regim politic. Neavând cum să-l denumească mai adecvat, au înclinat spre a-i spune modern. În realitate, regimul politic rămăsese acelaşi, în trăsăturile fundamentale, având aceleaşi instituţii, aceeaşi formă de conducere a statului. O regreta-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

bilă confuzie se produce, astfel, între tendinţele înnoitoare, mai intens afirmate după 1821, şi între regimul politic. O administraţie pământeană după 1822 nu înseamnă deloc o schimbare esenţială în natura instituţiilor, ci numai în modul lor de utilizare în interes naţional, iar nu precumpănitor străin, precum înainte de 1821.

Deceniul care a urmat evenimentelor din 1821 a fost unul de constituire a conştiinţei naţionale şi de cristalizare a structurilor societăţii româneşti moderne. Decalajul de nivel de civilizaţie faţă de ţările cele mai avansate ale Europei, cu mult mai mare decât în momentul instaurării domniilor străine pentru o durată de peste un secol, impunea scurtarea etapelor unei evoluţii mai îndelungate, necesară asimilării şi sedimentării ideilor.

Interesată în procesul de modernizare sub aspectele sale instituţionale care să determine un reviriment în administraţia de stat, spre a o face mai eficientă, o parte mai avansată din clasa dominantă adoptă şi pune în aplicare principii ale filosofiei luminilor. Soluţie, evident, întârziată, pentru grava stare de lucruri din Principate, unde totul se cerea radical transformat. Absolutismul luminat va atenua trăsăturile regimului politic existent, căutând a desprinde lumea românească de cea orientală, spre a o reintegra fluxului civilizaţiei europene. Boierii cărturari, luminaţi de imperativele timpului, iau iniţiativa modernizării prin răspândirea ştiinţei de carte. Neavând şcoli, le înfiinţează, în lipsă de dascăli aduc din Transilvania sau trimit pe fiii lor la studii în străinătate. Mai mult chiar, trimit bursieri ai statului dintre elevi proveniţi din clasele neprivilegiate, pentru a spori numărul celor necesari predării diverselor discipline în limba română.

În contactul direct cu ideile avansate ale timpului, apar şi se dezvoltă curente de esenţă democratică, vizând egalitatea în faţa legilor, impozit general şi progresiv, monarhie constituţională, adunare naţională reprezentativă, libertatea presei şi a cuvântului. O veritabilă emulaţie a spiritualităţii româneşti are loc sub auspiciile unei dorinţe generale de propăşire naţională. Neimplicând schimbări de structură, adică adânci prefaceri sociale şi politice, modernizarea are loc acolo unde regimul politic absolutist îi permitea, fără a-i periclita temeliile monolitice. Primii domni pământeni îşi canalizează energiile

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

spre înnoiri în limitele sistemului. Adepți ai absolutismului luminat, domnii pământeni caută să-i aplice măcar unele dintre binefacerile sale în domeniul încurajării învățământului, al administrației de stat, pentru limitarea abuzurilor și ușurarea situației țărănimii clăcașe.

În Moldova, domnitorul, provenind din categoria inferioară a clasei dominante, devine sprijinitorul elementelor radicale ale boierimii mici și mijlocii, interesată într-o egalizare în privilegii cu marea boierime. Primul proiect de constituție din istoria Principatelor Române este unul aristocratic. Avansat pentru timpul său, proiectul stârnește reacția violentă a castei privilegiate, care-l repudiază și-l reduce la neant prin acțiunile sale repetate de petiționare la Curtea din Petersburg, terminate prin încheierea Convenției de la Akkerman, care-i restabilea toate privilegiile.

Războiul ruso-turc din 1828—1829 redefinește statutul internațional al Principatelor Române prin tratatul încheiat la Adrianopol. Regulamentele organice cu care au fost dotate Principatele Române reprezentau un compromis realizat între interesele boierimii privilegiate și cele ale puterii protectoare, neputând provoca modificări esențiale în regimul politic.

Dacă în privința introducerii unor elemente de civilizație modernă europeană, Principatele Române vor avansa sensibil sub regimul regulamentar, în privința structurilor sociale și politice vechiul regim este refortificat. Întreaga boierime dobândește privilegii, mai puțin cele politice care se acordă gradat în funcție de ranguri. Se instituie un regim politic absolutist oligarhic, în care puterile în stat sunt exercitate difuz, spre a permite puterii protectoare controlul efectiv al administrației. Astfel, o Adunare obștească alcătuită numai din boieri, de toate categoriile, era aleasă numai de către boieri. Prin ea, se exercita un control asupra actelor domnului, care, atunci când contraveneau intereselor Curții din Petersburg, acesta putea fi destituit. La rândul său, domnul putea dizolva o Adunare obștească refractară intereselor aceleiași mari puteri, cum se va întâmpla cu introducerea în Regulament a faimosului articol adițional. Un angrenaj al puterilor defavoriza flagrant orice tendință reală spre progres prin democratizare, care nu era îngăduită nici de boieri, nici de puterea protectoare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Regenerarea spiritualităţii româneşti avea să se producă prin pregătirea unei noi generaţii de cărturari şi gânditori politici, în contactul cu cele mai avansate curente de idei ale timpului. Prin emulaţia ideilor înaintate şi generoase, se pun în aplicare măsuri de dezvoltare a învăţământului, a tipăriturilor, a presei, a contactelor permanente dintre românii din toate provinciile istorice. Tinerii aflaţi la studii peste hotare se simt tot mai mult fii ai aceleiaşi naţiuni. Ei concep aceleaşi mijloace de emancipare politică şi naţională, se solidarizează în înfăptuirea aceluiaşi ideal.

În condiţiile afirmării idealurilor democratice pentru promovarea progresului în toate domeniile vieţii sociale, curentul spre modernizare se integrează acestui proces general, devenind un mijloc eficient, dar nu singurul. De unde modernizarea constituia cadrul adecvat pentru strângerea laolaltă a tuturor energiilor naţionale în vederea unui scop comun, la care să adere toate clasele şi categoriile sociale, pentru prefacerile democratice cadrul se adânceşte, comportând reforme de structură, care nu mai conveneau clasei dominante. Revirimentul se produce prin desprinderea elementelor avansate din clasa dominantă, capabile să lupte împotriva privilegiilor şi deţinerii monopolului puterii în stat, şi alăturarea lor noii clase în ascensiune. Revoluţia română de la 1848—1849 va desăvârşi procesul scindării clasei dominante, prin cucerirea puterii şi democratizarea vieţii publice, prefigurând şi făcând posibilă, ulterior, împlinirea idealurilor de unitate naţională, libertate socială şi independenţă statală.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

INDICE DE PERSOANE*

A

Aaron, Florian (1805—1877), istoric, profesor — 35, 36, 276, 279.

Ahmed Paşa, beşli aga — 180.

Alexandru I, ţarul Rusiei (1801—1825) — 146.

Alexianu, George — 233.

Andronescu, Grigore, serdar — 159.

Ardeleanu, Gheorghe (Erdeli Ladislau), profesor la Bucureşti şi Slatina — 271, 275, 333.

Arsaki, Apostol, secretarul particular al domnitorului Grigore IV Ghica — 169, 179, 180.

Asachi, Gheorghe (1788—1869), secretar al Comisiei pentru Regulamentul organic în Moldova — 6, 205, 206, 221, 247, 274, 281, 324, 327, 332, 347.

Attila, conducător al hunilor (434—454) — 299.

B

Balş, Alexandru, vistier — 68, 108.

Balş, Constantin, hatman — 68, 108.

Balş, Constantin, logofăt — 67, 107

Balş, Grigore — 175.

Balş, Theodor, mare ban — 70, 73, 100, 102, 135, 141, 142, 219, 286—292.

Bagration (n. Văcărescu), Zoe (1792—1878), prinţesa — 199.

Basarab I, domn al Ţării Româneşti (c. 1310—1352) — 36.

Bauer, colonel — 239.

Bălăceanu, Constantin, vornic — 161, 162, 166, 196, 228, 271, 272, 278.

Bălăceanu, Ştefan, ministru cu pricinile bisericeşti (Ţara Românească, 1831) — 205, 231, 278.

Băleanu, Emanoil, comandant de regiment de miliţie (1830) — 218, 270, 283.

Băleanu, Grigore, membru în Comisia pentru Regulamentul or-

* Întocmit de Elisabeta Simion

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ganic în Țara Românească — 196, 269, 278.
Băleanu, Nicolae Gr. (1802—1868), student — 322, 324.
Bellu, Ștefan, logofăt — 159, 162, 278.
Bibescu, Gheorghe, director la Departamentul de Justiție (Țara Românească, 1 mai 1831) — 231, 331.
Bibescu, familie — 318.
Bogdan al III-lea cel Orb, domn al Moldovei (1504—1517) — 105.
Bogdan, Gheorghe, student la Paris în 1804 — 35, 318.
Bogdan, Lascăr, colonel, comandant al regimentului de infanterie din Moldova (1830) — 219.
Bogdan—Duică, Gheorghe (1866—1934), istoric literar, profesor universitar, membru al Academiei Române — 76.
Boileau-Despréaux, Nicolas, scriitor francez — 277.
Bojinca, Damaschin (1803—1869), profesor, scriitor și publicist — 281.
Botneac, vicepreședinte al Divanurilor Principatelor Române — 218.
Brassier de Saint-Simon, însărcinat cu afaceri al Prusiei la Constantinopol (1831) — 227, 228.
Brăescu, Gheorghe, mare hatman — 66.
Brăiloiu, Constantin N. (1809—1889), student în Occident, viitor profesor și ministru conservator — 322, 324, 325, 331.
Brătianu, Constantin (Dincă) (1768—1844), deputat de Argeș (1831) — 224.
Brâncoveanu Constantin, domn al Țării Românești (1688—1714) — 5, 36.
Brâncoveanu, Grigore, ban, președintele Sfatului administrativ al Țării Românești (1831) — — 231, 278.
Brun, Jules, istoric francez — 13.
Bubuki, grec, bacalaureat la Sorbona (1821—1822) — 322.
Bucșănescu, Gheorghe, spătar — 68, 108
Bucșănescu, Iordache — 100.

C

Callimachi Scarlat, domn al Moldovei (1806, 1807—1819) — 76, 84.
Camariano, Nestor — 275.
Cananău, Iancu — 73.
Canning, Stratford, ambasadorul Angliei la Constantinopol — 308.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Canta, Nicolae (1790—1857), deputat în Adunarea extraordinară a Moldovei (1831) — 102, 227.

Cantacuzino, Alexandru, vornic — 68, 108.

Cantacuzino, Constantin, agă, vornic al poliţiei Bucureşti — 207, 231, 239.

Cantacuzino, Constantin (c. 1650 —1716), stolnicul — 5, 318.

Cantacuzino, Gheorghe, logofăt — 67, 107.

Cantacuzino, Grigore, membru al „Societăţii literare" (1827)—277.

Cantacuzino-Paşcanu, Constantin (1778—1843), mare vornic — 205.

Cantemir, Dimitrie, domn al Moldovei (1710—1711) — 5.

Capo d'Istria, Ioan, om politic grec în serviciul diplomatic al Rusiei (1809—1827), preşedinte al Greciei (1827—1830) — 67.

Caracaş, Constantin (1773—1828), medic — 282, 336—338, 346.

Caragea Ioan, domn al Ţării Româneşti (1812—1818) — 28, 161, 174, 238, 272.

Carcalechi, Zaharia — 281.

Carp, Nicolae — 118.

Carp, Petre P. (1837—1918), om politic, junimist — 118.

Carp, Petre — 118.

Carp, familie — 205.

Castriossio, Dimitrie, student în Occident — 323.

Catacazi, C., comisar rus, membru în Comisia de examinare a Regulamentelor organice la Petersburg — 221.

Catargiu, Iordache, vistier — 102, 150, 205.

George, Călinescu (1899—1965), scriitor, critic şi istoric literar — 336.

Căpăţâneanu, Stanciu, profesor la Şcoala de la Mănăstirea Obedeanu (1830) — 275, 279, 347.

Cătuneanu, Ion, secretarul Comisiei pentru Regulamentul organic în Ţara Românească — 196, 278.

Câmpineanu, Constantin (1782—1832) — 196, 269, 270, 284.

Câmpineanu, Ion (1797—1863), colonel, adjutant al şefului miliţiei naţionale (1830) — 218, 270, 283, 284.

Cârlova, Vasile (1809—1831), poet — 247, 347.

Cerchez, Costache, membru în delegaţia de boieri moldoveni la Constantinopol (1822) — 79,

Chauteaubriand, François René, viconte, scriitor francez, ministru sub Restauraţie — 166.

Chezarie, episcop de Buzău — 15.

Chiriţă ot Sf. Gheorghe Vechi, profesor de slavonă la Şcoala de la Sf. Sava din Bucureşti — 271.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Ciubotaru, I.C. — 76.
Clinceanu, Răducanu, stolnic — 282.
Cocorăscu, Ion (Iancu), căminar — 30, 160, 166.
Coleschi-Sovetnic Mărgeală, student — 322.
Comitas, Ştefan, grec, profesor al lui Dinicu Golescu — 277.
Conachi, Costache (1778—1849), poet, cap al Departamentului Afacerilor Străine (1823—1831) şi al Dreptăţii (1831—1833) în Moldova — 103, 205, 206.
Constantin, Marele Duce al Rusiei — 201, 216.
Constantinescu, Olga — 7.
Corfus, Ilie — 159, 160, 244.
Cornea, Paul — 36, 282, 326, 328, 339.
Cornescu, M., ministrul oştirii în Ţara Românească (1831) — 223.
Costachi Veniamin (1768—1846), mitropolitul Moldovei (1803—1808, 1812—1842) — 67, 71, 75, 79, 97, 100, 107—110, 116, 130, 138, 147, 273—275.
Costachi-Lăţescu, Iordache, colonel, comandant al divizionului de cavalerie din Moldova (1830) — 219.
Costin, Miron (1633—1691), cronicar, mare logofăt — 318.
Creţulescu, Constantin, deputat în Adunarea extraordinară a Ţării Româneşti (1831) — 228.
Cuţui, Ghiţă — 169, 182.
Cuza, Gheorghe, mare vornic — 66, 73, 79.

D

Damas, Anne-Hyacinthe-Marcel (1785—1862), ministru de externe al Franţei (1824—1828) — 147, 168, 182.
Danz, funcţionar la Ambasada Rusiei la Constantinopol — 179, 180.
Darvar, Dimitrie — 273.
Daşcov, D. B., consilier de stat, trimis rus în Principate pentru întocmirea Regulamentului organic — 202, 221.
Diebici-Zabalkanski, Ivan Ivanovici, conte (1785—1831), general, comandant suprem al armatei ruse în războiul ruso-turc (1828—1829) — 215.
Dionisie, mitropolitul — 79.
Domnado, G., de la Consulatul Rusiei din Bucureşti — 175.
Donici, Andronache, pravilistul — 73.
Douglas, Frederic — 7.
Drăghici, Manolache (1801—1887), memorialist şi cronicar — 6, 79, 102, 190, 194.
Drimba, Ovidiu — 236.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

E

Eliade, Pompiliu (1869—1914) — 36, 93, 97, 102, 116, 118, 140—142, 152, 154, 162, 170, 186, 197, 200, 213, 230, 247, 252, 257, 266, 270, 274, 319, 322, 347.

Enescu, N.C. — 274.

Erbiceanu, Constantin (1835—1913), istoric — 75, 79, 98, 109.

Etioti, medic — 239.

F

Fénelon, François de la Salignac de La Mothe (1651—1715), scriitor francez — 347.

Filipescu, Dimitrie Grigore — 159.

Filipescu, Gheorghe, membru în Comisia pentru Regulamentul organic din Țara Românească — 196, 205, 278.

Filipescu, Iancu, agă pentru București (1 mai 1831) — 231.

Filipescu, Iordache, vornic, ministru de interne al Țării Românești (1831) — 231.

Filipescu, Constantin G., adjutant al șefului miliției naționale (1830) — 218, 282, 322—324.

Filipescu, I. I., student — 324.

Filipescu, Mihai, sluger — 30, 157, 160, 166.

Filipescu, familie — 318.

Filipescu-Vulpe, Alexandru (1776—1856), vistier — 196, 198, 199, 207, 239, 278, 283.

Filitti, Ioan C. (1879—1946), istoric — 16, 37, 66, 70, 76, 77, 87, 96, 97, 101, 103, 105, 115, 157, 162, 165, 170, 171, 186, 203, 205—207, 215, 216, 219, 221, 225, 227, 229, 232, 233, 237, 243, 244, 246, 247, 275, 281, 324, 333, 347.

Flechtenmacher, Christian (1785—1843), jurist, adept al iluminismului — 6.

Florescu, Emanoil (1791—1856), membru al „Societății literare“ — 270.

Fotino, Dionisie (1769—1821), istoric — 7.

Francisc al II-lea, împăratul Austriei (1804—1835) — 260.

Freiwald, inginer, antreprenor austriac — 168, 238, 239.

Furnaraki, student la Paris (1806) — 318.

G

Gane, familie — 205.

Geismar, F.K., locotenent-colonel de inginerie — 207.

Genilie, Iosif, profesor la Școala de la Hanul Șerban Vodă (București) — 275.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Gentz, Friedrich von, consul al Austriei la Bucureşti, înainte de 1813 — 12, 135, 172—182, 192.
Georgescu, Vlad, istoric — 13, 68, 120, 136, 152, 169, 172, 182, 187, 191—193, 309, 312, 314.
Ghenadie Petrescu (1836—1918), mitropolit — 100.
Gheorghiu, Andrei, prieten din Craiova al lui Petrache Poenaru — 321.
Gherasim, episcop de Buzău — 271.
Gherasim, episcop de Roman — 66.
Gherghel, familie — 205.
Ghica, Alexandru, hatman al Moldovei — 68, 108.
Ghica, Alexandru Dim., mare spătar al Ţării Româneşi — 198, 218, 237, 278.
Ghica, Constantin Dim., caimacam al Olteniei (1828) — 198, 218, 219, 278.
Ghica, Dimitrie, mare ban, tatăl domnitorului Grigore IV Ghica — 156.
Ghica, Dimitrie, mare vistier al Moldovei (1822—1828) — 141, 150.
Ghica, Gheorghe, vornic în Moldova — 68, 108.
Ghica Grigore III, domnul Moldovei (1764—1769, 1774—1777) — 240.
Ghica Grigore IV, domn al Ţării Românești (1822—1828) — 12—14, 16, 30, 31, 67, 79, 100, 102, 135, 156—162, 165—183, 192, 196, 198, 238, 239, 259, 269, 270, 272, 278, 281, 321, 334.
Ghica, Ion, prinţul (1817—1897), om politic și scriitor — 196, 199, 200, 205, 215, 216, 229, 231.
Ghica, Mihail Dim., vistier — 198, 271, 278.
Giers, Nikolai Karlovici, baron (1820—1895), adjunct al ministrului de externe al Rusiei — 87.
Gingis-Han (Temugin), întemeietorul statului mongol, mare han (1206—1227) — 299.
Golescu, Alexandru G. (Negru) (1819—1881) — 235.
Golescu, Constantin (Dinicu) (1777—1830), cărturar iluminist — 37, 105, 256—268, 270, 276, 277, 279, 281, 283, 284, 324, 344.
Golescu, Dimitrie G., student — 322—325.
Golescu, Gheorghe (Iordache) (c. 1768—1848), efor al şcolilor, profesor, autor al unei gramatici și de dicţionare — 162, 196, 224, 231, 270—272, 275, 277, 278, 284.
Golescu, Nicolae, vornicul — 30, 218.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Golescu, Radu, mare ban, tatăl lui Dinicu şi Iordache Golescu — 268, 276.
Grădişteanu, Şerban — 158.
Grigore, mitropolitul — 198, 228.
Grunau, medic — 239.
Guilford, Lordul — 7.
Gulian, C.I., academician — 330.

H

Haneș, Petre V. — 311.
Hartl, inginer, antreprenor austriac — 168, 239.
Heliade Rădulescu, Ion (1802—1872), scriitor, gânditor şi om politic — 8, 14, 15, 100, 156, 160, 199, 247, 268—270, 273, 276, 277, 279—284, 319, 320, 322, 324, 326—332, 346, 347.
Herăscul (Fiirescu), Constantin — 43—45.
Hermeziu, familie — 205.
Hiller, baron, funcţionar la Consulatul Austriei din Iaşi — 30.
Hodoş, Nerva (1869—1913), istoric şi bibliograf — 147.
Hugot, cavalerul, consulul Franței la București — 147, 166, 168, 169, 181, 201, 206.
Hurmuzaki, Eudoxiu de (1812—1874), istoric şi om politic — 27, 30, 111, 112, 127, 134, 138, 140, 143, 147, 149, 150, 159, 161, 166, 167, 182, 190, 201, 206, 215, 220, 224, 225, 227, 312, 325, 348.

I

Ilarion, episcop de Argeş — 270.
Ilschi, Ilie — 301, 304.
Iordache, Anastasie — 80, 236, 256 259, 268, 276, 281.
Iorga, Nicolae (1871—1940), istoric — 5, 7, 27.
Iorgulescu, Mircea — 259.
Ipsilanti, Alexandru, conducătorul Eteriei — 45, 196.
Isar, Nicolae, istoric — 7, 273, 333, 335, 336.

J

Jeltuhin, Piotr Feodorovici (1778—1829), preşedintele Divanurilor Principatelor Române (mai-octombrie 1829)—120, 202, 205—207, 212, 214, 215, 218, 220.

K

Kiseleff, Pavel Dmitrievici (1788—1872), general rus, preşedintele Divanurilor Principatelor Române (nov. 1829—1834) — 207, 212, 214—221, 223—227, 229—231, 239, 249, 252.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Kogălniceanu, familie — 205.
Kreuchely, Ludwig, baron de Schwerdtberg, consulul Prusiei la Bucureşti — 27, 30, 151, 158, 159, 161, 167, 168, 227.

L

Laferonnays, conte de, ambasador al Franţei în Rusia sub Restauraţie — 201.
Lagan, consulul Franţei la Iaşi — 229.
Lamartine, Alphonse de (1790—1869), scriitor şi om politic francez — 277, 346.
Lascăr, Anastasie I., student la Leipzig (1827) — 281.
Lazăr, Gheorghe (1779—1823), profesor, cărturar iluminist — 247, 271—273, 277, 280, 319, 327, 333, 334.
Lenş, Alexandru, student — 322, 324.
Lenş, Constantin, student — 322, **324.**
Lenş, Filip, clucer — 30, 231, 278.
Lenş, familie — 318.
Leventis, Gh., dragoman, eterist — 29.
Licurg (sec. X—IX î.Hr.), legiuitor, erou semilegendar, întemeietorul Spartei — 292, 301.
Londonderry, Charles-William-Stewart, marchiz de (1778—1854) general, diplomat englez — 158.
Ludovic al XVIII-lea, regele Franţei (1815—1824) — 301.

M

Maiorescu, Ioan (1811—1864), om politic şi diplomat — 281.
Manega, Petre, bacalaureat la Sorbona în 1818 — 322.
Mano, C.M., membru al „Societăţii literare“ — 277.
Mano, Mihalache, vornic — 174.
Marcovici (Marcu), Simion (1802—1877), profesor — 6, 36, 275, 319, 326, 338, 339, 341—344.
Margotti, I., consulul Prusiei la Iaşi — 151, 227, 228.
Marmontel, Jean-François (1723—1799), scriitor francez — 346, 347.
Matei Basarab, domn al Ţării Româneşti (1632—1654) — 5, 36.
Mavrocordat, Alexandru, postelnic — 68, 108.
Mavrocordat, Constantin, mare boier potrivnic lui Ioniţă Sandu Sturdza — 130.
Mavrocordat Constantin, domn al Ţării Româneşti (1730, 1731—1733, 1735—1741, 1744—1748, 1756—1758, 1761—1763) şi al

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Moldovei (1741—1743, 1748—1749, 1769) — 12, 237.
Mavrogheni, Petre, antreprenor pentru pavarea Iaşilor — 239.
Mavros, Nicolae — 220.
Marx, Karl — 245.
Mălinescu, Vasile (1817—1866), om politic și publicist — 258.
Mehedinţeanu, Simion — 169, 182.
Meitani, Ştefan, antreprenor pentru pavarea Bucureştilor — 239.
Meletie, episcop de Roman — 66.
Ment, colonel, membru in Comitetul pentru organizarea miliţiei naţionale (1830) — 218.
Metastasio, Pietro (1699—1782), scriitor italian — 336.
Metternich-Winneburg, Klemens, prinţ Wenzel (1773—1859), ministru de externe (1809—1848) și cancelar al Austriei (1821—1848) — 148.
Miclescu, Iordache, căminar — 81.
Miclescu, Vasile, mare boier, potrivnic v.v. Ioan Sandu Sturdza — 135.
Micu (Clain), Ioan Inocenţiu (1692—1768), episcop, iluminist — 7.
Mihai Viteazul, domn la Ţării Româneşti (1593—1600) și domn al ţărilor române unite (1600—1601) — 36.
Mihalescu, Scarlat, mare logofăt — 158.
Miltitz, von, ambasadorul Prusiei la Constantinopol — 27, 30, 151, 161, 167, 168.
Minciaky, M.L., consulul Rusiei la București — 29, 71, 72, 87, 110, 111, 113—115, 126—130, 146, 167, 175, 179, 181, 196, 205, 221, 223, 225, 226, 228, 229, 303.
Mircea cel Bătrân, domn al Ţării Româneşti (1383—1418) — 36.
Mircovici, general-maior rus, vicepreşedinte al Divanurilor Principatelor Române (1829) — 205, 215, 281.
Momuleanu, Barbu Paris (1794—1837) — 15, 335, 336.
Moroiu, Constantin, bursier al statului la Paris, viitor jurist — 319.
Montesquieu, Charles Louis de Secondat, baron de (1689—1755), iluminist francez — 289, 292, 299—301, 347.
Moruzi Alexandru, domn al Ţării Româneşti (1793—1794, 1799) — 167.

N

Napoleon I, împăratul Franţei (1804—1814, 1815) — 215, 326.
Negel, Şerban, vornic — 68, 73—75, 97, 98, 108.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Negri, Constantin, caimacam al Țării Românești (1821—1822) — 29, 46, 66.
Negruzzi, familie — 205.
Negulescu, Paul, jurist — 233.
Nenciulescu, Alecu — 160, 166, 207.
Neofit, episcop — 225.
Nesselrode, Karl Robert Vasilievici, conte (1780—1862), vicecancelar și, apoi, cancelar al Rusiei — 66, 68, 69, 134, 135, 138, 143, 148, 149, 166, 189, 216, 221, 226, 229, 311.
Nestor, Ștefan, membru în Comisia pentru Regulamentul organic din Țara Românească — 196, 271.
Nicola, Iancu, traducător — 274.
Nicolae I, țarul Rusiei (1825—1855) — 201, 225, 230.
Nicolenko, supus rus — 173.
Numa Pompilius, al doilea rege legendar al Romei (715—763 î. Hr.) — 301.

O

Odobescu, Ion (1793—1857), locotenent-colonel, membru în Comitetul pentru organizarea miliției naționale (apr. 1830) — 218, 219.
Ott, inginer — 238, 239.
Oțetea, Andrei, profesor — 245, 318.

P

Pahlen, Feodor Petrovici, conte, general rus, președintele Divanurilor Principatelor Române (1828—1829) — 198, 200, 201, 212, 239.
Palade, Constantin, șeful Comitetului pentru organizarea oștirii în Moldova (1830) — 219.
Paladi, Teodor, profesor la Școala de la Hanul Șerban Vodă din București — 275.
Pann, Anton (1796—1854), scriitor, folclorist și muzician — 327, 336.
Pandele, Ion, bursier al statului la Paris — 319.
Pârnuță, Gheorghe — 271, 272, 275, 276, 321.
Penelea, Georgeta — 243.
Petroff, Al., funcționar rus, „procuror" al Divanului Țării Românești (1829) — 207.
Petru I (cel Mare), țarul Rusiei (1682—1725) — 67, 301.
Philippide, Daniil (c. 1770—1833), istoric — 7.
Phormion, Basil — 323.
Pienescu, G. — 265.
Pini, Al., consulul Rusiei în Principate — 16, 29, 31, 33, 72, 117, 129, 157, 158, 161, 166, 167, 170, 175, 268.
Platon (427—347 î. Hr.), filozof grec — 287, 292.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Pleșoianu, Grigore, profesor și poet — 6, 275, 279, 347.
oenaru, Costache, profesor — 275.
Poenaru, Petrache (1799—1875), profesor, iluminist — 321, 322, 344—346.
Pogor, Vasile (1792—1857), comis, scriitor — 6.
Pogor, familie — 205.
Pomer, Costache, spătar — 66.
Pop, Gheorghe, profesor la Școala de la Hanul Șerban Vodă din București, — 275.
Pop, Ion, profesor la Școala de la Hanul Șerban Vodă (București) — 275.
Pop, Zenovie Hagi Constantin, bancher din Sibiu — 321, 322, 344—346.
Popovici, Dimitrie (1902—1952), profesor universitar — 7, 8, 328.
Popovici, Valerian, istoric — 228.
Poteca, Eufrosin (1786—1859), profesor, iluminist — 6, 37, 165, 247, 259, 263, 273, 275, 319, 320, 333—335.
Potra, George — 321, 344.

R

Racine, Jean (1639—1699), dramaturg francez — 336.
Racoviță, Al. — 323.
Racoviță, frații — 161.
Rășcanu, Gheorghe, membru al delegației de boieri moldoveni la Constantinopol (1822)—79, 175.
Rășcanu, Iordache, vornic — 66.
Râmniceanu, Naum (1764—1839), cronicar — 7, 45.
Ribeaupierre, Alexandr, ambasadorul Rusiei la Constantinopol — 138, 149, 181, 184, 190, 196.
Roman, Ion — 196.
Rosetti, Alexandru, membru în delegația de boieri moldoveni la Constantinopol (1824) — 175.
Rosetti, Ioan Mihail (1800—1866), student la Leipzig (1827) — 281.
Rosetti, Răducanu, hatman — 68, 107.
Rosetti, Scarlat — 346.
Rosetti, Ștefan, membru în delegația de boieri moldoveni la Constantinopol (1824) — 175.
Rosetti, Vasile, boier, opozant al v.v. Ioan Sandu Sturdza — 135.
Rosetti-Rosnovanu, Iordache — 68, 77, 78, 101, 105, 118, 120—124, 188.
Rosetti-Rosnovanu, Nicolae — 6, 7, 69, 118, 151, 152, 187—189, 193, 284, 326.
Rosnovanu, Gheorghe, vistier — 73.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Rousseau, Jean Jacques (1712—1778), iluminist francez — 289.
Russo, Alecu (1819—1859), scriitor — 76, 311.

S

Samarian, Pompei P. (1879—1942), doctor — 337.
Săulescu, Gheorghe, directorul școlii începătoare de la Trei Ierarhi (1826) — 273, 274.
Scafeș, Cornel I. — 183.
Schwann, S. — 245.
Sébastiani, Horace, conte (1772—1851), ministru de externe al Franței sub Restaurație — 229.
Seid-Ibrahim Hadi Efendi, semnatar, din partea Porții, al Convenției de la Akkerman (25 sept. /7 oct. 1827) — 184.
Seid-Mehmet Iffet Efendi, semnatar, din partea Porții, al Convenției de la Akkerman (25 sept./ 7 oct. 1827) — 184.
Severini, șeful de cabinet al cancelarului rus Nesselrode — 134, 135, 138.
Sion, familie — 205.
Sion, spătar — 219.
Soliman II, sultanul Imperiului otoman (1520—1566) — 282.
Solomon, Ion (1793—1865), colonel — 218.
Solon (c. 640—558 î. Hr.), om de stat atenian — 301.
Stan, Apostol — 218.
Strangford, Percy-Clinton Sidney, Lordul, ministrul Angliei la Constantinopol — 158.
Starov, general, inspector general al oștirii — 218.
Stroganov, Grigori, ambasadorul Rusiei la Constantinopol — 61, 69.
Sturdza, Alexandru, mare boier moldovean — 108, 138, 311—313.
Sturdza, Dimitrie A. (1833—1914), om politic, istoric, membru al Academiei Române — 100.
Sturdza, Dimitrie C. — 100.
Sturdza, Dimitrie, logofăt — 68, 77, 107, 135.
Sturdza, Ioan (Ioniță) Sandu, domn al Moldovei (1822—1828) — 66, 79, 80, 100—104, 108—110, 112, 115—117, 119, 120, 125, 128—132, 135, 136, 138, 141, 142, 146, 147, 150, 152—154, 156, 157, 170, 176, 178, 179, 181, 198, 270, 273, 274, 318.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Sturdza, Mihail, vornic — 6, 72, 73, 87, 102, 108, 110—115, 118, 126—129, 134, 135, 138, 141—147, 186, 189, 190, 192, 205, 206, 219—221, 230, 312, 313.

Sturdza, Nicolae, beizadea, capuchehaie la Constantinopol — 141, 286.

Sturdza, Petrache — 73, 100, 102.

Sturdza, Sandu, vistier — 68, 107.

Suţu Alexandru (1758—1821), domn al Moldovei (1801—1802) şi al Ţării Româneşti (1806, 1818—1821) — 13, 166, 169.

Suţu, Constantin, conducătorul secţiei „economia şi îngrijirea domestică" a Divanului Ţării Româneşti (1829) — 207.

Suţu Mihai, domn al Moldovei (1819—1821) — 67, 101, 107, 113.

Suţu, Nicolae, logofăt — 220.

Ş

Ştefan cel Mare, domn al Moldovei (1457—1504) — 81, 82.

Ştirbei, Barbu (1799—1869), ministru de interne al Ţării Româneşti (1 mai 1831) — 6, 194, 195, 205, 207, 223, 231, 239, 331.

T

Tăutul, Gheorghe, vornic de poartă — 81.

Tăutul, Ionică, comis — 6, 7, 12, 16, 66, 73, 79, 81—87, 92, 103—105, 109, 110, 126, 132, 133, 137, 141, 142, 144, 285—311, 315, 335, 343, 344.

Tăutul, Ioan (? — 1511), mare logofăt al Moldovei (1475—1501) — 81.

Tăutul (Tăutuleşti), familie — 304.

Tell, Christian (1807—1884), ofiţer — 218.

Thorton, Thomas — 257.

Timur Lenk (Tamerlan) (c. 1336—1405), conducător mongol (1370—1402) — 299.

Topliceanu, C., sluger — 282.

Traian (Marcus Ulpius Traianus) împărat roman (98—117) — 307.

Trăsnea, Nicolae, mare clucer — 168, 278.

U

Udritzky, funcţionar al Consulatului Austriei de la Iaşi — 29.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

V

Vaillant, Jean A. (1804—1886), cărturar francez, profesor la București (1829—1840) — 275.

Vasile Lupu, domn al Moldovei (1634—1653) — 5, 274.

Văcărescu, Barbu (? — 1831), ban — 16, 30, 105, 157, 161, 162, 228, 275.

Văcărescu, Ioan (Iancu) (1791—1863), poet, deputat în Adunarea extraordinară a Țării Românești (1831) — 223, 228, 231, 247, 346.

Văcărescu, Luxandra (1770—1850) — 199.

Văcărescu, Nicolae (c. 1784 — c. 1828), poet — 44, 45, 158, 269.

Vârtosu, Emil, istoric — 7, 15—17, 21, 32, 43, 45, 46, 78, 81, 162, 286.

Vilara, Alexandru — 6, 64, 157, 161, 178, 196, 205, 207, 221, 223, 230, 231, 278.

Vitcu, Dumitru — 243.

Vlad Țepeș, domn al Țării Românești (1456—1462, 1476) — 36.

Vladimirescu, Tudor, conducătorul revoluției din 1821 — 7, 12, 13, 15, 40, 47, 105, 156, 269, 311.

Vlădoianu, Ion, student — 322—324, 331.

Vlădoianu, familie — 318.

Vogoride, Ștefan (? — 1859), caimacam al Moldovei (1821—1822) — 66, 70, 79, 101, 113.

Voinescu, Ion R. — 218.

Voinescu, Ion Șt. — 218, 347.

Voinescu, I., director al Departamentului de Finanțe (Țara Românească, 1 mai 1831) — 231.

Voinescu, Radu, membru al Societății secrete din Brașov (1822) — 270.

Voltaire (François-Marie Arouet) (1694—1778), scriitor, iluminist francez — 300, 346, 347.

Voronțov, Mihail, conte, general de infanterie, aghiotant imperial rus — 120, 184.

W

Wittgenstein, Piotr Hristianovici, feldmareșal rus — 198, 200, 201.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

X

Xenopol, Alexandru D. (1847—1920), istoric — 17, 34, 35, 68, 87, 92—94, 97, 111, 116, 117, 156, 171, 201, 202, 205, 208, 211, 220, 230, 232, 248, 251, 253, 258, 278, 320.

Z

Zamfir, Mihai — 36, 282, 339.

Zane, Gheorghe — 328, 330.

Zilot Românul (c. 1780—c. 1850), cronicar — 160, 161.

Zodian, Vladimir — 183.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Capitolul IV. TENDINȚE DE MODERNIZARE A ADMINISTRAȚIEI SUB DOMNIA LUI GRIGORE IV GHICA 156

1. Restabilirea și consolidarea domniei pământene în Țara Românească 156

2. Limitele concepției domnitorului privind evoluția societății și a relațiilor internaționale . . 171

Capitolul V. RECULUL TENDINȚELOR DE DEMOCRATIZARE POLITICĂ 184

1. Conceperea unor reforme în conformitate cu prevederile Convenției de la Akkerman 184

2. Încălcarea drepturilor la autonomie prin ocupația armată și impunerea administrației rusești după Tratatul de la Adrianopol 198

Capitolul VI. ELEMENTE DE MODERNIZARE ÎN REGULAMENTELE ORGANICE 215

1. Caracterul conservator al colaborării puterii protectoare cu boierii în elaborarea Regulamentelor organice 215

2. Contrastul între anacronic și modern în Regulamentele organice 231

Capitolul VII. FILOSOFIA LUMINILOR CA IDEOLOGIE A CLASEI DOMINANTE ÎN OPERA DE MODERNIZARE 255

1. Cristalizarea conceptelor de reforme 255

2. Înfăptuirea idealurilor luministe 268

3. Opțiuni pentru aplicarea principiilor absolutismului luminat în arta conducerii și a organizării statului 285

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Capitolul VIII. REEVALUAREA CONCEPTELOR DESPRE MODERNIZARE ÎN SPIRITUL PRINCIPIILOR DEMOCRATICE 317

1. Pregătirea unei noi generaţii de gânditori politici 317

2. Radicalizarea ideilor social-politice în perspectiva promovării progresului şi a înfăptuirii unităţii naţionale 325

ÎNCHEIERE 350

INDICE DE PERSOANE 357

ACADEMIA ROMANA
BIBLIOTECA
Inst. de Istorie N. Iorga

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

CARTE FINANȚATĂ DE MINISTERUL CULTURII.

Lector: ELISABETA SIMION
Tehnoredactor: DOINA NANU

Bun de tipar 31. VIII 1996. Apărut 1996.
Comanda nr. 3276. Coli tipar 23,5.

S.C. UNIVERSUL S.A.– c. 494

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

„Prin înlăturarea domniilor fanariote se obține o victorie însemnată asupra trecutului, deschizându-se calea spre modernizare. Noile instituții, ideologia, literatura, arta vor contribui la intensificarea procesului de modernizare, menit a acumula treptat energiile necesare, capabile să înfăptuiască idealul național al unității statale.“

ISBN 973-24-0391-8

Lei 10.100